

AHİEVİRAN AKADEMİ

SOCIAL
SCIENCES

ISSN 2717-784X

CİLT / VOLUME: 2

SAYI / ISSUE: 2

ARALIK / DECEMBER - 2021

BİLİMSEL - HAKEMLİ DERGİ - YILDA 2 SAYI

CİLT 2/ SAYI 2/ ARALIK 2021

BAŞ EDİTÖR VE İMTİYAZ SAHİBİ

Doç. Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

TEKNİK EDİTÖR

Öğr. Gör. Alper YALÇIN / Kafkas Üniversitesi

ALAN EDİTÖRLERİ

Öğr. Gör. Dr. Çiğdem ŞAHİN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Öğr. Gör. Ömür TOKER / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

EDİTÖR YARDIMCISI

Hakan KILIÇ / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU / Nevşehir HBV Üniversitesi

Prof. Dr. Hüsnü KAPU / Kafkas Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Şükrü AKDOĞAN / Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşegül ASUMAN AKDOĞAN / Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Emir ERDEN / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Muhammad ASHFAQ / University of Agriculture Faisalabad

Prof. Dr. Korhan KARACAOĞLU / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Murat AKIN / Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi

Prof. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA / Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Asfaq Ahmad CHATHA / University of Agriculture Faisalabad

Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU / Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Can Tansel TUĞCU / Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Arzu KAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Murat TOKSARI / Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU / Necmettin Erbakan Üniversitesi

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Turhan MOÇ - Iğdır Üniversitesi

Öğr. Gör. Alper YALÇIN - Kafkas Üniversitesi

Öğr. Gör. Ömür TOKER - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Çiğdem ŞAHİN - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

BİLİMSEL - HAKEMLİ DERGİ - YILDA 2 SAYI

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Dergimiz Asos İndeks, Google Scholar, ScientificIndexing Services, Openaire, CiteFactor, Europub, Cosmos, DRJI, Index Copernicus, Base, EurasianScientificJournal Index ve Acarindeks tarafından indekslenmektedir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1950-1960 Yılları Arasındaki Türk Siyasal Hayatı: İktidar-Muhalefet İlişkileri

Elvin ABDURAHMANLI..... 1-12

İdlib'in Orta Doğu Konjonktüründeki Stratejik Rolü

Elvin ABDURAHMANLI..... 13-28

Analysis of the Relationship Between Psychological Capital and Burnout Levels of Salespeople Working as Pharmaceutical Sales Representative

İclal POMAK, Bülent ÇİZMECİ, Elif Nisa YAYLA..... 29-52

Medya Okuryazarlığı Bağlamında Meslek Yüksekokulları Üzerine Bir Analiz

Yasin SÖĞÜT 53-69

Otantik Liderlik Psikolojik Güçlendirme Örgütsel Sinizm Ve Yaratıcılığa Duyulan İçsel Motivasyon Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modellenmesi İle İncelenmesi

Halil Özcan ÖZDEMİR, Zekeriya YAZICI 70-80

Dördüncü Sanayi Devrimi Sürecinde Medya İşletmelerindeki Yapısal ve Ekonomik Dönüşüme İlişkin Öngörüler

Halil İbrahim SEÇMEN 81-97

Öğretmenlerin Akıllı Tahta Kullanımına İlişkin Kaygıları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması

Sümeyye MERMER, Niyazi ÖZER, Süleyman Nihat ŞAD..... 98-111

Doğu Asya'da İttifakların Mantığı: Bir Strateji Paradoksu

Ayşen Aysun KIZIL, Hüseyin EMİROĞLU 112-131

Marshall McLuhan'ın Global Köy'ünde Starbucks

Engin ÇAĞLAK, Merve ÇALIK BAĞLAMA, Büşra MISIRLIOĞLU 132-140

Hayatımızın Vazgeçilmezi Olan Enerjinin Ekonomik Maliyeti

Nilay UYAR KALFA 141-152

Z Kuşağını Fintekleri Kullanmaya Motive Eden Faktörlerin Tespitine Yönelik Ampirik Bir Çalışma

Serhan KESKİN..... 153-161

Ekonomi Politikası Ve Medyanın Ekonomi Politikası Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analiz Yöntemiyle Karşılaştırmalı Analizi

Ahmet Tuncay ERDEM, Özge AKCAOĞLU ERDEM..... 162-170

KOBİ' lerde Yenilik Faaliyetleri ve Yenilikçi Ürünlerin Pazarlanması

Ahmet BASALP 171-179

1950-1960 Yılları Arasındaki Türk Siyasal Hayatı: İktidar-Muhalefet İlişkileri

Elvin ABDURAHMANLI
Azerbaycan Cumhuriyeti Diaspora Bakanlığı, Diplomasi ve İstihbarat Uzmanı
abdurahmanlielvin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0629-8317

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 18.07.2021

Kabul Tarihi: 19.08.2021

Atıf Bilgisi

Abdurahmanlı, E. (2021). 1950-1960 Yılları Arasındaki Türk Siyasal Hayatı: İktidar-Muhalefet İlişkileri, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 1-12

ÖZ

Bu çalışmanın ana amacı 1950-1960 yılları arasındaki Türkiye Cumhuriyetindeki siyasal düzen ekseninde iktidar muhalefet ilişkileri ele almaktır. Çalışmada ayrıca 1950-1960 yılları arasında hâkim partinin reform hareketleri belirtilerek 3 seçim dönemi her biri ayrıbaşlıklar altında analize tabi tutulmuştur. İktidar ve muhalefetin seçim sonuçları dikkate alınarak yaptığı siyasal adımlar incelenmiştir. Makalenin üçüncü başlığında Türk siyasal hayatında 1954-1957 dönemi ayrı bir başlık altında devlet arşivleri incelenerek Türkiye'deki ekonomik kriz artma sebepleri ve enflasyon oranının yükseliş sonuçlarının iktidara partiye etkisi analiz edilmiştir. 1955-1960 yılları arasındaki öğrenci hareketlerinin nedeni çalışmada ele alınmıştır. Hâkim parti tarafından Tahkikat Komisyonu'nun oluşturulma sebepleri makalede incelenmiştir. İlaveten de makalede iktidarı darbeye götüren hatalar ele alınarak irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Enflasyon, Ekonomik reform, Basın kanunu, Askeri darbe, Güç mücadelesi

Turkish Political Life Between 1950 and 1960: Power-Opposition Relations

ABSTRACT

The main purpose of this study is to address power relations in the political opposition in the Republic of Turkey between 1950-1960 by order axis. In addition, the reform movements of the dominant party between 1950 and 1960 were specified and 3 election periods were analyzed under separate headings. The political steps taken by the government and the opposition considering the election results were examined. Article 3 of the title in the 1954-1957 period by examining the influence Turkish political life of the state archives under a separate heading causes of the economic crisis in Turkey and the increasing power of the parties to the rise of the inflation rate results were analyzed. The reason for student movements between 1955-1960 is discussed in the study. The reasons for the establishment of the Investigation Commission by the ruling party are examined in the article. In addition, the errors that led the government to a coup are discussed in the article.

Keywords: Inflation, Economic reform, Press law, Military coup, Power struggle

Giriş

1923 yılında Mustafa Kemal önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti 1946 yılına kadar çok partili sisteme geçememiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa Türkiye'de çok partili bir sistemin olmasını istemiştir. Fakat 1923-1946 yılları arasında birçok parti kurulsa da esas amaçları dışında hareket etmeye başlayınca çok partili sisteme geçiş mümkün olamamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş fakat başarısızlıkları ve kuruluş amaçlarına uymadıkları için kapatılmıştır.

Celal Bayar'ın 1 Aralık 1945 yılında basına verdiği demeçte, yeni parti kuracaklarını ifade etmiştir. 1946 yılının 7 Ocak tarihinde Demokrat Parti Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü liderliğinde kurulmuştur (Gündoğan, 2018). DP tüzüğü 85 maddeden ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Bahsi geçen bu ana bölümler şu şekildedir:

- Genel hükümler
- Hükümet işleri

İlk bölümde kurulan partinin genel ilkeleri belirtilmiştir. Parti programının simgesi niteliğinde ise iki ilke kabul edilmiştir. Bu ilkeler liberalizm ve demokrasiden oluşmaktadır (Aslan, 2014). 1950 yılı Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi açıdan önemli gelişmeler olmuştur. Nitekim 1950 yılında TBMM'de 9. Dönem milletvekili seçimleri için 1 Mart tarihi seçilse de iktidar parti CHP'nin isteği üzerine

seçimler 1950 yılının 14 Mayıs tarihine ertelenmiştir. 14 Mayıs tarihinde yapılan 9. Dönem milletvekili seçimlerine Demokrat Parti “yeter söz milletindir” sloganıyla katılım sağlamıştır. 14 Mayıs'ta yapılan seçim sonucuyla DP %53 oyla meclisteki milletvekili sandalyenin %84'ne sahip oldu. Böylelikle DP 408 milletvekili CHP ise 69 milletvekili ile partilerini temsil etmişlerdir. DP kurucuları aşağıda belirtilen bölgelerden adaylıklarını ileri sürmüşlerdir:

- Celal Bayar - Bursa,
- Adnan Menderes - İstanbul,
- Fuat Köprülü - Aydın ve İstanbul'dan,
- Refik Koraltan - Balıkesir

9.dönem TBMM seçimlerinin ardından mecliste ilk oturumda Cumhurbaşkanı seçimi için oy kullanılmıştır. Gazi Mustafa Kemal ile iyi ilişkileri olan ayrıca Demokrat Partinin kurucularından olan Celal Bayar mecliste Cumhurbaşkanı için DP tarafından aday gösterilmiş ve CHP tarafının da oyu ile 22 Mayıs 1950 yılında Celal Bayar Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, 2020). Demokrat Parti aslında Cumhuriyet Halk Partisinin üyelerinden oluşan ve CHP gibi modern bir partiydi. Partinin içeriğine baktığımız zaman üyelerin neredeyse tamamı askeri mensuplar ve CHP'li siyasetçilerden oluşmaktaydı.

Şekil 1:DP kurucu üyesi Adnan Menderes 1950

Kaynak: (<https://www.aksam.com.tr/tarih/adnan-menderes-kimdir-demokrat-partinin-14-mayis-1950-zaferi/haber-970656>)

DP başkanı Adnan Menderes 28 Mayıs 1950 yılında partinin grup toplantısını yaparak seçimlerdeki aldıkları sonuçlarla ilgili aşağıdaki kelimeleri ifade etmiştir (Özta, 2020):

"14 Mayıs günü, bir devre son veren ve yeni bir devir açan müstesna ehemmiyette tarihi bir gün olarak daima anılacaktır. Bu tarihi günün hatırasını yalnız partimizin değil Türk demokrasisinin bir zafer günü olarak yad ediyoruz."

Cumhuriyet kurulduktan 27 yıl sonra ilk defa ülkeyi CHP dışında bir parti tek başına ülkeyi yönetiyordu ve böylelikle 10 yıl sürecek Demokrat Parti serüveni başlamış oldu.

Türkiye'deki Reformlar: 1950-1954 Dönemi

1950-1954 yılları arasında DP ülkede birçok reforma gitti. Nitekim 16 Haziran 1950 yılında Meclise ezanın Arapça okunulmasını oylamaya sunuldu. Demokrat Parti tarafından TBMM'ne sunulan bu tasarıya CHP'nin karşı çıkacağı düşünüldü fakat iki tarafında oyuyla kabul edilmiştir ve böylelikle 1932 yılından 1950 yılına kadar 18 yıl Türkçe okunan ezan artık camilerden tekrar Arapça okumaya başlamıştır (Bardakçı, 2006). 1927 yılında Arapça, Farsça din dersleri ortaokullarda kaldırılmıştır. Fakat 1950 yılında DP bu konuyu meclise taşıyarak yeniden kaldırılan din dersi dördüncü ve beşinci sınıflara verilmeye başladı ve öğrencinin ailesinin rızasıyla katılım sağlama veya katılım sağlamamak

hakkı vardı (Eroler, 2019). DP başkanı olan Adnan Menderes İzmir'de yaptığı bir konuşmada dinle ilgili aşağıdaki kelimeleri ifade etmiştir(Kaleli, 2016):

"Şimdiye kadar baskı altında bulunan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılâp softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek ezanı Arapçalaştırdık. Mekteplerde din derslerini kabul ettik. Radyoda Kuran okuttuk. Türkiye bir Müslüman devletidir ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın bütün icapları yerine getirilecektir."

DP başkanı Menderesin bu ifadeleri CHP tarafından şiddetli bir şekilde kınanmıştır (Ezanın Arapça okunulmasıyla ilgili gazete manşeti Ek:3). 1951 yılında DP ile CHP arasında siyasi bir çekişme zemininde oluşan diğer bir önemli gelişme ise Halkevlerinin kapatılması konusu olmuştur. Bilindiği üzere Halkevlerinin Gazi Mustafa Kemal'in desteğiyle 1932 yılının 19 Şubat'ında kurulmuştur. Halkevlerinin kuruluş amacı Cumhuriyetin değerlerinin tüm Türk halkına iletilmesi ve toplumun gerek kültürel gerekse de sosyal açıdan gelişmesi için kurulmuştur. 1951 yılına gelindiğinde halkevlerinin sayı 478 olmuştur ve bu halkevlerinden biri de Londra kentinde mevcut idi. Halkevlerinde yapılan faaliyetler aşağıdaki alanları kapsamaktaydı:

- Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi
- Güzel Sanatlar Şubesi
- Temsil Şubesi
- Spor Şubesi
- İhtimâî Yardım Şubesi
- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- Kütüphane ve Neşriyat Şubesi
- Köycüler Şubesi
- Müze ve Sergi Şubesi

1950 yılında DP iktidara geldiğinde ilk olarak halkevlerinin kapatılması konu gazetelerde yer alsa da bu konu ile ilgili DP tarafından bir açıklama verilmemekteydi. Diğer taraftan ise 1951 yılında halkevlerinin ödemelerinde aksaklıklar olmaya başladı ilaveten de DP bu halkevlerine karşıydı. DP halk evlerinin CHP partisinin propagandasını yaptığını ve devrime hizmet eden bir kuruluş olduğunu belirtmekteydi. 1951 yılının 8 Ağustos tarihinde DP halkevlerinin kapatılması için tasarını TBMM'ne tasarını sundu ve tasarını aynı gün içinde meclisin çoğunluğunun DP üyeleri olduğu için kabul oldu. 1951 yılının 11 Ağustos tarihinde ise resmî gazetede yayımlanarak kapatılmıştır. Daha sonraları kapatılan bu yerler köy enstitülerine dönüştürülmüştür. Dönemin eski İçişleri Bakanı Şükrü Kaya halkevlerinin kapatılması ile ilgili alınan kararın yanlış olduğunu ve halkevlerindeki mülklerin bir kısmının Atatürk'e ait olduğunu belirterek eleştirmiştir (Obuz, 2015, s. 499-501). Türkiye 1951 yılının 22 Ekim tarihinde Londra'da NATO'ya katılmak için bu anlaşmayı imzaladı. 1952 yılının şubat ayının 18'i Türkiye NATO'nun 5886 sayılı kararıyla Kuzey Atlantik Antlaşması'na üye oldu (Yeni Şafak İnternet Sayfası, 2020).

Ekonomik Reformlar

DP iktidarının ilk yıllarında gerçekleştirdiği politikalarla Türkiye ekonomide kalkınma başladı. Ekonomide ülke serbest piyasa ekonomisine geçiş sağladı. DP ekonomideki reformları diğer partiden daha liberal bir şekilde olduğu görülmekteydi. DP gerek Mareşal yardımı gerekse de Truman doktrini vasıtasıyla ekonomik yardımlar elde ederek tarım ve sanayi alanında ileri derecede reformlar hayata geçirmiştir. Düşük faizli kredi ile halk sanayiye ve tarıma teşvik edilmiştir. DP döneminin Maliye Bakanı Hasan Polat fabrika kurmaları için esnaflarla konuşarak onları teşvik etmeye çalışmıştır. Bu dönemde ülkede tarım alanında büyük değişiklikler yapılmıştır. DP tarafından 1950-1957 yılları arasında ülkede tarım ve çiftçiliği gelişimine önem verilmiş, tarım için yurt dışından tohumlar ve ilaçlar getirilmiştir. ABD'den alınan ekonomik yardımlar kapsamında yurt dışından tarımın geliştirilmesi için traktörler getirilmiştir. Çoğu bataklık araziler kurutulmuş tarıma uygun arazilere dönüştürülmüştür. Bu arazilerin sulanması için ve ülkenin elektrik enerji tedarikini karşılamak açısından barajlar yapılmıştır (Topçu & Arslan, 2016). Tarım alanında makineleşmenin kısa toplumsal

yapılmaya başlamıştır. Temmuz 1955 tarihinde DP enflasyonu durdurmak amacıyla “Millî Koruma Kanunu’nu” çıkarmış fakat enflasyonun artmasına çare olamamıştır. 1955-1957 yılları arasında Demokratik Partinin ülke içinde aldığı bazı politikalar 1957 yılı seçimlerinde oy kaybetmesine neden olmuştur(Aslan, 2014). Özellikle de 1954 seçiminin ardından ülkede basına, üniversiteli öğrencilere ve muhalefet partilerine karşı baskı yapılmaktaydı. Diğer önemli bir olay ise 1954 seçiminde muhalefete oy veren Kırşehir ili değiştirilerek ilçe şeklinde kayıtlara yazılmıştır. Bu olay sonucunda bireylerin Demokratik Partiye olan güveni sarsılmış, nitekim 1957 yılı TBMM seçimlerinde partinin oy kaybının en nedenlerinden biri olarak görülmektedir. DP özellikle bürokrasiyi ve orduyu kontrolleri altında tutmak istemiştir (Emiroğlu, Koçyiğit, & Kesici, 2012, s. 76-78). DP’nin oy kaybına neden olan diğer bir olay ise 6-7 Eylül 1955 yılı olayı olmuştur. 1955 yılında Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye Yunanistan tarafı Londra’da görüşme esnasında Kıbrıs Rumlarının EOKA örgütü, adada ikamet eden İngiliz ve Türklere karşı terör saldırıları yapmaya başlamıştır. Bu olaylar nezdinde Mustafa Kemal Atatürk’ün evinin Yunan terör örgütü olan EOKA taraftarlarının bombaladığı haberi yayıldı. 1955 yılının 6 Eylül tarihinde İstanbul’da halk balta, sopa ve kesici aletlerle İstanbul’da ikamet eden gayrimüslimlere ait iş yerlerine ve evlerine saldırı (Kaptan, 2018). Bu olay 2 gün sürdü. Olay sonucu 15 insan hayatını kaybederken 4 bin 214 ev, 1.004 iş yeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel gibi yerler yakıldı ve yıkıldı. Celal Bayar Adnan Menderes ile sıkı yöntem kararı ilan etti ve bu olaylarda ilgisi olan 3.151 şahıs tutuklandı. Kısa zaman içerisinde tutuklanan kişi sayısı 5.104 oldu (Sözcü İnternet Sayfası, 2015).

Şekil 3: 6-7 Eylül Olayları

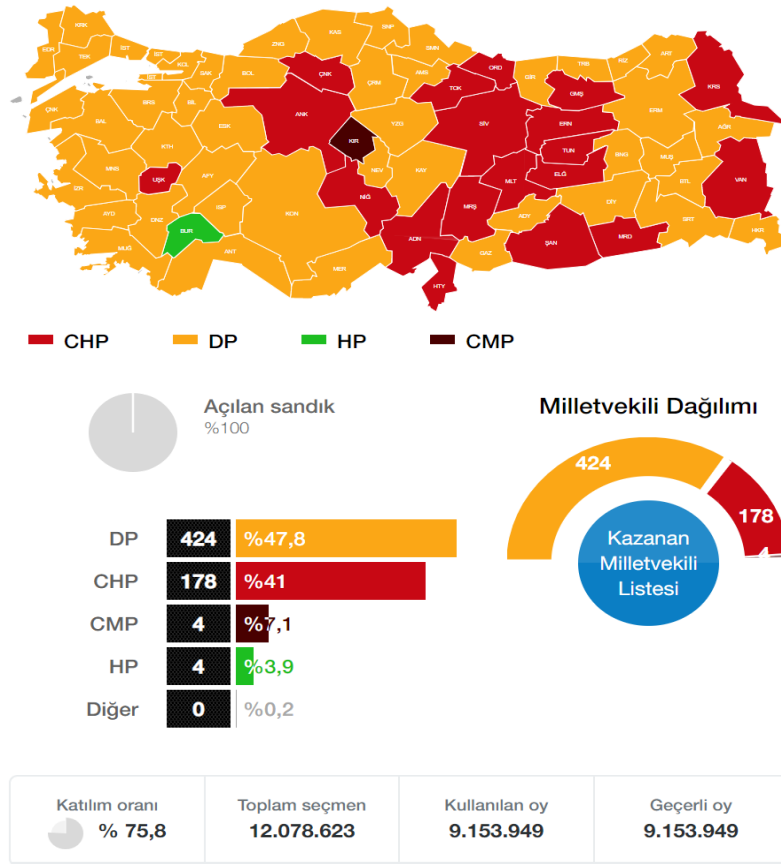
Kaynak: (<http://www.turkishlibrary.us/yakin-tarihimizin-utanc-gunleri-6-7-eylul/>)

DP iktidarının döneminde yapılan yanlış hamleler sonucu ülkede siyasi baskı oluşturulmuş ve birçok bürokrat partiden ayrılma zorunda kalmıştır. Haziran 1956 yılında basın özgürlüğünü kısıtlayan basın kanunu mecliste onaylanmıştır (Sabah Gazetesi İnternet Sayfası, 2019). Bu kanun gereğince gazeteciler ve basın organları üzerindeki devlet baskısı yaratılmıştır. DP başkanı ile basın kanunu konusunda anlaşmazlık sebebinden Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ve bir grup milletvekili kısa bir süre sonra partiden ayrılarak Hürriyet Partisi isimli bir parti kurmuşlardır. DP iktidarda olduğu 1950-1960 döneminde çıkardığı yasalar aşağıdaki gibidir (Taş, 2004):

- Hastalık ve analık sigortası yasası,
- İş mahkemeleri yasası,
- Basın mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki iş ilişkilerinin düzenlenmesi,
- Deniz iş yasası,
- Öğle dinlencesi yasası,
- Ek ödeme yapılması yasası

Türk Siyasal Hayatında 1957-1960 Dönemi: 1960 Darbesi

Türk halkı 1957 yılının 27 Ekim tarihinde TBMM 11. kez milletvekili seçimi için sandığa gitti. Halkın seçime katılım oranı %75,8 düzeyinde olmuştur. Seçimde esas iddialı 4 parti vardı. Bunlar: DP, CHP, HP ve CMP partileri olmuştur. DP üçüncü defa %47,8 oranla 424 koltuk, CHP %41 oranla 178 koltuk, CMP &7,1 oranla 4 koltuk, HP %3,9 oranla 4 koltuğu kazanmıştır mecliste. DP ilk defa böyle çok oy kaybetmişti.

Şekil 4: 1957 Yılı Seçimleri

Kaynak:(<https://www.yenisafak.com/secim-1950>)

Seçim sonrası dengeler değişmiş CHP artık oylarını artırmaya başlamıştır. Eski DP'li milletvekilleri kurdukları HP ile seçimde 4 koltuğu alabilmişlerdi. Seçimin ardından CMP Köylü Partisi ile birleşerek CKMP olarak değişmiştir. 1957-1960 yılları arasında HP, CMP, CHP arasında birlikte hareket edilmesi için görüşler yapılmış fakat istenilen koalisyon yaranamamıştır (Sabah Gazetesi İnternet Sayfası, 2019).Türkiye eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptığı Ege gezisi sırasında DP taraftarları tarafından saldırıya maruz kalmıştır. Diğer önemli bir husus ise DP milletvekilleri CHP'nin ülkedeki ülke dâhilinde bazı devlet karşıtı grupları desteklediğini, Türk ordusunu ve halkını devletin yönetimine karşı ayaklandığını belirterek bununla ilgili bir Tahkikat Komisyonu'nun kurulması için TBMM Başkanlığı'na önerge verdi. Belirtilen komisyonun DP üyelerinden oluşması ülkeyi 1960 darbesine götüren yol oldu diye biliriz. Bu komisyonla ilgili tepkiler büyümekte özellikle akademisyenler

tarafından eleştirilmekteydi. Akademisyenlerin itirazı sonucunda bu akademisyenlere disiplin cezası verildi ve bunun sonucunda farklı üniversitelerdeki öğrenciler iktidarın yaptıklarının haksız olduğunu belirtmek için aralıksız mitinglere başladı. DP yönetimi bu mitingleri ve protestoları dağıtmak için askeri müdahale seçeneğini kullanınca Harp Okulu öğrencileri, iktidarın bu yöntemini sessiz bir yürüyüş gerçekleştirerek kınadı. Bu olaylar akabinde 1959 yılındaki Londra’da diplomatik şekilde yürütülen Kıbrıs sorunu müzakereleri sonuçsuz kalmıştır ve Kıbrıs bağımsız bir devlet olarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin denetiminde garantörlüğü üzerinde anlaşılmıştır (Sabah Gazetesi İnternet Sayfası, 2019).

1960 yılındaki darbeye adım-adım giden DP iktidarında diğer bir husus ise 1952 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a bir nizamname sunulmuştur. Bu nizamnamenin sahibi Türkiye Milli Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek olmuştur. Nizamnamede aşağıdaki belirtilen değişiklikler yapılması gerektiği belirtilmiştir:

- Orduda Prusya ekolünden gelen otoriter üst düzey askerlerin tümünün temizlenmesini
- Askeri eğitimden ordunun sahra nizamnamelerinin yeniden düzenlenmesi
- Subaylar eğitim için yurtdışına gönderilmesi
- Genelkurmay’da yeni bir personel dairesi kurulması

Belirtilen hususlar Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir. Burada dikkat edeceğimiz husus ise ordunun nizamnamelerinin kendilerine göre düzenlenmesi, özel bir personel dairesi kurulması ve kadronun tekrar toplanması gibi hususlar darbenin hazırlıkları gibi görülmektedir. Bu da darbenin dış güçler tarafından hazırlandığını göstermektedir. Nitekim ABD’nin Türkiye’nin dış politikada Sovyet bloğuna taraf dönmesinin önceden karşısının alınması için düzenlendiği görülmektedir. Celal Bayar ve Adnan Menderes olası herhangi bir darbe oluşumundan korunmak için 1953 yılında Seyfi Kurtbek istifaya göndermişlerdir. 1957 yılında “dokuz subay” olayı gerçekleşmiş bu olay sonucunda birkaç askerden alınan itiraflar sonucu daha önce oluşturulan bir yapıdan bahsedilmiş ve daha önceden bir darbe planı hazırlandığı ortaya çıkmıştır. Sorguya alınan askeri personeller içerisinde Korgeneral Faruk Güventürk gibi önemli isimler vardı. 1958 yılında 6 aylık bir yargılama sürecinin ardından beraat edilerek tekrar görevine geri döndü.

Darbeye giden diğer bir olay ise 1960 yılının 5 Mayıs tarihinde üniversite öğrencilerinin yaptığı "555K" kodu altında saat 17:00’de başkent Ankara’nın merkezi olan Kızılay Meydanı’nda iktidara karşı miting yaptılar (Aydın & Taşkın, 2014). Yapılan bu mitinge Başbakan Adnan Menderes katılım sağlayınca eylemcilerden biri başbakanın boğazından tutarak sıkmaya başladı ve Başbakan Adnan Menderes bu kelimeleri ifade etti:

-Başbakan Adnan Menderes - "Ne istiyorsun?"

-Eylemci Genç - "Hürriyet istiyorum."

-Başbakan Adnan Menderes "Bir başbakanın boğazını sıkıyorsun bundan ala hürriyet mi var?" ifadelerini kullandı.

Bu olaylar sonucunda İstanbul’da Turan Emeksiz isimli bir öğrenci polis silahından atılan bir kurşunla hayatını kaybedince olayların şiddeti artmaya başladı (Öztaş, 2020). Olayların şiddetli bir hal alması sonucu TSK generalleri ve 38 subaydan oluşan bir birlik 1960 yılının 27 Mayıs günü sabahı ülkedeki yönetime el koyduğunu açıklamıştır. Orgeneral Muhsin Batur aldığı talimat üzerine Başbakan Menderes Kütahya’da tutuklayarak Ankara’ya sevkini sağlamıştır. Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu Yassı Ada’da 1960 yılının 14 Ekim tarihinden 1961 yılının 15 Eylül tarihine kadar yargılanmışlar ve 17 Eylül 1961 yılında idam edildiler. 1990 yılının 11 Nisan tarihinde TBMM tarafından Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlunun itibarları geri verilerek idam edildikleri gün olan 17 Eylül gününün 1990 yılında naaşları resmi bir törenle anı mezara taşınmıştır.

Sonuç

1950-1960 yılları arasındaki Türkiye'deki siyasal hayat iktidar muhalefet ilişkileri ekseninde ele alınmıştır. Makalede 1950-1954 seçimlerinden galip çıkan partinin bir sonraki seçim olan 1954 yılı seçimlerine kadar ülkede yaptığı reformlar ele alınmıştır. Hâkim parti 1954 yılında en çok ses oranıyla tekrar iktidar ola bilmiştir. Diğer taraftan ise muhalefet olarak yenilgi alan CHP 1950-1954 yılları arasında hiçbir değişim yapmayarak seçim kapmayası yürütmeden 1954 seçimlerine girmiş ve büyük oranda oy kaybetmiştir. 1957 yılındaki seçimlerde DP partisi büyük derecede oy kaybetmiş buna sebep ise ülkede iktidar karşıtı gösterilerin artması ve hâkim partinin sert müdahaleleri, basın özgürlüğünü kısıtlayan yasanın çıkarılması olmuştur. 1957-1960 döneminde iktidar parti ekonomik olarak hüsrana uğramış ülkede enflasyon oranı yükselişe geçmiştir. Hâkim parti DP'nin muhalefet parti CHP-ye karşı Tahkikat Komisyonu kurarak partiyi darbe ve halkı kışkırtmakta suçlaması ve bu Komisyonunda sadece kendi parti üyelerinden oluşması halk tarafından eleştirilmiş sonrasında sayısız protestolara dönüşmüştür. Ülkeyi darbeye götüren diğer nedenlerden biride ordunun kontrol edilmemesi olmuştur. İktidar yaptığı yanlış hamleler sonucu halkın ve ordunun tepkisini çekmiş ve 1960 yılının 27 Mayıs tarihinde Askeri darbe gerçekleştirilmiştir.

Kaynakça

- Aslan, E. (2014). Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti. Yüksek Lisans Tezi Tarih Ana Bilim Dalı. Kırşehir: Ahı Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2014). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bardakçı, M. (2006). Adnan Menderes'i suçlamaktan vazgeçin! Arapça ezanı DP ile CHP beraber serbest bırakmışlardı. 06 06, 2020 tarihinde Hurriyet Gazetesi Resmi İnternet Sitesi-Arşiv: <https://www.hurriyet.com.tr/adnan-menderes-i-suclamaktan-vazgecin-arapca-ezani-dp-ile-chp-beraber-serbest-birakmislardi-4560385> adresinden alındı
- Emiroğlu, A., Koçyiğit, N., & Kesici, S. (2012). Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar. Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 76-78.
- Eroler, E. G. (2019). Dindar Nesil Yetiştirmek: Türkiye'nin Eğitim Politikalarında. İstanbul: Sistematik Dijital Kitap Atölyesi.
- Gündoğan, B. (2018). Anadolu Ajansı- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212>. 06 02, 2020 tarihinde Çok partili demokrasinin ilk sınavı: 21 Temmuz 1946 seçimleri: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212> adresinden alındı
- Kaleli, L. (2016). Anadolu'yu Aydınlatanlar. İstanbul, Türkiye: Berfin Yayınları.
- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Türkiye'de Uygulanan Sosyo Ekonomik Politikalar. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 45-50.
- Kaptan, N. (2018). <http://www.turkishlibrary.us/yakin-tarihimizin-utanc-gunleri-6-7-eylul/>. 06 05, 2020 tarihinde Yakın Tarihimizin Utañ Günleri 6-7 Eylül: <http://www.turkishlibrary.us/yakin-tarihimizin-utanc-gunleri-6-7-eylul/> adresinden alındı
- Obuz, Ö. (2015). Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 499-501.
- Öztaş, G. G. (2020). Türk Siyasal Hayatı. 06 01, 2020 tarihinde İstanbul Üniversitesi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuy%C3%B6netimi_ue/trksiyaslhayt.pdf adresinden alındı

- Sabah Gazetesi İnternet Sayfası. (2019). <https://www.aksam.com.tr/tarih/adnan-menderes-kimdir-demokrat-partinin-14-mayis-1950-zaferi/haber-970656>. 06 01, 2020 tarihinde Adnan Menderes'in hayatı ve Demokrat Parti'nin 1950 zaferi: <https://www.aksam.com.tr/tarih/adnan-menderes-kimdir-demokrat-partinin-14-mayis-1950-zaferi/haber-970656> adresinden alındı
- Sözcü İnternet Sayfası. (2015). <https://www.sozcü.com.tr/2015/gunun-icinden/6-7-eylul-1955te-ne-oldu-928970/>. 06 06, 2020 tarihinde 6-7 Eylül 1955'te Ne Oldu?: <https://www.sozcü.com.tr/2015/gunun-icinden/6-7-eylul-1955te-ne-oldu-928970/> adresinden alındı
- Şahin, S. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakan-adnan-menderes/1488850>. 06 02, 2020 tarihinde Milli iradeyi sandığa yansıtan ilk başbakan: Adnan Menderes: <https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakan-adnan-menderes/1488850> adresinden alındı
- Taş, M. (2004). Menderes Döneminin Ekonomi Politi ve 1958 İstikrar Programı. *Mevzuat Dergisi*.
- Topçu, İ., & Arslan, N. O. (2016). Kars'ta 1950-1954-1957 Milletvekilleri Seçimleri ve Demokrat Parti.. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 398-405.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi. (2020, 06 01). Cumhurbaşkanlarımız: Celal Bayar. 06 01, 2020 tarihinde https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/ adresinden alındı
- Yeni Şafak Gazetesi. (2020). <https://www.yenisafak.com/secim-1950>. 06 01, 2020 tarihinde 1957 genel seçimleri: <https://www.yenisafak.com/secim-1950> adresinden alındı
- Yeni Şafak İnternet Sayfası. (2020). <https://www.yenisafak.com/secim-1954>. 06 05, 2020 tarihinde 1954 genel seçimleri: <https://www.yenisafak.com/secim-1954> adresinden alındı

Ekler:

Ek:1

ÇOK PARTİLİ DEMOKRASİNİN İLK SINAVI: 21 TEMMUZ 1946 SEÇİMLERİ

Mustafa Kemal Atatürk dönemindeki başarı sağlanamayan girişimlerin ardından Türkiye, çok partili demokratik hayatın ilk adımını, CHP ve Demokrat Parti'nin yarıştığı 21 Temmuz 1946'daki genel seçimlerle attı

1923 — Çok partili hayata geçişin öncülüğünü yapan **Mustafa Kemal Atatürk, Halk Fırkası'nı** kurdu

Onun açtığı yolda **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası** kuruldu ancak iki partinin çeşitli sorunlar sebebiyle kısa sürede kapanmasıyla Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde çok partili hayata tam olarak geçilemedi

1945 — Türkiye'de tam olarak çok partili hayata geçiş, 18 Temmuz'da, Nuri Demirağ'ın başkanlığında **Millî Kalkınma Partisi'nin** kurulmasıyla oldu

1946
7 OCAK — Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından **Demokrat Parti** kuruldu

Temmuz seçimlerine kadar **13 parti daha** kurulurken Demokrat Parti bu süreçte kurulan en önemli parti oldu

21 TEMMUZ — Türkiye'de ilk çok partili seçim yapıldı. Seçimlerde CHP 397, Demokrat Parti 61 ve bağımsızlar 7 milletvekilliği kazandı

1950 — Çok partili hayata geçişin tam anlamıyla sağlanması ise **Demokrat Parti'nin** "Yeter söz milletindir" sloganıyla iş başına geldiği seçimle gerçekleşti

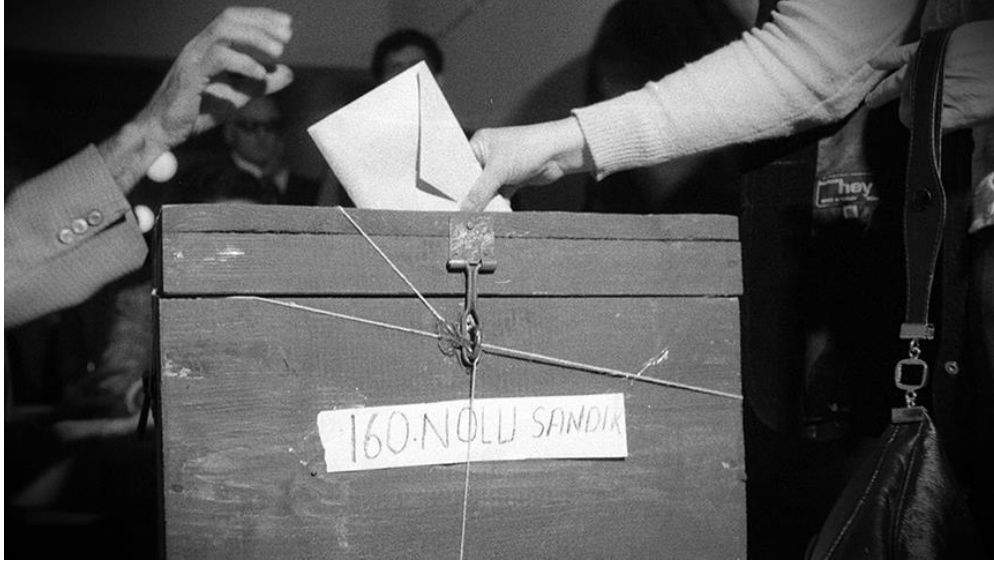
14 Mayıs'ta yapılan seçimlerde **Demokrat Parti 487 milletvekilliğinin 416'sını** kazandı

Demokrat Parti 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanarak, **27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi** ile iktidardan indirilene dek 10 yıl boyunca ülkeyi yönetti

2018, Anadolu Ajansı | twitter.com/anadolujanisi

Kaynak: (Anadolu Ajansı- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212>)

Ek:2

Kaynak: (Anadolu Ajansı- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212>)

Ek:3

Kaynak: Ezanın Arapça okunması Gazete manşeti 1950 (<https://www.yenisafak.com/secim-1954>)

Ek:4

DEMOKRASİNİN İNFAZI 27 MAYIS

Milli iradeyi sandığa yansıtan ilk başbakan: Adnan Menderes

"Yeter söz milletindir." diyerek çıktığı siyaset yolunda güçlü Türkiye hayalini, politikaları ve kalkınma atılımlarıyla gerçekleştirilmeye çalışan merhum Başbakan Adnan Menderes, Türkiye'de 1946'da çok partili siyasi hayata geçişin ardından milli iradeyi sandığa yansıtan ilk başbakan sıfatıyla da Türkiye'nin önemli siyasi isimleri arasında yer aldı

1899
Aydın'da dünyaya geldi

1928
İzmir'in tanınmış ailelerinden Evliyazadelerin kızı Fatma Berrin Hanım ile evlendi

1931-1945
Evliliğinden Yüksel, Mutlu ve Aydın adında üç çocuğu oldu

1935, 1939, 1943
Erken seçimde aday olmadığı halde milletvekili seçilen Menderes, kendisini aday listesine Atatürk'ün koyduğunu öğrendi

1935, 1939, 1943
seçimlerinde CHP Aydın Milletvekili olarak aralıksız 14 yıl parlamentoda görev aldı

1945
Toprak Reformu Tasarısının meclisteki görüşmeleri sırasında sergilediği karşı duruş sonrasında siyaset sahnesinde tanınan bir isim haline geldi

1946
7 Ocak'ta Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koralıtan tarafından Demokrat Parti (DP) kuruldu

1946
Genel seçimlerde memleketi Aydın'dan değil Kütahya'dan milletvekili seçildi

1946
Celal Bayar, Refik Koralıtan ve Fuad Köprülü ile parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin kaldırılmasını önerge verdi

1946
14 Mayıs'ta yapılan seçimlerde Demokrat Parti %53 oy alarak, meclisin %84'üne sahip oldu

1946
21 Eylül'de Fuad Köprülü ile birlikte partiden ihraç edildi

1950
14 Mayıs'ta yapılan seçimlerde Demokrat Parti %53 oy alarak, meclisin %84'üne sahip oldu

1950
21 Eylül'de Fuad Köprülü ile birlikte partiden ihraç edildi

1954
2 Mayıs'taki seçimleri DP, %56 oyla kazandı

1955
"6-7 Eylül Olayları" yaşandı

1955
"6-7 Eylül Olayları" yaşandı

1960
18 Nisan'da 1960'ta TBMM'de "muhalfelet ve basın faaliyetlerini incelemek" amacıyla Tahkikat Komisyonu kuruldu

1960
Üniversite öğrencileri hükümet aleyhine gösterilere başladı

1961
Yargılamalar sonucunda Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edildi

1961
38 kişilik Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs'ta yönetime el koydu

1961
Menderes, Kütahya'da gözaltına alındı

ADNAN MENDERES
DEMOKRAT PARTİ GENEL BAŞKANI
9. TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANI

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesi 27 Mayıs 1960 sonrası, yaşamları darağacında noktalanmış 3 siyasetçi biriydi

TBMM TARAFINDAN İTİBARLARI İADE EDİLDİ

11 Nisan 1990'da TBMM tarafından Adnan Menderes ve arkadaşlarının itibarları iade edildi

Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun naaşı, 17 Eylül 1990'da İmralı'dan alınarak İstanbul Vatan Caddesi'nde yaptırılan anıt mezar taşına taşındı

25.05.2019

Arşivli Adnan

Kaynak: (<https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakan-adnan-menderes/1488850>, 2019)

İdlib'in Orta Doğu Konjonktüründeki Stratejik Rolü

Elvin ABDURAHMANLI
Azerbaycan Cumhuriyeti Diaspora Bakanlığı
abdurahmanlielvin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0629-8317

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 18.07.2021

Kabul Tarihi: 19.08.2021

Atf Bilgisi

Abdurahmanlı, E. (2021). İdlib'in Orta Doğu Konjonktüründeki Stratejik Rolü, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 13-28

ÖZ

Makalenin giriş kısmında Suriye iç savaşının ortaya çıkışı ve kısa zaman içerisinde küresel güçlerin dâhil olduğu bir bölge haline gelme süreci ve Esad'ın orantısız güç kullanımı analiz edilmiştir. Makalede özellikle BM mülteci sorununa yaklaşımına yer verilmiştir. "Suriye'de Bulunan Küresel Güçlerin Nedeni" isimli başlıkta ise Suriye iç savaşında küresel güçler ele alınarak bu bölgede bulunma nedenleri analiz edilmiştir. İdlib başlığında ise İdlib şehrinin Orta Doğu konjonktüründeki rolü ve stratejik önemi belirtilmiştir. Makalede özellikle İdlib'deki son durum ele alınmış, burada yürütülen Astana ve Soçi süreçleri analiz edilmiştir. İdlib'in stratejik başlığı altında ise bu bölgede bulunan ve hâkim gruplar analize tabi tutulmuştur. Çatışma Paradigmaları ve M4-M5 Karayolu başlığın altında İdlib bölgesinde Türkiye ABD ve Rusya'nın çatışma paradigmatları göz önüne alınarak DYÇ-Düşük Yoğunluklu Çatışma ve YYD-Yüksek Yoğunluklu Diplomasi yöntemleri örneklerle gösterilmiştir. İlaveten de bu başlık altında M4-M5 karayollarının önemi gösterilmiştir. Türkiye'nin İdlib'deki Stratejisi isimli başlıkta İdlib'in Türkiye için önemi ve BM 51. Maddesi, Adana mutabakatı ve Soçi mutabakatı kapsamında bu bölgede olma sebepleri belirtilerek İdlib'deki Türk Silahlı Kuvvetlerinin son durumu analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Soçi Zirvesi, PYD-YPG terör örgütü, M4-M5 Karayolu, Rejim güçleri.

Strategic Role of İdlib in the Middle East Conjection

ABSTRACT

In the introduction part of the article, the emergence of the Syrian civil war and the process of becoming a region where the global powers are included in a short time and the disproportionate use of the power of Assad was analyzed. The article specifically addresses the approach to the UN refugee problem. In the title of "The Reason of the Global Powers in Syria", the reasons for their presence in this region were analyzed by discussing the global forces in the Syrian civil war. In Idlib's title, the role and strategic importance of Idlib city in the Middle East conjuncture are stated. In the article, especially the latest situation in Idlib is discussed, the Astana and Sochi processes carried out here are analyzed. Under Idlib's strategic heading, the dominant groups in this region were subjected to analysis. Conflict Paradigm sand M4-M5 high way heading to the United States and Russia to Turkey under Idlib conflict paradigms considering DYC Low-Intensity Conflict and HFD-High Density diplomatic methods have been demonstrated with examples. In addition, the importance of M4-M5 highways is shown under this heading. Turkey's Strategy is of importance for the title to Idlib in Turkey in Idlib and UN Article 51, Adana, Turkey reconciliation, and the latest status of the Turkish Armed Forces in Idlib stating the reason you are in this area as part of the Sochi agreement was analyzed.

Keywords: Sochi Summit, PYD-YPG terrorist organization, M4-M5 Highway, Regime forces.

Giriş

2011 yılında süren Arap Baharı olayları Suriye içinde neredeyse 9 yıldır süren bir iç savaşın başlangıcını beraberinde getirmekteydi. 2011 yılının 15 Mart tarihinde Suriye'nin Ürdün'le sınırında bulunan güneybatısındaki Dara ilinde öğrenci grubundan oluşan kişilerin okul duvarlarına yazdığı kelimelerle iç savaşın bir nevi fitilini ateşlediği bilinmektedir. Suriye başkanı Esad'a karşı yazılan kelimeler şu şekilde ifade edilmiştir (Anadolu Ajansı Resmi Sitesi, 2019):

“Ey doktor (Beşşar Esed) şimdi sıra sende”

Suriye 2011 öncesinde neredeyse diktatör bir rejimle yönetilen, işsizlik oranının yüksek rakamlarda olan bir ülke konumundaydı. Ülkenin şimdiki devlet başkanı olan Beşer Esad 2000 yılının haziran ayında babası Hafız Esad'ın hayatını kaybetmesi sonucu koltuğu devralmış ve 2000 yılından 2011 yılına kadar ülke ekonomik ve siyasi istikrarsızlık hükmetmiş durumdaydı. Ayrıca Esad aile döneminde ülkede yolsuzluk oranı çok yükselmişti. Ülkede siyasi ve basın özgürlüğü kısıtlanmış durumdaydı. Halkın neredeyse tamamı bu yönetim sisteminden rahatsızlığını ifade ediyordu. 2011

yılının mart ayında başlayan gösteriler sonucu Beşer Esad'ın emriyle sert önlemler alınmaya başlandı. Alınan önlemler aşağıdaki şekilde olmuştur:

- Sokağa çıkma yasağı
- Protestodan vazgeçmeyerek direnen şahıslara karşı orantısız güç kullanılması
- Ordu gibi güvenlik güçlerinin sokakları kontrol altına alınması

Yukarıda belirtilen önlemler sonucu Halep şehrinde protesto yapan insanlara karşı güvenlik güçlerinin gerçek mermi kullanması sonucu birçok öğrencinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlandı. Bu olayın ardından protestocular silahlı mücadele yolunu benimseyerek Esad güçlerine karşı silahlı mücadeleye başladılar. Böylelikle ülke neredeyse 9 yıl süren bir iç savaşa adım-adım sürüklendi. Esad karşıtı eylemciler Esad'ın istifasını istemesine rağmen Esad protestocuların bu isteğini reddederek ülkeyi yöneteceğinde kararlı olduğunu ve bütün bu eylemleri yabancı devletlerin isteğiyle kurulduğu bir oyun olarak nitelendirdi (Kömürçü, 2018). Suriye iç savaşı yıl bazında aşağıdaki şekildedir:

- Yukarıda belirtildiği gibi 2011 yılının mart ayının 15'i öğrenciler tarafından barışçıl olarak yönetime karşı düzenlenen protestolar daha sonra şiddetli şekilde bastırılmaya çalışılınca ülkede devlet karşıtı çatışmalar arttı ve bunun üzerine
- Nisan ayının 26'ı Esad'ın isteği üzerine güvenlik güçleri protestoyu bastırmak amacıyla DERA iline girdi.
- 2012 yılının şubat ayına gelindiği zaman ise artık ülke bir iç savaş durumuna girmiş ve ülkede Esad'a karşı halk dışında PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD-YPG terör örgütleri Kobani ve Afrin civarlarında silahlı saldırılar düzenlemeye başlamıştı. 2012 yılının Aralık ayında YPG-PYD terör örgütü Afrin ve Kobaniyi Esad güçlerinde devralarak bölgede sözde yönetim kurmaya çalıştı.
- 2013 yılında Türkiye Suriye'de 460 km genişlikte 32-40 km derinlikte güvenli bölge oluşturulması ve sivillerin bu bölgelere yerleştirilmesini belirten bir plan sundu ABD'ye. Bu plan üç aşamadan oluşmaktaydı. Planda ayrıca ABD ve koalisyon güçleriyle birlikte ortaklaşa kara operasyonu da dahil edilmiştir (Işık, 2019).
- 2013 yılının 21 Ağustos tarihinde başkent Suriye'nin başkenti olan Şam'a bağlı olan Doğu Guta bölgesine Esed rejim güçleri tarafından kimyasal saldırı düzenlendi. Bu saldırı sonucunda 1400'den fazla sivil hayatını kaybetti. Eski başkanı ABD başkanı Barack OBAMA Rusya devlet başkanı ile Esed güçlerinin kimyasal silah kullanmasını yasaklama ve imhası üzerinde anlaşmaya varıldı. Bu anlaşma sürecinde Rejim elinde bulundurduğu kimyasal silahları imha ederek bu silahların çoğunu 2014 yılının 19 Ağustos tarihine dek Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons-Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütüne devretti (Temizer, 2019).
- 2014 yılının Haziran'ında Esad rejimi eski gücünü kaybetmeye başladı ve İŞİD-DAEŞ terör örgütü Suriye'nin Rakka şehrini ele geçirdi ve hilafet ilan etti.
- 2014 yılının Eylül ayının 22-i koalisyon güçleri ve ABD İŞİD-DAEŞ terör örgütüne hava operasyonu düzenledi. 8 gün sonra Rusya Suriye iç savaşına dahil olarak Esad rejimine destek vermeye başladı.
- 2015 yılının 18 Aralık tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Suriye iç savaşı ile ilgili 2254 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu kararda iç savaşın sonlandırılması kısa zaman içerisinde tarafların siyasi çözüm yolları üreterek anlaşması ve sivillere karşı saldırıların sonlandırılmasını içermektedir. Bu süreç BM tarafından denetlenecek ve resmi görüşler 2016 yılının ocak ayında başlaması ön görülmüştür (Ulutaş, Yeşiltaş, & Acun, 2017).
- BM sözleşmesinin 51. Maddesi gereğince hareket eden Türkiye Cumhuriyeti. Meşru müdafaa hakkını kullanarak. Suriye'de bulunan terör örgütlerini etkisiz hala getirilmesi için Fırat Kalkanı isimli harekât gerçekleştirilmiştir. Bu harekât 2016 yılının 24 Ağustos tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri Özgür Suriye Ordusuyla birlikte gerek taktik gerekse de operasyonel harekât başlattı ve harekâtın 217. Gününde terör örgütlerinin ele geçirdiği toprakların 2055 km geri alınmış ve bu bölgelerin güvenliği sağlanmıştır (Anadolu Ajansı Resmi İnternet Sayfası, 2019).

- Türkiye Cumhuriyeti'nin arabuluculuk diplomasisi ile Rusya Federasyonu'nun katkısıyla Kazakistan'ın başkenti Astana'da 22-23 Ocak 2017 yılında başladı. Süreç kapsamında Esad rejimi konusunda devletler anlaşamadı (Bbc News İnternet Sayfası, 2017). Bu süreç 2017 yılı içerisinde 23-24 Ocak, 15-16 Şubat, 14-15 Mart ve Mayıs'ın 3-4'ü görüşler yapılırsa da taraflar olumlu bir sonuca ulaşamamıştır.
- 2017 yılının 4 Nisan tarihinde Esedgüçleri Suriye'nin kuzeyindeki İdlib'e bağlı olan Han Şeyhun beldesine kimyasal saldırı düzenlemiş ve saldırıda 100'ün üzerinde suçsuz sivil insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur(Süleyman & Karacaoğlu, 2017).
- 2018 yılının 28 Ocak tarihinde TSK Suriye'nin Halep iline bağlı önemli ilçelerinden olan Afrin'de mevcut olan PKK terör örgütünün kolu YPG terör örgütünün elinden geri alınması için Zeytin Dalı Harekâtı başlattı (Kako & Koparan, Zeytin Dalı Harekati'nin ikinci yıl dönümü, 2020).
- 2018 yılının 30 ve 31 Ocak tarihlerinde Rusya Federasyonu'nunSoçi kentindeTürkiye ve Rusya'nın isteği üzerine görüş gerçekleştirildi. Bu görüşmelerin ana amacı Suriye'deki iç savaşın barışçıl şekilde çözüme ulaştırılmasını kapsamaktaydı. Görüşmede 150 kişiden oluşan bir anayasa komitesi kurulması kabul edildi. Görüşmelerdeki Türkiye Cumhuriyeti heyeti Suriye'deki muhalefetle 50 isimde oluşan listeyi komiteye sunmuştur (Bbc Resmi İnternet Sayfası, 2018). Bu süreç içerisinde İranlı Şİİ gruplar ve milisler Esed rejimine askeri ve lojistik desteği sağlamıştır.
- 2018 yılının 17 Eylül tarihinde zirve görüşü niteliğinde olan Türkiye Cumhurbaşkanı recep Tayyip Erdoğan'ın ve Rusya Federasyonu devlet başkanı Vladimir Putin'in katılımıyla Soçi Mutabakatı için bir araya gelindi. Soçi mutabakatında Suriye'nin İdlib şehrinin silahlardan temizlemiş bir bölge kurulması, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı duyulması ve 150 saat içerisinde Türkiye-Suriye sınırının 30 kilometrelik bir kısmının YPG terör örgütünden bölgenin temizlenerek herhangi bir terör örgütü sızıntısına iki tarafında önlemesine çalışılması üzerinde taraflar anlaşmaya varmıştır (STAR Retmi İnternet Sayfası, 2020).
- 2018 yılının Eylül-Aralık ayları arasında Esad rejimi sivillere yönelik silahlı saldırıyı artırdı. Bu saldırılar sonucu 150'nin üzerinde suçsuz insan hayatını kaybetti.
- 2019 yılının 12 Mart tarihinde Esad Rejimi uluslararası hukukta kullanımı yasak sayılan fosfor bombasıyla İdlib şehrinin sivil yerleşim kısımlarına saldırı düzenlendi. Günümüzde Suriye devletinde 3 milyon 100 bin sivil yardım beklemektedir(Anadolu Ajansı Resmi Sitesi, 2019).

BM 2017 yılı raporuna göre Suriye iç savaşı sonucunda 6.1 Milyon sivil vatanından göç etmek zorunda kaldı. 2011-2017 yılları arasında 117 bin sivil rejimin tutuklamalarıyla hapsedildi (İnsan Hakları İzleme Örgütü-Human Rights Watch, 2017).BM mülteciler örgütünün 2018 yılında verdiği resmî sonuçlara esasen 137 bin Suriyeli Afrin bölgesinde 3500 sivil ise Halep'e bağlı Fafeen bölgesinde mülteci durumunda ve çadır kamplarında ikamet etmektedir (UNHC-BM Mülteci Örgütü Resmi Sitesi, 2018). 5 milyonun üzerinde Suriyeli mülteci olarak Lübnan, Ürdün ve Türkiye'ye mülteci kısmında sığınmakta ve günümüzde 5 milyon Suriyeli ise kendi ülkesinde ulaşımı zor bölgelerde güvenlik endişesi olan kısımlarda ikamet etmektedir (Kömürcü, 2018)

Suriye'de Bulunan Küresel Güçlerin Nedeni

Suriye'de 2011 yılının mart ayının 11'i Esad rejimine karşı barışçıl başlayan gösteriler önce iç savaşa sonrasında ise küresel güçlerin ve terör örgütlerinin dahil olduğu bir savaşa dönüştür. Suriye'de günümüzde Esad rejimi, Rusya, ABD, Koalisyon güçleri, Suudi Arabistan, İran gibi devletler çatışma halindedir. Savaşın bu kadar sürmesinin nedeni Suriye'deki olan küresel güçler savaşın bu kadar sürmesi için Suriye'de rejim karşıtı veya rejim tarafına gerek maddi gerekse de askeri lojistik destek sağlamaktadır. Savaşın bu kadar uzun bir süre devam etmesinin en önemli sebeplerinden biri ise Sünni ve Şii mezhepler arasındaki çatışmaların olması ve küresel güçlerin Suriye'deki bu mezheplere destek sağlamasıdır. Ayrıca Suriye'de İŞİD-DAEŞ ve PYD/PKK terör örgütleri mevcudiyetini korumakta buda Suriye'nin yeniden istikrar sağlamasına zorluk yaratmakta.

Rusya ve İran Esad rejimine destek vermeğe devam etmekte. İran Hizbullah üzerinden Suriye'de süren savaşa maddi destek sağlamaktadır. Suudi Arabistan ise Suriye'de İran güçlerine karşı savaşıma devam etmektedir. PKK terör örgütünün kolları olan PYD/YPG Rusya ve ABD'nin 2011 yılından 2020 yılına kadar fon desteği ve lojistik desteği ile ayakta kalarak Suriye ve Irak toprakları üzerinde sözde Kürdistan devletini kurmaya çalışmakta ve bu da Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına tehdit oluşturmaktadır (Kömürcü, 2018). Suriye'de ABD her türlü destek verdiği YPG/PKK Suriye sınırları içerisinde %28 hâkimiyet sağlamaktadır. Diğer taraftan Suriye'de %2-lik bir araziye İŞİD-DEAŞ terör örgütü kontrol alanında tutmaktadır. Son 9 yılda Esad rejimi Rusya ve İran'ın desteği sonucu ülkede siyasi rejim üzerinde %60'ında hâkimiyetini geri aldı (Anadolu Ajansı Resmi Sitesi, 2019). Rusya'nın Suriye'de olma sebebi Tartus deniz üssü olduğunu söyleye biliriz. Belirtmek gerekiyor ki, Tartus deniz üssü SSCB döneminden bugüne kadar Akdeniz kıyısında kullandığı bir deniz üssü. Esad rejimi değiştiği takdirde bu üssün kullanılması kaybedecek. Bu sebepten dolayı Rusya Esad rejimini halen ısrarlı bir şekilde desteklemeye devam ediyor (Türkoğlu, 2015). Diğer taraftan Suriye'nin kuzeybatısında Rusya'nın hava üssü olan Lazkiye bölgesinde yerleşen Hmeymim Hava Üssü hava üssü var. Bu hava üssünde Rusya'ya mahsus askeri radarlar, Miq-29 askeri saldırı uçakları ve Askeri mühimmat taşınması için Antonov uçakları bulunmaktadır (Marcus, 2015). ABD 2014 yılında Suriye savaşına dahil oldu ve burada PKK terör örgütünün Suriye kolu olan YPG-PYD' ye destek vererek. Terör örgütünün Suriye'de ele geçirdiği bölgelerde 22 üs kurarak ve asker yerleştirdi. 2019 yılının 9 Ekim tarihinde TSK tarafından Barış Pınarı harekâtı zamanı ABD 16 üssünden geri çekildi. TSK tarafından başarılı bir şekilde 2019 yılının 25 Kasım tarihinde tamamlanan bu harekâtın ardından ABD ordusu 6 üsse ve askeri yerleşimlere geri dönmüştür. ABD ordusunu geri döndüğü üsler ve askeri noktalar aşağıdaki şekildedir:

- Sirrin
- Rakka
- Haseke
- Menbiç
- Tabka
- Ayn İsa

2019 yılında ABD başkanı Donald Trump Suriye sınırları içerisindeki askeri geri çekeceğini belirtti fakat hala ABD askeri Suriye sınırlarında varlığını sürdürmektedir (Misto, Koparan, & Kako, 2019).

İdlib

Suriye sınırları içerisinde yer alan İdlib eyaleti 4 milyonluk bir nüfus dan oluşmaktadır (Kako, 2020). İdlib'in doğusunda Halep, kuzey doğu kısmında Halep'e bağlı önemli bir ilçe olan Afrin ilçesi, İdlib'in güneyinde Hama ili, kuzeybatı kısmında ise Laskiye illi bulunmaktadır (Karacaoğlu & Tok, 2018). İdlib eyaleti aşağıdaki şehirlerden oluşmaktadır (Bbc New İnternet Sayfası, 2020):

- Harem,
- Cısr eş-Şuğur,
- İdlib şehri,
- Ariha,
- Maarat El Numan

İdlib 2011 -2014 yılları arasında rejim karşıtı muhaliflerden oluşmaktadır. Fakat 2011 yılı verilerine göre 1,5 milyon nüfusu olan İdlib 2014 yılında ABD'nin 2015 yılında Rusya Federasyonu'nun iç savaşa katılımıyla İdlib bu savaştan hava saldırılarıyla zarar gördü ve iç savaş sırasında Suriye'nin diğer bölgelerinden göç kabul ederek nüfus 4 milyona ulaşmıştır (Karacaoğlu & Tok, 2018). İdlib'de yaşayan 1 milyon insan Türkiye sınırına yakın bir noktada kamplarda ikamet etmektedirler. Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Sözcüsü StephaneDujarricİdlib'de yaşayan sivil nüfusla ilgili aşağıdaki kelimeleri ifade etmiştir(United Nations Secretary-General, 2020):

“Suriye’de mevcut iç savaş dâhilinde İdlib’e olacak herhangi bir saldırı sonrası dünya büyük bir göçler karşı karşıya kalacaktır. Bunun içinde Suriye’deki barışı korumak açısından tarafların 2015 yılında BMGK tarafından kabul edilen 2254 sayılı karara uyması gerekmektedir.”

Suriye’de 2019 yılının ağustos ayında Esad rejimi ve Rusya, İdlib saldırıları sonucu 25 bin sivil Türkiye’nin oluşturduğu güvenli bölgeye göç etmek zorunda kalmıştır (Abdullah, 2019). Türkiye’nin İdlib ile 130 kilometrelik bir sınır mevcuttur. Bu sınırdaki en önemli konum ise uluslararası geçişlere açık olan Bab el-Hava Sınır Kapısıdır. Bu sınır kapısından bir ay içerisinde 1500-ün üzerinde insani yardım tırları geçmektedir. 2018-2020 yılları içerisinde gerek terör örgütleri gerekse de Esad rejimi ve rejimi destekleyen Rusya İdlib’e yönelik saldırıları artmıştır.

İdlib’in Stratejik Önemi

Türkiye Suriye’nin İdlib bölgesinde gerginliği sonlandırmak için 23-24 Ocak 2017 tarihinde geçirilen Astana görüşmeleri çerçevesinde 12 askeri gözlem noktası yerleştirdi. Türkiye’nin bu 12 askeri gözlem noktası kurma sebebi şu şekildedir. İdlib eyaleti içerisinde sayısız silahlı örgüt mevcuttur. Esad rejimiyle bu gruplar arasında çıkacak herhangi bir çatışmada bu grup üyelerinin Türkiye sınırlarına geçmesi bir tehlike yarata bilir ve buradaki 12 askeri gözlem noktasının amacı bu gibi tehlikeleri önlemektir (Anadolu Ajansı İnternet Sayfası, 2018).Türkiye burada bir nevi savunma refleksi göstermiştir diye biliriz. Bu bölgedeki M5 otoyolu önemli stratejik konuma sahip bir yol çünkü bu yol Suriye Türkiye ve Ürdün’ü birleştiren bir yoldur. İdlibAkdeniz’e açılan bir yolu diye biliriz. Bilindiği üzere İdlib’e bağlı olan Hama, Halep illeri ve Rus hava üssü olan Hmeymim Hava Üssünün Lâskîye bölgesinde yerleşmesi İdlib’in önemini yükseltmektedir. Türkiye Suriyeli sivil bireylerin haklarını gerek diplomasi masasında gerekse de sahada müdafaa etmektedir. İlâveten de Türkiye Suriye’nin bölünmesine karşıdır ve Suriye’de küresel güçlerin desteklediği terör örgütlerine karşı Türkiye Silahlı Kuvvetleri savaşmaya devam etmektedir. Suriye’nin İdlib bölgesinde Suriyeli muhalifler için stratejik konumu olan ellerindeki son cephedir. Askeri kapasitesine göre rejim karşıtı grupların çoğu İdlib bölgesinde yerleşmektedir. Bu gruplar aşağıdaki şekildedir (Bbc New Haber Sitesi, 2020):

İdlib’e Hâkim Gruplar:

- Feylak-ı Şam,
- Nasır Ordusu,
- Özgür İdlib Ordusu,
- 1.Sahil Tümeni,
- 2.Sahil Tümeni,
- 1.Fırka,
- Ordu, Seçkinler Ordusu,
- Şüheda El İslam Dareyya,
- El Huriyye Tugayı,
- 23. Fırka,
- Suriye Kurtuluş Cephesi,
- CeyşülAhrar
- Sukuru Şam grupları,
- Tahrir el-Şam (HTŞ), (cihad örgütü)

İdlib’de bulunan Sukuru Şam ve Ceyşül Ahrar grubu İdlib’in en büyük rejim karşıtı gruplarından. Bu iki grubun 70 binin üzerinde militanı olduğu bilinmektedir. Feylak-ı Şam, Nasır Ordusu, Özgür İdlib Ordusu, 1. Sahil Tümeni, 2. Sahil Tümeni, 1.Fırka, 2. Ordu, Seçkinler Ordusu, Şüheda El İslam Dareyya, El Huriyye Tugaye ve 23. Fırka grupları 2017 yılının mayıs ayında birleşerek "Ulusal Özgürleştirme Cephesini kurmuşlardı (Sputnik News İnternet Sayfası, 2018). İdlib bölgesinde diğer en büyük cihat örgütü olan Heyet Tahrir Şam örgütüdür. Bu cihadörgütü2017 yılının 28 Ocak tarihinde BM terör listesinde bulunan Nusra Cephesi’nin dağılmasının ardından 25000’in üzerinde militan, Cebhe Fetih el-Şam, Ensareddin Cephesi, Ceyş El Sünnası, Liva El-Şah ve Nureddin gruplarının

birleşmesi sonucu kurulmuştur. İlâveten de bu cihat örgütü Babülhava Sınır Kapısı'na yakın bir mevzide konumlanmaktadır.

Diğer taraftan Rusya 2018 yılından günümüze kadar Suriye'deki Akdeniz üzerindeki askeri kapasitesini çoğaltmaktadır (Karacaoğlu & Tok, 2018).2017 yılının Mayıs'ında zirve görüşü niteliğinde yapılan Soçi görüşünde tarafların çatışmasızlık noktaları üzerinde anlaşıldı. Bu çatışmasızlık noktalarından en önemlisi ise İdlib eyaleti olarak gösterilmişti. İdlib konusunda Rusya ve Türkiye arasında en önemli diplomatik görüşler 2018 yılında başladı. 2018 yılında İdlib hava sahası Rusya Federasyonu'nun Hava Kuvvetleri tarafından kontrol edilme süreci başladı. İdlib'deki bazı muhalif gruplar Türkiye tarafından desteklenmektedir.2019 yılının mart ayında Beşar Esad güçlerinin kullanılması yasaklı fosforlu bombayla İdlib şehrine saldırı düzenledi. Bu saldırı esasen de sivil yerleşimin çok olduğu kısımlara yapıldı (Anadolu Ajansı Resmi Sitesi, 2019).

2019 yılının haziran ayında Rus lider ve Türkiye Cumhurbaşkanı İdlib'in terörist gruplardan temizlenmesi konusunda anlaşıldı. İlâveten İdlib'in 20 kilometre genişliğinde bir kısmı silahlendirilmiş bölge oluşturulması konusunda mutabakata varıldı. 2019 yılının Ekim ayında Esad bu bölgelere ziyaret etmiş İdlib ile ilgili aşağıdaki kelimeleri ifade etmiştir (Bbc Dünya Haberleri İnternet Sayfası, 2019):

“İdlib bölgesi Suriye'de 9 yıldan fazla süren iç savaş ve terörün sonlandırılması açısından anahtar bir bölgedir bizim için.”

Rusya ve Esad rejimi İdlib'i muhalif gruplardan geri aldığı takdirde 9 yıldır süren bu savaşın galibi olacaktır. İdlib'de 2019 yılının Ekim ayında Suriye ordusu tarafından yapılan saldırılara Rus Hava Kuvvetleri destek vermesi sonucu İdlib'deki siviller Türkiye sınırına göç etmek zorunda kaldılar. Bu olay üzerine Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2020 yılının ocak ayının 31-i aşağıdaki açıklamayı vermiştir (Gündoğmuş & Tosun, 2020):

“Türkiye günümüzde 3,6 milyon Suriyeliyi mülteciyi misafir olarak kabul etmektedir. Türkiye'nin artık olası herhangi bir göç dalgasına tahammülümüz yoktur. Türkiye Cumhuriyeti Suriye'de çatışan devletlerin ekonomik kazancı için kendi güvenliğinden olamaz ve İdlib'deki bu olaylara sessiz kalmamızı beklemesinler. Biz Türkiye olarak 3 hareket düzenledik ve bu operasyonların temel amacı YPG-PYD ve İŞİD-DAEŞ terör örgütlerinden bu bölgeleri temizlemektir. Türkiye o bölgelerde Adana Mutabakatı gereğinde teröristlere karşı operasyon düzenlemektedir.”

İdlib'e İran tarafından gönderilen militanlarda burada büyük güç oluşturmaktadır. İlâveten de bu bölgede İran'ın desteklediği farklı Şii gruplar mevcut. Bu gruplar ve İranlı milisler bu bölgede savaşarak kendi dini değerlerini koruduklarını tezini savunmaktadırlar.

İdlib'de Son Durum

Esad rejimi 2020 yılında İdlib operasyonlarını artırmaya başladı. Bu operasyonlar sonucu İdlib'e bağlı kentlerinden biri olan Maarat El Numan'ı kentine yakın konumları ele geçirdi ve böylelikle M4 karayolu Esad rejimine katıldı. Böylelikle Suriye'de önemli bir aktör olan Türkiye gözlem noktalarını kaybetmeye başladı. Bunun üzerine Türkiye bölgeye Cilve gözü sınır kapısından Sarmada ve İdlib'e asker takviye etmeye başladı. 2020 yılının ocak ayında Esad rejimi M4 ve M5 karayolu arasında Serakib kentini ele geçirdi. Suriye ordusunun Türk noktalarını vurması üzerine Rusya Türkiye'den Türk askerlerinin değişiklik gösterdiği zaman konumunun önceden verilmesini istedi. M5 karayolu üzerindeki Şam ve Halep arasındaki esas yolu birleştiren yol 28 Ocak 2019 tarihinde muhalifleri eline geçirdi.M4 karayolunda önemli bir kent olan Cisir eş-Şuğur bölgesinde Türkiye'nin gözlem noktası bulunmaktadır (Bbc New İnternet Sayfası, 2020). Türkiye bu bölgeye Hatay'a bağlı Reyhanlı ilçesi askeri mühimmat göndermeye devam ediyor. Diğer taraftan ise Türkiye mahsus hava kuvvetleri Rusya Federasyonu ile koordinasyonlu şekilde hareket etmektedir (Kako, 2020). BM Genel sekreteri İdlib konusunda aşağıdaki açıklamayı vermiştir (Trt Haber İnternet Sayfası, 2020):

“İdlib sorunu sadece Türkiye'nin sorunu olarak görülmemelidir. Bu sorun Birleşmiş Milletler, uluslararası toplum ve Avrupa Birliği'nin de ortak sorunudur. Çünkü Esad rejiminin devam eden saldırıları sonucu 300 bin sivil Türkiye sınıra ilerlemektedir ve sonrasında bu göç Avrupa'ya yöneleceklerdir.”

Çatışma Paradigmaları ve M4-M5 Karayolu

Türkiye bu bölge üzerinde diplomatik görüşmeleri halen sürdürmekte. Son 3 yılda Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki görüşmeler iki şekilde yürütüldü. Bu yöntemler aşağıdaki şekildedir:

- DYÇ-Düşük Yoğunluklu Çatışma
- YYD-Yüksek Yoğunluklu Diplomasi

Daha önceleri Türkiye ABD ile yöntemin tersini Suriye'de 3 operasyonla kullanmıştı. ABD'nin terör örgütlerine desteği sonucu Türkiye bu bölgedeterör örgütlerine karşı yaptığı operasyonlar sonucu “yüksek yoğunluklu çatışma yaparak düşük yoğunluklu diplomasi” kullanmıştır. Bunun sonucunda ise Türkiye'ye karşı ekonomik yaptırımlar ve baskılar yapılmıştır. Günümüzde ise Türkiye Rusya ile YYD kullanarak çatışmayı azaltmış durumdadır. Diğer taraftan Rusya'dan aldığı destekle rejim 2019 yılının Ocagında başladığı saldırılar sonucu 2019 yılının sonuna kadar ileri derecede arazileri geri aldı. İdlib eyaletindeki en önemli kritik adres ise M4 ve M5 karayollarının kesiştiği Serakib bölgesidir (Özçelik, 2020). Diğer önemli bir husus ise M4 karayolu Lazkiye'in Halep ve Hama'yı birleştirmektedir. Bu bölge esasen de Ak Denize açılan bir kapı olarak görülmektedir. Rusya'nın rejime bu bölgede destek vermesinin tek nedeni askeri deniz üssünün kaybetmek istememesidir. Halep ile Şam'ı birbirine bağlayan diğer önemli bir stratejik yol ise M5 kara yoludur. Bu bölgenin diğer önemli bir güç unsuru olarak görülen İran Dera ve Kuneytra vilayetlerine destek vermektedir. 2019 yılının ocak ayından 2020 yılının ocak ayına kadar 1800'ün üzerinde insan hayatını kaybetmiş ve 1794000 insan ise Türkiye sınırı yakınlarında kamplara göç ederek hayatını bu kamplarda sürdürmektedir (Musa & Karacaoğlu, 2020). M4-M5 karayolları arasında bulunan Serakib kasabası 2019 yılının Aralığında muhalifler tarafından kontrol altına alındı.

Türkiye'nin İdlib'deki Stratejisi

Türkiye BM sözleşmesinin 51. Maddesi gereğince hareket ederek Meşru müdafaa hakkını kullanmış ve Suriye Türkiye sınırında konuşlanan terör örgütlerini etkisiz hala getirilmesi için Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı isimli 3 harekât gerçekleştirilmiştir. Türkiye İdlib konusunda uluslararası kuruluşların bu bölgede barışı sağlaması için uyarılarda bulundu fakat uluslararası kuruluşlar bölgeye istikrarı getirmede geç kaldı. Türkiye Soçi Mutabakatı kapsamında 7 gözlem noktası kumuş ve rejimin ilerlemesinin engellemiştir. İlavetende TSK bölgedeki sivillerin hayati riskini korumak için bölgede bulunmaktadır. Diğer taraftan İdlib Türkiye'ye sınır bir eyalet ve bu eyaletin YPG-PYD ve DAEŞ terör örgütlerinden temizlenmesine çalışmıştır. Suriye topraklarının bölünmesine ve burada sözde “Kürdistan” devletinin kurulmasının karşısını almaya çalışmaktadır. Türkiye'nin sınırında kurulacak bir terör devleti ülke için büyük bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Diğer önemli bir husus ise Türkiye NATO üyesi bir ülkesidir fakat bu konuda NATO işlevselliğinin göstermemektedir. İdlib konusunda en önemli gözüm süreci Astana sürecinde başladı diye biliriz. Türkiye bölgede barışın sağlanması için gerek Rusya gereksede İran ile diplomatik kapıları kapatmamaktadır (Fatih Muslu, 2020). Türkiye Milli Savunma Bakanı 2020 yılının 12 Şubat tarihinde NATO toplantısı kapsamın savunma bakanları ile görüştü. Görüşte İdlib konusunun çözümü konusunda önemini vurgulayan bakan Hulusi Akar bölgedeki insanlık dışı yapılan saldırıları NATO gündemine taşıdı (Sarp Özer, 2020). 28 Şubat 2020 tarihinde İdlib bölgesinde Esad rejiminin saldırısı sonucun 34 Türk Silahlı Kuvvetleri Askeri şehit olmuştur. Yapılan bu hain saldırı sonrasında Esad rejimi saldırı anının görüntüleri yayımladı (Milliyet Gazetesi İnternet Sayfası, 2020). Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay 34 şehidin hayatını kaybettiği bu saldırı ile ilgili bu kelimeleri ifade etti:

"Tarihe savaş suçlusı olarak geçecek terör devletinin başı Esed ve rejim unsurları bu alçakça saldırının bedelini ağır ödeyeceklerdir."

Saldırının ardından Rusya Savunma Bakanlığı'ndan olayla ilgili açıklama yapılmıştır. Yapılan açıklamada bu ifadeler yer almaktadır (Anadolu Ajansı, 2020):

“Rus savaş uçakları Türkiye askerlerinin bulunduğu konuma saldırı düzenlememiştir ve yapılan bu saldırıyı kınıyoruz ve Rusya Türkiye ile her zaman dayanışma içerisinde ve şehit ailelerine ve yakınlarına baş sağlığı dileriz.”

Yapılan saldırının ardından gelen taziye mesajları ve görüşmeler aşağıdaki şekildedir:

ABD: Başkanı Trump, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak taziyesini sundu ve yapılan bu saldırıyı kınadı.

ABD Savunma Bakanlığı: ABD savunma Bakanı Mark Esper Türkiye Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ı arayarak taziyesini sundu ve yapılan saldırı göz ardı edilemez ve bu saldırıyı gaddar bir saldırı olarak nitelendirdi.

Avrupa Parlamentosu: Parlamentonun Türkiye üzere koordinatörü Nacho Sanchez şehit olan Türk askerleri için üzüldüğünü ve Türkiye yalnız bundan sonraki yapacağı hamlelerde yalnız hareket etmemeli olduğunu bildirdi.

NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg: Yapılan bu saldırıyı kınadıklarını ve Esad rejimine verilen İran ve Rus desteğinin sonlandırılmasını istiyoruz ifadeleri kullanıldı.

Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı: Bakanlığın Twitter hesabından yayımlanan taziye mesajında: Kardeş ülke Türkiye'nin askerlerinin şehit olması haberi bizleri üzdü. Şehitlere Allah'tan rahmet diliyor ve Türk halkına taziyelerimizi iletiyoruz. Başın sağ olsun, kardeş Türkiye (Köse, 2020)."

Yapılan saldırının ardında Türkiye ABD'ye yakınlaştı ve bu durum Rusya'nı ciddi rahatsız etmektedir. Saldırı sonucu Türkiye-Rusya arasında iş birliğine zarar vermiştir. Ankara yapılan bu saldırının ardından ABD'den Patriot füzeleri isteğinde bulundu. Diğer taraftan Esad'a destek veren Rusya Suriye'deki istikrarı bozmaktadır (Değer Akal, 2020).

Sonuç

Makalede Orta doğu bölgesinde önemli bir yere sahip olan İdlib bölgesi stratejik önemi ülke bazında ele alınarak aşağıdaki sonuca varılmıştır. Bu bölgede bulunan Rus askerinin Esad rejimine verdiği destek açıkça görülmektedir. Bunun sebebi ise SSCB'den günümüze kadar aktif olan Lazkiye bölgesinde yerleşen Hmeymim Hava Üssü hava üssüdür. Rusya'nın sıcak denizlerdeki tek üssünü kaybetmemek için rejime desteğini ileri derecede sürdürmeye devam etmektedir. ABD bu bölgede PKK terör örgütünün kolları olan PYD/YPG terör örgütlerine lojistik desteği sürmektedir. Bu bölgede ABD'nin amacı Suriye'ni bölmek ve burada sözde Kürdistan devletini kurmak istemesidir. Burada da gizli bir nokta ise İsrail lobilerinin ABD kongresindeki desteği ve isteği üzerine olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti bu bölgeye BM 51. Maddesi gereğince meşru müdafaa gereğince kendi sınırını koruma amacıyla girmiş ve Suriye'de 3 operasyon düzenleyerek IŞİD-DAEŞ, PYD/YPG terör örgütünü bu bölgelerdeki aktifliğini azaltmıştır.

Kaynakça

- Abdullah, M. (2019). İdlib'de son 2 günde 25 bin sivil daha yerinden edildi. 06 01, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/idlibde-son-2-gunde-25-bin-sivil-daha-yerinden-edildi> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2020). Dünyadan Esed rejimi ve destekçisi Rusya'nın İdlib'deki saldırılarına tepkiler. 05 28, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyadan-esed-rejimi-ve-destekcisi-rusyanin-idlibdeki-saldirilarina-tepkiler/1748044> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı İnternet Sayfası. (2018). TSK İdlib'de son ateşkes gözlem noktasını kurdu. 06 08, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tsk-idlibde-son-ateskes-gozlem-noktasini-kurdu/1147979> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı Resmi İnternet Sayfası. (2019). Fırat Kalkamı Harekatı'nın 3. yıl dönümü. 06 02, 2020 tarihinde https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/firat-kalkani-harekatinin-3-yil-donumu,_zg-187RcUa2q5uOrnhhZw/6qB7vU5IbUC6U_d5RSFXjQ adresinden alındı
- Anadolu Ajansı Resmi Sitesi. (2019). Suriye iç savaşı 9. yılına girdi. 05 30, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715> adresinden alındı
- Bbc Dünya Haberleri İnternet Sayfası. (2019). Beşar Esad İdlib'i ziyaret etti: 'Buradaki savaş, Suriye'nin tümündeki kaos ve terörü sonlandırmanın anahtarı'. 06 07, 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50136573> adresinden alındı
- Bbc New Haber Sitesi. (2020). İdlib'de hangi örgütler var? 06 07, 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51355880> adresinden alındı
- Bbc New İnternet Sayfası. (2020). İdlib nerede ve neden önemli? 05 24, 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51361192> adresinden alındı
- Bbc News İnternet Sayfası. (2017). İran, Rusya ve Arap basınında Astana görüşmeleri. 06 04, 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38731999> adresinden alındı
- Bbc Resmi İnternet Sayfası. (2018). Olaylı Soçi konferansından 'Anayasa Komitesi' kararı çıktı. 06 02, 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42872573> adresinden alındı
- Değer Akal. (2020). İdlib'de büyük savaş artık kaçınılmaz mı? 05 30, 2020 tarihinde <https://www.dw.com/tr/idlibde-b%C3%BCy%C3%BCk-sava%C5%9F-art%C4%B1k-ka%C3%A7%C4%B1n%C4%B1lmaz-m%C4%B1/a-52531673> adresinden alındı
- Fatih Muslu. (2020). İdlib'in Önemi ne? 05 25, 2020 tarihinde <https://www.setav.org/5-soru-idlibin-onemi-ne/> adresinden alındı
- Gündoğmuş, Y. N., & Tosun, M. (2020). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye'nin yeni bir düzensiz göç dalgasını tek başına göğüslemesi mümkün değildir. 06 07, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-turkiyenin-yeni-bir-duzensiz-goc-dalgasini-tek-basina-goguslemesi-mumkun-degildir/1718077> adresinden alındı
- İnsan Hakları İzleme Örgütü-Human Rights Watch. (2017). Suriye 2017 yılı raporu. New York: human rights watch.
- Işık, M. (2019). Güvenli Bölge Nedir? Türkiye İçin Neden Önemlidir? 06 04, 2020 tarihinde <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/guvenli-bolge-nedir-turkiye-icin-neden-onemlidir-kose-yazisi-10213> adresinden alındı

- Kako, A. (2020). İdlib'de yaşananlar. 06 30, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/10-soruda-idlibde-yasananlar/1723992> adresinden alındı
- Kako, A., & Koparan, Ö. (2020). Zeytin Dalı Harekatı'nın ikinci yıl dönümü. 06 04, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/zeytin-dali-harekatinin-ikinci-yil-donumu/1707348> adresinden alındı
- Karacaoğlu, B., & Tok, L. (2018). 10 soruda İdlib'in önemi. 05 24, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/10-soruda-idlibin-onemi-/1248040> adresinden alındı
- Kömürcü, M. C. (2018). Suriye'de neden iç savaş çıktı? 06 03, 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/suriye-de-neden-ic-savas-cikti--molatik-300/> adresinden alındı
- Köse, T. (2020). İdlib'de Türkiye ve Rusya'nın Pozisyonu. Aylık Siyaset Toplum ve Ekonomi Dergisi.
- Marcus, J. (2015). Rusya Suriye'de ne amaçlıyor? 06 06, 2020 tarihinde BBC News İnternet Sayfası: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150916_suriye_rusya-jonathan_marcus_analiz adresinden alındı
- Milliyet Gazetesi İnternet Sayfası. (2020). İdlib'de zırhlı ambulans aracına saldırı. 06 06, 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberler-idlibde-zirhli-ambulans-aracina-saldiri-1-askerimiz-sehit-oldu-6228309> adresinden alındı
- Misto, M., Koparan, Ö., & Kako, A. (2019). ABD'nin Suriye'deki konuşlanma şekli değişiyor. 06 06, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-suriyedeki-konuslanma-sekli-degisiyor/1639956> adresinden alındı
- Musa, E., & Karacaoğlu, M. B. (2020). İdlib'de ılımlı muhalifler, stratejik önemdeki Serakib ilçesini rejim güçlerinden geri aldı. 05 29, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ilimli-muhalifler-idlibin-stratejik-onemdeki-serakib-ilcesini-geri-aldi/1746263> adresinden alındı
- Özçelik, N. (2020). Türkiye'nin İdlib'deki Askeri Stratejisi. Aylık Siyaset Toplum ve Ekonomi Dergisi. <https://kriterdergi.com/dosya-idlib-catismasi/turkiyenin-idlibdeki-askeri-stratejisi> adresinden alındı
- Sarp Özer. (2020). NATO zirvesinde Akar'ın çantasında 'İdlib dosyası' da yer alacak. 05 29, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/politika/nato-zirvesinde-akar-in-cantasinda-idlib-dosyasi-da-yer-alacak/1731065> adresinden alındı
- Sputnik News İnternet Sayfası. (2018). Suriye'deki silahlı üç muhalif grup 'Ulusal Özgürleştirme Cephesi'ne katılarak silahlı muhalifler arasında en büyük grubu oluşturdu. 06 06, 2020 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201808011034563668-suriye-uc-muhalif-grup-yeni-bir-olusum-altinda-birlesti/> adresinden alındı
- STAR Retmi İnternet Sayfası. (2020). Soçi Mutabakatı nedir? Soçi Mutabakatı maddeleri neler? 06 04, 2020 tarihinde <https://www.star.com.tr/guncel/soci-mutabakati-nedir-soci-mutabakati-maddeleri-nelerdir-haber-1518696/> adresinden alındı
- Süleyman, H., & Karacaoğlu, B. (2017). Han Şeyhun kimyasal silah katliamının 100. günü. 06 02, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/han-seyhun-kimyasal-silah-katliaminin-100-gunu/860618> adresinden alındı

Temizer, S. (2019). Esed rejimi Suriye'de 216 kez kimyasal silah kullandı. 06 05, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/esed-rejimi-suriyede-216-kez-kimyasal-silah-kullandi/1442930> adresinden alındı

Trt Haber İnternet Sayfası. (2020). İdlib'in stratejik önemi. 05 24, 2020 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/rejim-hedefleri-sabaha-kadar-vuruldu-iste-yeni-goruntuler-463715.html> adresinden alındı

Türkoğlu, S. (2015). Suriye, Rusya için neden önemli? 06 06, 2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/suriye-rusya-icin-neden-onemli-952597/> adresinden alındı

Ulutaş, U., Yeşiltaş, M., & Acun, C. (2017). HALEP SONRASI. HALEP SONRASI-Analiz. Ankara: SETA.

UNHC-BM Mülteci Örgütü Resmi Sitesi. (2018). Suriye'de artan insani yardım ihtiyacı UNHCR'yi alarma geçirdi. 06 07, 2020 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/19326-unhcr-alarm-escalating-syria-humanitarian-needs.html> adresinden alındı

United Nations Secretary-General. (2020). Note to Correspondents: In response to questions on the Russian-Turkish agreement for a ceasefire in Idlib. 06 06, 2020 tarihinde <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2020-03-05/note-correspondents-response-questions-the-russian-turkish-agreement-for-ceasefire-idlib> adresinden alındı

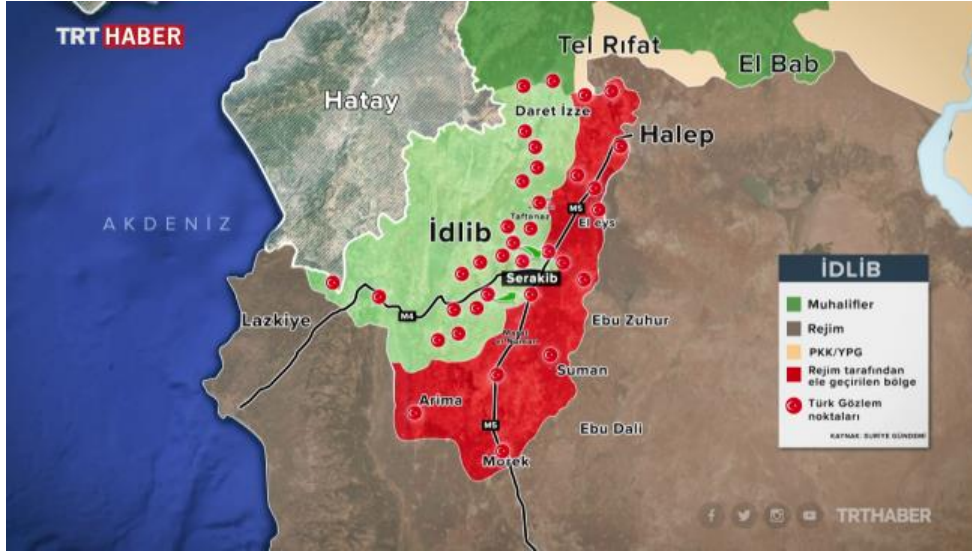
Ekler:

Ek:1

Kaynak: (Türkoğlu, 2015)

Ek:2

Kaynak: (Trt Haber İnternet Sayfası, 2020)

Ek:3

İdlib eyaleti

■ Türkiye'nin de desteklediği Suriyeli muhalifler ve Türk ordusu

■ Kürt güçleri

■ Suriye hükümeti

■ Cihatçı güçler

■ Suriyeli muhalifler

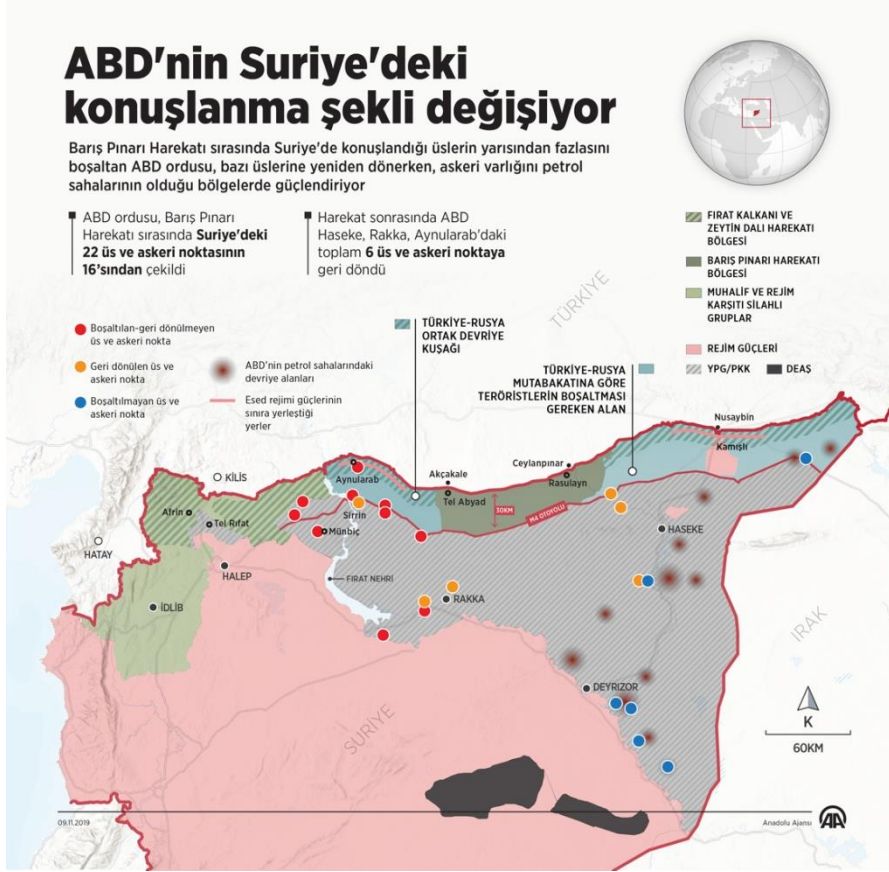

Kaynak: Jane's Conflict Monitor, 24 Şubat 2020

BBC

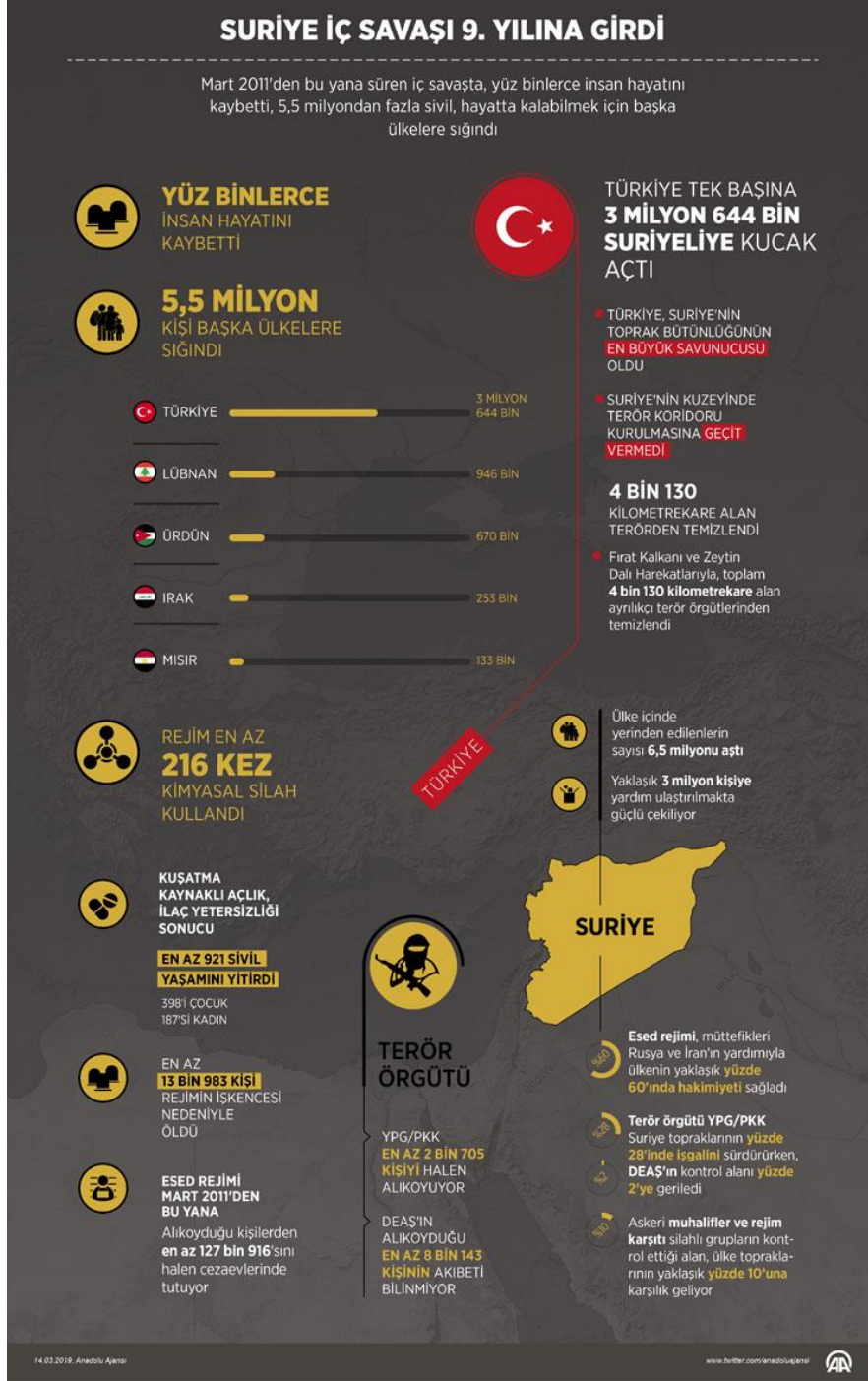
Kaynak: (Bbc New İnternet Sayfası, 2020)

Ek:4

Kaynak: (Misto, Koparan, & Kako, 2019)

Ek:5

Kaynak: (Anadolu Ajansı Resmi Sitesi, 2019)

Ek:6

10 soruda İdlib'de yaşananlar

1 İDLİB NERESİ?

Yaklaşık 4 milyon nüfuslu İdlib, Hatay ilinin karşısındaki Suriye topraklarında yer alıyor. Suriye'nin kuzeybatısında bulunuyor

2 TÜRK ASKERİ İDLİB'DE NE YAPIYOR?

Esed, Rusya ve İran'ın saldırıları nedeniyle İdlib halkı hızla Türkiye sınırına kaçıyor. Türk askeri, milyonluk göç dalgasına engel olmak için güven ortamı oluşturmaya çalışıyor. Gözlem noktalarında faaliyet göstererek, ateşkesin uygulanması için uğraşıyor

3 TÜRK ASKERİ VARLIĞININ ULUSLARARASI DAYANAĞI VAR MI?

Türkiye İdlib'deki birliklerini, Esed rejiminin garantörü Rusya ve İran'la yaptığı Astana anlaşmaları çerçevesinde konuşlandırdı

4 RUSYA VE İRAN ULUSLARARASI ANLAŞMALARINI NASIL UYGULUYOR?

Türkiye'nin de katıldığı anlaşmalara imza atan 2 ülke, Esed rejiminin saldırılarını önlemesi gerekirken, ona aktif destek veriyor

5 ESED REJİMİ İDLİB'DE NE YAPMAYA ÇALIŞIYOR?

Esed rejimi Rusya ve İran'ın yardımıyla tüm İdlib nüfusunu bölgeden Türkiye sınırına sürmeye çalışıyor. Sivil yerleşimleri vuruyor. İdliblileri "terörist" olarak görüyor. Silahlı gruplar arasında muhalif-radikal ayrımı gözetmiyor. 17 Eylül 2018'de varılan Soçi mutabakatından bu yana rejim ve destekçilerinin İdlib'e saldırılarında 1800'den fazla sivil can verdi

6 İRAN, İDLİB'DE NE YAPIYOR?

İran Devrim Muhafızları askerleri İran, Afganistan ve Pakistan'dan getirdikleri milislerden oluşturdukları terörist grupları sivilere ve silahlı gruplara karşı kullanıyor. Binlerce teröristten oluşan gruplar, mezhepsel inançları için kutsal bir savaş verdiklerine inanıyor

7 İDLİB'DE NE KADAR SİVİL GÖÇ ETTİRİLDİ?

Yalnızca 2019'un başından bu yana 1 milyon 640 bin sivil saldırılar nedeniyle Türkiye sınırı yakınına kaçtı. Ancak 2019 öncesinde göç ettirililerle bu sayı iki milyonu aşıyor

8 ESED REJİMİ TÜRK ASKERLERİNE NEDEN SALDIRDI?

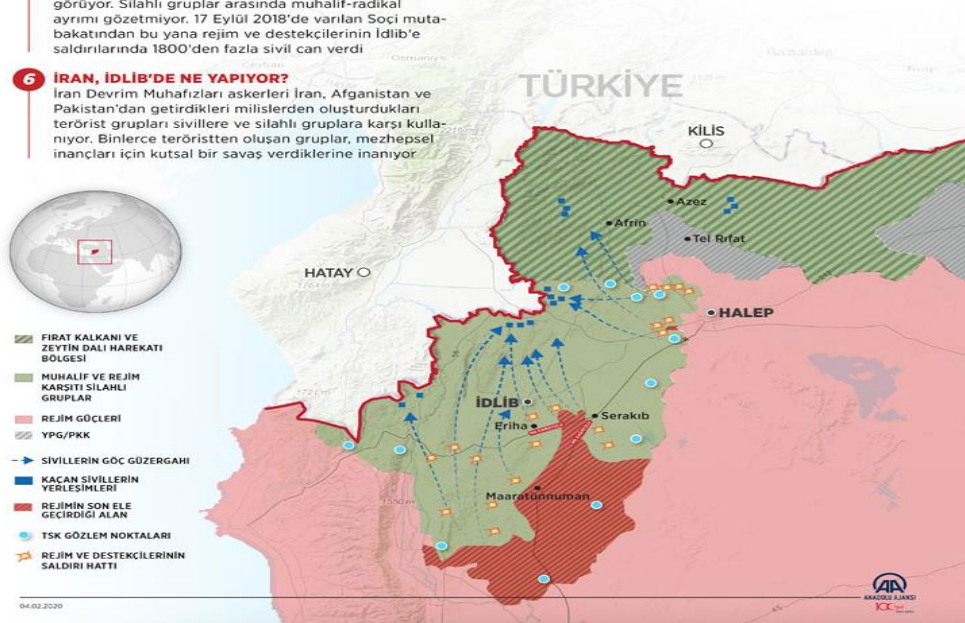
Esed rejimi ve İran destekli terörist gruplar, sivil nüfusu korkutarak Türkiye'ye göç ettirmelerinin önünde Türk askeri varlığını engel olarak görüyor. Bu nedenle Türkiye'nin bölgeden çıkmasını istiyor

9 TÜRKİYE SALDIRIYA KARŞI NE YAPTI, NE YAPIYOR?

Rejim güçlerinin saldırısı üzerine, İdlib'de konulu Türk unsurları 54 rejim hedefini yüzden fazla fırtına ve havan topuyla vurdu. 76 rejim mensubunu etkisiz hale getirdi. Tehdit oluşturan rejim unsurlarına da misliyle karşılık veriliyor

10 TÜRK ORDUSU İDLİB'DEKİ VARLIĞINI NASIL DESTEKLİYOR?

Türk ordusu, Hatay'ın Reyhanlı ilçesi üzerinden çok sayıda tank, zırhlı araç, personel taşıyıcı, personelden oluşan konvoyla İdlib'deki gözlem noktalarına askeri ve lojistik desteği sağlıyor. Türk hava unsurları ise Rusya'yla koordinasyon içinde bölgeye giriyor

Kaynak: (Kako, 2020)

Ek:7

Kaynak: (Bbc New İnternet Sayfası, 2020)

Öğretmenlerin Akıllı Tahta Kullanımına İlişkin Kaygıları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması

Sümeyye MERMER
smermer@windowslive.com
ORCID: 0000-0002-3986-280X

Niyazi ÖZER*
niyazi.ozer@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7745-6645

Süleyman Nihat ŞAD
nihad.sad@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3169-2375

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 28.10.2021

Kabul Tarihi: 11.11.2021

Atıf Bilgisi

Mermer, S., Özer, N., Şad, S.N. (2021). Öğretmenlerin Akıllı Tahta Kullanımına İlişkin Kaygıları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 98-111

ÖZ

Son dönemlerde her tür ve düzeydeki eğitim kurumunda akıllı tahta teknolojilerine ilişkin alt yapı çalışmaları yapılmakta ve sınıflar akıllı tahtalarla donatılmaktadır. Ancak öğretmenlerin bu teknolojilere ilişkin kaygı yaşamaları, akıllı tahtaların eğitim ortamlarında yeterli oranda ve etkili biçimde kullanılmalarına ve eğitim teknolojileri için ayrılan kamu kaynağının israfına neden olabilmektedir. Bu çalışma ile öğretmenlerdeki akıllı tahta kaygı düzeyini belirlemek üzere geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri Sivas il merkezindeki 31 farklı okulda (16 ortaokul ve 15 lise) görev yapan 614 öğretmenden toplanmıştır. Ölçek maddeleri, insanların ATM cihazlarına ilişkin kaygılarını belirlemek üzere tasarlanan bir ölçek aracındaki maddelerin akıllı tahtalara uyarlanması sonucu oluşturulmuştur. Uyarlama sürecinde öncelikle maddelerin çevirisi yapılmış, sonrasında çevrilen maddelere ilişkin uzman ve katılımcı görüşleri alınmıştır. Ardından ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek üzere açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek üzere iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda, 20 maddeden oluşan ölçeğin, "kişisel başarısızlık", "insan-makine karmaşası" ve "uygunluk" olmak üzere 3 alt faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda elde edilen değerler, ölçeğin öğretmenlerin akıllı tahta kaygı düzeylerini belirlemek için kullanılabileceğini göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Öğretmenler, Teknolojik kaygı, Akıllı tahtalar, Eğitim teknolojileri, Ölçek uyarlama

Teachers' Anxiety Regarding the Use of Smart Boards: A Scale Development Study

ABSTRACT

Recently, infrastructure studies on smart board technologies have been carried out in educational institutions of all types and levels, and classrooms have been equipped with smart boards. However, teachers' anxiety about these technologies will cause smart boards not to be used in classrooms, and this will lead to wasted public resources for technology. With this study, it was aimed to develop a valid and reliable scale to determine the level of smart board anxiety in teachers. The data of the study were collected from 614 teachers working in 31 different schools (16 middle schools and 15 high schools) in Sivas city center. The items in the scale were taken from an instrument designed to determine people's anxiety about ATM devices after adapting the item for smartboards. During the adaptation process, first of all, the items were translated, and then expert and participant opinions were received on the translated items. Then to determine the construct validity of the scale, exploratory and confirmatory factor analyzes were carried out. In order to determine the reliability of the scale, internal consistency and parallel test correlation coefficients were calculated. As a result of the research, it was determined that the 20-item scale consisted of 3 sub-factors: "personal failure", "human-machine confusion" and "suitability". The values obtained as a result of validity and reliability studies showed that the scale can be used to determine teachers' smart board anxiety levels.

Keywords: Teachers, Technophobia, Smart board, Instructional technologies, Scale adaptation

Giriş

Günümüzde teknoloji hayatımızın neredeyse her alanında ayrılmaz bir parça haline gelmiştir. Arabalarda, evlerde, toplu taşıma araçlarında, okullarda, marketlerde kısacası toplumsal ve kişisel hayatımızın nerdeyse her aşamasında ister istemez teknolojik bir ürünü kullanmak durumunda kalmaktayız. Kullandığımız bu teknolojik araçların neredeyse tamamı günlük hayatı kolaylaştıracak bir çözüm olarak bizlere sunulmaktadır. Ancak bu araçların her kullanıcıda aynı etkiyi yarattığını söylemek çok mümkün değildir. Örneğin küçük yaştan itibaren akıllı telefonlara maruz kalarak büyüyen bir genç ile neredeyse teknolojiden uzak bir yaşam sürmüş yaşlı ve teknoloji okur-yazarlığı olmayan bir insan için akıllı telefon kullanımı aynı anlama gelmez. Hatta bazı durumlarda yaşlı

* Sorumlu yazar

bireyler için akıllı telefon kullanmak hayatı kolaylaştırmaktan ziyade güçleştirebilir. Bununla birlikte son yıllarda teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızda ilerlemesi sonucu ortaya çıkan daha küçük ama daha fazla fonksiyonu yerine getiren araçların türemesi, nerdeyse pek çok birey için bu araçların kullanılmasını daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Bu kapsamda sürekli gelişen ve değişen teknolojiye karşı insanlarda iki farklı tepki ya da tutum ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu tepkilerden ilki teknolojinin insan hayatını zorlaştırdığına vurgu yapan ve bazıları tarafından “teknofobi” olarak adlandırılan teknoloji korkusudur. Diğer tepki ise teknolojinin insanların bütün ihtiyaçlarına bir cevap olduğunu ortaya koyan ve “teknofili” olarak ta adlandırılan teknoloji tutkusudur (Fallad, Hueso ve Ramírez, 2012).

Teknolojik yeniliklerin getirdiği sosyal değişimlere kolaylıkla uyum ile ifade edilen teknofili kavramı, yeni teknolojik araçların kullanımına karşı duyulan heyecan olarak tanımlanmaktadır. Literatürde “teknoloji korkusu” ya da “bilgisayar korkusu” şeklinde ele alınan teknofobi (Brosnan,1998) kavramı ise bilgisayarı ve sunduğu fırsatları kullanmaya direnç ya da modern teknoloji ve karmaşık teknik cihazlara karşı duyulan rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır (Osiceanu, 2014). Teknofili, bireysel ve örgütsel düzeyde yeni teknolojiye kolaylıkla uyum sağlayarak adeta yeni teknolojileri kucaklama yeteneği olarak ifade edilmektedir. Teknofili örgütsel bağlamda ise dijital okuryazarlığın yaygınlaşması, yönetimde yeni anlayışların gelişmesi, iletişimin güçlenmesi gibi yararlar sunmaktadır (Ronit, 2011). Teknofili ve teknofobi özünde insanların teknolojiyi nasıl algıladıklarının belirtileridir.

Değişen toplumsal yaşama uyum sağlayabilmek için, teknofili ve teknofobi kavramları arasında orta bir yol önermek, gelişen teknolojiyle birlikte teknolojiyi gerektiği kadar kullanarak yaşam kalitesini artırmak ve pozitif öğrenme ortamları oluşturmak gereklidir (Fallad ve diğ., 2012). Ancak hayatın her alanında hızla artan şekilde kullanılan bilgi teknolojileri bir taraftan kullanıcılarına geniş fırsatlar sunarken, diğer taraftan yeni teknolojik gelişmelere yönelik negatif duygusal tepkiler ve korkular yaratıp yeni teknolojinin kullanımını engelleyebilmektedir (Anthony, Clarke ve Anderson, 2000). Teknolojinin hızla ilerleyişi ve pek çok alanda insanın önüne geçişi, kullanıcılar tarafından çeşitli noktalarda tehdit olarak algılanmaktadır. Bu anlamda teknolojik gelişmelerin insan psikolojisi üzerinde etkileri olabileceği söylenebilir. Teknolojinin insan psikolojisinde yapabileceği etkilerden bazıları bağımlılık, zihin kontrolü, sevgi ve empati değerlerini yıkmasıdır (Dinello, 2005). Bu ve benzeri olumsuz etkiler nedeniyle pek çok insan teknolojiyi kullanmak bir tarafa, teknolojik aygıtlara yakınlaşmaktan kaçınmakta hatta teknolojik aygıtlara ilişkin korku ve kaygı yaşamaktadır.

Teknolojik araçlara ilişkin bu korku ve kaygıları özetlemek üzere literatürde bilgisayar kaygısı, bilgisayar fobisi ve teknofobi kavramları kullanılmaktadır. Bilgisayar ya da teknoloji korkusunun belirtileri konusunda literatürde farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur. Ancak ilgili literatür incelendiğinde bilgisayar ve teknoloji korkusuna sahip olan bireylerde; bilgisayarlar ve teknolojik araçlar hakkında düşünmek ya da konuşmak istememe, korku ve kaygı yaşama, bazı uç durumlarda bu araçlara karşı düşmanca düşünce ve eylemlerde bulunma, fiziksel iletişim kurmaktan korkma, kullanmaya direnme, kullanmaktan nefret etme ya da kullanırken başarısız olmaktan korkma gibi ortak belirtiler olduğu söylenebilir (Fisher, 1991; Widmer ve Parker, 1983, Mumcu ve Altun, 2008).

Teknolojinin, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) artan gelişimi ve kullanıcıların kişisel ve mesleki yaşamları ile bütünleşmesi sonucunda, insanların bu teknolojileri kabul veya reddetmesine ilişkin kararlarının ne olacağı hala sorgulanmaktadır. Son yıllarda, bazı araştırmacılar bu soruyu ele almak üzere, teknoloji kabulü ve etkin kullanımına ilişkin bir dizi teori ve model geliştirmiştir (Marangunić ve Granić, 2015). Davis (1986) tarafından geliştirilen teknoloji kabul modeli (TAM), teknoloji kabulünü etkileyen faktörlerin araştırılmasında yaygın olarak kullanılan bir modeldir. Bu modele göre kullanılacak sistemin özellikleri ve sistemin potansiyel olarak kullanılması arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Bu karmaşık ilişkide “algılanan kullanım kolaylığı” ve “algılanan kullanılabilirlik” olarak adlandırılan iki değişken önemli rol oynar. Davis’e (1989) göre insanlar teknolojik bir uygulamayı ya da aracı işlerini daha iyi yapmalarına yardımcı olacağına inandıkları ölçüde kullanma veya kullanmama eğilimi gösterirler. Örneğin bir öğretmen, sınıftaki akıllı tahtayı eğitim-öğretim etkinliklerini daha iyi yapmasına yardımcı olacağını düşündüğünde ya da akıllı tahtayı kullanışlı olarak algıladığında öğretmenin derslerinde akıllı tahtayı kullanma olasılığı artacaktır.

Ancak burada yine öğretmenin eğitim öğretimde kullanışlı olarak algıladığı akıllı tahtayı kullanmak için gereken çabayı da dikkate alacağı söylenebilir. Eğer öğretmenler akıllı tahtayı kullanmanın gerektirdiği çaba ve performansı yani kullanım kolaylığı ile kullanışlılığını karşılaştırıp çok çaba gerektirdiğine kanaat getirirse akıllı tahtayı kullanmayacaklardır. Araştırmalar, insanların teknolojik ürünlere yönelik olumsuz tutumları ile bilgisayarın kötü ve az kullanımı arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Brosnan (1999) olumlu bilgisayar deneyiminin bireyin bilgisayara yönelik olumlu tutum sergilemesiyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Teknofobi kavramı ile bilgisayara yönelik tutumlar arasındaki ilişkiyi ele alan bazı araştırmalar teknolojik kaygı ile teknolojiye ilişkin tutum arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Anthony ve diğ., 2000; Korukonda, 2005; Korukonda ve Finn, 2003). Örneğin Fallad ve diğerlerine (2012) göre, teknofobi, çalışanların %75'inin bilgi teknolojisini düzgün kullanmalarını önlemektedir. Bu bağlamda bireyin bilgisayara ilişkin olumsuz tutumları, teknolojiye dönük korkularını besleyerek teknofobinin gelişmesine ortam hazırlamaktadır.

Eğitim-Öğretim Süreçleri ve Teknoloji Kaygısı

Eğitim toplumsal değişimlerden en çok etkilenen kurumların başında gelmektedir. Dünyada yaşanan hızlı teknolojik değişim ve gelişmeler, yaşamın diğer alanlarını etkilediği gibi eğitim örgütlerini ve eğitim çalışanlarını da etkilemektedir. Teknolojik yenilikler zaman içinde arttıkça öğretmenler, eğitim uygulamalarında değişim talep ve beklentileri ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu değişimin hızı, sınıfta teknoloji entegrasyonu konusunda öğretmenlerde kaygı artışına yol açabilir (Henderson ve Corry, 2021). Ancak öğretmenlerin mesleklerinde etkili ve verimli olabilmeleri için çevrede yaşanan değişimleri yakından takip etmeleri ve bu değişimlere ayak uydurmaları beklenmektedir. Bununla beraber öğretmenlerin sınıflardaki öğrencilerine teknoloji kullanımı ve teknolojiye uyum konusunda model olmaları beklenmektedir. Ancak eğitim-öğretim süreçlerinde kullanılan teknolojinin yaygınlaşması, çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması ile beraber, teknoloji korkusu da okullarda yaşanan önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı durumlarda öğrencilerin yaşadığı kaygılar bazı durumlarda ise öğretmenlerin yaşadığı kaygılar sınıf içerisindeki eğitim teknolojilerinin kullanılmasını engelleyebilmektedir. Oysa öğretmenlerin daha etkili bir şekilde öğretebilmesi, öğrencilerin de daha başarılı olabilmesi için eğitimde gittikçe yaygınlaşan öğretim teknolojilerinin etkili bir şekilde kullanılması gerekir.

Gerek öğretmenler gerekse öğrenciler yaşadıkları teknoloji korkuları nedeniyle, okullarda kendilerine sunulan tablet, akıllı tahta, bilgisayar vb. eğitim teknolojilerini kullanmamakta, bu durum ise eğitim öğretim etkinliklerinin daha kolay, eğlenceli ve kalıcı olmasını önleyebilmektedir. Yapılan araştırmalar öğretmenlerin ve öğrencilerin eğitim teknolojilerini kullanmayı öğrenme ve kullanma konusunda yaşadıkları kaygılarının yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet vb. pek çok nedene bağlı olduğunu göstermektedir. Örneğin Erkin ve Gülseçen (2001) tarafından yapılan bir araştırmaya katılan öğrencilerin %15'inde orta ya da yüksek derecede teknofobi olduğu gözlemlenmiştir. Aynı araştırmada öğretmenlerin teknofobi düzeyinin öğrencilerden daha yüksek olduğu, öğrencilerin bilgisayar okuryazarlığı düzeylerinin öğretmenlerinkinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yürektürk ve Coşkun (2020) tarafından yapılan bir çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun teknoloji kullanımı açısından kendilerini yetersiz hissettiği ve teknolojiyi orta düzeyde kullandıkları belirlenmiştir. Yılmaz (2020) tarafından yapılan bir diğer çalışmaya katılan öğretmenler, teknik sorunlar ya da sınıfta internet erişimi ile ilgili yaşadıkları sorunlar, içeriklerde hatalı bilgilerin bulunması, kalabalık sınıflarda sınıf kontrolü sorunun yaşanması nedeniyle akıllı tahtalar konusunda olumsuz görüşlere sahip olduğu belirlenmiştir. Teknolojik araçlara ilişkin korkuları tespit etmek amacıyla yapılan araştırmalardan (Fisher, 1991; Otti, Uzoma, Longi, 2007, Rosen and Weil, 1995) elde edilen bulgular teknoloji korkusunun psikolojik temelli olduğu ve bu korkunun giderilmesi yönünde psikolojik destek alınabileceğini vurgulanmıştır.

Teknoloji söz konusu olduğunda motivasyonun ve tutumların nasıl değiştiğini ve bu durumun öğrencinin öğrenmesini nasıl etkilediğini ortaya koyan pek çok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Higgins, Huscroft-D'Angelo ve Crawford (2019) tarafından yapılan bir meta-analiz çalışmasında, teknoloji kullanımının öğrenci başarısı, motivasyonu ve tutumu üzerindeki etkileri belirlenmek

istenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, teknolojinin öğrencilerin matematik başarısı, motivasyonu ve tutumları üzerinde önemli bir genel etkisi olduğunu göstermiştir. Tıngır, Cavlazoğlu, Çalışkan, Köklü ve Intepe-Tingir (2017) tarafından yapılan başka bir meta analiz çalışmasında, ilköğretim sınıflarında öğretimde geleneksel yöntemler yerine mobil cihazların kullanılmasının Fen, Matematik ve Okuma derslerinde daha yüksek başarı puanlarına neden olduğu belirlenmiştir.

Yeni teknolojilerin benimsenmesi sürecinde, teknolojiyi satın alan kurumlar ile kullanması beklenen bireyler arasında görüş ayrılığı yaşanabilir. Örneğin eğitim kurumları yöneticileri yeni teknolojik ürünleri benimseyemeyecek şekilde teknofobik olabilirken, öğretmenler teknolojiyi kullanma konusunda istekli olabilirler. Ya da kurumlar teknolojiye yatkın ve istekli iken öğretmenler teknoloji konusunda kaygılı olduklarından teknolojik araçları kullanmayı reddedebilirler. Teknoloji hızla gelişirken öğretmenler teknolojiye ayak uydurmakta ve onu kullanmakta gecikebilirler. (Lam, 2000). Gürcan-Namlu'ya (2002) göre yeni nesillere teknoloji kullanım yeterliliği kazandırması beklenen eğitim kurumlarında bu rolü öğretmenlerin gerçekleştirmesi beklenir. Bununla birlikte öğretmenlerin teknoloji kullanımı konusunda öğrencilere rol model olması beklenir. Ancak öğretmenlerin teknoloji konusundaki olumsuz düşünce, inanç ve tutumlara sahip olan bir öğretmenin öğrencilerine model olmasını beklemek güçtür. Teknolojiye direnç gösterme ve teknolojiden korkma eğiliminin altında yatan nedenleri anlamak için öğretmenlerin teknoloji kaygılarını belirlemek faydalı olacaktır (Gürcan-Namlu, 2002).

Teknolojinin eğitim-öğretim sürecinde etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla okullarda bilgisayar laboratuvarları kurularak öğretmen ve öğrencilerin süreçte bilişim teknolojilerini etkin biçimde kullanmaları amaçlanmaktadır. Eğitim teknolojilerinin etkili bir şekilde kullanılmasını amaçlayan "Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH)" olarak tanımlanan proje Türkiye'de uzun yıllardan beri uygulanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen ve diğer devlet kuruluşları tarafından da desteklenen projenin önce lise, sonrasında ortaokul ve en son aşamada ise ilkököl ve okul öncesi düzeyinde hizmet veren kurumlarda tamamlanması öngörülmüştür (MEB, 2011). FATİH projesi ile (1) coğrafi farklılık ayırımı yapmadan eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak, (2) eğitim-öğretimde kullanılan teknolojileri iyileştirmek ve (3) öğretim teknolojilerini öğrenme ortamının odağına alıp her eğitim düzeyinde öğrencilerin öğrenmelerini ve gelişimlerini desteklemek amaçlanmıştır. FATİH projesi kapsamında akıllı tahta ve tablet gibi araçlar öğretmen ve öğrencilerin kullanımına verilmiş, çoklu zeka kuramının ilkeleri doğrultusunda farklı duyu organlarına hitap etmek üzere öğrenme-öğretme sürecinde dersliklere internet altyapısı, bilgisayar ve projeksiyon cihazları yerleştirilmiştir. Bu altyapı yatırımlarının yanın sıra öğretmenlerin bu teknolojileri daha etkin kullanmalarını sağlamak için hizmetiçi eğitimler gerçekleştirilmiş, akıllı tahta kullanımına yönelik elektronik ders içeriklerinin geliştirilmesi için Eğitim Bilişim Ağı (EBA) projesi oluşturulmuştur (MEB, 2011).

Genel bir ifade ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkiye'de son dönemde yürütülen projeler ile eğitim ortamlarında teknoloji kullanımına ayrı bir önem verildiği ve bu kapsamda büyük yatırımlar yapıldığı söylenebilir. Ancak yapılan bu yatırımlar karşılığında öğretmenlerin akıllı tahtalar özelinde sınıflardaki teknoloji entegrasyonunu beklenen hızda ve sürede uyum sağlayamadıkları, akıllı tahta kullanımının istenen düzeyde yaygınlaşmadığı yapılan araştırmalarda gözlenmektedir. Nitekim Armstrong, Barnes, Sutherland, Curan, Mills ve Thompson (2005) tarafından yapılan araştırma, akıllı tahtanın fiziksel olarak sınıflara monte edilmesinin ve yazılımlarının yüklenmesinin eğitim-öğretime entegrasyonu için yeterli olmadığını göstermiş, öğretmenlerin bu konuda yeterli olmadığı bulgusunu ortaya koymuştur. Ertmer (2000) öğretmenlerin bilişim teknolojilerini sınıfta kullanmaya karar vermelerini engelleyen faktörlerden birinin öğretmenlerin tutumları, inançları, uygulamaları ve dirençleri olduğunu ifade etmektedir. Öğretmenlerin eğitim teknolojileri konusundaki öz yeterlikleri, bilişim teknolojilerini sınıflarında kullanma düzeylerini etkiler. Mumcu ve Usluel (2004) tarafından yapılan araştırmada bu öz yeterlik algısına değinildiği ve öğretmenlerin eğitimde bilgisayar kullanmalarını engelleyen sebepler arasında; teknoloji korkusu, öğretimde bilgisayarın kullanılmaya başlanmasıyla öğretmen rolünün değişmesi korkusu ve cesaretsizliğin yer aldığı görülmektedir.

Rosen ve Weil (1995), tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin çoğunda teknofobi olduğu, özellikle ilköğretim öğretmenlerinin teknofobi düzeyinin diğer meslektaşlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı araştırmada öğretmenlerin çoğunun sınıflarında bilgisayar olmasına karşın, bilgisayar kullanmayı öğrenme veya kullanırken hata yapma konusunda endişeli olduğu ortaya çıkmıştır. Değişime ve teknolojiye uyum konusunda öğrencilerini geleceğe hazırlayacak öğretmenlerin, önce bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi, inanç ve tutumlara sahip olmaları gerekmektedir. Akıllı tahtayı nasıl kullanacağını bilmeyen, akıllı tahtaların öğretimdeki faydasına inananmayan bir öğretmenin sınıfta akıllı tahta kullanmasını beklemek güçtür. Bu durum bir taraftan kamu kaynaklarının israfına yol açtığı gibi, öğretmenlerin ve öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine de engel olacaktır. Sınıfında akıllı tahta kullanmanın faydalı olacağına inanan ancak akıllı tahtayı nasıl kullanacağını bilmediği ya da hata yapabileceği korkusu taşıdığı için kullanmayan bir öğretmenin zaman içerisinde kendini yetersiz algılaması da olasıdır. Bununla birlikte eğitim teknolojilerinin sağladığı avantajlardan mahrum kalmak öğrenci başarısı ve motivasyonu açısından da sorunlar yaratabilir. Bu nedenle öğretmenlerin farklı eğitim teknolojilerine (akıllı tahta, tablet, bilgisayar vb.) ilişkin kaygılarını tespit etmek ve derinlemesine incelemek önemlidir (Sanalan ve diğerleri, 2012).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Akıllı tahtaların kullanımı konusunda öğretmenlerin yaşadığı kişisel başarısızlıklar, akıllı tahtaların eğitim-öğretim etkinliklerine uygunluğu ve etkisi konusundaki inançlar öğretmenlerin akıllı tahta kullanımını etkilemektedir. Kamu kaynakları kullanılarak yapılan bu yatırımın amacına ulaşabilmesi için öncelikli olarak öğretmenlerin bu teknolojiyi neden kullanmadıkları, ne tür kaygılar yaşadıkları belirlenmelidir. Bunun için ise öğretmenlerin akıllı tahta konusunda yaşadıkları kaygı düzeylerini ölçmeye yarayacak bir veri toplama aracı geliştirilmelidir. Bu çalışma ile okullarda altyapısı sağlanan ve yaygınlaşan, ancak kullanım düzeyi açısından yeterli düzeye ulaşamayan akıllı tahtalar konusunda öğretmenlerin yaşadıkları kaygıları ortaya koymaya katkı sağlayacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda orijinal formu Sinkovics, Stöttinger, Schlegelmilch ve Ram (2002) tarafından geliştirilen “Teknofobi Ölçeği”nin, Türkçe’ye ve özelde akıllı tahtalara uyarlanması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Yabancı bir dilde geliştirilen ölçme aracının uyarlanmasını amaçlayan bu çalışmada, veriler iki farklı çalışma grubundan elde edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak üzere yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için gerekli verilerin elde edildiği birinci çalışma grubu Sivas il merkezinde bulunan ortaokullarda (N=7) ve liselerde (N=8) görev yapan toplam 312 öğretmenden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan katılımcıların 145’i ortaokul öğretmeni, 167’si ise lise öğretmenidir. Cinsiyet açısından bu gruptaki katılımcıların 141’inin kadın, 171’inin erkek olduğu belirlenmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için gerekli verilerin elde edildiği ikinci grup ise Sivas il merkezinde bulunan ortaokullarda (n=9) ve liselerde (n=7) görev yapan toplam 302 öğretmenden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan katılımcıların 156’sı ortaokul 146’sı ise lise öğretmenidir. Cinsiyet açısından bakıldığında bu grupta yer alan öğretmenlerin, 139’unun kadın, 163’ünün ise erkek olduğu belirlenmiştir. Birinci ve ikinci çalışma gruplarındaki okullar birbirinden bağımsızdır, aynı okullarda iki kez veri toplanmamıştır.

Veri Toplama Aracı ve Uyarlanması

Bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçme aracında yer alan ifadeler, orijinal formu Sinkovics, Stöttinger, Schlegelmilch ve Ram (2002) tarafından geliştirilen ölçme aracı baz alınarak oluşturulmuştur. Sinkovics ve diğerleri (2002) insanların yaygın olarak kullandıkları bilgisayar benzeri bir araç olan bankamatik cihazlarına (ATM) ilişkin kaygı düzeylerini belirlemek üzere, Teknoloji Kabul Modeli çerçevesinde bir ölçme aracı geliştirmişlerdir. Ölçek kişisel başarısızlık, insan-makine karmaşası ve uygunluk olmak üzere üç boyut ve 29 maddeden oluşmaktadır. “Kişisel Başarısızlık”

olarak isimlendirilen birinci boyut, teknoloji kullanımı konusunda yaşanan hayal kırıklıkları ve başarısızlığı ölçmeyi amaçlayan 15 maddeden oluşmaktadır. “İnsan-Makine Karmaşası” olarak isimlendirilen ikinci boyut teknolojinin insanın önüne geçecek baskınlıkta olma düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. “Uygunluk” olarak isimlendirilen üçüncü boyut ise teknolojinin faydalı ve beğenilen yanlarını ölçmeyi amaçlayan 7 maddeden oluşmaktadır. Ölçek formunda yer alan ifadeler Hiç Katılmıyorum (1) ile Tamamen Katılıyorum (5) arasında değişen bir Likert tipi ölçek kullanılarak değerlendirilmektedir.

Ölçeğin uyarlanması sürecinde orijinal veri toplama aracındaki ifadeler önce İngilizce ’den Türkçe ’ye çevrilmiştir. Ardından Türkçe ’ye çevrilen ifadeler tekrar İngilizce ’ye çevrilmiştir. Ancak uyarlama yapılırken orijinal formda yer alan ATM ifadesi “akıllı tahta” olarak değiştirilmiştir. Örneğin orijinal formda yer alan “ATM’leri kullanma konusunda kendimi yetersiz hissediyorum” ifadesi “Akıllı tahtaları kullanma konusunda kendimi yetersiz hissediyorum” olarak değiştirilmiştir. Bu aşamadan sonra ölçekte yer alan ifadeler Türkçe ve İngilizce alanlarından uzmanların incelemesine sunulmuş ve uzmanların onayı alınarak denemelik ölçek oluşturulmuştur. Denemelik ölçeğin bu formuna ilişkin sorun olup olmadığını belirlemek üzere ayrıca Sivas ili Zara ve Yıldızeli ilçelerinde bulunan 5 ortaokulda görev yapan 65 öğretmen ile pilot bir uygulama yapılmıştır. Uzman geri bildirimleri ve öğretmenlere yapılan pilot uygulama sonucunda maddelerin dilsel eş-değerliği sağladığı belirlenmiş ve yapı geçerliği sınanacak ölçek formuna son hali verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çevirisi yapılan ölçek formunun yapı geçerliğinin belirlemek üzere ayrı ayrı AFA ve DFA analizleri yapılmıştır. Veriler analize başlamadan önce veri seti içerisinde eksik, hatalı ve uç değerleri olan veri olup olmadığı incelenmiş, her bir maddenin hem basıklık hem de çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. AFA analizinden önce verilerin analize uygun olup olmadığını belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliği ve Barlett Sphericity küresellik testleri yapılmıştır. Güvenirlilik analizleri kapsamında, Cronbach Alpha iç tutarlılık ve düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır.

Bulgular

Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Açımlayıcı Faktör Analize İlişkin Bulgular

AFA öncesinde yapılan incelemeler sonucunda verilerin faktör analizi yapmaya uygun olduğu (KMO=.906, Barlett Test of Sphericity=5400,255, p=.00) tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra, temel bileşenler analizi yöntemine göre AFA yapılmıştır. İlk analizler sonucunda bazı maddelerin düşük faktör ortak varyansına sahip oldukları (20, 14), birden fazla faktörde yüksek yük değeri aldıkları (1, 4, 7, 15) ya da kuramsal açıdan alakasız faktörlerde yüksek değerler aldıkları (8, 21, 28) görülmüştür. Bu maddelerin elenmesinin ardından analize dahil edilen 20 madde ile yapılan AFA sonucunda, ölçek maddelerinin öz-değeri birden büyük üç faktör altında yer aldığı görülmüştür. Ölçekte yer alan maddelerin faktör ortak varyansları, faktör yükleri, düzeltilmiş-madde-toplam korelasyon katsayıları, faktörlerin özdeğerleri ve açıkladıkları varyans oranları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1: Akıllı Tahta Kullanımına İlişkin Teknofobi Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktör Yükleri			Faktör Ortak Varyansı	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları
	Kişisel Başarısızlık	İnsan-Makine Karmaşası	Uygunluk		
1[11]. Akıllı tahtalar beni tedirgin ediyor.	851			791	847
2[3]. Akıllı tahtaları kullanmak gözümü korkutuyor.	822			688	756
3[10]. Akıllı tahtaya her yaklaştığımda endişeleniyorum.	803			702	775
4[5]. Derste akıllı tahta kullanırken hata yapmaktan korkuyorum.	746			586	683
5[6]. Akıllı tahtayı her kullandığımda hayal kırıklığı yaşıyorum.	742			582	685
6[2]. Akıllı tahtanın düşüncesi bile beni geriyor.	704			528	649
7[9]. Akıllı tahtaların kullanımını oldukça karmaşık buluyorum.	700			614	715
8[13]. Akıllı tahtalar, dersi çok karmaşık hale getiriyor.	684			526	651
9[12]. Akıllı tahtalardaki menüleri karmaşık buluyorum.	658			525	660
10[17]. Dersi akıllı tahta yerine kara tahtada işleyince kendimi daha güvende hissediyorum.		849		765	777
11[19]. Derslerimde akıllı tahta yerine kara tahtayı kullanmayı tercih ederim.		827		714	732
12[18]. Öğretimde teknoloji, öğretmenin önüne geçmemelidir.		789		640	656
13[16]. Derste akıllı tahta kullanmak öğretmene zaman kaybettiriyor.	321	745		696	723
14[22]. Eğitimde akıllı tahtaların bu kadar yaygın hale gelmesinden rahatsızım.		698		564	637
15[25]. Bence akıllı tahtalar öğretim açısından oldukça kullanışlıdır.			877	807	810
16[24]. Akıllı tahtaları kullanmak dersleri eğlenceli hale getiriyor.			860	753	757
17[26]. Akıllı tahtalar eğitim-öğretimi kolaylaştırır.			848	775	796
18[23]. Akıllı tahta kullanırken kendimi rahat hissedirim.			738	571	643
19[29]. Derste akıllı tahtaları kullanmaktan korkmam.	.367		649	556	612
20[27]. Akıllı tahtaları kullanmayı öğrenmek oldukça kolaydır.			638	533	621
	Özdeğer	5.534	3.946	3.434	
	Açıklanan Kümülatif Varyans (%)	27.641	19.729	17.172	Toplam 64.571

Tablodaki bulgular incelendiğinde, birinci faktörün özdeğerinin “5.534”, açıkladığı varyans oranının %27.641; ikinci faktörün özdeğerinin “3.946”, açıkladığı varyans oranının %19.729; üçüncü faktörün özdeğerinin “3.434”, açıkladığı varyans oranının ise “17.172” olduğu görülmektedir. Üç faktörün

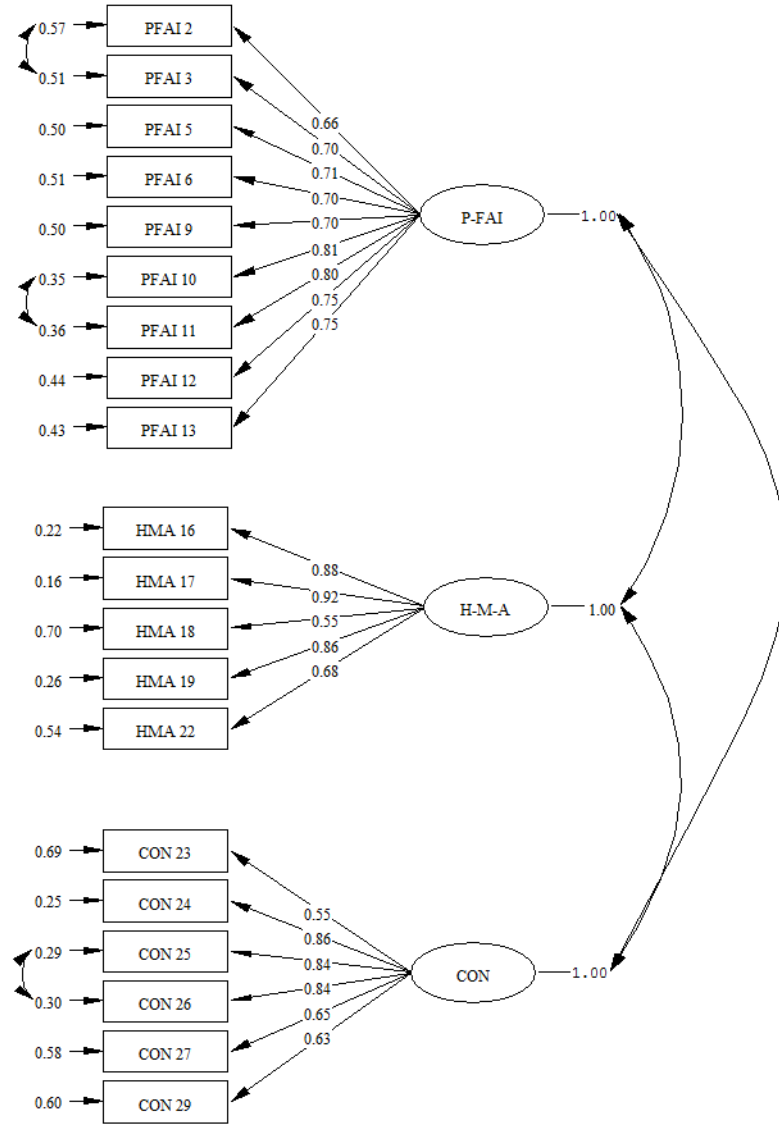
açıkladığı toplam varyans oranı %64.571'dir. Dokuz maddeden oluşan (2, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13) kişisel başarısızlık faktöründe yer alan maddelerin faktör yükleri “.66” ile “.85” arasında, faktör ortak varyansları “.53” ile “.79” arasında, düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları ise “.65” ile “.85” arasında değişmektedir. Beş maddeden oluşan (16, 17, 18, 19, 22) insan-makine karmaşası faktöründe yer alan maddelerin faktör yükleri “.70” ile “.85” arasında, faktör ortak varyansları “.56” ile “.77” arasında, düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları ise “.64” ile “.78” arasında değişmektedir. Altı maddeden oluşan (23, 24, 25, 26, 27, 29) uygunluk faktöründe yer alan maddelerin faktör yükleri “.64” ile “.88” arasında, faktör ortak varyansları “.53” ile “.81” arasında, düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları ise “.62” ile “.81” arasında değişmektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

AFA analizi sonucunda elde edilen üç faktörlü ölçek yapısına ilişkin uyumu (model-veri uyumu) değerlendirmek üzere ikinci düzey DFA yapılmıştır. DFA analizleri LISREL 8.7 programı kullanılarak yapılmış, analizlerde en çok olabilirlik yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda 2. ile 3., 10. ile 11. ve 25. ile 26. maddeler arasındaki hata varyanslarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda bu maddeler aynı kuramsal yapı içerisinde yer aldıkları ve birbirleri ile oldukça yakın ifadeler olduğu görülmüştür. Söz konusu maddelere ilişkin hata varyansları modelde ilişkilendirilmiştir (Bkz. Şekil 1). Bu aşamadan sonra yapılan DFA analizinden elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

İndeks	Kabul Edilebilir Değer	Mükemmel Değer	Gözlenen Değer
χ^2/sd	≤ 5	≤ 2	(362,97/164) 2,21 (K)
GFI	$\geq .90$	$\geq .95$	0.89 (K)
AGFI	$\geq .90$	$\geq .95$	0.86 (K)
NNFI	$\geq .90$	$\geq .95$	0.92 (K)
CFI	$\geq .90$	$\geq .95$	0.96 (M)
RMSEA	$\leq .08$	$\leq .05$	0.063 (K)
RMR	$\leq .08$	$\leq .05$	0.043 (M)
S-RMR	$\leq .08$	$\leq .05$	0.062 (K)

Chi-Square=362.97, df=164, P-value=0.00000, RMSEA=0.063

Şekil 1. DFA modeline ilişkin Path Diagramı

Tablo 2’de yer alan değerlerin yorumlanmasında alan yazında kabul gören değerler (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012; Hu & Bentler, 1999; Schumacker ve Lomax, 2010; Sümer, 2000; Şimşek 2007) kullanılmıştır. DFA analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri incelendiğinde, ölçeğin yeterli düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğu söylenebilir. DFA analizi sonucunda her bir maddeye ilişkin hesaplanan standartlaştırılmış faktör yükleri ve her bir faktöre ilişkin hesaplanan birleşik güvenirlik katsayıları ve ortalama açıklanan varyans değerleri Tablo 3’de belirtilmiştir.

Tablo 3: Ölçekte Yer Alan Maddelere İlişkin Standartlaştırılmış Yükler, Birleşik Güvenirlik Katsayıları ve Ortalama Açıklanan Varyans

Madde	Standartlaştırılmış Yükler	R ²	t değerleri	Birleşik Güvenirlik (CR)	Ortalama Açıklanan Varyans (AVE)
PFAI 2	.66	.57	12.35**		
PFAI 3	.70	.51	13.41**		
PFAI 5	.71	.50	13.66**		
PFAI 6	.70	.51	13.35**		
PFAI 9	.70	.50	13.54**	.71	.61
PFAI 10	.81	.35	16.46**		
PFAI 11	.80	.36	16.23**		
PFAI 12	.75	.44	14.70**		
PFAI 13	.75	.43	14.85**		
HMA 16	.88	.22	19.15**		
HMA 17	.92	.16	20.35**		
HMA 18	.55	.70	10.06**	.81	.67
HMA 19	.86	.26	18.32**		
HMA 22	.68	.54	12.97**		
CON 23	.55	.69	9.91**		
CON 24	.86	.25	17.95**		
CON 25	.84	.29	17.10**	.72	.62
CON 26	.84	.30	16.98**		
CON 27	.65	.58	12.09**		
CON 29	.63	.60	11.69**		

Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

Ölçeğin ne düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu belirlemek üzere hesaplanan Cronbach alfa katsayıları *kişisel başarısızlık* faktörü için “.918”, *insan-makine karmaşası* faktörü için “.875”, *uygunluk* faktörü için “.88” olarak hesaplanmıştır. Sinkovics ve diğ. (2002) ölçeğin faktörlerine ilişkin iç tutarlılık katsayılarını *kişisel başarısızlık* için “.88”, *insan-makine karmaşası* için “.80”, *uygunluk* için “.66” olarak raporlamıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda elde edilen tüm değerler, ölçeğin tatmin edici düzeyde geçerliğe ve güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma ile Sinkovics ve diğ. (2002) tarafından geliştirilen “Teknofobi Ölçeği”nin, öğretmenlerin akıllı tahtalara ilişkin kaygılarının ölçmek üzere Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek üzere farklı çalışma gruplarından toplanan veriler ile AFA ve DFA analizleri yapılmıştır. AFA analizi sonucunda ölçeğin, uyarlanması yapılan orijinal formdaki gibi kişisel

başarısızlık, insan-makine karmaşası ve uygunluk olmak üzere üç alt faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Ancak 29 maddelik orijinal formunun aksine, ölçeğin Türkçe formunda toplam 20 madde bulunmaktadır. Ölçekte yer alan maddelerden dokuzu, öğretmenlerin akıllı tahta kullanımı konusunda yaşadıkları hayal kırıklıkları ve başarısızlıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Kişisel başarısızlık olarak adlandırılan bu boyuttan alınan puanların artması öğretmenlerin akıllı tahta kullanımı konusundaki başarısızlıklarının da arttığını göstermektedir. İnsan-makine karmaşası olarak adlandırılan ikinci faktörde yer alan beş madde ise akıllı tahtaların eğitim ve öğretim etkinliklerinde baskın olarak kullanılmasından duyulan rahatsızlığı ölçmektedir. Bu boyuttan alınan puanlar arttıkça öğretmenlerin eğitim-öğretim etkinliklerinde akıllı tahtaların kullanımından rahatsız olma düzeyleri de artmaktadır. Uygunluk olarak isimlendirilen üçüncü boyutta yer alan altı madde ise akıllı tahtaların faydalı ve beğenilen yanlarını ölçmektedir. Bu boyuttan alınan puanlar arttıkça öğretmenlerin akıllı tahtaların faydalarına ilişkin inançlarının da arttığı söylenebilir.

Ölçeğin geçerliği ve güvenilirliğine ilişkin hesaplanan Cronbach alfa, faktör yükü, açıklanan varyans vb. değerler, ölçeğin orijinal formunun geliştirildiği Sinkovics ve diğ. (2002) tarafından yürütülen çalışmadan elde edilen değerlerden daha yüksek bulunmuştur. Buna rağmen ölçeğin faktör yapısının test edilmesi için “Akıllı Tahta Teknofobi Ölçeği”nin kullanılacağı başka çalışmalar yürütülmelidir. Özellikle bu çalışmada doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen verilerin iyileştirilebilmesi için, daha geniş ve ulusal düzeyde yapılacak çalışmalardan elde edilecek verilerin aynı zamanda ölçeğin geçerliği ve güvenilirliğine katkı sağlayacağı söylenebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin akıllı tahta kullanımına ilişkin kaygıları ile ilişkili olabilecek bilgisayara ilişkin tutum, teknoloji öz-yeterliği, tükenmişlik, stres gibi diğer değişkenlerin de yer aldığı çalışmaların yürütülmesi faydalı olacaktır. Ayrıca öğretmenlerin akıllı tahtalara ilişkin kaygılarının nedenlerinin ve etkilerinin daha ayrıntılı olarak belirlenebilmesi için nitel desenli çalışmalar da yürütülebilir.

Kaynakça

- Anthony L.M. Clarke M.C., Anderson S.J. (2000). Technophobia and personality subtypes in a sample of South African university students, *Computers in Human Behavior*, 16 (1), 31-44, DOI:10.1016/S0747-5632(99)00050-3.
- Armstrong, V., Barnes, S., Sutherland, R., Curan, S., Mills, S. & Thompson, I. (2005), Collaborative research methodology for investigating teaching and learning: The use of interactive whiteboard technology. *Educational Review Journal*, 57(4), 455-469.
- Ayvacı, H. Ş, Bakırcı, H., Başak, M.H. (2014). FATİH projesinin uygulama sürecinde ortaya çıkan sorunların idareciler, öğretmenler ve öğrenciler tarafından değerlendirilmesi, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 20-46.
- Brosnan, M. J. (1998). *Technophobia: The psychological impact of information technology*. Routledge. USA
- Brosnan, M.(1999). Modeling technophobia: A case for word processing. *Computer in Human Behavior*, 15(2), 105-121
- Çevik, V., ve Baloğlu, M. (2007). Okul Yöneticilerinin bilgisayar kaygısı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 52: 547-568.
- Çoklar, A. N, ve Tercan, İ. (2014). Akıllı tahta kullanan öğretmenlerin akıllı tahta kullanımına yönelik görüşleri, *İlköğretim Online*, 13(1), 48-61, 2014.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Davis, F. D. (1986). *A technology acceptance model for empirically testing new end-user information systems: theory and results* (Doctoral dissertation). MIT Sloan School of Management, Cambridge, MA
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS quarterly*, 13(3), 319-340.
- Deniz, L. (2005). İlköğretim okullarında görev yapan sınıf ve alan öğretmenlerinin bilgisayar tutumları. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4).191-203.
- Dinello, D. (2005). *Technophobia: Science Fiction visions of posthuman technology*. Austin: University of Texas Press.
- Erktin, E. ve Gülseçen, S. (2001). Eğitimde bilişim teknolojilerinin kullanımını etkileyen psikolojik etmenler. *Eğitim ve Bilim*, 26(121), 7-11
- Ertmer, P. A. (2000). Responsive instructional design: Scaffolding the adoption and change process. *Educational Technology*, 41(6): p. 33-38
- Fallad, J, Hueso, E.V, Ramirez, D.E (2012). *Psychological and cultural foundations towards technophilia and technophobia*. Paper presented at the 10th Latin American and Caribbean Conference for Engineering and Technology-LACCEI'2012, Panamá City, Panamá. Erişim: <http://www.laccei.org/LACCEI2012-Panama/ExtendedAbstracts/EA071.pdf>
- Fisher, M, (1991). Computerphobia in adult learners, *Computer Education*, 68, 14-19.
- Gülcü, İ. (2014), *Etkileşimli tahta kullanımının avantajları ve dezavantajlarına yönelik öğretmen görüşleri*, 16. Akademik Bilişim Kongresi (5-7 Şubat 2016), Mersin Üniversitesi: Mersin
- Gürcan-Namlu, A. (2002). Teknoloji korkusu ve bunu etkileyen etmenler: öğretmen adayları üzerinde bir çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1): 223-246
- Henderson, J., & Corry, M. (2021). Teacher anxiety and technology change: a review of the literature. *Technology, Pedagogy and Education*, 30(4), 573-587.
- Higgins, K., Huscroft-D'Angelo, J., & Crawford, L. (2019). Effects of technology in mathematics on achievement, motivation, and attitude: A meta-analysis. *Journal of Educational Computing Research*, 57(2), 283-319.
- Hu, L., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structural analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Korukonda, A. R., (2005). Personality, individual characteristics, and predisposition to technophobia: some answers, questions, and points to ponder about, *Information Sciences*, 170, 309-328.
- Korukonda, A. R., ve Finn, S. (2003). An investigation of framing and scaling as confounding variables in information outcomes: The case of technophobia. *Information Sciences*, 155, 79-88
- Lam, Y. (2000). Technophilia vs. technophobia: A Preliminary look at why second-language teachers do or do not use technology in their classrooms, *Canadian Modern Language Review*, 56(3), 390-420. DOI: 10.3138/cmlr.56.3.389

- Marangunić, N., & Granić, A. (2015). Technology acceptance model: a literature review from 1986 to 2013. *Universal access in the information society*, 14(1), 81-95.
- MEB. (2011). FATİH Projesi-Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/> ve <http://www.fatihprojesi.com> adresinden 21/04/2016 tarihinde erişilmiştir.
- Mumcu, F. K., ve Altun, A. (2008). Teknoloji korkusu: Teknofobi. D. Deryakulu (Ed.). *Bilişim teknolojileri öğretiminde sosyo-psikolojik değişkenler*. Maya Akademi: Ankara.
- Mumcu, F. K., ve Usluel, Y. (2004). Mesleki ve teknik okul öğretmenlerinin bilgisayar kullanımları ve engeller. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 91-99.
- Osiceanu, M.E. (2014). Psychological implications of modern technologies: "Technophobia" versus "technophilia". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 180, 1137-1144.
- Otti, V., Uzoma, O.V., ve Longe, O.B. (2007). Technophobia and its impact on adults learning to use computers in south Western Nigeria, *Journal of Information Technology Impact*, 7(1), 81-90.
- Ronit, P. (2011). "Technophilia: A new model for technology adoption". UK Academy for Information Systems Conference Proceedings 2011.Paper 41. Erişim: <http://aisel.aisnet.org/ukais2011/41>
- Rosen, L. D., ve Weil, M. M. (1995). A study of technological sophistication and technophobia in university students from 23 countries, *Computers in Human Behavior*, 11(1), 95-133.
- Sanalan, V. A., Telli, E., Çelik, E., ve diğ. (2012). Bilgisayar fobisi: Sebepler ve sonuçlar üzerine bir durum çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 1-11. Erişim: <http://www.akademikbakis.org/eskisite/30/10.pdf>
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A Beginner's guide to structural equation modeling* (3th Ed.). New York, NY: Routledge Taylor & Francis Group.
- Sinkovics, R.R, Stöttinge, B, Schlegelmilch, B.B, ve Ram, S (2002). Reluctance to use technology related products: Development of a technophobia scale, *Thunderbird International Business Review*, 44(4), 477-494.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş - Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Tıngır, S., Cavlazoğlu, B., Çalışkan, O., Köklü, O., & Intepe-Tıngır, S. (2017). Effects of mobile devices on K-12 students' achievement: A meta-analysis. *Journal of Computer Assisted Learning*, 33(4), 355-369.
- Tor, H., ve Erden, O. (2004). İlköğretim öğrencilerinin bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyleri üzerine bir araştırma, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(1), 120-130, Erişim: <http://www.tojet.net/articles/v3i1/3116.pdf>
- Uslu, T., Şahin, D.R, ve Çam, D. (2012). Yaş ve kuşak farklılıklarına göre internet ve bilgi teknolojileri kullanımının düzeyi, yarattığı tekno-politik stres ve sonuçları, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 7(1), 76-93.

- Yılmaz, Z. A. (2020). Fen bilimleri öğretmenlerinin FATİH projesi ve akıllı tahta hakkındaki görüşleri. *International Journal of Scholars in Education*, 3(1), 71-83 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ueader/issue/55302/750099>
- Yürektürk, F. N. & Coşkun, H. (2020). Türkçe öğretmenlerinin teknoloji kullanımına ve teknoloji destekli Türkçe öğretiminin etkililiğine dair görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8 (3), 986-1000. DOI: 10.16916/aded.748300
- Widmer, C., ve Parker, J. (1983). Computerphobia: Causes and cures, *Action in Teacher Education*, 5(4), 23-26.

Medya Okuryazarlığı Bağlamında Meslek Yüksekokulları Üzerine Bir Analiz

Yasin SÖĞÜT
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
yasinsogut@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5327-9234

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 10.09.2021

Kabul Tarihi: 06.10.2021

Atıf Bilgisi

Söğüt, Y. (2021). Medya Okuryazarlığı Bağlamında Meslek Yüksekokulları Üzerine Bir Analiz, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 53-69

ÖZ

Gelişim ve değişimin yoğun olarak yaşanmaya başladığı XX. yüzyıldan günümüze kadar, gelişmelerin yansıdığı tüm sistemler, ortaya çıkan ürünler aracılığıyla kendi fikirlerini de yansıtacak çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimlerden biri, televizyon, gazete, internet vb. medyadaki mesajları alma, bu mesajları değerlendirme biçiminde tanımlanan medya okuryazarlığıdır. Medyanın farklı araçlar ve kanallar aracılığıyla toplumlar üzerindeki yoğun ve hızlı etkileri, bilinçli medya okuryazarı bireylerin yetiştirilmesini gerektirmektedir. Yapılan çalışmalara göre, medya okuryazarlığı ile bireyin medya mesajlarını doğru anlayabilmesine olanak sağlayacak bir medya bilincinin oluşturulması, bilginin analizi ve eleştirel bir bakışla medya kültürünü çözümlen bireylerin yetiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Buradan yola çıkarak medya okuryazarlığı kavramının ciddi olarak ele alınması ve eğitim çalışmalarının planlanması gereklidir. Ülkemizde çok yeni olan bu kavramı tam manasıyla aktarabilmesi gereken farkındalık düzeyi ile öne çıkmış iletişim biliminde eğitim almış bireylerdir. Bu alanla ilgili olarak çalışma da iletişim bilimleri alanında eğitim gören Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde medya okuryazarlık bilinç düzeyleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada medya okuryazarlık bilinç (Unesco, 2011) düzeyi meslek yüksekokulu öğrencileri örneği üzerinden SPSS programında frekans analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada, bölümler üzerinden yapılan değerlendirmede Medya yapıcılığı bölümü altında bulunan Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencilerinin daha yüksek bilinç düzeyine sahip oldukları anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Medya Okuryazarlığı, Medya, Eğitim.

Analysis On Vocational Schools In The Context Of Media Literacy

ABSTRACT

From the XX century to the present day, when the development and change started to occur intensively, all the systems reflecting the developments made various attempts to reflect their ideas through the products that emerged. At the beginning of this initiative, media literacy is defined as receiving messages in the media such as television, newspapers and internet. The intense and rapid impacts of the media on societies through different means and channels necessitate the training of individuals with conscious media literate. According to the studies, media literacy is defined as the analysis of information and the training of individuals who analyze the media culture in order to create a media consciousness that will enable the individual to understand the media messages correctly. From this point of view, it is necessary to consider the concept of media literacy very seriously and to plan educational studies. They are individuals who have received education in communication science, which has come forward with the level of awareness that should be able to convey this concept which is very new in our country. In this study, media literacy awareness levels of Vocational School students studying in the field of communication sciences were examined by content analysis method. In this study, media literacy consciousness (Unesco, 2011) were evaluated by using frequency analysis in SPSS program. In the study, it was understood that the students of Photography and Cameraman program, who are under the Media Production department, had a higher level of awareness.

Keywords: Media Literacy, Media, Culture, Education.

Giriş

Bilimin, teknolojinin ve iletişimin sınırı belirlenemeyen gelişimi, eğitimde yaygın ve ortak çözümlerin geliştirilmesi çabalarını gündeme getirmektedir. Bireyleri temel alan bu çabalar, bireylerden beklenen özellikleri de etkilemektedir. Bu özelliklerden biri de “bireylerde yaşam boyu öğrenme bilincini oluşturma, bu bilinci geliştirme, daha etkin öğrenme için bireylerin yeni beceriler kazanmalarını sağlama olarak tanımlanan okuryazarlıktır” (Organisation for Economic Cooperation and Development [OECD], 1995, s. 22). Geleneksel anlamda okuryazarlık Gee’ye göre, “okuma, yazma ve rakamsal ifadeleri anlayabilme becerisidir. Ancak gelişen teknolojiyle birlikte eğitim sisteminde yalnızca okuma, yazma ve hesaplama becerileri yeterli görülmemektedir. Bu temel becerilerin yanı sıra çeşitli

okuryazarlık becerilerinin de geliştirilmesi beklenmektedir. Birleşmiş Milletlerin 1990 yılını “uluslararası okuryazarlık yılı” ilan etmesi, okuryazarlık kavramına olan ilgiyi artırmış ve pek çok okuryazarlık alanı tanımlanmıştır. Bu alanlara bakıldığında bilgi okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, ekonomi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, görsel okuryazarlık gibi 34 farklı okuryazarlık alanından (Snavely ve Cooper, 1997) bahsedilmektedir. Burada en dikkat çeken medya ve bilgi okuryazarlığı alanlarıdır.

XXI. yüzyıla beraber medyanın etkisinin ve bilgi akışının bu kadar güçlü olması bireyler açısından ciddi risklere sebep olmaktadır. Kitlelere sunulan bilgiler medya araçlarının yayın politikaları siyasi nüfuz etkinliği vb. nedenlerle ham bilgi olmaktan uzaklaşarak enforme edilmiş hali bireyi hem algı hemde yönlendirme noktasında etkili olabilecektir. Bireysel açıdan bu tür negatif etkileri azaltabilmek ve doğru bilgiye ulaşmayı hedeflemek temel yaklaşım olmalıdır. Bu noktadan hareketle, bu kadar önemli bir konuda bireylerin eğitilmesi ciddi bir sorundur. Bu sorunu çözmek ancak eğitimle aşılabilecek durumdadır. Toplum bilinçlendirmek bu alanda yeterli bilgi ve donanıma sahip iletişim bilimcilerle ağır sorumluluklar yüklemektedir. Medya ve Bilgi okuryazarlık kavramlarını topluma doğru olarak anlatacak, aktaracak ve belirli bir düzeye getirecek iletişimcilerinde medya ve bilgi okuryazarı olmaları gerekmektedir. Bu kavramsalın tam manasıyla oluşması bile belirli bir düzeyde bilince sahip olmalıdırlar. Bu kapsamda elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak karşılaştırmalı sonuçları frekans analizi ile yorumlanmıştır. Ayrıca çalışmanın amacı medya ve bilgi okuryazarlık bilinç düzeyini (Unesco, 2011) iletişim fakültesi öğrencileri üzerinde ölçülmektir. Böylece bilinç ölçümü ile hangi bölümlerin yüksek hangi bölümlerde daha zayıf kaldığı belirlenecektir. Bu çalışmanın sonucunda fakültelerde verilen eğitim müfredatları yeniden değerlendirilip, bu çalışma verilerinin medya ve bilgi okuryazarlık sürecine katkı sağlaması umulmaktadır. Bu çalışmanın asıl amacı medya okuryazarlığı kavramının incelenmesi ve bu kavramın eğitim müfredatında ders olarak (Medya Okuryazarlığı) yer almasının eğitim sistemi içerisinde yer alan öğrenciler üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu anlamaktır.

Yöntem, Evren ve Örneklem

Bu araştırma örneklemini Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Merkez Yerleşkede bulunan Radyo Televizyon ve Halkla İlişkiler programları ile Mucur ilçesinde bulunan meslek yüksekokulları içerisinde Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada ölçek olarak Unesco (Carlsson, Culver, 2013) tarafından hazırlanan Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Gösterge Ölçeği (2011) kullanılmıştır. Kullanılan ölçek içeriği bakımından 3 ana başlıktan meydana gelmiştir. Bu ana başlıklar, kullanım alışkanlıkları, iletişim becerileri ve eleştirel yaklaşım bölümlerinden oluşmaktadır. Verilerin elde edilebilmesi için yöntem olarak katılımcılara 27 sorudan oluşan bir anket sunulmuştur. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu ile Mucur Meslek Yüksek Okulu iletişim ile ilgili alanda okuyan program öğrencilerinin evren olarak ele alındığı çalışmada 106 katılımcıya ulaşılmıştır. Bu iki meslek yüksekokulunda radyo televizyon, halkla ilişkiler ve fotoğrafçılık ve kameramanlık programlarında toplam öğrenci sayısının 276 olduğu gözönüne alındığında, verileri değerlendirmek adına yeterli bir örneklem sayısı elde edilmiştir. Ölçek her zaman (1) ve hiçbir zaman (5) arasında değişen ve beşli likert tipinde bir ölçektir. Ölçek, 11 maddeden oluşan kullanım alışkanlıkları, 7 maddeden oluşan iletişim becerileri ve 5 maddeden oluşan eleştirel yaklaşım olmak üzere, üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte cinsiyet ve programı belirlemek için 1 adet demografik soru sorulmuştur. Ayrıca alt boyutlara ilişkin maddelerin bazıları şunlardır: kullanım alışkanlıkları alt boyutu ile; “alışkanlıkların (sosyal sorumluluk, tüketim gibi) farkındalığı”, “iletişim becerileri” bölümü ile; sosyal hayattaki uygulamalar ve yeni teknolojilere entegrasyon, “eleştirel yaklaşım” alt boyutu başlığında ise; “kitle iletişim araçlarının aktardığı mesajlara eleştirel bakabilme özellikleri” değerlendirilmiştir. Bu programlardan Merkez yerleşkede bulunan Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Radyo Televizyon ve Halkla İlişkiler 2018-2019 ders müfredatlarında medya okuryazarlığı dersi yer almazken Mucur İlçesinde yer alan Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı ders müfredatında medya okuryazarlık dersinin yer aldığı tespit edilmiştir. Yaklaşık bir yıl boyunca süren çalışmada 2018-2019 akademik yılı içerisinde eğitim-öğretim dönemi bitimiyle medya okuryazarlığı dersi alan/almayan öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Buradaki amaç meslek yüksekokulu öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeylerinin

aldıkları ilgili ders içerikleri ve bölüm eğitimleri açısından bir farklılık oluşturup oluşturmadığını anlamaya çalışmaktadır. Ayrıca bu sonuçlarla bölüm derslerini destekleme ve değerlendirme yapılmasına yardımcı olmak, medya okuryazarlık dersinin verilmesinin nasıl bir etkinlik farkındalık düzeyi oluşturacağını anlaşılmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler değerlendirilip, tüm bu genel başlıklar ve alt başlıklar ışığında veriler SPSS 22.0 V. programında frekans analizleri yapılmıştır. Tablolarda yapılan frekans analizi sonuçları tek tek başlıklar altında aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir. Tablolar yapılan analizlerde, “her zaman” ve “genellikle” seçenekleri oranları bir arada değerlendirilerek ortaya çıkan sonuçların yorumları yapılmıştır.

Bulgular

Araştırma da hazırlanan tablolar konularına göre aşağıda sırasıyla verilmiştir. Temel olarak elde edilen veriler frekans analizi yapılarak ortaya konulmuştur.

Tablo 1
Cinsiyet ve Program Frekans Analizi Tablosu

	Cinsiyet		
	Kadın	Erkek	Toplam
Halkla İlişkiler	15	14	29
	14,2%	13,2%	27,4%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	13	26	39
	12,3%	24,5%	36,8%
Radio Televizyon	21	17	38
	19,8%	16,0%	35,8%
Toplam	49	57	106
	46,2%	53,8%	100,0%

Tablo 1’ de elde edilen veriler ışığında araştırmaya katılan 106 öğrenciden; 29 tanesi Halkla İlişkiler (%27,4), 39 tanesi Fotoğrafçılık ve Kameramanlık (%36,8) ve 38 tanesi de Radio Televizyon (%35,8) programlarında okumaktadır. Bu sonuçlara göre Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programında okuyan erkek sayısı oranı tüm bölümler içerisinde en yüksek orana sahiptir. Kadın oranı açısından en yüksek orana sahip program ise Radio Televizyon olarak bulunmuştur. Cinsiyet başlığı altında yer alan bilgilerde ise; araştırma kapsamında 49 kadın ve 57 erkek öğrenci ile görüşülmüştür.

Yapılan değerlendirme ve analiz çalışması kapsamında elde edilen veriler üç ana başlık altında ele alınarak kategorileştirilmiştir. Kullanım alışkanlıkları, İletişim becerileri ve eleştirel yaklaşım başlıkları altında yapılan değerlendirmeler medya okuryazarlığı farkındalığı hakkında programlar arasında nasıl bir farkın var olduğunun anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda ilk olarak kullanım alışkanlıkları başlığı altında yapılan değerlendirmeler tablolar halinde verilmiştir. Özellikle yeni teknolojilerin (bilgisayar, internet vb.) kullanımı noktasında yapılacak değerlendirme ile yeni teknolojileri kullanan bireylerin bu alanlardan aldıkları enformasyon aracılığıyla medya okuryazarlığının getirdiği iletişim becerileri ve bununla birlikte eleştirel bir yaklaşım içinde olup olmadıklarının anlaşılması mümkündür.

Ayrıca medya okuryazarlığının bilginin objektif bir bakış açısıyla değerlendirme süreçlerinin bütünü oluşturduğu düşünüldüğünde yapılan çalışmadan elde edilecek verilerin bu alana katkı sağlayacağı da düşünülmektedir. Bu kapsamda ilk değerlendirme başlığı altında yapılan inceleme başlıkları “kullanım alışkanlıkları”, “iletişim becerileri” ve “eleştirel yaklaşım” başlıkları altında yapılmıştır. Yapılan inceleme ile bu alandaki öğrenci davranışlarının tespitinin yanında buradan elde edilen verilerin medya okuryazarlığı dersi alan öğrencilerle bu dersi hiç görmemiş öğrenciler arasındaki farklılıklarının

anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda ilk değerlendirme başlığı altında yapılan inceleme sonuçları aşağıda bulunan Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2

Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Hergün Bilgisayarımı Aktif Olarak Kullanıyorum					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	14	9	5	1	0
	13,2%	8,5%	4,7%	0,9%	0,0%
Radyo Televizyon	21	10	8	0	0
	19,8%	9,4%	7,5%	0,0%	0,0%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	26	8	3	0	1
	24,5%	7,5%	2,8%	0,0%	0,9%
Toplam	61	27	16	1	1
	57,5%	25,5%	15,1%	0,9%	0,9%

Kullanım alışkanlıkları başlığı altında ilk olarak ele alınan konu bireyin bilgisayar kullanımının tespitini sağlamaktır. Bilgisayar kullanımının yeni teknolojilerle ilişkili olduğu düşünüldüğünde yeni medya araçları üzerinden en büyük bilgi bombardımanına tutulan kitlenin bu teknolojileri aktif kullananlar olduğu açıktır. Bunun yanında bu soru ile öğrencilerin gündelik yaşam akışı içerisinde hangi alışkanlıklara sahip olduğunun ve teknoloji ile bağlantılı iletişim alanlarının hangi başlıklarda yoğunlaştığının anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öğrencilere bu ana başlık altında 11 adet soru yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında ilk olarak yöneltilen “Hergün Bilgisayarımı Aktif Olarak Kullanıyorum” sorusuna programlar içerisinde en yüksek oranda (%32) Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencileri yanıt vermişlerdir. Toplam miktarda öğrencilerin (%83)’ü aktif biçimde bilgisayar kullandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada en düşük yanıt oranı (%21,7) Halkla İlişkiler programında okuyan öğrencilerden gelmiştir. Kullanım alışkanlıklarına yönelik “Her Ay İnternet Üzerinden Alışveriş Yaparım” ikinci soru tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Her Ay İnternet Üzerinden Alışveriş Yaparım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	2	4	7	6	10
	1,9%	3,8%	6,6%	5,7%	9,4%
Halkla İlişkiler	5	12	4	11	7
	4,7%	11,3%	3,8%	10,4%	6,6%
Radyo Televizyon	8	10	10	6	4
	7,5%	9,4%	9,4%	5,7%	3,8%
Toplam	15	26	21	23	21
	2	4	7	6	10

“Her Ay İnternet Üzerinden Alışveriş Yaparım” sorusuna Radyo Televizyon programı öğrencileri %16,9 oranında olumlu yanıt vermişlerdir. Aynı soruya Halkla İlişkiler programı öğrencileri %16, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencileri %5,7 oranında olumlu yanıt vermişlerdir. Özellikle yeni teknolojilerin kullanımın etkin şekilde sağlandığı ve tüm bölümler arasında kullanımının gerçekleştiği görülmektedir. Kullanım alışkanlıklarına yönelik “Her Ay İnternet Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanırım” ikinci soru tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Her Ay İnternet Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanırım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	4	4	2	6	13
	3,8%	3,8%	1,9%	5,7%	12,3%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	6	6	6	6	15
	5,7%	5,7%	5,7%	5,7%	14,2%
Radyo Televizyon	12	4	5	13	4
	11,3%	3,8%	4,7%	12,3%	3,8%
Toplam	22	14	13	25	32
	20,8%	13,2%	12,3%	23,6%	30,2%

“Her Ay İnternet Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanırım” sorusuna en yüksek oranda yanıtı (%15,1) Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin verdiği tespit edilmiştir. Diğer bölüm öğrencilerin oranları ise; Fotoğrafçılık ve Kameramanlık (%11,4), Halkla İlişkiler (%7,6) şeklinde Tablo 4’te görüldüğü gibi gerçekleşmiştir. Bu noktada Radyo Televizyon programı öğrencilerinin tüm programlar içerisinde yeni teknolojileri yoğun bir şekilde kullanan program olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca birinci ve ikinci soruların verilen yanıtlarına benzer şekilde diğer bölümler içinde Radyo Televizyon programı kullanım alışkanlıkları başlığı altında yüksek orana sahip program olmuştur.

Tablo 5
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Yılda En Az 5 Kitap Okurum					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	6	11	2	6	4
	5,7%	10,4%	1,9%	5,7%	3,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	19	8	7	5	0
	17,9%	7,5%	6,6%	4,7%	0,0%
Radyo Televizyon	18	4	5	3	8
	17,0%	3,8%	4,7%	2,8%	7,5%
Toplam	43	23	14	14	12
	40,6%	21,7%	13,2%	13,2%	11,3%

Tablo 5 de yer alan “Yılda En Az 5 Kitap Okurum” sorusuna en yüksek oranda yanıtı (%25,4) Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencileri tarafından verilmiştir. Diğer programı öğrencilerin oranları ise; Radyo Televizyon (%20,8), Halkla İlişkiler (%16,1) olarak tespit edilmiştir. Yine benzer biçimde medya okuryazarlığı dersini alan öğrencilerin diğer program da bulunan öğrencilere nazaran daha az internet kullanmasının yanında daha fazla kitap okumaya zaman ayırdığı görülmüştür. Medya, tüketim ve okuryazarlık bağlamında kitap okuma alışkanlığı medya okuryazarlık dersini almayan programların öğrencilerinde yüksek oranda bulunması dikkat çekicidir.

Tablo 6
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Hergün Düzenli Olarak Bilgisayar Oyunu Oynarım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	4	3	9	4	9
	3,8%	2,8%	8,5%	3,8%	8,5%
Halkla İlişkiler	8	5	5	9	12
	7,5%	4,7%	4,7%	8,5%	11,3%
Radyo Televizyon	9	5	9	7	8
	8,5%	4,7%	8,5%	6,6%	7,5%
Toplam	21	13	23	20	29
	19,8%	12,3%	21,7%	18,9%	27,4%

Tablo 6’de görüldüğü gibi, “Hergün Düzenli Olarak Bilgisayar Oyunu Oynarım” sorusuna en yüksek oranda yanıt veren (%13,2) Radyo Televizyon programı öğrencileridir. Aynı soruya, Halkla İlişkiler programı öğrencileri %12,2, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencileri %6,6 oranında olumlu yanıt vermişlerdir. Yeni teknolojik gelişmeler neticesinde özellikle genç kitlenin yoğun olarak maruz kaldığı bilgisayar oyunları ve sanal gerçeklik alanları medya okuryazarlığı anlamında önemli gösterge alanlarından birisidir. Medya okuryazarlığı dersi kapsamında bu alanda bilgi sahibi olarak eğitim alan Fotoğrafçılık ve Kameramanlık öğrencileri bu alanda en az orana sahip program olmuştur.

Tablo 7
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Hergün Düzenli Olarak Radyo Dinlerim					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	4	6	8	8	3
	3,8%	5,7%	7,5%	7,5%	2,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	6	7	15	6	5
	5,7%	6,6%	14,2%	5,7%	4,7%
Radyo Televizyon	8	7	10	12	1
	7,5%	6,6%	9,4%	11,3%	0,9%
Toplam	18	20	33	26	9
	17,0%	18,9%	31,1%	24,5%	8,5%

“Hergün Düzenli Olarak Radyo Dinlerim” başlıklı soruya, Radyo Televizyon programı öğrencilerinin %14,1, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencilerinin %11,8 ve Halkla İlişkiler programı öğrencilerinin %9,5 oranında olumlu yanıt verdikleri görülmüştür. Geleneksel medya mecralarından radyonun medya alanında eğitim alan öğrenciler arasında radyo ve televizyon programı öğrencileri arasında yüksek oranda dinlenmesinin tespit edilmesine karşın bu dinleme işleminin hangi araçlar üzerinden sağlandığının da tespiti gençlerin bu mecraları kullandıkları teknolojik mecraların anlaşılmasını ve gelişim dönüşüm süreçlerinde bir veri olarak kullanılabilir.

Tablo 8
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Günlük Düzenli Olarak Televizyon İzlerim					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	9 8,5%	7 6,6%	6 5,7%	5 4,7%	2 1,9%
Radyo Televizyon	13 12,3%	14 13,2%	6 5,7%	4 3,8%	2 1,9%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	10 9,4%	11 10,4%	8 7,5%	7 6,6%	2 1,9%
Toplam	32 30,2%	32 30,2%	20 18,9%	16 15,1%	6 5,7%

Tablo 8’den anlaşıldığı gibi, kullanım alışkanlıkları ana başlığı altındaki “Günlük Düzenli Olarak Televizyon İzlerim” sorusuna, Radyo Televizyon programı öğrencileri %25,5 oranında yanıt vererek bu soruda en yüksek orana ulaşmışlardır. Diğer bölüm öğrencilerin oranları ise; Fotoğrafçılık ve Kameramanlık %19,8, Halkla İlişkiler %15,1 şeklinde tespit edilmiştir. Geleneksel medya mecralarından diğeri olan televizyonu da radyo da olduğu gibi Radyo Televizyon programı öğrencileri en yüksek oranda cevap vermişlerdir. Bu sonuç göstermektedir ki medya okuryazarlık dersinin eğitim-öğretim müfredatında yer almayan programların radyo ve televizyon gibi geleneksel medya kullanımları daha yoğun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 9
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

Her Ay Düzenli Olarak En Az 2 Defa Sinemaya Giderim					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	9 8,5%	7 6,6%	6 5,7%	5 4,7%	2 1,9%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	11 10,4%	16 15,1%	2 1,9%	7 6,6%	3 2,8%
Radyo Televizyon	12 11,3%	12 11,3%	7 6,6%	4 3,8%	3 2,8%
Toplam	32 30,2%	35 33,0%	15 14,2%	16 15,1%	8 7,5%

“Her Ay Düzenli Olarak En Az 2 Defa Sinemaya Giderim” başlıklı soruya en yüksek oranda yanıt veren; %25,5 ile Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencileridir. Aynı soruya, Radyo Televizyon programı öğrencilerinin %22,6 ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin %15,1 oranında olumlu yanıt verdikleri görülmüştür.

Tablo 10
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	6 5,7%	9 8,5%	6 5,7%	6 5,7%	2 1,9%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	11 10,4%	16 15,1%	5 4,7%	5 4,7%	2 1,9%
Radyo Televizyon	11 10,4%	9 8,5%	12 11,3%	5 4,7%	1 0,9%
Toplam	28 26,4%	34 32,1%	23 21,7%	16 15,1%	5 4,7%

“İnterneti Hergün Düzenli Olarak En az 5 Saat Kullanırım” başlıklı soruya bölüm öğrencilerinden, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık %25,5, Radyo Televizyon bölümü %18,9 ve Halkla İlişkiler bölümü %13,7 oranında yanıtlar verdikleri tespit edilmiştir. Önemli bir ayrıntıda bu kullanım süreleri içerisindeki içerik başlıklarının incelenmesidir. İnternet kullanımının saat bazlı değerlendirildiği bu başlık altında öğrencilerin günlük internet kullanımlarının içerik bazlı da incelenmesi ayrı bir araştırma konusu olacaktır.

Tablo 11
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	15 14,2%	10 9,4%	1 0,9%	1 0,9%	2 1,9%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	23 21,7%	10 9,4%	3 2,8%	1 0,9%	2 1,9%
Radyo Televizyon	28 26,4%	5 4,7%	4 3,8%	1 0,9%	0 0,0%
Toplam	66 62,3%	25 23,6%	8 7,5%	3 2,8%	4 3,8%

Tablo 11’de görüldüğü gibi, “Mobil Telefonumdan İnternete Hergün Düzenli Olarak Bağlanırım” başlıklı soruya, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencileri ile Radyo Televizyon bölümü öğrencileri aynı oranda (%31,1) olumlu yanıt vermişlerdir. Bu soruya Halkla İlişkiler bölümü

öğrencilerinin verdikleri olumlu cevaplar ise, %23,6 oranında gerçekleşmiştir. Kullanım alışkanlıkları başlığı altında incelenen önemli veri kaynağı sorulardan birisi olarak Mobil Telefonumdan İnternete Hergün Düzenli Olarak Bağlanırım sorusunun içeriğinin alt başlıklarda kategorik olarak incelenmesi öğrencilerin bu alanda nasıl bir kullanım alışkanlıkları çerçevesine sahip olduklarının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Medya okuryazarlığı dersini eğitim müfredatında alan program öğrencilerinin internete mobil ağlardan daha fazla bağlanması sonucuna ek olarak bu bağlantı içeriklerinde nelerin ön plana çıktığı üzerine yapılacak ayrı bir araştırma ile gençlerin mobil internet kullanırken hangi içerik ve alanları tercih ettiği konusunda önemli bir veri olacaktır.

Tablo 12
Kullanım Alışkanlıkları Frekans Analizi Tablosu

İnternet Üzerinden Online Olarak Yapılan Aktivitelere Aktif Katılım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	3	4	12	7	3
	2,8%	3,8%	11,3%	6,6%	2,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	9	9	8	4	9
	8,5%	8,5%	7,5%	3,8%	8,5%
Radyo Televizyon	11	4	12	8	3
	10,4%	3,8%	11,3%	7,5%	2,8%
Toplam	23	17	32	19	15
	21,7%	16,0%	30,2%	17,9%	14,2%

Kullanım alışkanlıkları ana bölümünün son soru başlığı olan “İnternet Üzerinden Online Olarak Yapılan Aktivitelere Aktif Katılım” sorusuna, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencileri %17 oranında yanıt vererek bu soruda en yüksek orana ulaşmışlardır. Diğer bölüm öğrencilerinin yanıtlarının oranı, Radyo Televizyon bölümü %14,2 ve Halkla İlişkiler bölümü %6,8 şeklinde tespit edilmiştir. İlk ana başlık olan kullanım alışkanlıkları bölümünün sorularının ardından aşağıdaki tablodan itibaren ikinci ana bölüm başlığına geçilmiştir.

Tablo 13
İletişim Becerileri Frekans Analizi Tablosu

Sosyal Medyayı (facebook,twitter, vs.) Aktif Olarak Kullanım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	16	6	6	0	1
	15,1%	5,7%	5,7%	0,0%	0,9%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	20	13	3	1	2
	18,9%	12,3%	2,8%	0,9%	1,9%
Radyo Televizyon	25	5	4	2	2
	23,6%	4,7%	3,8%	1,9%	1,9%
Toplam	61	24	13	3	5
	57,5%	22,6%	12,3%	2,8%	4,7%

Tablo 13'te belirtildiği gibi, katılımcılara ikinci ana başlık olan iletişim becerileri bölümü ve bu bölüm altındaki 7 adet soru yöneltilmiştir. “Sosyal Medyayı Aktif Olarak Kullanırım” başlıklı soruya öğrenciler tarafından verilen yanıtlarda, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü %31,2, Radyo Televizyon %28,3 ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencileri %20,8 oranında yanıtlar vermişlerdir.

Tablo 14
İletişim Becerileri Frekans Analizi Tablosu

		Edindiğim Bilgilerin Telif veya Kullanıcı Haklarını Bilirim				
		Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler		5	6	11	1	6
		4,7%	5,7%	10,4%	0,9%	5,7%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık		7	13	10	6	3
		6,6%	12,3%	9,4%	5,7%	2,8%
Radyo Televizyon		5	9	9	7	8
		4,7%	8,5%	8,5%	6,6%	7,5%
Toplam		17	28	30	14	17
		16,0%	26,4%	28,3%	13,2%	16,0%

“Edindiğim Bilgilerin Telif veya Kullanıcı Haklarını Bilirim” başlıklı soruya bölüm öğrencileri, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü %18,9, Radyo Televizyon bölümü %13,2 ve Halkla İlişkiler bölümü %10,2 oranında yanıtlar verdikleri tespit edilmiştir. Telif ve kullanıcı haklarının bilinçli bir şekilde farkında olan en yüksek orana sahip program öğrencilerinin medya okuryazarlığı dersini müfredatlarında farkındalık içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu tablonun sonucundan anlaşılacağı üzere medya okuryazarlığı içeriklerinin telif ve kişisel haklar konusunda bireylerin eğitimi hususunda önemli bir farkındalık oluşturduğu anlaşılmıştır. Edindiğim Bilgilerin Telif veya Kullanıcı Haklarını Bilirim başlığın ana başlığı içerisinde her bir soru başlığı altında yapılacak ayrı bir kategorik çalışma öğrencilerin iletişim becerileri ve yazar hakları vb. Konulardaki farkındalıkları için önemli veri kaynağı olacaktır.

Tablo 15
İletişim Becerileri Frekans Analizi Tablosu

		Muhtemel Yasa İhlallerinde Hangi Kuruma Başvuracağımı Biliyorum				
		Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler		8	10	4	3	4
		7,5%	9,4%	3,8%	2,8%	3,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık		7	14	9	8	1
		6,6%	13,2%	8,5%	7,5%	0,9%
Radyo Televizyon		8	12	6	5	7
		7,5%	11,3%	5,7%	4,7%	6,6%
Toplam		23	36	19	16	12
		21,7%	34,0%	17,9%	15,1%	11,3%

Tablo 15'te gösterildiği gibi, “Muhtemel Yasa İhlallerinde Hangi Kuruma Başvuracağımı Biliyorum” başlıklı soruya verilen yanıtları incelediğimizde en yüksek oranda olumlu yanıtı (%19,8) Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin verdiği anlaşılmıştır. Aynı soruya, Radyo Televizyon bölümü %18,8 ve Halkla İlişkiler bölümü %16,9 oranında yanıtlar verdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 16
İletişim Becerileri Frekans Analizi Tablosu

Devlet Organlarıyla İletişime Geçebilmek İçin İnterneti Kullanırım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	5	6	9	5	4
	4,7%	5,7%	8,5%	4,7%	3,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	10	11	12	1	5
	9,4%	10,4%	11,3%	0,9%	4,7%
Radyo Televizyon	4	9	14	7	4
	3,8%	8,5%	13,2%	6,6%	3,8%
Toplam	19	26	35	13	13
	17,9%	24,5%	33,0%	12,3%	12,3%

“Devlet Organlarıyla İletişime Geçebilmek İçin İnterneti Kullanırım” başlıklı soruya; Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencileri %19,8, Radyo Televizyon bölümü %12,3 ve Halkla İlişkiler bölümü %10,4 oranında yanıtlar vermişlerdir.

Tablo 17
İletişim Becerileri Frekans Analizi Tablosu

İnternette Aktif Olarak İçerik Oluşturma ve Diğer İnsanlarla Paylaşımında Bulunurum					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	8	7	5	7	2
	7,5%	6,6%	4,7%	6,6%	1,9%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	15	13	5	5	1
	14,2%	12,3%	4,7%	4,7%	0,9%
Radyo Televizyon	16	9	6	4	3
	15,1%	8,5%	5,7%	3,8%	2,8%
Toplam	39	29	16	16	6
	36,8%	27,4%	15,1%	15,1%	5,7%

“İnternette Aktif Olarak İçerik Oluşturma ve Diğer İnsanlarla Paylaşımında Bulunurum” başlıklı soruya en yüksek oranda yanıt veren bölüm %26,5 ile Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencileridir. Diğer bölüm öğrencilerine baktığımızda, Radyo Televizyon bölümü %23,6 ve Halkla İlişkiler bölümü %14,1 oranında yanıtlar vermişlerdir.

Tablo 18
İletişim Becerileri Frekans Analizi Tablosu

İnternette İçerik Oluşturabilir ve Hazırlayıp Paylaşabilirim					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	4	5	6	9	5
	3,8%	4,7%	5,7%	8,5%	4,7%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	18	7	6	8	0
	17,0%	6,6%	5,7%	7,5%	0,0%
Radyo Televizyon	7	8	9	3	11
	6,6%	7,5%	8,5%	2,8%	10,4%
Toplam	29	20	21	20	16
	27,4%	18,9%	19,8%	18,9%	15,1%

Tablo 18’te sorulan “İnternette İçerik Oluşturabilir ve Hazırlayıp Paylaşabilirim” başlıklı soruya, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin %23,6’sı, Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin %14,1’i ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin %8,5 oranında olumlu yanıt verdikleri görülmüştür. Özellikle medya okuryazarlığı dersinin kazanımlarından birisi olarak değerlendirilebilecek bir başlık olarak internette her gördüğü içeriği doğru ve herhangi bir akıl süzgecinden geçirmeden, eleştirel bir gözle bakmadan enforme edilen geniş kitleler gibi olmadan gelen enformasyonu farklı kanllardan değerlendirebilen bir yorum katabilen kendi düşüncesi olan bireylerin anlaşılması adına önemlidir.

Tablo 19
İletişim Becerileri Frekans Analizi Tablosu

İnternette ve Sosyal Ağlarda Politik Konulara ve Tartışmalara Katılım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	3	7	8	4	7
	2,8%	6,6%	7,5%	3,8%	6,6%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	6	7	10	9	7
	5,7%	6,6%	9,4%	8,5%	6,6%
Radyo Televizyon	5	5	8	7	13
	4,7%	4,7%	7,5%	6,6%	12,3%
Toplam	14	19	26	20	27
	13,2%	17,9%	24,5%	18,9%	25,5%

İletişim becerileri bölümünün son başlığı olarak “İnternette ve Sosyal Ağlarda Politik Konulara ve Tartışmalara Katılım” sorusuna verilen yanıtları incelediğimizde, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin %12,3’ü, Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin %9,4’si ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin yine %9,4’si oranında olumlu yanıt verdikleri görülmüştür. Bu bölümün son sorusunun ardından bundan sonraki tablolarda “eleştirel yaklaşım” bölümünün soruları incelenmiştir.

İletişim becereleri medya okuryazarlığı alanında diğer insanlardan temel farklılıkların sağlandığı başlıklardan birisidir. Medya okuryazarı olarak gelen bilgileri kendi uzmanlık alanında yorumlayabilen, araştıran ve kendini geliştiren bireylerin internet alanında yaşanan politik tartışma alanlarında söylecek sözü ve oayları yorumlama gücünün etkin bir farklılık başlığı olduğu görülmektedir.

Tablo 20
Eleştirel Yaklaşım Frekans Analizi Tablosu

İnternette Kişisel Bilgilerimi Girmeden Önce Birtakım Değerlendirmeler Yaparım					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	12	9	3	2	3
	11,3%	8,5%	2,8%	1,9%	2,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	15	12	8	3	1
	14,2%	11,3%	7,5%	2,8%	0,9%
Radyo Televizyon	9	13	6	5	5
	8,5%	12,3%	5,7%	4,7%	4,7%
Toplam	36	34	17	10	9
	34,0%	32,1%	16,0%	9,4%	8,5%

Üçüncü bölüm olarak incelenen “eleştirel yaklaşım” ana başlığı altında katılımcılara 5 adet soru yöneltilmiştir. Bu başlıkta öğrencilerin eleştirel düşünme yetilerinin ve farkındalık düzeylerinin tespit edilmesine çalışılmıştır. “İnternette Kişisel Bilgilerimi Girmeden Önce Birtakım Değerlendirmeler Yaparım” sorusuna verilen yanıtlarda, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin %25,5’i, Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin %20,8’si ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin ise %19,8’si olumlu yanıt vermiştir.

Tablo 21
Eleştirel Yaklaşım Frekans Analizi Tablosu

Kullandığım Medya Aracının Sağladığı Bilgilere Güvenip Güvenmeme Noktasında Belirli Prensipierim Vardır					
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	11	7	6	2	3
	10,4%	6,6%	5,7%	1,9%	2,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	20	10	4	3	2
	18,9%	9,4%	3,8%	2,8%	1,9%
Radyo Televizyon	12	14	3	5	4
	11,3%	13,2%	2,8%	4,7%	3,8%
Toplam	43	31	13	10	9
	40,6%	29,2%	12,3%	9,4%	8,5%

“Kullandığım Medya Aracının Sağladığı Bilgilere Güvenip Güvenmeme Noktasında Belirli Prensiplerim Vardır” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin %28,3’ü, Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin %24,5’i ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin ise %17,0’si olumlu yanıt vermişlerdir. Tablo verileri ışığında bu alanda medya öğrencilerinin diğer iletişim fakültesi bölüm öğrencilerine göre daha karakteristik çizgileri olan bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Bu başlık medya ve okuryazarlık anlamında eleştirel düşünme ve düşüncenin etkinliğinin farkındalık oranlarının tespitinde önemli bir anlamlandırma oluşturabilmektedir. Dolayısıyla düşünme ve düşüncenin sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi adına eleştirel yaklaşımın iletişim bazlı çalışmalarda önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Tablo 22
Eleştirel Yaklaşım Frekans Analizi Tablosu

	Girdiğim Siteleri Güvenilirlik ve Kalite Açısından Değerlendirip Ona Göre Tavır Takınırım				
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	10	9	3	2	5
	9,4%	8,5%	2,8%	1,9%	4,7%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	20	12	5	0	2
	18,9%	11,3%	4,7%	0,0%	1,9%
Radyo Televizyon	18	12	5	1	2
	17,0%	11,3%	4,7%	0,9%	1,9%
Toplam	48	33	13	3	9
	45,3%	31,1%	12,3%	2,8%	8,5%

“Girdiğim Siteleri Güvenilirlik ve Kalite Açısından Değerlendirip Ona Göre Tavır Takınırım” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin %30,2’si, Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin %28,3’ü ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin ise %17,9’u olumlu yanıt vermişlerdir. Bu başlık altında elde edilen bilginin kaynağını araştıran, sorgulayan ve kendi yorumunu geliştiren medya okuryazarı bireylerin bilgi ve enformasyon arasındaki farkı bilerek bir tavır geliştirmesi medya okuryazarlığı adına çok önemlidir.

Tablo 23
Eleştirel Yaklaşım Frekans Analizi Tablosu

	Bana Yararlı Olacağını Düşündüğüm Bir Medya Aracı Vardır				
	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	10	10	3	3	3
	9,4%	9,4%	2,8%	2,8%	2,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	18	12	5	1	3
	17,0%	11,3%	4,7%	0,9%	2,8%
Radyo Televizyon	12	16	4	2	4
	11,3%	15,1%	3,8%	1,9%	3,8%
Toplam	40	38	12	6	10
	37,7%	35,8%	11,3%	5,7%	9,4%

Tablo 23 incelendiğinde, “Bana Yararlı Olacağını Düşündüğüm Belirli Bir Medya Aracı Vardır” sorusuna öğrencilerin verdikleri yanıtların oranı, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin %28,3’ü, Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin %26,4’ü ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin ise %18,8’i şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 24
Eleştirel Yaklaşım Frekans Analizi Tablosu

Medya Konusundaki Kuralları ve Hakları Bilirim

	Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Halkla İlişkiler	5 4,7%	13 12,3%	3 2,8%	5 4,7%	3 2,8%
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	9 8,5%	18 17,0%	9 8,5%	1 0,9%	2 1,9%
Radyo Televizyon	9 8,5%	11 10,4%	10 9,4%	6 5,7%	2 1,9%
Toplam	23 21,7%	42 39,6%	22 20,8%	12 11,3%	7 6,6%

Son bölüm ana başlığı olan eleştirel yaklaşım konusunun katılımcılara yöneltilen “Medya Konusundaki Kuralları ve Hakları Bilirim” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık bölümü öğrencilerinin %25,5’i, Radyo Televizyon bölümü öğrencilerinin %18,9’u ve Halkla İlişkiler bölümü öğrencilerinin ise %17,0’si şeklinde gerçekleşmiştir. Medya okuyazarlığı ölçümleme sorularını üç ana başlık altında sorulan 23 temel soruyla tamamlamış bulunmaktayız.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ham bilginin kaynağından alınarak yeniden değerlendirilmesi ve şekil verilmesi ile elde edilen enformasyon bir silahtan daha etkili bir hal almıştır. Öyle ki günümüzde şüphesiz ki bilgiyi anlama yorumlama ve bir mana inşa etmede bir o kadar değerlidir. Ancak bu bilgiyi aktaran kaynağın medya olduğu gözönüne alındığında, medya okuryazarlık kavramının aslında çok kritik bir yerde olduğunu görebiliriz. Hem bireysel hem toplumsal anlamda, bu kadar yoğun bir bilgi akışına sahipken medya okuryazarlığının yanına 2020 yılında bilgi okuryazarlığını eklememiz gerekmektedir. Ülkemizde daha yeni başlayan bu tür çalışmaların genişleyerek devam etmesi ve daha geniş toplumsal kitlelere ulaşması amaçlanmalıdır. Dolayısıyla, incelenmesi ve iyi değerlendirilmesi gereken bir konu olan medya okuryazarlığı kavramının ülkemizde bu yönde eğitimini alan meslek yüksekokulları ders içeriklerinde yürütülmesinde daha anlamlı olacaktır. Bu manada çalışmada incelenen Ahi Evran Üniversitesi Meslek Yüksekokulları bölümleri arasında Fotoğrafçılık ve Kameramanlık, Radyo Televizyon ve Halkla İlişkiler programları öğrencilerinin medya okuryazarlık bilinç düzeyleri üç ana bölüm altında ele alınmıştır. Ortaya çıkan sonuçla değerlendirildiğinde ilk ana başlık altında (“kullanım alışkanlıkları”) Fotoğrafçılık ve Kameramanlık ile Radyo Televizyon programı öğrencilerinin 6’şar adet soruda daha yüksek bilinç düzeyine sahip oldukları anlaşılmıştır. İkinci ana başlık altında olan “iletişim becerileri” bölümü incelendiğinde, 7 adet sorunun tamamında Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencilerinin diğer bölümlere oranla daha yüksek bilinç düzeyini sahip oldukları görülmüştür. Son ana başlık altında incelenen “eleştirel yaklaşım” bölümüne baktığımızda da 5 adet sorunun tamamında yine Fotoğrafçılık ve Kameramanlık programı öğrencilerinin daha yüksek bilinç düzeyi oranına sahip oldukları anlaşılmıştır. Çalışmanın temel amacı olarak ele alınan medya okuryazarlığı eğitiminin önemi yapılan analizlerde ortaya çıkmıştır. Elde edilen verilerde medya okuryazarlığı eğitimi alan bölüm öğrencilerinin almayanlara oranla daha yüksek bilinç düzeyine sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu konuda

bölgelerin müfredatları ve eğitim kalitesi incelenmesi gereken önemli bir konu olarak değerlendirilmelidir. Çalışma bu alanda yapılacak diğer çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir. Bundan sonra yapılacak çalışmalar, bu çalışmanın tersi sonuçlarda elde edebilir. Ayrıca, medya ve okuryazarlık alanında ülkemizde daha geniş alanlarda çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2005). “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Öğretmen Niteliklerinde Yeni Bir Boyut: Bilgi Okur-Yazarlığı”. Milli Eğitim, Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi: 33 (167).
- Andersen, N. (2002). “New Media and New Media Literacy”, Thinking Critically About Media: Schools and Families In Partnership Cable in the Classroom.
- Altun, A. (2006). “Medya Okuryazarlık Eğitimi: Önemi ve İhtiyaçları”, Editör: Nurçay Türkolu, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Altun, A. (2008). “Türkiye’de Medya Okuryazarlığı”. İlköğretmen Eğitimci Dergisi, Sayı:16 Sayfa:30-34.
- Aufderheide, P. (1993). “Media Literacy: A Report of the National Leadership Conference on Media Literacy.” Washington, DC, Aspen Institute.
- Çağlak, E. (2018). “Farkındalık Yaratmakta İletişimin Gücü”, Journal Of Awareness, Cilt:3, Sayı: Özel, Sayfa:653-666.
- Hendrix, M. (1998). *Media Literacy, The English Journal*, 87(4). Literary Festival.
- İnceoğlu, Y. (2006), “Medyayı Doğru Okumak”, I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferans, Marmara üniversitesi İletişim Fakültesi Konferans Metinleri, İstanbul.
- Levin, D. (2004). *Navigating the Children’s Media Landscape: A Parent’s and Caregiver’s Guide*, By American Institutes for Research, Washington, DC.
- Oecd Organisation for Economic Cooperation and Development (1995). *Literacy, economy and society: Results of the first international literacy survey*. Paris: OECD
- Potter, W. J. (1998). *Media Literacy*. California: Sage Publications.
- Rtuk, (2007). “İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı”. Ankara. 27.04.2019, tarihinde (<https://www.medyakuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/MEDYAKiabi.doc> adresinden erişilmiştir.
- Samuelson, R. J. (2003). *Adventure in Agelessness*, Newsweek Article.
- Snavely, L. ve COOPER, N. (1997). The information literacy debate. *The Journal of Academic Librarianship*, 23(1), 9–13.

Thoman, E. ve Jolls, T. (2003). Literacy for 21st Century An Overview & Orientation Guide to Media Literacy Education, Center for Media Literacy.

Ulla CARLSSON and Sherrı HOPE CULVER, Media and Information Literacy and Intercultural Dialogue, 2013: 109-111, Göteborg.

Otantik Liderlik Psikolojik Güçlendirme Örgütsel Sinizm Ve Yaratıcılığa Duyulan İçsel Motivasyon Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modellenmesi İle İncelenmesi

Halil Özcan ÖZDEMİR
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
hozcanozdemir@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0021-3618

Zekeriya YAZICI
Tarım ve Orman Bakanlığı
zekeriyazici@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9148-2572

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 30.09.2021

Kabul Tarihi: 06.10.2021

Atf Bilgisi

Özdemir, H.Ö., Yazıcı, Z. (2021). Otantik Liderlik Psikolojik Güçlendirme Örgütsel Sinizm Ve Yaratıcılığa Duyulan İçsel Motivasyon Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modellenmesi İle İncelenmesi, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 70-80

ÖZ

İşgörenlerin çalışmış oldukları örgütlerdeki davranışlarını inceleyen bilim dalı olan örgütsel davranış yöneticilerin üzerinde durdukları önemli konular olarak geçerliliğini hala korumaktadır. Bu çalışmanın amacı çalışanların otantik liderlik algıları ile psikolojik güçlendirmeleri, örgütsel sinizmi ve yaratıcılığa duyulan içsel ilgileri arasındaki ilişkileri belirlemektir. Bu değişkenlere ait ilişkilere yapısal eşitlik modellenmesi yöntemi ile LISREL programı kullanılarak erişilmiştir. Araştırmanın örneklemini sigorta acentelerinde çalışan 412 işgören oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda örgütsel sinizm, yaratıcılık için içsel motivasyonu pozitif düzeyde etkilemektedir. Örgütsel sinizm, psikolojik güçlendirmeyi pozitif düzeyde etkilemektedir. Otantik liderlik, yaratıcılık için içsel motivasyonu pozitif düzeyde etkilemektedir. Otantik liderlik, psikolojik güçlendirmeyi pozitif düzeyde etkilemektedir. Son olarak yaratıcılık için içsel motivasyon değişkeni, psikolojik güçlendirmeyi pozitif düzeyde etkilemektedir. Bu çalışmanın gerek literatüre gerekse de bu konuda çalışma yapacaklara olumlu katkılar sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Otantik liderlik, psikolojik güçlendirme, örgütsel sinizm, içsel motivasyon.

Examining The Relationship Between Authentic Leadership Psychological Empowerment Organizational Cynicism And Intrinsic Motivation For Creativity Using Structural Equation Modeling

ABSTRACT

Organizational behavior, the discipline which analyses the behaviors of the workers in their workspace, is still valid with the important topic that concentrates on managers. The purpose of this study is to determine the relations between the psychological empowerment and the authentic leadership perception of the workers; their organizational cynicism and their inner interest in creativity. The relations of these variables were determined with structural equation modeling method and LISREL program. The sample of this research includes 412 workers who work in insurance agents.

As a result of this study, it is found out that organizational cynicism affects inner creativity in a positive way. Organizational cynicism affects psychological empowerment in a positive way. Authentic leadership affects inner motivation for creativity in a positive way. Authentic leadership affects psychological empowerment in a positive way. Lastly, inner motivation for creativity variable affects psychological empowerment in a positive way. It is aimed that this study will provide positive contributions to the literature and those who will study this subject.

Keywords: Authentic leadership, psychological empowerment, organizational cynicism, intrinsic motivation.

Giriş

Bu çalışma otantik liderlik, örgütsel sinizm, psikolojik güçlendirme ve yaratıcılığa duyulan içsel motivasyon arasındaki ilişkileri belirlemek amacı ile hazırlanmıştır. Dört farklı ölçeğin birbirleri ile olan ilişkilerini ortaya koyması bakımından ve bu kapsamda bir çalışmanın yapılmamış olmasından dolayı önem arz etmektedir. Her iki değişkeninin arasındaki ilişkilere yönelik çalışmalara ayrı ayrı bakılmış ve literatür sonuçları ortaya konulmuştur. Bazı iki değişken arasında oldukça fazla çalışma varken bazıları arasında çalışmaların azlığı hatta yokluğu dikkati çekmektedir.

Otantik liderlik ve yaratıcılığa duyulan içsel motivasyon arasındaki ilişki arasındaki ilişkiye dönük çalışmalara bakıldığında; Hahm (2018) yapmış olduğu çalışmasında; üyelerin otantik liderlik algıları ile psikolojik güçlendirme ve içsel motivasyonlarının birbirleri ile ilişkili olduğunu belirlemiştir.

Müceldili vd. (2013) yapmış oldukları çalışmada otantik liderliğin, çalışanların yaratıcılığıyla olumlu bir ilişkiye sahip olduğunu; çalışanların yaratıcılığının yenilikçilik üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu ve otantik liderliğin yenilikçilik ile olumlu bir ilişkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Rego vd. (2014) yaptıkları çalışma ile otantik liderliğin çalışanların yaratıcılıklarıyla ilgili doğrudan ve aracılık ilişkisini ortaya koymuşlardır.

Otantik liderlik ve psikolojik güçlendirme arasındaki ilişkiyi incelediğimizde; otantik liderler kişisel gelişim ve takipçilerinin gelişimi için motivasyon arttırıcılar (Iliesvd., 2005). Joo ve Jo (2017) Koredeki büyük bir firmadaki çalışanlar ile yaptıkları çalışma sonucunda algılanan otantik liderliğin çalışanların psikolojik sermayeleri üzerinde önemli katkılarının olduğunu belirtmişlerdir. Otantik liderlik ile psikolojik güçlendirme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Shapira-Lishchinsky (2014) öğretmenler üzerine yaptıkları çalışmada; otantik liderlik üzerinde psikolojik güçlendirmenin arabuluculuk etkisinin olmadığı yönünde bir sonuç elde etmişlerdir. Akbolat vd., (2017) sağlık çalışanları ile yaptıkları çalışma sonucunda otantik liderliğin personel güçlendirme üzerinde olumlu yönde etkisinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, örgütsel erdemliliğin personel güçlendirme üzerine etkisinde otantik liderliğin aracı rolü bulunduğunu belirtmişlerdir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde çalışmaların psikolojik güçlendirme ile motivasyona duyulan içsel ilgi arasındaki ilişkiye dönük sınırlı çalışmanın olduğu görülmüştür. Zhang ve Bartol (2010) yaptıkları çalışma ile liderliği güçlendirmenin psikolojik güçlendirmeyi olumlu etkilediğini ve bunun da hem içsel motivasyonu hem de yaratıcı süreç katılımını etkilediğini tespit etmişlerdir. Hahm (2018) yapmış olduğu çalışmada; üyelerin psikolojik güçlenmesinin yaratıcılığın ön koşulları olan hem içsel motivasyon hem de özerklikle doğrudan ilişkili olduğunu belirlemiştir.

Psikolojik güçlendirme ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılmış çalışmalar incelendiğinde genellikle psikolojik güçlendirme ile örgütsel sinizm arasında negatif yönlü ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Semerci (2020) yaptığı çalışma ile çalışanların psikolojik sermayeleri ile örgütsel sinizmleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Fakat kısıtlı da olsa psikolojik güçlendirme ile örgütsel sinizm arasında alt boyutlar bakımından pozitif ilişkilerin olduğuna dair çalışmalara da rastlanmıştır. Bayram ve Ergan (2018) akademisyenlere yönelik yaptıkları çalışma sonucunda psikolojik güçlendirmenin otonomi ve etki alt boyutları ile örgütsel sinizmin duygusal ve davranışsal boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki belirlemiştir.

Literatür incelemesinde içsel motivasyon ile ilgili pek çok çalışmaya rastlanmasına rağmen; örgütsel sinizm ile ilişkisine yönelik yapılmış çalışmaya rastlanmamıştır.

Tüm bu literatür incelemeleri ışığında araştırma örneklemini üzerinde inceleme yapılmış ve literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

- H1: Örgütsel sinizm ile inovasyona duyulan içsel ilgi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- H2: Örgütsel sinizm ile psikolojik güçlendirme arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- H3: Otantik liderlik ile inovasyona duyulan içsel ilgi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- H4: Otantik liderlik ile psikolojik güçlendirme arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- H5: Psikolojik güçlendirme ile inovasyona duyulan içsel ilgi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Materyal Metod

Bu çalışmanın materyalini, basit tesadüfi örnekleme yönetimi ile seçilen İç Anadolu illerinde faaliyet gösteren sigorta acentelerindeki işgörenlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Anketlerin amacına ulaşılabilmesi için Basit Tesadüfi Örnekleme Yöntemi ile seçilmiştir. Saha çalışmaları 2020 yılında yapılmıştır. Bu çalışma ile ilgili olarak Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 04.03.2021 tarih ve 2021/1 sayılı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

Araştırma kapsamında hazır ölçeklerden faydalanılmıştır. Otantik liderliği ölçmede Avolio, Gardner ve Walumbwa (2007) tarafından geliştirilmiş 4 boyut ve 16 maddeden oluşan otantik liderlik ölçeği kullanılmıştır. Çalışanların sinizm davranışlarını belirlemek için Brandes, Dharwadkar ve Dean (1999) tarafından geliştirilmiş 3 boyut ve 13 maddeden oluşan örgütsel sinizm ölçeği kullanılmıştır. Psikolojik güçlendirme ile ilgili olarak çalışmada Spreitzer (1995) tarafından geliştirilen PEI kullanılmış olup açıklanması beklenen 4 boyutun her boyutu için 3 soru toplamda 12 soru sorulmuştur.

Yaratıcılığa duyulan içsel ilgiyi ölçmede ise; Tierney vd. (1999) tarafından geliştirilen ölçek kullanılarak yaratıcılık için içsel motivasyon puanları elde edilmiştir (Yuan and Woodman 2010).

Araştırmanın örneklemini 412 özel sektör sigorta acentesi çalışanı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 440 adet anket dağıtılmış; anketlerden 415'i geri dönmüş bu anketlerden 3 tanesindeki verilerin hatalı olmasından dolayı iptal edilmiştir. Anket geri dönüş oranı yaklaşık %94 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranınbilimsel çalışmalar açısından yeterli olduğu söylenebilir. Verilerin analizinde LISREL programı kullanılmış ve yapısal eşitlik modellemesi ile sonuçlar elde edilmiştir.

Ölçüm Modelinin Doğrulanmasına İlişkin Bulgular

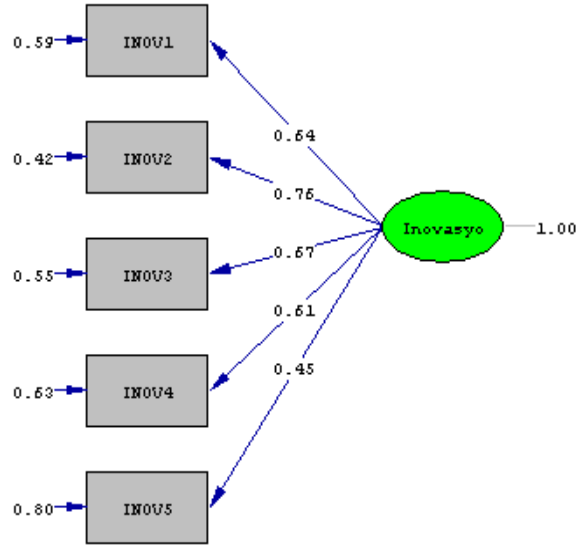
12 maddelik “Psikolojik güçlendirme”, 13 maddelik “Örgütsel sinizm”, 16 maddelik “Otantik liderlik” ve 5 maddelik “İnovasyona duyulan içsel ilgi” olmak üzere dört ayrı ölçeğin yapısal geçerliliği, Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile ilkin sınanmıştır. Ölçeklere ilişkin model veri uyum indeksleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklere ait model veri uyum indeksleri

İyilik Uyum İndeksleri	χ^2/Sd	GFI	CFI	NFI	NNFI	RFI	S-RMR	RMSEA
Kabul Edilebilir Sınır Değer *	<5 Orta düzeyde <3 İyi uyum	>0.90	>0.90	>0.90	>0.90	>0.85	< 0.08	< 0.08
Psikolojik Güçlendirme Ölçeği	188,108/54=3,48	0,91	0,94	0,92	0,92	0,90	0,06	0,07
İnovasyona duyulan içsel ilgi ölçeği	9,259/5 = 1,85	0,96	0,96	0,94	0,93	0,89	0,05	0,07
Otantik Liderlik Ölçeği	340,045/104 = 3,27	0,88	0,95	0,93	0,94	0,92	0,06	0,07
Örgütsel Sinizm Ölçeği	228,652/65=3,52	0,90	0,94	0,92	0,93	0,91	0,06	0,078

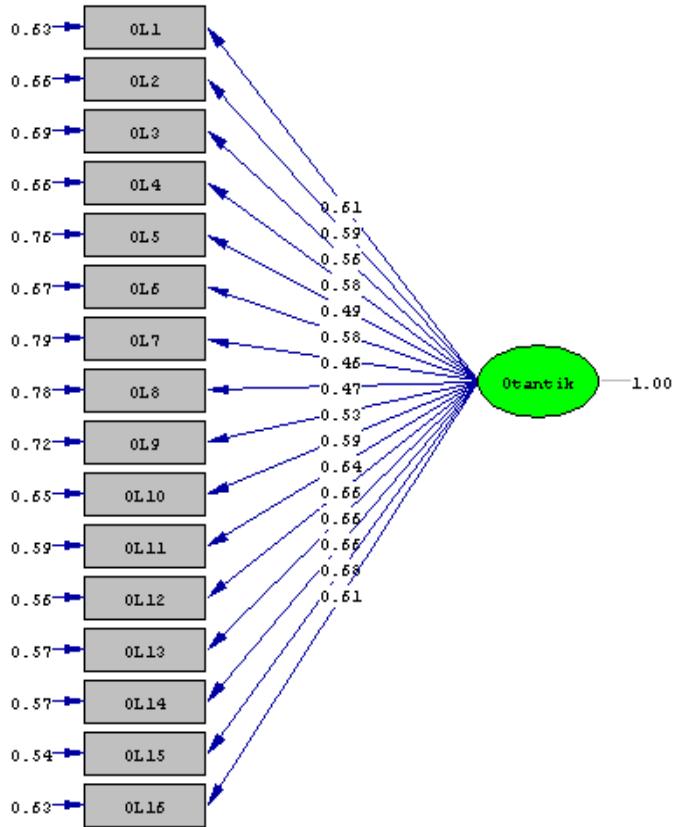
*Kaynaklar: Kline, 2011; Baumgartner&Homburg, 1996; Bentler, 1980

Ölçek maddeleriyle ölçülen örtük özelliğin ölçülebilmesine ilişkin yapısal geçerliliği bulunduğu gözlenmiştir. DFA sonuçlarına göre her bir ölçekteki tüm maddelerin t değerleri anlamlı bulunmuştur(p<0.05). Bir başka deyişle, ölçeklerden herhangi bir madde çıkarılmasına gerek bulunmamıştır. t değerlerine ilişkin yol grafikleri EK1’de verilmiştir. Faktör yüklerine ilişkin yol grafikleri ayrı ayrı şekil 1,2,3 ve 4 de gösterilmiştir.

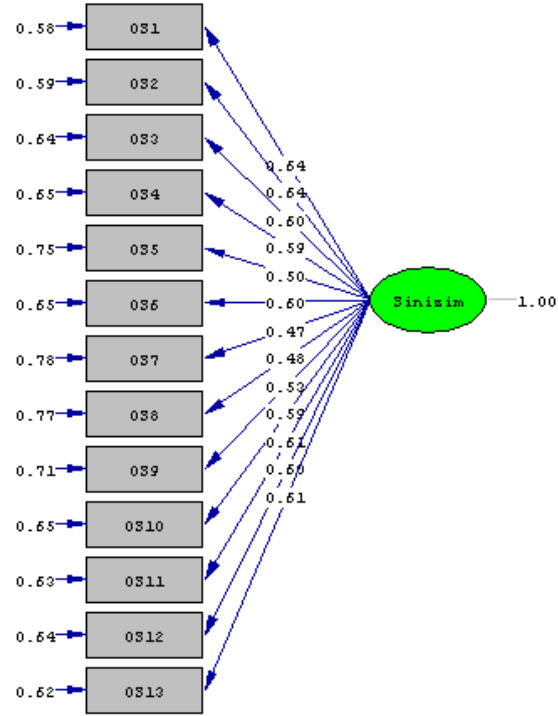
Chi-Square=9.26, df=5, P-value=0.09917, RMSEA=0.078

Şekil 1.İnovasyona duyulan içsel ilgi faktör yüklerine ait yol grafiği

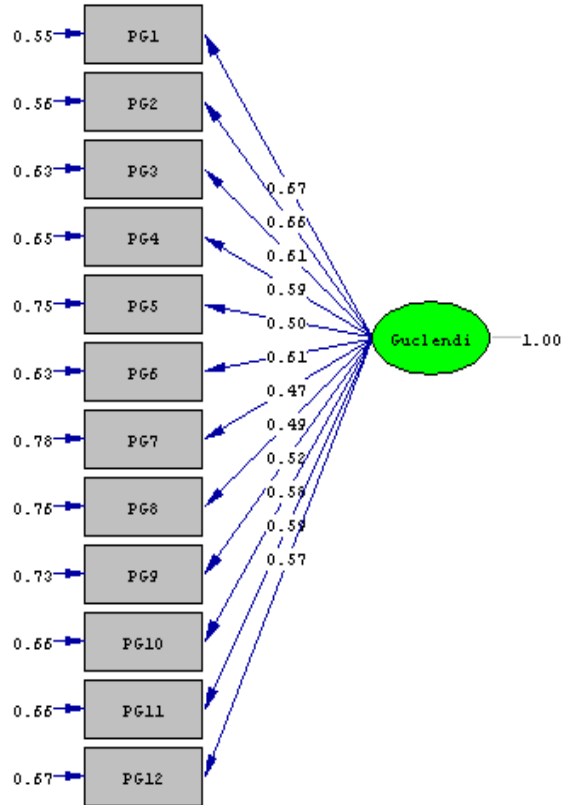
Chi-Square=340.04, df=104, P-value=0.00000, RMSEA=0.074

Şekil 2. Otantik liderlik faktör yüklerine ait yol grafiği

Chi-Square=228.65, df=65, P-value=0.00000, RMSEA=0.078

Şekil 3. Örgütsel sinizm faktör yüklerine ait yol grafiği

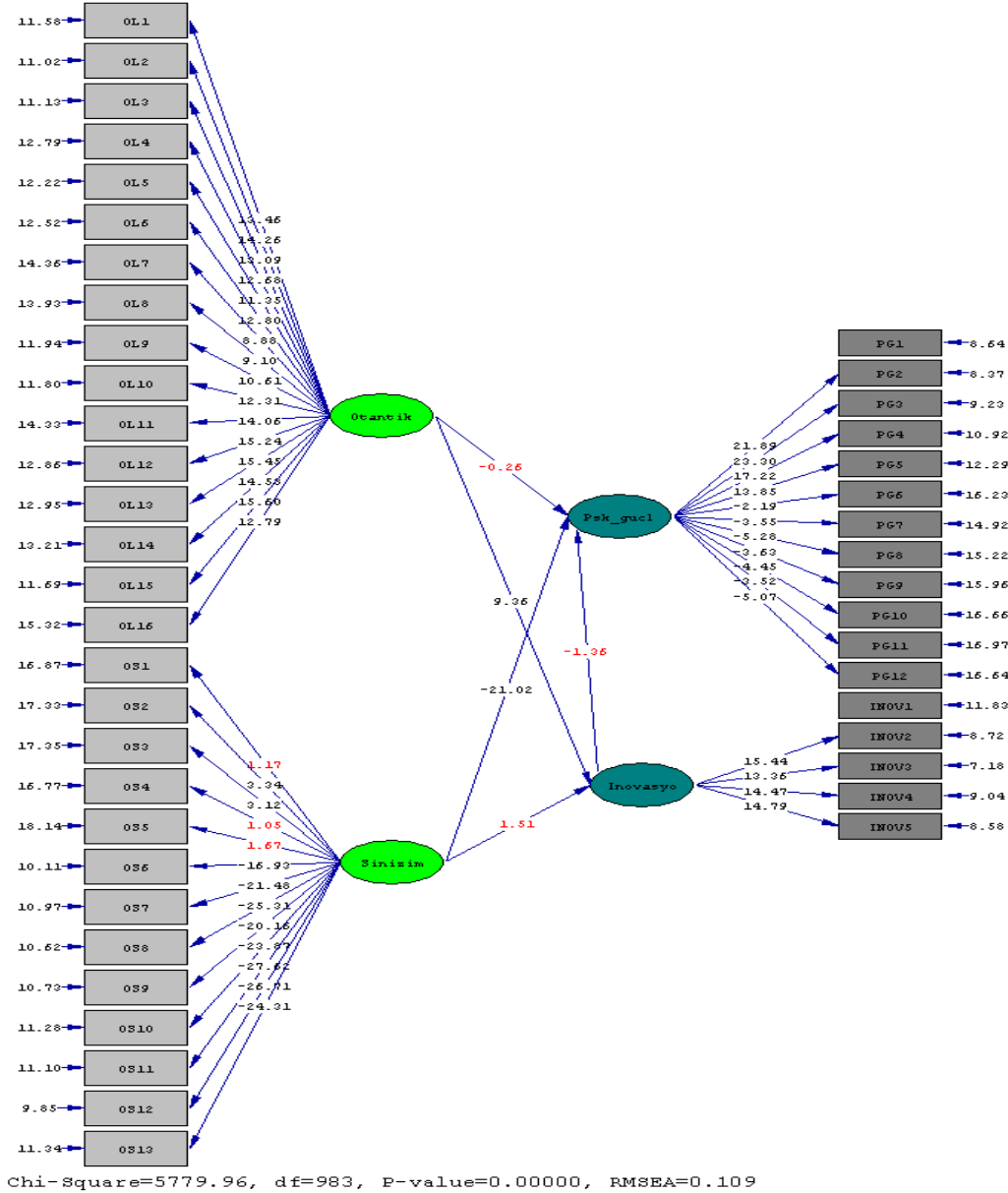

Chi-Square=188.11, df=54, P-value=0.00000, RMSEA=0.078

Şekil 4. Psikolojik güçlendirme faktör yüklerine ait yol grafiği

Dört Değişkenli Yapısal Eşitlik Modelinin Sınaması

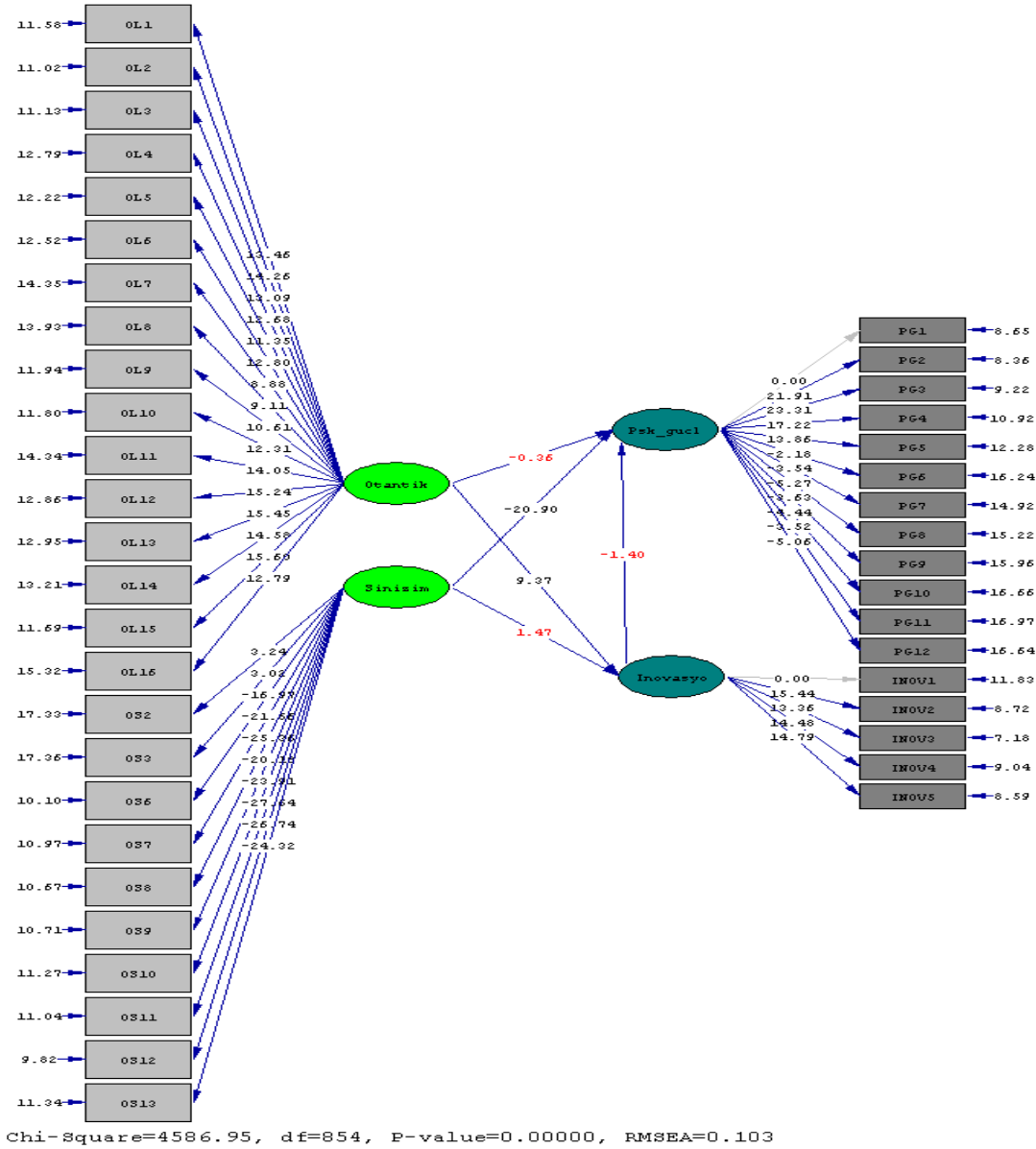
Yapısal Eşitlik Modelleri (YEM), biyologlar, ekonomistler, eğitim araştırmacıları ve çeşitli sosyal, davranışsal bilim insanları tarafından kullanılan istatistiksel bir metottur. YEM'in yaygın olarak kullanılmasının önemli bir nedeni araştırmacıya önemli bir ölçüm ve teori testi için kapsamlı bir metot sağlamasıdır. YEM'in önemli bir diğer özelliği, ölçüm hatasını ilgili modele dahil etmesi ve gizil değişkenleri içermesidir. 12 maddelik "Psikolojik güçlendirme", 13 maddelik "Örgütsel sinizim", 16 maddelik "Otantik liderlik" ve 5 maddelik "İnovasyona duyulan içsel ilgi" ölçeklerinden elde edilen ölçümlere göre 4 değişkenli bir model kurulmuş ve test edilmiştir. Kurulan modelin t değerlerine ilişkin yol grafiği Şekil 5'de gösterilmiştir.

Şekil 5. Kurulan modelin t değerlerine ilişkin yol grafiği

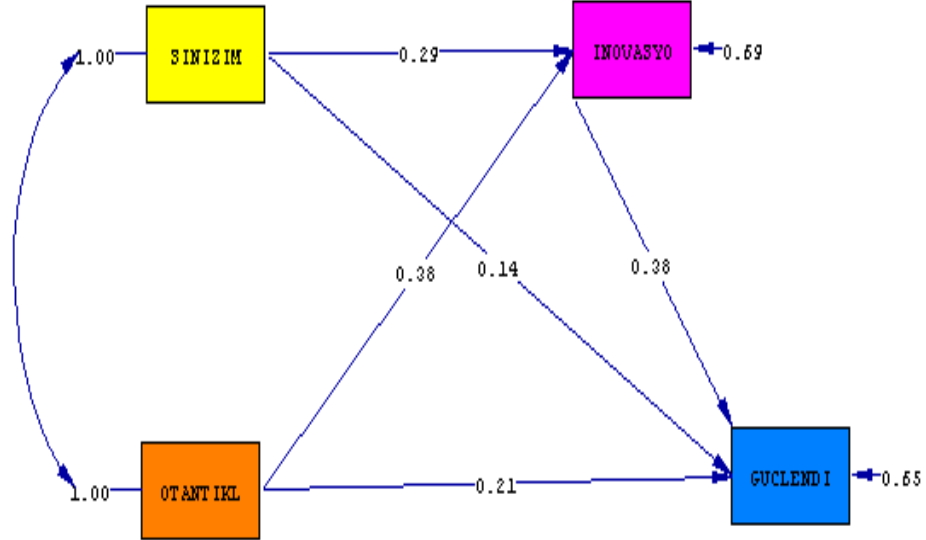
Yol grafiğinde görüldüğü üzere Otantik liderlik değişkeninin, psikolojik güçlendirme değişkenini etkilemediği; yine Örgütsel sinizim yaratıcılık için içsel motivasyonu ve bu ilgi de psikolojik güçlendirmeyi anlamlı düzeyde etkilemediği gözlenmiştir. Bu değişkenler arasında kurulan bağıntıya ilişkin t değerleri anlamlı bulunamamıştır ($p > 0,05$). Örgütsel sinizim ölçeğindeki 1,4 ve 5.maddelerin de anlamlı olmadığı gözlenmiştir. Bu haliyle kurulan modelin RMSEA uyum indeksinin de 0,08

değerinden küçük olmadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla bu dört değişkenle kurulan modelin geçerliliği sağlanamamıştır. Örgütsel sinizm ölçeğinde anlamlı olmayan 1,4 ve 5. Maddeler ölçekten çıkarılacak model yeniden test edilmiştir.

Şekil 6. Anlamlı olmayan maddeler çıkarıldıktan sonra modelin test edilmiş yeni hali

Örgütsel sinizm ölçeğinden 3 madde çıkarılarak analiz tekrarlandığında RMSEA değerinin nispeten düştüğü gözlenmiş ancak 0.08 değerinin altında olmadığı gözlenmiştir. Yol grafiğinde görüldüğü üzere Otantik liderlik, psikolojik güçlendirme değişkenini; örgütsel sinizm yaratıcılık için içsel motivasyonu ve bu ilgi de psikolojik güçlendirmeyi anlamlı düzeyde yine etkilemediği bulunmuştur. Bu değişkenler arasında kurulan bağıntıya ilişkin t değerleri anlamlı bulunamamıştır ($p>0,05$). Bu aşamada örtük değişkenler arasında değil gözlenen değişkenler üzerinden modelin test edilmesi denenmiştir. Ölçek puanları gözlenen değişken olarak ele alınarak model test edilmiştir. Değişkenler arasında kurulan ilişkilere ilişkin t değerlerinin anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Gözlenen değişkenlerle kurulan modelin uyumu mükemmel düzeyde bulunmuştur. RMSEA değerinin 0.000 (bir başka deyişle 0.05 değerinden küçük) olduğu gözlenmektedir. Standardize edilmiş bir ilişki katsayıları Şekil 7’de gösterilmiştir.

Chi-Square=0.00, df=0, P-value=1.00000, RMSEA=0.000

Şekil 7. Standardize edilmiş ilişki katsayıları

Sonuç Ve Öneriler

Sonuçlara göre Örgütsel sinizim, yaratıcılık için içsel motivasyonu pozitif düzeyde etkilemektedir. İlişki katsayısı 0.29'dur. Bir başka deyişle örgütsel sinizimin %8'ini yaratıcılık için içsel motivasyon açıklamaktadır.

Örgütsel sinizim, psikolojik güçlendirmeyi pozitif düzeyde etkilemekte olup ilişki katsayısı 0.14'tür. Bir başka deyişle örgütsel sinizimin %2'sini psikolojik güçlendirme değişkeni açıklamaktadır. Bu durum kısmen de olsa; Bayram ve Ergen (2018)'in çalışmalarını destekler niteliktedir.

Otantik liderlik, yaratıcılık için içsel motivasyonu pozitif düzeyde etkilemektedir. İlişki katsayısı 0.38'dir. Bir başka deyişle otantik liderliğin %14ünü yaratıcılık için içsel motivasyon açıklamaktadır. Bu çalışma; literatürdeki Mücedili vd. (2013); Rego vd. (2014) ve Hahm (2018)'in çalışmalarını destekler niteliktedir.

Otantik liderlik, psikolojik güçlendirmeyi pozitif düzeyde etkilemekte olup ilişki katsayısı 0.21dir. Bir başka deyişle otantik liderliğin %4ünü psikolojik güçlendirme değişkeni açıklamaktadır. Bu sonuçlar; İlies vd., (2005); Shapira-Lishchinsky (2014); Akbolat vd. (2017); Joo ve Jo (2017)'nin çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.

Yaratıcılık için içsel motivasyon değişkeni psikolojik güçlendirmeyi pozitif düzeyde etkilemekte olup ilişki katsayısı 0.38dir. Bir başka deyişle İnavasyona duyulan içsel ilginin %14ünü psikolojik güçlendirme değişkeni açıklamaktadır. Araştırma sonuçları Zhang ve Bartol (2010) ile Hahm (2018)'in çalışmalarını destekler niteliktedir.

Bu makale, otantik liderlik, psikolojik güçlendirme, örgütsel sinizim ve inovasyona duyulan içsel ilgi bakımından sigorta acentelerinde çalışanların davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde bu değişkenler arasında pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Bu durumların çoğu her ne kadar literatür çalışmaları ile benzerlik göstermekte ise de örgütsel sinim ve psikolojik güçlendirme ile örgütsel sinizim ve yaratıcılık için içsel motivasyon değişkenleri arasındaki çıkan pozitif ilişkiye biraz temkinli yaklaşmakta fazda bulunmaktadır. Örgütsel sinizim ile bu değişkenlerin ilişkilerini ölçen yeni bir araştırmanın yapılması elzem gözükmektedir. Farklı örneklem grubunda farklı zamanda yapılacak boylamsal bir çalışma farklı sonuçları da beraberinde getirecektir. Organizasyonlarda yeni sonuçların yaratılmasından makineler

veya bilgisayarlar değil, nihai olarak sorumlu olan işgörenler olduğu için, bu çalışma, takipçilerin motivasyon seviyelerini büyük ölçüde etkileyen üyelerin yetenekleri ve lider rollerinin önemini varsa olumsuz davranışların ilişkisini vurgulayan önemli bir çalışma niteliğindedir. Araştırma sonucuna göre; otantik liderlik, üyeleri potansiyellerine ulaşmaya ve sergilemeye teşvik eder ve içsel motivasyonlarını güçlendirir.

Kaynakça

- Akbolat, M., Durmuş, A., Ünal, Ö. (2017). Örgütsel erdemliliğin personel güçlendirmeye etkisi ve otantik liderliğin aracı rolü. *İşletme Bilimi Dergisi*, 5(2), 71-88.
- Avolio, B. J., Gardner, W.L., Walumbwa, F.O. (2007). *Authentic Leadership Questionnaire*. www.mindgarden.com (29 Mart 2016).
- Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International journal of Research in Marketing*, 13(2), 139-161.
- Bayram, A., Ergan, S. (2018). Akademisyenlerde Psikolojik Güçlendirme ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 94-103.
- Bentler, P. M. (1980). Multivariate analysis with latent variables: Causal modeling. *Annual review of psychology*, 31(1), 419-456.
- Brandes, P., Dharwadkar, R., Dean, J. W. (1999). Doesorganizationalcynicismmatter? Employeeandsupervisorperspectives on workoutcomes. InEastern Academy of Management Proceedings, 150-153.
- Hahm, S. W. (2018). Roles of authentic leadership, psychological empowerment and intrinsic motivation on workers' creativity in e-business. *Journal of Internet Computing and Services*, 19(1), 113-122.
- Ilies, R., Morgeson, F. P., Nahrgang, J. D. (2005). Authentic leadership and eudaemonic well-being: Understanding leader–follower outcomes. *The leadership quarterly*, 16(3), 373-394.
- Joo, B. K., Jo, S. J. (2017). The effects of perceived authentic leadership and core self-evaluations on organizational citizenship behavior: The role of psychological empowerment as a partial mediator. *Leadership & Organization Development Journal*.
- Kline, R. B. (2011). *Principlesandpractice of structuralequationmodeling*. New York: TheGuilfordPress.
- Müceldili, B., Turan, H., Erdil, O. (2013). Theinfluence of authenticleadership on creativityandinnovativeness. *Procedia-SocialandBehavioralSciences*, 99, 673-681.
- Semerci, A. B. (2020). Roles of Employees' SocialCapital in theRelationship between Empowerment and Cynicism. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 20(1), 43-55.
- Rego, A., Sousa, F., Marques, C., e Cunha, M. P. (2014). Hope and positive affect mediating the authentic leadership and creativity relationship. *Journal of Business Research*, 67(2), 200-210.
- Shapira-Lishchinsky, O.,Tsemach, S. (2014). Psychological empowerment as a mediator between teachers' perceptions of authentic leadership and their withdrawal and citizenship behaviors. *Educational Administration Quarterly*, 50(4), 675-712.

- Spreitzer, G. M. (1995). Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation. *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465.
- Tierney, P., Farmer, S. M., Graen, G. B. (1999). An examination of leadership and employee creativity: The relevance of traits and relationships. *Personnel Psychology*, 52(3), 591-620.
- Yuan, F., Woodman, R. W. (2010). Innovative behavior in the workplace: The role of performance and image outcome expectations. *Academy of management journal*, 53(2), 323-342.
- Zhang, X., Bartol, K. M. (2010). Linking empowering leadership and employee creativity: The influence of psychological empowerment, intrinsic motivation, and creative process engagement. *Academy of Management Journal*, 53(1), 107-128.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Organizational behavior, the discipline which analyses the behaviors of the workers in their workspace is still valid with the important topic that concentrates on managers. The purpose of this study is to determine the relations between their psychological empowerment and the authentic leadership perception of the workers; organizational cynicism and their inner interest in creativity.

Methodology

The medium of this study are the data obtained from workers who work in insurance agents in Central Anatolia, which were chosen with simple random sampling method. The Simple Random Sampling was used so that the surveys could attain their purposes. The fieldworks were done in 2020. The research ethics committee approval was obtained with the decision of Kırşehir Ahi Evren University Social Sciences and Humanities Research and Publication Ethics Committee, dated 04/03/2021 and numbered 2021/1. The sample of this research includes 412 private sector workers who work in insurance agents. Within this research, 440 surveys were distributed; 415 of the surveys came back and 3 of the surveys were cancelled due to data error. The response rate of the survey is determined to be 94%. It can be stated that, this percentage is enough for scientific research. LISREL program was used to analyze the data and the results were obtained with structural equation modeling method.

Findings

The findings show that organizational cynicism affects inner motivation for creativity in a positive way. The correlation coefficient is 0,29. In other words, inner motivation for creativity is responsible for 8% of organizational cynicism.

Organizational cynicism affects psychological empowerment in a positive way and the correlation coefficient is 0,14. In other words, psychological empowerment variable is responsible for 2% of organizational cynicism. This situation partially supports the works of Bayram and Ergan (2018).

Authentic leadership affects inner motivation for creativity in a positive way. The correlation coefficient is 0,38. In other words, inner motivation for creativity is responsible for 14% of authentic leadership. This situation supports the works of Muceldilivd. (2013); Regovd. (2014) and Hahm (2018) in literature.

Authentic leadership affects psychological empowerment in a positive way and the correlation coefficient is 0,21. In other words, psychological empowerment is responsible for 4% of authentic leadership. These results show similarity with the works of Iliesvd., (2005); Shapira-Lishchinsky (2014); Akbolat vd. (2017); Joo and Jo (2017).

Inner motivation for creativity viable affects psychological empowerment in a positive way and the correlation coefficient is 0,38. In other words, psychological empowerment is responsible for 14% of inner interest for innovation. These results support the works of Zhang and Bartol (2010) and Hahm (2018).

Conclusion and Discussion

This article aims to evaluate the behaviors of employees in insurance agencies, in terms of authentic leadership, psychological empowerment, organizational cynicism, and inner interest in innovation. Although most of these situations show similarities to the literature studies, the positive relationship between organizational cynicism and psychological empowerment and the variables of inner motivation for organizational cynicism and creativity should be approached carefully. It seems necessary to conduct a new study that measures the relationship between organizational cynicism and these variables. The conducting of a longitudinal study at different times in different sample groups will bring different results. Since the workers are ultimately responsible for new results; not the machines or computers, this study is an important study to emphasize the importance of the members' abilities and leader roles, which greatly affect the motivation levels of its followers, and the relations of negative behavior, if any. As a result of this research, authentic leadership encourages the members to live up to their potentials and show their potentials and empowers their inner motivation.

Doğu Asya'da İttifakların Mantığı: Bir Strateji Paradoksu*

Ayşen Aysun KIZIL**
aysuntercume@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6239-8080

Hüseyin EMİROĞLU
hemiroglu9@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9980-1083

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 15.10.2021

Kabul Tarihi: 15.11.2021

Atf Bilgisi

Kızıl, A.A., Emiroğlu, H. (2021). Doğu Asya'da İttifakların Mantığı: Bir Strateji Paradoksu, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 112-131

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, “Devletler tehdide karşı ne tür davranışlar gösterir?” genel sorusundan hareketle, Doğu Asya'nın iki kilit aktörü Çin ve Japonya'nın spesifik dönemlerde tehdide karşı ne şekilde davranış geliştirdiğinin analiz edilmesidir. Özellikle Çin ve Japonya'nın tehditlere karşı geliştirdikleri stratejiler, güç ve tehdit kuramı analizlerinde göz ardı edilmekte ve literatürde Çin ve Japon araştırmacılarının çalışmaları üzerine büyük açık bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın hem Türkçe literatüre hem de Doğu Asya'da Çin ve Japonya'nın tehdide karşı birbirine benzer veya birbirinden farklı kullandığı stratejilerin ve bu stratejilerdeki paradoksun ortaya konması bakımından kuramsal çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışma bu bağlamda, göreceli güç ve güç dengesindeki değişimlerin ortaya çıkarılabilmesi adına üç spesifik tarihsel tehdit süreci altında incelenmiştir. Buna ilaveten, gücün yükselişine dair çalışmalarda her iki devletin rekabetine dayalı ittifak mücadelesinin gücü destekleyen bir unsur olduğu ve gereken boyutta tehdit algısının gücü durdurmak veya engellemekten öte, onu geliştirdiği varsayımı göz ardı edilmiştir. Bu yönüyle ve literatürdeki çalışmalardan farklı olarak çalışma, tehdidin çift yönlü etkileşim içeren bir süreç olduğunu ve yalnızca yükselen gücün değil aynı zamanda gücünü maksimize etme çabasından doğan değişim olgusunun da tehdit oluşturduğunu ortaya çıkarmaktadır. İttifak kurarak harekette ivme kazanan devletler için “momentum topları” benzetmesi yapılmış ve Hareket Kanunu (Etki-Tepki Kanunu) çerçevesinde Newton'un denge beşiği (Newton's Cradle) uluslararası ilişkiler alanına adapte edilerek kuram uygulama (theory application) yapılmıştır. Çalışmanın bütününde eklektik analiz kullanılmış ve “değişim, hareket ve bağlama” dayalı Çin araştırma yöntemi izlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Doğu Asya, Güç dengesi, İttifak (Tehdit) Kuramı

Alliances Logic in the East Asia: A Strategical Paradox

ABSTRACT

This study aims to analyze the question on “how the two regional key actors -China and Japan- act against threats” inspring from the broad question of “what type of reactions do states give towards the threats?”. The strategies towards the threats developed by China and Japan have been ignored especially in the analysis related to power and threat theories and there is a wide gap on studies of Chinese and Japanese researchers. In this respect, this study is expected both to contribute to the theoretic studies through revealing the similar and differentiated strategies, the paradox of strategies of both and to fill the gap in Turkish literature. Within that scope, the study is analyzed under three specific historical threat eras to indicate the changing status of the relational power and the balance of power. In addition, it has been ignored in rising power studies that the bipolar alliance structure led by the both states' competition as well as threat at required level in the East Asia have a contributing factor instead of its' stopping and preventing role. In this respect, the study outputs that threat has a bi-directional interaction process in the East Asia; not only rising power is the source of the threats but also “the action of change emerged by power maximization” is a factor to spread threats. In the study, the states gaining momentum of movement through alliances are referred as “momentum balls” and Newton's Cradle in the framework of the Movement Law (Action-Reaction Law) are adapted to the international relations through theory application. Eclectic analysis method is used within the whole study and Chinese research method based on “change, movement and perspective” is followed.

Keywords: East Asia, Balance of power, Alliance (Threat) Theory

Giriş

Asya Pasifik ülkelerinde son otuz yılda görülen devasa büyüme ve bölgedeki rekabet ortamı, bölgenin ABD'den sonraki küresel en büyük iki ekonomisine ve ofansif kapasiteye sahip iki rakip ülkenin- Çin

* Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Hüseyin Emiroğlu'nun danışmanlığında devam eden “21. Yüzyılda Asya-Pasifik'te Güç Dengesi: Çin-Japonya İlişkileri” başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ve Japonya- dengeleme stratejilerine olan ilgiyi de arttırmıştır. Dengeleme stratejisi olması için ise bir gücün yarattığı tehdit algısı literatürde temel neden olarak gösterilmektedir.

Özellikle realist paradigmanda önemli bir yere sahip “güç dengesi” ve “tehdit kuramı”, farklı realist bakış açılarından literatürde: Tehdit oluşturabilme etkisine sahip gücün hangi evrede tehdit oluşturduğu, bazı düşünürlerce 1) ekonomik refah seviyesinde ani bir çıkış göstermesi, 2) savunma bütçesini arttırması, 3) bölgenin en güçlü devletlerinden olması ve başka bölgede de çıkarıcı politikalar yürütmesi olarak sıralanmıştır. Aslında gücün tek başına kendisinin tehdit oluşturması beklendik bir durum olmayıp; yeni bir gücün göreceli yükselmeye başlamasının bölgenin dinamiklerini savaşın çıkması yönünde tetiklemesinin oluşturduğu bir tehdit hali gözlenmektedir (Mearsheimer, 2001).

“Devletlerin coğrafyasında birbirlerine olan yakınlığı, nüfusu, sanayisi, ofansif niyetleri ve kapasitelerini, tehdidin seviyesinde etkili unsurlar olarak nitelendiren Walt’a göre toplam güç (*aggregated power*) -diğer değişkenler sabit kabul edildiğinde- ne kadar çoksa, o kadar çok tehdit yayar (Walt, 1985). Bu varsayım, neden ekonomik bir dev olan Japonya’nın bugünkü Çin kadar diğer ülkeler için küresel bir tehdit oluşturmadığının da açıklayıcı nedenlerinden biri olabilir. Diğer yandan Çin ile Japonya’nın coğrafi olarak birbirine yakınlığı ve Güney Çin Denizi’ndeki sınır sorunları, bu iki devletin birbirini tehdit olarak algılamasındaki temel tehdit unsurunu teşkil etmektedir. (Aksi takdirde geleneksel güç dengesi kuramına göre Çin ve Japonya’nın ABD’ye karşı ittifak kurması beklenen şeydir.) Bu varsayımı temel alan bir diğer varsayım ise, Soğuk Savaş sonrası ofansif niyet ve kapasitesi artan Japonya-ABD müttefikliğinin de aynı şekilde Çin tarafında tehdit uyandırmasıdır.

Walt’un Tehdit Kuramını doğrulayan varsayımları bugün Doğu Asya’da görebilmemiz mümkündür. Ancak literatürde “ittifak” (tehdit) kuramı akademik alanda fazla geliştirilememiştir. Örneğin, Doğu Asya’da tehdidin işlevleri göz ardı edilmektedir. Batı literatüründe sıklıkla görmeye alışık olduğumuz “Çin’in tehdit yarattığı” (“*China as a threat*”) varsayımı, Çin bakış açısından bakıldığında aslında ABD ve müttefiklerinin (Japonya gibi) de Çin için bir tehdit yarattığını, dolayısıyla tehdidin 1) çift yönlü etkileşime tabi (“*US as a threat*”) bir süreç ve 2) iki kutuplu ittifak sisteminde ve yatay güç dengesi beşiğinde harekete ve stratejilerdeki değişime odaklı, *etki-tepki* içerisinde gelişim gösterdiği. Bu yönüyle bu çalışma, uluslararası ilişkilere hem tehdidin çift yönlü etkileşim süreci olduğu tanımı ile kuramsal katkı sağlamayı hedeflemekte, hem de ofansif nitelik kazanması halinde kurulan ittifakların da devletler gibi tehdit oluşturabileceği işlevini ortaya çıkarmakta ve Doğu Asya’nın iki kutuplu ittifak yapısının birbirini dengelerken aynı zamanda birbirini beslediği varsayımını ortaya çıkarmaktadır. Bu etkileşimi ortaya koyabilmek adına, bölgede ittifak kuran devletler, Newton’un “Denge Beşiği” (*Newton’s Cradle*) ile ilgili bir kavram olan “*momentum topları*” na benzetilerek; Doğu Asya’da Çin ve Japonya’nın dengeleme davranışı, “etki-tepki” hareketi ile açıklanmaya çalışılmıştır. “Değişim ve harekete” odaklı olan Çin felsefesinden faydalanarak, topları (devletleri) harekete geçiren şeyin tehdit olduğu varsayımı ile temel fizik ve felsefe alanlarından kuramsal uygulama yapılan çalışmanın, Bölgenin güç dengesinde meydana gelen değişimi de ortaya koyması hedeflenmiştir.

Literatürde ayrıca Doğu Asya’da ittifakların mantığı (tehdit süreçleri, tehdit aktörleri ve devletlerin tehdiye verdikleri benzer ve farklı dengeleme stratejileri vs.) yüzeysel kalmıştır. Çin-merkezci ve Japonya’nın içerisinde bulunduğu ittifaklar hakkında Doğu Asya üzerine daha önce yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle bu çalışmanın Doğu Asya’da güç dengesi ve tehdit kuramı çerçevesindeki alan araştırmaları için de faydalı olması beklenmektedir. Tehdit (ittifak) kuramı perspektiften ele alınan çalışma ile Çin ve Japonya’nın bir dengeleme aracı olarak içerisinde yer aldıkları ittifaklarda önem kazanan liderlik rekabeti, büyük güç (ittifak) mücadelesi ve ulusal çıkarları çerçevesinde kendi ittifak ağına ortak katma amacı incelenmiş olup, realist paradigmaya farklı bir bakış açısı kazandırma amacı bulunmaktadır. Ayrıca Doğu Asya’da dengelemenin istikrarı sağlayan bir unsur oluşunun ötesinde, aynı zamanda gücün yükselişine ivme kazandırabilen bir unsur da olabileceği incelenmiştir.

Tehditlere cevap verme şekli olan ittifakların, günümüzde bölgede iki kutuplu bir yapı sergilediği söylenebilir. Birincisi San Francisco Sistemi içerisindeki Pasifik İttifakı (Japonya-ABD) ve bu ağa

bağlı Hint Pasifik İttifakı (Japonya-Hindistan-Avustralya), diğeri Çin merkezci Çin-Rusya stratejik işbirliği yapısıdır. Bu sebeple Çin'in Rusya'ya, Japonya'nın ise ABD dış politikasına aykırı bir dış politika seyremediğini göz önünde bulundurduğumuzda ve bu iki süper gücün (ABD ve Rusya), bölgenin büyük güçleri (Çin ve Japonya) ile olan ittifaklık ilişkileri düşünüldüğünde, ABD ve Rusya politikalarının da bağımlı değişken olarak incelenmesi uygun görülmüştür. Bu değişkenlerin kapsama alınması ise çalışmaya daha sistemik ve bütüncül bir analiz imkânı sağlamıştır.

Çin ve Japonya'nın dengeleme stratejilerini daha net analiz edebilmek için, Doğu Asya'daki tehdit süreçleri üç tarihsel dönem altında incelenmiştir. Bunlardan ilki, 18. ve 19. Yüzyıllardaki Batı tehdidine karşı ittifakların şekillenmeye başladığı, Çin-Japon Savaşları ve modernleşme dönemini kapsayan, dengeleme stratejilerinin Batı'dan ithal edildiği dönemdir. Bu dönemde Japonya ve Çin'in uyguladıkları farklı stratejiler, güç dengesindeki değişimin de nedeni olmuştur. Hâlihazırda yüzyıllık yükselen güç olan Çin'e karşı Japonya'nın Batı değerlerini kendine adapte ederek topyekûn modernleşme (iç dengeleme) çabaları ve yine Anglo-Japon ittifakı ile başlayan dış dengeleme, bölgede yüzyıllık Sino-merkezci imparatorluk gücünün zayıfladığı süreçte Japon gücünün yükselişe geçtiği bir güç değişimi meydana getirmiştir.

İkinci tehdit süreci, hem Çin'in hem de Japonya'nın dış dengelemede bir süper güç ile ittifak ilişkisi kurarak asimetrik ittifak ilişkilerinin şekillendiği dönem olarak incelenmiştir. Bu dönemde katılığı bir tehdit olarak algılayan Japonya, revizyonist dış politikası sonucu Amerikan nükleer gücü ile karşılaşmıştır. Amerika, hem Çin hem de Sovyetler için tehdit oluşturduğundan, bir tarafta Çin-Sovyetler ittifakı diğer tarafta İkinci Dünya Savaşı sonrası askeri güçten yoksun kaldığı dönemde Amerika'ya dayanan Japonya, iki farklı süper güç ile benzer dengeleme stratejilerini (asimetrik ittifak ilişkisi) takip etmiştir. Ancak Çin'den farklı olarak askeri gücünü yitiren Japonya'nın bir iç dengeleme stratejisi olarak kalkınmaya verdiği önem, onu sonraki aşamada bölgenin lider ekonomik gücü haline getirecektir. Diğer yanda bu tehdit süreci içerisinde Çin'in önce Sovyetler, sonra da Sovyetler tehdidine karşı kısa süreliğine giriştiği Çin-Amerikan müttefikliği, onu 1980'li yıllardan sonra stratejilerinden ders çıkarmaya ve dış dengelemede daha ihtiyatlı davranmaya itmiştir. 1990'lı ve 2000'li yılları kapsayan üçüncü tehdit sürecinde, bölgede oluşan iki kutuplu ittifak yapısında Çin ve Japonya'nın kendi yanına ittifak ortağı çekerek prestij gücü sağlama amacı taşıdığı söylenebilir. Bu dönemde tehdit, Batı literatüründe yalnızca yükselen Çin ile yorumlansa da, Soğuk Savaş sonrası defansif nitelikten ofansif niteliğe evrilen bir Japonya-ABD müttefikliği düşünüldüğünde, Japonya-ABD müttefikliğinin de Çin için tehdit oluşturduğu söylenebilir. Bu da, Doğu Asya'da tehdidin çift yönlü etkileşime haiz bir kavram ve durum olduğunu göstermektedir. Buna ilaveten, 2000'li yıllarda karşı ittifak kutbunda (Japonya-ABD) tehdidin boyutunu arttırmamak amacıyla Rusya'ya yönelik olarak "ittifak" ve "müttefiklik" kavramlarını çok kullanmayan Çin için ittifakın sert anlamını yumuşatan söylemlerle güç dengesi kavramının kapsamını değiştirmeye çalışmak, Japonya ile karşılaştırıldığında değişiklik gösteren strateji örneklerindedir.

Yöntemsel anlamda çalışma, uluslararası ilişkiler kuramlarının Batı etkisinde kaldığı eleştirilerine yanıt olarak; gerek Doğu gerekse Batı literatürüne objektif bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bu sebeple, literatür taraması yoluyla ve sistematik derleme yöntemi ile elde edilen bilgiler toplanarak kavramsal ve karşılaştırmalı analiz beraberinde etki-tepki ilişkisi içerisinde incelenmiştir.

Tarihsel felsefede "değişim" ve "bağlama odaklı" Çin araştırma yöntemi, araştırmaya yansıtılmaya çalışılmış olup; hem bir kuram çerçevesinde hem de Çin anlayışında değişim ve bağlama dayalı analiz yapılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, karşılaştırmalı bir strateji örneği ortaya çıkarma amacından öte, her iki devletin tehdit karşısında verdikleri davranışsal çıktılar verilmeye çalışılmıştır. Tarihsel olarak her iki devletin İmparatorluk tarihinden bugüne geçen süreç, incelemede kolaylık sağlaması açısından üç tehdit evresine (1. İmparatorluk dönemi, 2. İkinci Dünya Savaşından Soğuk Savaşa kadar geçen dönem: 1945-1990, 3. Soğuk Savaş sonrası dönem: 1990-2000'li yıllar) bölünerek analiz edilmiştir. Bu şekilde güç dengesinde meydana gelen değişimler ile zaman zaman farklı ve zaman zaman benzer stratejiler güden Çin ile Japonya'nın göreceli güçteki değişimleri daha net görülebilmektedir.

Yöntemsel anlamda ise Batı geleneğinde tahlil ve tasnif yöntemi ile daha detaylı ve kurama bağlı olarak incelenen "güç" ve "güç dengesi" kavramları ve uluslararası ilişkiler anlayışında her zaman

merkeze oturan *nedensel* çalışmalara karşın, Batının Çin mantalitesi daha çok hem Antik Çin felsefesinden gelen geleneksel bir anlayış ile *karşıtlık, değişim ve hareket* üzerine, hem de Sun Tzu'dan bu yana gelişen “strateji” odaklı ve Konfüçyüs geleneğinin perspektife ve bilmeye dayalı yaklaşımı çerçevesinde, (Wang, 2013) bağlama dayalı gelişmiştir. Bu sebeple, güç dengesindeki değişim ve hareket ile bu hareketin oluşturduğu tehdit etkisi, bağlama ve harekete dayalı analiz yöntemi kullanılarak çalışma yürütülmüştür. Yani bir hareket, karşı tarafta bir hareketin nedeni olmuştur (etki-tepki analizi). Bu da güç dengesindeki değişimin kendisidir. Çin perspektifinde yer alan değişim ve harekete dayalı çözümlenmeler ise ittifaklar bağlamında Newton'un “*Denge Beşiği ve Hareket Kanunu*” ile ilişkilendirilmiştir. Bu kanundan faydalanılmasının amacı, çalışmaya mekanik bir özellik katmak değil; Doğu Asya'da tehdit algısının altında yükselen güçten öte, gücün maksimizasyonuna dayalı *değişim* olgusunun yattığı varsayımını destekleyebilmek, etki-tepki temelli yatay iki kutuplu ittifak sisteminde bir ittifak kutbundaki sert dengeleme hareketinin diğer tarafta yine sert bir mukavemet ile karşılanacağı varsayımını analiz etmek ve ittifak kuran devletlerin hareketi için kullanılan “*momentum topları*” kavramını uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırabilmek içindir.

Doğu Asya'da “Güç Dengesi” (İttifak) Kavramı

Morgenthau'ya göre güç dengesi, “*uluslararası politikanın gerekli gelişimi*, (Morgenthau, 1993, s.126) *uluslararası politik yaşamın içinden sökülüp atılamayacak gerçeği*, (Morgenthau, 1993, s.155) ve *politikanın demir kanunudur*”.Waltz'a göre, güç dengesi, “*devletlerin yardımına koşabilecek bir üst makamın olmadığı ve devletlerin bu sebeple kendi çıkarları için her türlü araçları kullanabildiği, iki veya daha fazla devletin anarşik düzende ortaya çıkarttığı şeydir*” (Waltz, 1979, s.117). Bir diğer ifade ile daha çok realist kuramda yer bulan “güç dengesi” kavramı, devletler arasında gücün eşit yapılandırılmadığı sistemde (Waltz, 2001) göreceli güç farklılığının doğurabileceği olası çatışmalara karşı bir istikrar aracı olarak nitelendirilmektedir (Debin, L.,Naseer, R., ve Amin, M. 2012).

Batı literatüründe ilk defa 16. ve 17. yüzyıllarda kullanılmaya başlayan ve birçok tanımlamaya sahip güç dengesi kavramı, “*anarşik uluslararası ortamda bulunan devletlerin, diğer devletlerin gücündeki bir yükselişe karşı, bu devletlerin kendi gücünü arttırma yoluna giderek davranışsal tepki göstermesi*” (Dowding, 2011, s.46) şeklinde nitelendirilmiştir. Güç dengesi, dengelemenin sonucunda ortaya çıkan mevcut durumun kendisi iken; devletlerin dengeleme davranışları, onların stratejisi veya dış politikasını şekillendiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yükselen yeni bir gücün bölgesel hegemon olmadan önce önüne geçmek amacı şeklinde ifade edilen geleneksel güç dengesi kuramcılarından farklı olarak Stephen M. Walt, “İttifak” kavramını ise, devletlerin bir güce karşı değil; *tehdide* yanıt verme davranışı şeklinde nitelendirmiştir (Walt, 2013). Nitekim bugün yalnızca *yükselen güç* Doğu Asya'da tek tehdit unsuru olmayıp; gücünü maksimize etmeye çalışmanın oluşturduğu hareket ve değişim olgusunun tehdidin temel unsuru olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca ittifakların bir istikrar sağlama aracı olabildiği kadar, ofansif nitelik kazanması halinde, devletler gibi tekrar tehdit yayabilme işlevi (döngü şeklinde) olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu döngü, klasik Çin felsefesine göre bir “güç”, “hareket” ve değişime odaklıdır. Dünyadaki hemen her şey, bir materyal güç kapsamındaki değişim gücü (*power of change*) içerisinde ve bir hareket gücü (*power of movement*) halinde yer alır. Aslında materyal güç, değişim gücünün etkisiyle ortaya çıkmıştır (Chan, 1963). Chuang Tzu'nun Mistik Yolu'na göre doğadaki tüm canlıların yaratıcı ve değişken bir gücü vardır. Örneğin doğanın gücü, evrendeki *değişim* olgusunda saklıdır. Toprağa su verdiğinizde ipek olur, verimli topraklarda bunların kökünden ot olur; bu otlardan solucan olur; solucanlardan kelebek ve böcekler olur; binlerce yıl sonra bu böcekler *kan-yü-ku* kuşuna dönüşür. Bu da doğadaki hareketin gücüdür (JeoLooLiu, 2006).

Her hareketin bir gücü olduğu düşünüldüğünde, Doğu Asya'da çift yönlü etkileşim fonksiyonuna, yani etki-tepki işlevine (*action-reaction*) sahip olan tehdit süreci, Newton'un üçüncü *Hareket Kanunu* olan etki-tepki kanununa benzer şekilde yol bulmaktadır. Buna göre, beş toptan oluşan yatay bir sistem içerisinde bulunan bir denge beşiğinde, bir topun yerini değiştirmesi için başka bir topun harekete geçmesi gerekmektedir. Topa dış kuvvet uyguladığınızda harekete geçer ve bu hareket, son topa ulaşıncaya kadar devam eder. (Son yıllarda Avrupa kıtasının Doğu Asya'nın güç dengesi

modellemesinde yer alışı, hareketin yayıldığına göstergesidir.) Zamanla momentum kazanan toplar için durmak artık söz konusu değildir. (İttifak sistemi bir kez oluştuğunda, bu durum ivmelenerek devam edecektir.) Yani Çin'in yükselişe geçişi, sistemde hareketi başlatan şeydir. Diğer açıdan baktığımızda, ABD ve bölgede Japonya gibi müttefiklerin Çin'in yükselişine verdiği dış kuvvet, hareketi başlatan şeydir. Denge beşiğindeki ilk momentum topu (ABD) yanındaki ile birleştiğinde (Japonya), karşı tarafta diğer topu aynı hızda ve diğer topla birleştirerek (Çin ile Rusya) harekete geçirir. Topların kütleleri birbirine yakın veya eşittir. (Devletlerin aynı hızda hareket sağlaması için birbirine güç açısından denk veya yakın olmaları gerekmektedir. Bu güç eşitliğini sağlamak amacıyla ittifak partneri seçer, çoğaltır ve modelleme yaparlar.) Newton'un Denge Beşiği'ne benzeyen Doğu Asya ittifak yapısı içerisinde, bazı güçler sistemin dışında kalabilir, bazı güçler denge beşiğinde sabitesini koruyan ortadaki toplar gibi ne Çin'e ne de Japonya'ya ittifak ortağı olmayı tercih edemeyebilir.

Değişimin gücüyle ortaya çıkan "hareket" (*power of movement*), momentum topları örneğinde ittifakın nedeni iken; değişimin kendisi, tehdit algısının nedenidir. Bu değişimin, hareketin ve tehdidin sonucu ivme kazanan güç dengesi beşiğinde yer alan momentum topu, yanındaki topa ne kadar hızla yapışıp harekete geçerse, karşı tarafta yer alan topu o derece yüksek ivme ile ittirerek hareket geçirir. Bu durumu somut olarak örneklendirmemiz gerekirse:

Devletin gücünü maksimize etme çabaları=Değişim
Değişimin diğer devletler üzerinde oluşturduğu algı=tehdit
Tehdidi karşılamak üzere sağlanan davranış= Hareket (*dengeleme*)
Değişimin/hareketin oluşturduğu durum =Momentum/ivme (*ofansif yapı ve tehdit oluşturma*)
Momentum toplarının diğer topları harekete geçirdiği beşik= *güç dengesi (ittifak)*
Hareket ne kadar az ise, karşı tarafta hareket o kadar azdır.
Hareket ne kadar fazla ve şiddetli ise, karşı taraftan o kadar direnç görür.

Batı literatüründe farklı ve sayısız ifadelerde anlam bulan "güç dengesi" kavramının Çin uluslararası ilişkiler literatüründe ABD ile özdeşleştiğini söylemek mümkündür. Yani Çin perspektifinden "güç-dengesi", ABD'nin bölgedeki hegemonyasına dayalı özel bir strateji ve olarak hegemon güce ait özel bir yaklaşımdır (Cheng, 2018). Çin perspektifinden "ittifaklar", ABD'nin kendi küresel hegemon olma durumunu sürdürmek için Amerikan yanlısı (Pax-Americana) stratejisi ile kendisinin yükselişini çevrelemek için bölgedeki devletlerle enteraktif ilişkiler kurma ve Asya tipi bir NATO oluşturma aracıdır. Oysa Çin'e göre Asya güvenliği, Asyalıların kendisine özgü olmalıdır. Yani bir yanda Batı literatüründe sıklıkla ifade edilen "Çin'in yükselişinin bölgesel ve küresel seviyede tehdit yarattığı" ve bu tehdit algısından sinerji bulan Dörtlü Hint-Pasifik İttifakı'na (*Quad**) karşı (Rozman, 2021 Haziran), Çin perspektifinden, "ABD'nin bölgede varoluşunun yarattığı tehdit" varsayımı da yadsınmaz. Dolayısıyla tek başına Çin için tehdit uyandırmayabilecek bir "Japonya", ABD ile ittifak etkileşimine girdiğinde (başta topla birleşerek bir hareket kazanmıştır) artık bir tehdit algısı uyandırabilmektedir.

Çin ve Japonya'nın tehdide karşı verdikleri dengeleme davranışları ve dengeleme stratejisindeki farklılıkların güç dengesindeki değişime etkilerini daha net görebilmemiz açısından bölge tehdit bakımından üç sürece ayrılmıştır:

Birinci Tehdit Süreci: Batı Tehdidine Karşı Dengeleme

Tehdidin bölge dışından-Batı'dan- geldiği İmparatorluk dönemi olarak adlandırdığımız birinci tehdit sürecinde (18. ve 19. Yüzyıl) Japonya'nın gerek iç dengeleme gerekse dış dengeleme stratejisindeki başarısı, onu Çin ile karşılaştırıldığında göreceli olarak öne geçirmiş ve bu durum Doğu Asya'nın göreceli güç dengesindeki değişimin en önemli nedeni olmuştur. Bu döneme kadar Asya Pasifik Bölgesi'nde görülen hiyerarşik Sino-merkezci sistem yerini Westphalia ilkeleri temelinde şekillenen

*Dörtlü Güvenlik Diyalogu anlamına gelen "*Quadrilateral Security Dialogue*"tan kısaltılarak yazılmış olan "Quad"; Japonya, ABD, Hindistan ve Avustralya dörtlüsünden oluşan bir güvenlik işbirliğidir.

değişimle beraber ortaya çıkan bir hibrit yapıya bırakmıştır. Bu hibrit yapı, kısaca Çin ve Japonya'nın Batı'ya karşı mukavemetinin de davranışsal karşılığıdır (Park, 2013). Anglo-Japon ittifakının temellerinin de atıldığı bu dönemde, 1894-1895 Çin-Japon Savaşından yükselen bir güç olarak çıkan Japonya, küresel seviyede ilginç bir gelişme olarak görülmüştür. Japonya'nın bu savaşta Rusya ile karşı karşıya kalışı, Çin'in Rusya'ya yakınlaşması, Anglo-Japon ittifakının ortaya çıkması gibi gelişmeler, Doğu Asya'da ittifakın şekillenmesindeki ilk adımlar olarak da nitelendirilebilir (Treat, 1939). Japonya'nın gücündeki bu göreceli yükseliş, 19. Yüzyılda, öncesinden de hep kıtlıkla baş etmeye çalışmış bir devlet için revizyonist emellerin de mantığını oluşturmuştur (Calder, 2010). Bu dönemde Anglo-Amerikan ittifak içerisindeki göreceli düşüş yani Batı ittifak sisteminde Japonya'ya karşı ortak tavır belirlemedeki kırılma, Japonya'nın Çin'e göre göreceli yükselişinin nedenleri arasında sayılabilir (Miller ve Wich, 2011). Japonya'nın geliştirdiği iç kapasitesini (askeri gücünü) test etme imkânı bulduğu 1894-1895 (Marius v.d, 1979) Çin-Japonya Savaşının bir sonucu olarak, iki ülke arasında Tayvan (Weiwei, 2012) ve Kore sorunlarının (Treat, 1939) da temeli bu dönemde atılmıştır. Yine bu Savaş sonrasında Japonya'nın eline geçen Tayvan, Pasifik Savaşı sonrası Japon yenilgisinin ardından tekrar Çin'e geçecek; Çin tarafından ulusal toprak bütünlüğünün bir parçası olarak görülen Tayvan'ın bağımsızlık isteğinin Japonya ve ABD tarafından bölgede desteklenmesi, konunun bugüne kadar gelen temel sorunlardan biri haline getirmiştir (China Defence White Paper, 2019). Tayvan sorunu, bugünkü Çin-Japon ilişkilerinde Japonya'nın ABD ayağındaki hassas noktayı teşkil ederken; ortaya çıkan güç değişimi; gelecek çatışmaların da nedeni olmuştur (Weiwei, 2012).

Bu tehdit sürecinde hem Çin, hem de Japonya, Batı tehdidine karşı mukavemet göstererek modernleşme çabaları ile iç dengeleme yoluna gitmiştir (Park, 2013). Kalkınma stratejisi ile koşar adımlarla Batıyı yakalamaya çalışan Japonya (Jowett, 2013), topyekûn kalkınma anlayışı ile Çin'e göre göreceli güç bakımından öne geçmiştir. *Zengin Ulus, Güçlü Ordu*” (*Fukoku Kyohei*/富国強兵) ve *“Üretimi Arttır, Sanayileşmeyi Destekle”* (*Shokusan Kogyo*/殖産興業) sloganı ile bir ekonomik güç haline gelen Japonya, (Tenkotte, 2018) ulusal gücün uluslararası güce etkileri bakımından Çin için dengeleme stratejisi bakımından sonraki süreçlerde de takip edilen bir örnek olmuştur.

İkinci Tehdit Süreci: Asimetrik İttifak İlişkilerinin Şekillenmesi (1945-1990)

Asimetrik ittifak ilişkilerinin şekillendiği ve önce ABD daha sonra da Sovyetlerin bölgede tehdit aktörü olduğu ikinci tehdit sürecinde (1945-1990), ABD 21. Yüzyıla kadar Japonya'ya, San Francisco sistemi olarak adlandırdığı ikili veya üçlü ittifak anlaşmalar temelinde oluşturduğu bir sistem içerisinde yer vermiştir (1951). Diğer yanda Çin ile ikili anlaşmalar ile Asya Pasifik'teki güvenlik ağını güçlendirmeye başlamıştır. Çin'in ABD ile kısa süreli müttefikliği ise 1960'lı yıllardan sonra, ABD'nin Sovyetler'i dengeleme çıktısı olarak görülebilir (Baba, 2016). Sino-Sovyet ayrılığı ve kısa vadeli Sino-Amerikan ittifakı sonrasında Çin'in uluslararası sistemde yalnız kaldığı dönemde, Çin her iki tarafla da savaşıma stratejisi (*liangge quantou daren*) ile her iki süpergüce karşı cephe alarak uluslararası sistemde bir müddet yalnız kalmıştır. Bu süreçte Çin için tehdit, önce Amerika, sonra da Sovyetler olmuştur. 1950'li yıllarda Çin'in bir yana dayanma (*yibiandao*) stratejisi ile Sovyetler ile kurduğu ittifakın sınır çatışmaları ile son buluşu, hem Çin'in “ittifak-dışı” politikasının temellerini atacak (Yıldırım, 2017), hem de Japonya ile yumuşama sürecinin de başlangıcı olacaktır. Çin'in bir süper gücü diğer süper güç ile dengelemediği dönemde rakibi Japonya ile gerilimin azalması, aynı zamanda Çin-Japon ilişkilerindeki hassasiyetin sistem temelli olduğuna dayalı varsayımları da doğrular niteliktedir.

Çin, öncesinde kapitalist bir süpergüçle savaştıktan sonra resmi olmayan bir ittifak ilişkisine giren; diğer yanda önceden asimetrik ittifak ilişkisi kurmuş olduğu sosyalist bir süpergüç ile savaş içerisine giren- ki 2000'li yıllardan sonra bu döngü yeniden tersine dönecektir- şahsına münhasır bir devlettir. Literatürde Çin'in ABD ile ilişkilerinde içerisine girdiği normalleşme süreci daha çok mevcut ABD-Sovyetler mücadelesi ile anlatılmaktadır. Güç politikaları açısından bakıldığında, Çin müttefikliği, ABD için Asya Pasifik güç dengesini tamamen kendi lehine çevirebilecek bir durum iken, Çin ile ittifak kurmak yerine, ABD'nin 1949'dan 1960'lara kadar geçen süreçte onun nükleer kapasitesinin önüne geçecek hamlelerde bulunması ve Tayvan sorunu gibi gelişmeler sebebiyle ilişkiler tıkanmıştır (Kim, 1982). Tayvan'a Amerikan silahlarının satışı ile ilgili konularda Çin-ABD görüşmelerinde kilit

rol oynayan Japonya için Çin-Japonya-ABD yakınlaşması, aslında Japonya tarafından ulusal güvenlik boyutunda Çin'in tehdit olarak algılanmadığı istisnai sürecin adıdır. İki devlet arasındaki ticari ilişkilerin geliştiği bu dönemde Bakan Takeshita'nın Çin için öngördüğü 5,9 milyar dolarlık altı yıllık kalkınma planı, Çin-Japon ilişkilerinin yumuşamasındaki en dikkat çekici nokta olmuştur. Ancak yumuşama süreci kısa vadeli olmuş; 1989 Tiananmen olayları sonrası Çin'de yaşayan 8.100 Japon vatandaşından 6.100 kişinin ülkeye iadesi ile yüksek teknoloji transferi de içeren yardımların son bulması ile ilişkiler yeniden gerginleşmiştir (Naidu, 1992).

1945-1950 yılları arasında Çin'in Sovyetler ile yakınlaşması elbette tesadüf olmayacaktır. Bölgede 1930'lardan itibaren revizyonist dış politika seyreden Japon tehdidine karşı 1932 yılında Çin ile Sovyetler arasında başlayan diplomatik ilişkiler (Atkinson, 1944), Japonya'ya karşı 1945 yılında nükleer güç kullanan Amerikan tehdidi ile birleştiğinde, gerek kendi nükleer kapasitesini geliştirmek için iç dengeleme stratejisi yapan, gerekse dış dengeleme stratejisi ile ittifaklık kuran bu iki devlet için (Athwal, 2010) aynı yıllarda Çin-Sovyet Anlaşması'nın onaylanması ile sonuçlanmıştır (Kuisong, 2004). Savaşlar, isyanlar ve Amerika ile Japonya'nın askeri gücü ile karşılaştırıldığında göreceli gücünde düşüş yaşayan Çin'in (Michael, 1964) askeri kapasitesini geliştirmesi için Sovyetlerden aldığı dış yardımlar, Mao dönemi Sovyetler-Çin asimetrik ittifakını şekillendiren unsurlardan olmuştur. Her iki devletin (Çin ve Sovyetler) dış politika öncelikleri, yani "kendi ulusal güvenlik alanlarının korunması" ve Rusya'nın Kırım'ı; Çin'in ise Hong Kong, Tayvan, Güney Çin Denizi konularında "ulusal politikaya müdahale istemeyen" bakış açısı (Raymond, 2018), iki devleti güvenlik uyumu anlamında birbirine yakınlaştırmıştır. Bu İttifakın oluşumunun kaynağı ise, tarihsel, coğrafi (Wallace, 1983) ve güç politikaları ile açıklanabilir. Şöyle ki; coğrafi açıdan incelendiğinde, 1689 Nipchu (Nerchinsk) Anlaşmaları ile temeli atılan Çin-Rus ilişkileri, 19. Yüzyılda Çin-Rus yakınlaşması ile gelişmiş; Mao döneminde ise ideolojik açıdan yakın bu iki devletin ittifakı ile sonuçlanmıştır (North, 1960). Oysa Doğu Asya'da ittifakın unsurlarından biri olarak sayabildiğimiz "ideoloji", hem ittifakların şekillenmesinde hem de ittifakların ayrışmasında bir unsur olarak görülebilir. Çin ve Rus ittifakını tamamen bir ideolojik ittifak olarak görmek, bir analiz hatası olabilir. Çünkü Mao dönemi Çin-Sovyet ittifakını şekillendiren birçok unsur mevcut olmakla beraber; Çin'in Sovyetler ile Batıya karşı yürüttüğü stratejilerin ve ulusal çıkarların benzerliği ile bir dönem birbirine yakın devlet gücüne sahip oluşları ve bölgedeki güç mücadeleleri göz ardı edilmemelidir.

Hem Çin, hem de Japonya'nın asimetrik ittifak ilişkisi içerisine girmiş oluşu, her iki devletin bölgedeki benzer dengeleme stratejisine örnek olarak verilebilir. Ancak bu ilişkinin farklı süper güçlerle oluşu, her iki devletin ulusal çıkarlarının farklılaştığı noktayı temsil eder. Buna ilaveten, bu asimetrik dengeleme ilişkisi, tarihsel öfkeye ve asimetrik ittifakın ortaya çıkışındaki ironiye rağmen yalnızca Çin tarafında ittifakın bitirilmesi ile sonuçlanmıştır. Bazı araştırmacılar ittifakların sürdürülebilirliğini ideal ittifak partnerinin seçimi, doğru strateji belirlemeye dayalı başarılı çıktılar almaya bağlasa da, göreceli güçteki değişimin eşitlik üzerinde yarattığı etki, ulusal çıkarlarda yaşanan ayrılıklar, dış politika öncelikleri ve sistemsel tehdit algısının çıktıkları, ittifak ayrılığının önemli birer unsur olarak görülmektedir. Doğu Asya'daki ABD tehdidine karşı Çin ve Sovyetlerin farklı davranışsal tepkiler göstermeleri, göreceli güçlerindeki değişim, dış politika önceliklerindeki farklılaşma, Sovyetlerin Çin'in iç dengelemesi için ihtiyaç duyduğu mali yardımları kesmesi, bu ayrılığın nedenleri olarak gösterilebilir. Bu dönemde hem sanayi hem de askeri kapasite bakımından bir süper güç olan Sovyetlerin (Landes, 1979), 1950'lerden itibaren uluslararası sistemde ortaya çıkan bir nükleer savaş ihtimaline karşı kendi nükleer kapasitesini geliştirmek isteyen Çin'e yardım etmemesi, aradaki güç parametresini etkilemiştir (Michael, 1964). Bölgede hegemon güç olma amacı taşıyan Çin'e 1950'li yıllardan sonra mali yardımları da kesmesi ile iki devletin bölgesel çıkarlarının çatışması, ittifak içerisinde eşitliğin bozulması ve komünist bloktaki güç mücadelesi gibi gelişmelerin de ittifakın dağılmasında etkili olduğu söylenebilir (The CIA Report, 1969).

1982'den itibaren Çin'de ittifak dışı politika ile pasif dış politika izleme kararı, Japonya için şüphe ile karşılanmış bir durumdur. Mantıksal çerçevede düşünüldüğünde, her ittifakın bir dengeleme davranışının sonucu olduğu bilinmektedir. Ancak ittifak dışı politikanın dengeleme içermediğini söylemek yanlış olacaktır. Bugünkü şartlarda Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddiaları ve Dörtlü Güvenlik oluşumunun (*Quad*) Çin üzerinde oluşturduğu tehdit algısı ve Tayvan konusu gibi

nedenlerin Çin'i er ya da geç yeniden ittifak politikasına götüreceğini düşünen analizcilerin yanı sıra, Çin'in ittifak dışı politikasının devam etmesi gerektiğini düşünen analizler de mevcuttur. Birinci analize göre Çin mevcut koşullar altında illa ki revizyonist olacaktır ki bu da ittifak dışı politikanın teoride uygulanabilir görünse de uygulamada pek de mümkün olmadığını göstermektedir. İttifakları yalnızca dolambaçlı ve maliyeti arttıran karmaşık bir sistem olarak atfeden Çin için "ittifak" kavramının sert duyumunu yumuşatarak yeni kavramlarla ve daha esnek bir ittifak ilişkisi ile * aslında Amerika'nın ittifak ağı sistemine benzer bir ağ ortaya koyması ise (Ruonan ve Feng, 2019) stratejinin paradoksudur. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan iki kutuplu ittifak yapısında bir tarafta Çin'in kendine diğer tarafta Japonya'nın kendi tarafına ittifak partneri katma (güç dengesini kendi lehine çevirme) çabaları, Doğu Asya'da son yıllarda ittifakın mantığını şekillendiren ve strateji rekabetinin altyapısını oluşturan bir gelişme olarak da görülebilir.

Üçüncü Tehdit Süreci: Soğuk Savaş Sonrasından 2000'li yıllara

"Güvenlik" kavramının zorlayıcı güçten yumuşak güce geçiş gösterdiği Soğuk Savaş sonrası süreç (Gül, 2016), Doğu Asya'da çok yönlü yaşanan değişimler bakımından bir dönüm noktası olmuştur. Bu değişimler iki dinamik altında incelenebilir: Birinci dinamik, güvenlik açısından Savaşın bitmesi ile bölgede oluşan ABD-merkezci yapıdır ki; Çin bu düzenin karşısında olduğunu davranışları ile ortaya koymaktadır. İkinci dinamik, ekonomiyi güvenliğin merkezine koyan Doğu Asya'nın küresel anlamda yarattığı bir eko-güvenlik trendi ve yumuşak güce dayalı strateji yarışı ile ilgilidir. Bu yarışta ekonomisi hızlı gelişen Çin'in Güneydoğu Asya ülkeleri ile oluşturduğu tedarik ve üretim zincirine karşı Doğu Asya ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma çabasında olan Japonya'nın bölgede ABD müttefikliğine daha fazla önem atfetmesi ve bu bağlamda ittifak içerisindeki sorumluluğunu arttırmasıdır. İlk dinamik, bölgede bugün ABD-Japonya İttifakı, Hint Pasifik İttifakı veya Dörtlü Güvenlik (*Quad*) gibi ittifakların şekillenmesine yardımcı olurken, ikinci dinamik ASEAN, APEC gibi ekonomik işbirliği üzerine kurulan ittifakların şekillenmesinde rol oynamıştır. Bu sebeple her iki dinamiğin bölgede birbirini beslediğini söylemek mümkündür. Yani büyük güç rekabetinde Japonya'nın ABD ittifakı içerisinde üstlendiği daha fazla rol, Çin'in büyük bir güç olarak yeniden canlanmasına yardımcı olurken; ABD'nin bölgedeki konumunun sağlamlaşmasının da nedeni olduğu söylenebilir. Japonya'nın bir yanda hem Çin'i dengeleme stratejisinin uygulaması, hem de dengeleme stratejisi ile aslında istemeden de olsa Çin'in yeniden yükselişine yardımcı olması ise belki de şu ana dek görülmemiş bir strateji örneği sayılabilir. Diğer yanda Çin'in yükselişinin bölgede getirdiği ABD hâkimiyeti, bölgenin güvenlik mimarisinde yarattığı yapısal çeşitliliğe, bölgenin ittifak sistemine, kamusal güvenlik araçları tedarikçisi olarak tekeli rolüne de yansımış; iki devletin dengeleme stratejisinin bölgeyi besleyen bir işlevi ortaya çıkmıştır (Goh, 2019).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya'nın belirgin şekilde yumuşak güç aracı olarak prestij gücünü yükseltme ve imajını yapılandırmasına benzer stratejiler, Çin tarafından Soğuk Savaş sonrası, yükselen Çin'in yarattığı tehdit algısının önüne geçmek amacıyla kullanılmıştır. 1980'lerden itibaren ittifak dışı strateji ile düşük profilli dış politikayı takip etmeye kararlı görünen Çin, 1993'te uluslararası alanda daha sorumlu bir paydaş olarak bölgede komşuları ile iyi geçinmek suretiyle Çin tehdidi ("*China as a threat*") algısının önüne geçme çabaları göstermiştir (Cheng, 2013). Bu bağlamda iki tür propaganda stratejisi takip etmiştir: Bunlardan birincisi, Batı algısında Çin'in eski düzene uygun hareket edeceği varsayımına dayalı "*barışçıl yükselme*", ikincisi ise Çin için nispeten daha yumuşak bir anlam barındıran "*barışçıl kalkınma*" söylemlerinde yer almaktadır. (Scobell, 2010) Oysaki söylem ne olursa olsun, yükselen gücün kurulu düzene uygun olmaması varsayımının Japonya üzerinde yaratması olası tehdit algısı, aslında "yeni düzen oluşturma çabası" na dayalı bir *değişim* yarattığından, tehdidin de kaynağıdır. (Ikenberry, 2008) Buradaki kilit kelime, değişim olarak kabul edilebilir. Eski Çin felsefesinde olduğu gibi, değişim burada hareketin kaynağını oluşturmaktadır ve

* Çin dış politikasında "ittifak-dışı" politika, Den Xiaoping'in 1983'te düşük profil (*taoguangyanhui*) stratejisinin bir bileşeni olarak gelişmiştir. 1992'de Jiang Zemin tarafından Çin'in bir ülke veya grupla ittifak ilişkisine girmeyeceği tekrar edilmiştir. 2011 yılında Çin Hükümeti tarafından yayınlanan belgede (*White Paper*) "Barışçıl Kalkınma" başlığı altında Çin'in herhangi bir ideoloji veya sosyal sistem uğruna bir devletle ittifak oluşturmayacağı vurgulanmıştır. Çin'in ittifak dışı politikasını oluşturan stratejiler, 1950'li yıllarda uygulanan bir tarafa dayanma (*yibiando*) ile 1960'larda uygulanan her iki tarafla da savaşmak (*lianggequantoudaren*) stratejilerinin bir çıktısı olarak ortaya çıkmıştır.

uluslararası ilişkilerde tehdit kavramının kapsamına girmesi gereken yeni bir unsur olarak görülebilir. On yıldan kısa bir sürede iyi tanımlı bir strateji uygulamaya koyan Çin için, dış politikadaki bu değişimin nedenleri arasında, giderek daha ofansif bir nitelik kazanan Japonya-ABD ittifakı etki yaratacak temel sebep olarak görülebilir.

Japonya'da Ofansif Stratejiye Geçiş

Üçüncü tehdit sürecinde (1990-2000'li yıllar) Soğuk Savaş sonrası bölgede güçlenerek gelişen Amerikan ittifak ağı, Çin'in ABD'ye karşı olan tehdit algısını da arttırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte yavaş yavaş başlayan bir ABD-Japonya müttefiklik ilişkisine karşı başlarda olumlu bir tavır sergileyen Çin, ABD kontrolünde bir Japonya'nın, onun için tehdit de oluşturmayacağını düşünmüştür. Bu durum 1970'lerde ABD ve Japonya ile ilişkilerin düzeldiği tarihlerde de nispeten aynı yöndedir. Ancak ABD'nin Bölgedeki etkisinin giderek artması, Japonya savunma anlaşmaları vesilesiyle ilişkilerin derinleşmesi; son olarak da ABD'nin Tayvan Boğazı'na asker göndermesi ile ilerleyen süreçte ABD-Japon ittifakı, Çin'in ulusal savunma anlayışındaki "toprak bütünlüğü" ve "ulusal politikaya müdahale etmeme" gibi kırmızı çizgileri ile çeliştiğinden dolayı, temel tehdit unsuru haline gelir. 65 yıllık bir bölgesel düzen kuran Amerikan ittifak ağına ve bu sistem içerisinde giderek güçlenerek ortaya çıkan bir Japonya-ABD İttifakına karşı Çin'in duyduğu endişe artmıştır (Liff, 2018). Diğer yanda, 1989'da Tiananmen olayları ile bozulmuş olan Çin-Japon ilişkileri, her ne kadar 1991'de Kaifu'nun Beijing ziyareti ile bir nebze ısınmaya başlasa da, 1992'de Çin'in, Senkaku/Diaoyutai Adaları üzerinde hak iddia etmesi, Japonya tarafından da endişe ile karşılanmıştır (Naidu, 1992).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yavaş yavaş bölgenin istikrarını sağlama amacıyla başlayan Japonya-ABD ittifakına olumlu yaklaşan Çin, Soğuk Savaş sonrası bölgede artan ABD varlığını artık kendine tehdit olarak görmeye başlamıştır. Bunun temel sebebi ise, Doğu Asya'ya yönelik stratejisini değiştiren ABD'nin 9 Eylül sonrası bölgede askeri etkinliğini azaltacağı yönündeki bildirimine (Masuda, 6 Eylül 2020) karşı Japonya'nın ABD'yi bölgede tutabilmek adına daha aktif rol üstlenmeye başlamasıdır. Başlarda pasif bir bedavacı (*free-rider*) olan Japonya'nın Uzakdoğu'da ABD'nin istikrarı sağlama politikasında giderek daha etkin bir müttefike dönüşmesi, Çin perspektifinden de tehdidin boyutunu yükselten gelişmelerdendir. 2001'de Afganistan ve 2003'te Irak'ta ABD'ye destek vermek amacıyla kurduğu Japonya Savunma Ordusu (*Self Defence Forces-SDF*), savaş amacı taşımayan bir misyon için kurulmuş olmasına rağmen, Japonya bu orduyu deniz aşırı misyonla görevlendirmiş ve doğrudan savunmaya ilişkin bir uygulama içerisinde olmamıştır. SDF'nin ABD güçleri ile entegre şekilde geniş çaplı bir füze savunma sisteminin kurulumunda yer aldığı müşterek girişim, hem Japonya'nın savaş amaçlı askeri gücünü yeniden elde etme çabası olarak yorumlanmış hem de bölgedeki komşularına eski askeri gücünün boyutlarını ve sonuçlarını hatırlatan bir gelişme olmuştur (Arase, 2010).

Japonya-ABD ittifakının defansif yapıdan ofansif yapıya evrildiği Soğuk Savaş sonrası süreçte bu durum Çin'i gerek Japonya gerekse ABD tarafından algılanabilecek olası bir tehdidin seviyesini düşürebilmek amacıyla müttefiklikten uzak, alternatif çareler aramaya itmiştir. Bu bağlamda Asya Pasifik'te karmaşık bir resim ortaya çıkmıştır. Aslında ABD'nin Soğuk Savaş sonrası bölgede silahlanmaya devam edişi ve ittifak sistemini geliştirmesi, siyasi gerilimi tırmandırarak güvenlik mücadelesinin dengesini bozmuştur (Gholz, Friedman ve Gjoza, 2019). Diğer yanda, yükselen Çin'in ABD için bir tehdit oluşturmasının ötesinde, ABD'nin Sovyetler gücünün zayıflamış olduğu Soğuk Savaş sonrası süreçte ittifak sistemini güçlendirmeye devam etmesi, Çin tarafından tehdit algısı ile karşılanmıştır (Liff, 2018). ABD'nin bir yandan serbest ticareti ve toprakların statükosunu koruması ancak askeri operasyonel davranışının, olası bir savaş anında Çin'e karşı Çin'e yakın bölgelerde Amerikan askeri varlığının sürdürmesi, Pasifik İttifakındaki* defansif nitelikten ofansif niteliğe geçişin de göstergesidir.

* Komünist-kapitalist mücadelenin getirdiği mantıkla Soğuk Savaş döneminin jeopolitik dinamiklerinin ürünü olan bu ittifak, 1951'deki Güvenlik Anlaşması ile kurulmuştur. 1960'taki ikili anlaşmada ABD'nin Japonya'da üs kullanım hakkı elde ederken Japonya'yı herhangi bir tehdiye karşı savunma yükümlülüğüne yer vermeyişi Japonya'nın endişelenmesine sebep olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası çift kutuplu dünya düzeninin bitişi ile Japonya'nın "ABD'nin vazgeçisi ile ilgili endişe duyması dikkat çekicidir. Bu endişe, Japonya'nın bölge güvenliği içerisinde giderek artan bir rol oynamasının da nedeni olacaktır. ABD'nin Japonya'yı işbirliğine zorlaması; Japonya'nın ise gerek ikili anlaşmalarında revizyon yaparak gerekse Japon Savunma Gücünün coğrafi kapsamını genişletmesi, bölgede ABD merkezli güvenlik sisteminin temel bileşeni olan ABD-Japonya ittifakını da güçlendirerek değiştirmiştir. Bu niteliksel değişimin Japonya perspektifinden nedeni, hem Kuzey Kore'nin nükleer gelişimine dayalı tehdit algısı hem de Çin'in Doğu ve Güneydoğu Asya'da deniz üstünlüğü sağlamaya yönelik tutumlarına verilen sistemik cevaptır. (Atanassova-Cornelis ve Sato, 2018).

21. Yüzyılın İttifaklar Mücadelesi ve Dengeleme Stratejisi Rekabeti

21. Yüzyılda, Doğu Asya'nın gerek ekonomik, gerekse güvenlik alanında artan ittifak ağı yapısında son zamanlarda görülen artış, bu konuya ilgiliyi de arttırmıştır. Ekonomik işbirliği çerçevesinde ASEAN+3 ve BRICS gibi, güvenlik alanında ise Şanghay İşbirliği Örgütü ve Quad gibi bölgesel kurumsallaşma süreci (Pempel, 2010), Çin ve Japonya'nın bölgeye nüfuz etme (*penetration*) stratejilerinin de bir çıktısıdır. Bölgesel ve küresel anlamda kendine daha fazla işbirliği ortağı katma yarışında Çin ve Japonya yeniden bir rekabet içerisine (tarihsel rekabetleri sonrası) girmiş görünmektedir. Çünkü daha fazla işbirliği ortağı, kendi prestij gücünü kabul eden devlet demektir. Bu da, karşı ittifaka karşı mukavemet edebilecek ittifak ortağı (oyuncu) kazanma yarışında öne geçmek anlamına gelir.

1996'dan 2000 yılına kadar Çin'e karşı yumuşak riskten korunma stratejisi güden Japonya, 2010 yılından sonra sert riskten korunma stratejisi takip etmeye başlamıştır. Japonya'nın stratejisindeki bu geçiş, ABD ile olan ittifakını geliştirmesi, Avusturya ve Hindistan ile güvenlik ilişkilerini genişletmesi, Güneydoğu Asya ülkeleri ve Avrupa ile stratejik bağlantılar kurması, Transpasifik(TPP) Ortaklıklarına katılması gibi gelişmelerde kendini göstermiştir. 1972'den 2006'ya kadar Japonya'nın Çin'e karşı izlemiş olduğu dostluk diplomasisi, 2000'li yıllardan sonra "pozitif angajman" ve Çin'in gelecekteki olası tehdide karşı riskten korunma amaçlı realist strateji arasında karma bir stratejidir. Japonya'nın izlediği stratejideki bu değişim, hem Çin'in yükselişinde ve geleceğe dair oluşabilecek olası bir tehdit hem de ABD ittifaklığı içerisindeki artan rolü ile ilişkilendirilebilir. Çünkü Japonya bugün askeri kapasitesi bakımından bir Çin tehdidini önleyecek güçte olsa da, Çin'den gelebilecek bir nükleer tehditte ABD'ye dayanmak durumundadır. Bu durumda Japonya için olasılıklardan biri, ya kendi iç kapasitesini geliştirmek, ya da dış dengeleme yoluyla ABD ile olan ittifakına sıkı sıkıya sarılmaktır. Her ne kadar defansif statüsünü korumak istese de, Japonya'nın gerek iç dengeleme gerekse dış dengeleme yapması, Çin tarafından tehdit olarak algılanacaktır. Japonya'nın kendi hayatta kalışını garanti etmek ve bölgedeki güç dengesini korumak amacıyla ABD müttefikliğine verdiği önem bile Çin perspektifinden ittifakın güçlendirildiği yönde algılanarak tehdit olarak görülmesine sebep olacaktır. Bu türde bir tehdit algısı ise Çin'in Rusya ve bölge içinde ve dışında diğer devletlerle işbirliği ağını genişletmesi ve Japonya-ABD müttefikliğine karşı oluşturacağı dengeleme hareketi, bir döngü şeklinde Japonya tarafından tehdit olarak görülebilecektir (Mochizuki, 2007). Doğu Asya'da tehdidin bu çift yönlü etkileşim işlevi, Çin ve Japonya'nın kullanacağı stratejilerin de ikilemidir.

Gerek Çin, gerekse Japonya'nın Soğuk Savaş sonrasında hem kendi prestij gücünü bölgede arttırma hem de nüfuz ve angajman stratejilerini artırma yoluyla uyguladıkları "liderlik" rekabeti, bugün kendi tarafına ittifak partneri kazandırma stratejisi üzerine kurulur. Bunun bugün en güzel örneği, giderek Çin'i çevreleme konusunda genişleyen bir Batı ittifakına karşı çoklu ortaklık oluşturma ve diplomasi ağını genişletmeye çalışan Çin dış politikasında net olarak görülmektedir. ABD'nin Afganistan'dan çekilmeye başlayarak Çin'e odaklanmak istediği 2021 yılı süreci, Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütü'ne kalıcı üye olarak İran'ı kabul etmesi (Fulton, 2021), etki-tepki temelli bir dengeleme davranışıdır. Son zamanlarda yükselen Çin'i çevrelemek amacıyla ABD'nin gizlilik içerisinde ortaya çıkardığı AUKUS İttifakı, Çin'in askeri gücüne karşı yeni bir üçlü güvenlik ve savunma paketi şeklinde hazırlanmıştır (Edel, Eylül 2021).

Diğer yanda, Japonya ve Çin arasındaki büyük güç mücadelesi ve tarihten bugüne varan rekabet, bölgedeki kurumsal oluşumları geliştirici en önemli unsurlardan birisidir. ASEAN gibi bölgesel kurumlar içerisinde de kendine yer bulan bu rekabette Japonya ASEAN'a Çin'e göre daha geç dâhil olmuştur (Wong, 2007). Çin'inkine benzer şekilde büyük yatırımlarla ASEAN ticaret ortağı olan Japonya, kendi prestij gücünü de bölgede bu yolla yapılandırmaya çalışmıştır. (Yoshimatsu, 2005). Oysa ilginçtir ki, kurulduğundan bu yana tarihsel olarak ne Çin ne de Japonya tarafında olmayı tercih etmeyen ASEAN'ın, 2021 yılında Güney Çin Denizi sorunlarının derinleşmesi ile kendi merkezietçi rolünü korumak amacıyla Hint Pasifik'e yönelik yeni bir formül arama çalışmaları devam etmektedir (Darmawan, Eylül 2021). Aslında Çin'in ASEAN üye ülkelere yaptığı yatırımlarla ittifak ortağı kazanma cazibesi, Japonya için de takip edilen benzer bir strateji olmuştur. Bu şekilde her iki bölge aktörünün liderlik mücadelesi altında ASEAN üye ülkelere olan yardımları, gerek örgütün ekonomik yükselişinde ve kurumsallaşmasında gerekse üye devletlerin ve bölgenin kalkınmasında büyük rol oynamıştır (Kim, 2013).

Bunun yanı sıra 1990'lardan bu yana birçok Doğu Asya devletinde yeniden yapılanan üretim ağları ile bölgede paylaşılan kalkınma stratejileri, eko-politik bağımlılığı beslerken, önemli siyasi gelişmelere de hizmet etmiştir. Son zamanlarda Çin Hükümeti'nin yerel tüketici pazarlarına yönelik teşvikleri ve sermaye fazlasının ve üretim araçlarının ihracatı gibi çalışmalar Çin için daha hırslı ve strateji temelli altyapı oluşturmuştur. Başta Xi Jinping'in "Bir Kuşak Bir Yol Girişimi", bu stratejinin bir örneği olarak başlamış ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) gibi yeni kurumlarca desteklenmiştir (Goh, 2019). Aslında 1980 ve 1990'larda ekonomisindeki fazlalığı eritemeyen ve balon ekonomi krizi ile karşı karşıya kalan Japonya'nın, Çin için bir örnek olduğu söylenebilir (Tsuruta, 1999). Şöyle ki Çin'in BRI için amaçladığı söylem, BRI'nin ekonomik fazlalığın yeni pazarlarda eritilerek kazanç şeklinde yeniden ülkeye dönmesi anlamını taşıyan bir iktisadi girişim olduğudur. Ancak girişimin Batı tarafından Çin'in nüfuz stratejisi ile diğer bölgelere yayılma ve Çin merkezci uluslararası düzeni yayma amacı taşıdığı şeklinde yorumlanması (Morrison, 2019), girişimi tam bir ekonomik girişim olmaktan çıkararak bir güvenlik konusu yapmıştır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları ile Güneydoğu Asya, Güney Asya'yı da kapsamına alan Girişim, Japonya için Senkaku/Diaoyutai Adalarında uyandırdığı güvenlik hassasiyeti sebebiyle Japonya'yı dengeleme davranışına iten sebeptir. Japonya, Çin'i rakipsiz bölgesel lider konumuna getirecek bu girişimi, hem Serbest ve Açık Hint Pasifik Anlaşması (*Free and Open Indo Pacific-FOIP*) ile dengelemeye çalışmış; hem de 2017 yılından itibaren BRI içerisinde ağırlığını korumak amacıyla yaptığı mali yardımlarla Çin lehine olası bir güç dengesi değişimini göz önünde bulundurmıştır (Grissler ve Vargö, 2021).

Çin'in nüfuz stratejisini kullanarak ABD ve Rusya'ya fark atabilecek Bir Kuşak Bir Yol Girişiminin (Pradhan ve Mohanty, 2021) yanı sıra, bölgesel anlamda da Merkez Asya'nın kalbine giden yol olarak nitelendirdiği Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Rusya ile birlikte Merkez Asya'ya etkisini yayan bir diğer oluşumdur (Ünalıdılar, 2019). Çin'in "müttefiklik" addetmediği Rusya ile ilişkisi için 1994'te *yapıcı ortaklık* ve 1996'da *stratejik ortaklık* içerisine girdiği yaklaşımın ve ulusal çıkarlar etrafında şekillenen Örgütün sürdürülebilirliği, son yıllarda Japonya'nın içerisinde bulunduğu Dörtlü Güvenlik İttifakı ("*Quad*") tarafından dengelenmeye çalışılmaktadır. Gerek örgüt içerisinde yaşanan anlaşmazlıklar*, gerekse Japonya'nın bölgede yardım ve yatırım yoluyla Merkez Asya+Çin'e karşı nüfuz stratejisini derinleştirmesi, Şanghay İşbirliği Örgütü üzerinde rekabet baskısını arttırmıştır (Lu, 2018). Diğer yanda, son zamanlarda Çin'e karşı Japonya'nın artan dengeleme araçlarından en önemlisi olarak görülen Hint Pasifik Savunma İttifakı (*Quad*), 2018-2019 yıllarında ilişkilerin sabitlenmesine rağmen Doğu Çin Denizinde ikili arasında artan gerilim ile ilişkilerin yeniden karmaşıklaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Özetle, ABD'nin göreceli gücündeki azalma (Dolven ve Vaughn, 2020), Çin tarafında kendi gücünü Hint Pasifik Bölgesi'nde gösterebilecek yer bulmuş; bu da Japonya ve

*Japonya'nın ABD'nin tasarlamış olduğu C5+1 mekanizmasının içerisinde yer alışı ve Hindistan'ı ittifak ortağı olarak kendi tarafına katmak istemeleri de ŞİÖ deniz güvenliği işbirliğini tehdit eden gelişmeler arasında sayılabilir. Hindistan'ın Japonya -Çin arasındaki Güney Çin Denizi sorunlarına müdahil oluşu, Çin tarafından şüphe uyandırırken; Hindistan'ın Çin'in Hint Okyanusunda bulunuşundan duyduğu kaygı, ŞİÖ içerisinde ve dışarıdan tehdidi arttıran gelişmelerdendir. Çin ve Hindistan arasında güven ortamının kurulamamasının yanı sıra, Hindistan-Pakistan ilişkilerindeki gerilim ve Merkez Asya ülkeleri arasındaki rekabet, ŞİÖ'nün sürdürülebilirliğine etki edebilecek önemli tehdit unsurları arasındadır.

bölgedeki müttefikleri (Avustralya ve Hindistan) tarafından tehdit algısı ile karşılanarak Çin'e karşı belirlenen dengeleme stratejilerinin de kaynağını oluşturmuştur (Turan, 2021).

Hint Pasifik komşularının çoğundan daha fazla askeri harcama yapan, küçük güçlere müdahale eden ve ticaret yollarında askeri konuşlandırma yapan Çin'in saldırgan iddialarının bu bölgede arttığı yönündeki yorumlar, Quad ile karşılanmıştır. Quad üyeleri tarafından kabul gören *dolaşım serbestliği, demokratik müşterek ilkelerin korunması, bölgede istikrarın ve devletlerin açıklık ilkesinin korunması gibi prensipler temelinde* ittifakın ABD ve onun bölgedeki diğer müttefiklerine bağlayıcılığına (D'Ambrogio, Mart 2021) ve bölgenin yükselişine hizmet ederken, Çin'i de bir sonraki hamlesini belirlemeye zorlayacak gibi görünmektedir. Çin'in sonraki hamlesi için ise Japonya'nın ittifaklık kartlarını zenginleştirmeye çalıştığı ve olası senaryoları göz önünde bulundurduğu bir gerçektir.

ABD'nin Hint Pasifik İttifakından çekilme olasılığını da göz önünde bulunduran Japon dış politikasının son yıllarda Avrupa Birliği üye devletleri üzerinde yumuşak güç stratejisini de devreye sokarak onları Hint Pasifik İttifakı'na çekme çabaları olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada Birleşik Krallık, Japonya için tarihsel anlamda tanıdığı ve bildiği ve ticari ilişkilerinin giderek arttığı güvenilir bir ittifak ortağı adaydır (Dolven ve Vaughn, 2020). Buna ilaveten yine son yıllarda G7 ülkelerinden de Hint Pasifik İttifakı'na gelen destek (Panda, Mayıs 2021), Japonya'nın ittifak ortakları Avustralya** ve Hindistan*** ile Çin'e yönelik dengeleme stratejisinin ömrünün uzayacağını da göstergesidir. Hindistan'ın Hint Pasifik İttifakı içerisinde giderek artan rolü ve Japonya ile güçlendirdiği ilişkiler, Şanghay İşbirliği Örgütü içerisinde geleceğe yönelik olası kırılmaların habercisi olabileceği düşünülmektedir.

Japonya'nın Hint Pasifik İttifakından ittifak ortağı ABD'yi kaybetme olasılığına karşı, Birleşik Krallığı bir ittifak partneri olarak güç dengesine çekme girişimi ise Japonya için "*Trans Pasifik Ticaret Paketi*" (TPP), ABD'nin ortaklıktan çıkması ile başlayan süreçtir. ABD'nin çıkması ile Japonya'nın ittifaklık içerisinde liderlik rolü kazandığı oluşum, niteliksel anlamda değişerek "*Trans Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve İlerlemeye Açık Anlaşma*", (*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership- CPTPP*) şeklinde değişerek on bir ülke*** tarafından 2018 yılında Avustralya'da imzalanmıştır (Şahin, Haziran 2021). İngiltere'nin de Brexit sonrasında imzalamış olduğu ilk ticari anlaşma olma özelliğine sahip bu oluşum, birinci tehdit sürecinde incelediğimiz tarihsel Anglo-Japon ittifakındakine benzer şekilde, Japonya'nın da Çin gibi, ittifak ortaklarını seçerken daha önce bildiği, tarihsel ittifak ilişkisi yaşadığı devletlerle bu ilişkiyi daha kolay kurabildiği varsayımını doğrulamaktadır (Panda, Nisan 2021). Oysa tarihte yaşanan ittifak ayrılıklarına rağmen, ittifaklara yeni bir niteliksel sorumluluk yükleyerek aynı ortaklarla yola devam etmek, gerek Çin, gerekse Japonya için ittifakın çıktısındaki başarıdan öte, ulusal çıkarlar ve güven ilişkisi çerçevesinde şekillenmektedir. ABD ile İkinci Dünya Savaşından itibaren başlayan süreçte hep asimetrik ittifak modellemesinde yer alan Japonya'nın, son yıllarda Britanya ile giriştiği iki deniz gücü ittifakı modellemesi, Japonya için çoklu stratejiye dönüşümün de göstergesi kabul edilebilir. Japonya'nın bir kilit aktör olarak yumuşak güç stratejisi ile Çin'e karşı Batı'yı bölgeye çekme yaklaşımı, Çin'i

** Japonya'nın ittifak ortaklarından Avustralya, öncesinde bir Birleşik Krallıkittifakı ortağı olup; Birleşik Krallığın bölgedeki göreceli gücü düştükçe ABD ile müttefiklik ilişkileri gelişmiştir. Buna ilaveten Japonya'nın en büyük enerji tedarikçisi, Japonya'nın en büyük dış yatırımcısı olarak, 40 milyar dolarlık gaz projesi de dâhil olmak üzere, bir dizi ekonomik ve güvenlik paketi imzalamışlardır. 2007'de iki devlet Güvenlik İşbirliği'ne dayalı Müşterek Deklarasyon üzerine anlaşmaya varırken 2017'de Satın Alma ve Çapraz Hizmet Anlaşması (*Acquisitionand Cross-ServicingAgreement-ACSA*) imzalamışlardır.

*** Hindistan, Çin ile uzun yıllardır sınır sorunları yaşamaması sebebi ile Japonya ile müşterek ulusal çıkarlar etrafında birleşmektedir. Çin'in Hint Pasifik'teki agresif tutumları arttıkça Japonya Hindistan ilişkileri daha da gelişmiştir. Japonya, fabrikalar açarak son yıllarda Hindistan'a yüksek yatırımlar yapmış; 100 milyar dolarlık Delhi-Mumbai Endüstri Koridoru Projesi ile Çin'in İpek Yolu Girişimi'ne alternatif proje sunmuştur. 2018'de 13. Hindistan-Japonya Zirvesi'nde müşterek ekonomik, savunma ve işbirliğine dayalı taahhütlerini yenileyen ittifak tarafları, yıllık Malabar Deniz Tatbikatı'na ilaveten askeri ve hava gücüne yönelik bir askeri tatbikat düzenlemişlerdir.

*** On bir ülke: Avustralya,Brunei, Kanada, Şili, Japonya, Malezya, Meksiko, Peru, Yeni Zelanda, Singapur ve Vietnam'dan oluşmaktadır. Son zamanda ABD yerine Birleşik Krallığın katılımı ile üye sayısı on iki olmuştur.

dengeleme hareketine birden çok devleti içinde katan bir kıtasal yayılma göstermesi bakımından da spesifik bir durumdur. Diğer yanda Çin'in yayılım gösteren tehdit algısına vereceği yanıt, bölgesel ve sistemsal anlamda diğer devletlerin desteğini alabilmekten geçen bir rekabet stratejisinde saklıdır.

Sonuç

Bu çalışma, Doğu Asya'nın iki kilit aktörünün spesifik tarihsel tehdit süreçleri altında, tehdide yönelik dengeleme davranışlarını nasıl geliştirdiğinin incelenmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda, öncelikle belirlenen “Doğu Asya'da Çin ve Japonya'nın tehdide yönelik dengeleme davranışları ne şekilde oluşmuştur?” sorusu, asimetrik ittifak ilişkileri içerisindeki rolleri ve dış politika öncelikleri göz önünde bulundurularak ABD ve Rusya ile ilişkileri bağımlı değişkeni kapsama alınarak eklettik analiz yapılmıştır.

Giriş bölümünde genel hatlarıyla tehdit süreci ve literatür araştırmasına yer verilmiş, ilk bölümde ise spesifik olarak Çin felsefesinden gelen “değişim” olgusuna dayalı analiz, Newton'un *Hareket ve Etki-Tepki Kanunu* ile ve Newton'un Denge Beşiği bağlamında momentum topları benzetmesi ile analiz edilmiştir. Bu bilgiler ışığında, “gücünü maksimize etme hareketinin yarattığı değişim olgusunun” ve “defansif niyetlerden ofansif emellere geçiş gösteren ittifak niteliğinin” de tehdit oluşturabildiği ortaya konmuştur. Değişim olgusunun devletler üzerinde yarattığı hareketin dengeleme davranışı ile sonuçlandığı ve bu hareketin ofansif nitelik kazanması halinde ivme (momentum) kazandığı; diğer devletleri de bu şekilde harekete geçirdiği teori uygulaması yapılmıştır. Buna ilaveten Doğu Asya'da tehdidin çift yönlü etkileşime tabii bir süreç olduğu ve ittifakların da devletler gibi, tehdit yaratabilecek, tehdit algısına yanıt verebilecek yapılar olabildiği varsayımı incelenmiştir. Buna göre Soğuk Savaş sonrası yumuşak dengeleme stratejisinden 2010 yılından sonra giderek daha sert stratejilere geçiş yapan Doğu Asya'da bir ittifak kutbunda ivme kazanan hareketin, karşı ittifak kutbunda geleceğe yönelik yine sert bir dengeleme hareketi ile karşılık bulacağı, hareketin yayılma gösterdiği ve sürekliliğinin olduğu varsayımına ulaşılmıştır.

İmparatorluk döneminden bugüne Doğu Asya'da ittifakları şekillendiren unsurlar, Çin ve Japonya'nın tehdide karşı dengeleme stratejileri, birbirine benzer ve birbirinden farklı yönleri ile ele alınmıştır. Göreceli güç değişimini daha net ortaya koyabilmek adına Bölge 3 spesifik tarihsel tehdit süreci altında incelenmiştir. Doğu Asya'da, her iki devletin farklı süper güçle kurduğu asimetrik ittifak ilişkisi, kalkınma stratejisi, nüfuz stratejisi ve prestij oluşturma stratejileri, Çin ve Japonya'nın farklı tarihsel evrelerde kullandığı birbirine benzer (bazı farklara rağmen) stratejiler olarak incelenmiştir. Stratejilerdeki temel fark, 1982 yılından itibaren ittifak dışı politikaya geçiş gösteren Çin örneğinde söz konusudur. Ancak Çin'in ittifak dışı politikası, karşı ittifak üzerinde tehdidin boyutunu tırmandırmamak için oluşturduğu ve “barışçıl kalkınma” örneğinde olduğu gibi dili yumuşatmaya dayalı bir kavramsal değişiklik yaratma çabası şeklinde yorumlanmıştır. Çünkü uygulamada ittifak dışı politikanın gerektirdiği *nötrlük* özelliğine sahip olmayan Çin'in, ABD'nin San Francisco Sistemine benzer bir ikili ittifak oluşturma çabası ile bir yanda güç dengesi kavramını ABD normu olarak atfederek ittifak ilişkisi kurmayacağı söylemine rağmen sistemin ve güvenlik yapısının gereği ittifak ağını genişletmek zorunda kalışı, stratejinin paradoksu olarak görülmüştür. Diğer yanda, 18. ve 19. Yüzyıllarda Batının gücünü kendine devşirme ve kalkınma stratejisi ile ulusal gücün uluslararası güce etkileri bakımından somut şekilde Bölgede örnek teşkil eden Japonya, hep bir adım önden giderek Çin için yapılması ve yapılmaması gereken bir timsal olmuştur. Japonya'nın balon ekonomisi kaderini yaşamamak adına Çin'in giriştiği Bir Kuşak Bir Yol Girişimi, Çin'in belirttiği gibi ekonomik güç kazanma emellerinin aksine, Pasifik İttifakı tarafından diğer bölgelere Çin'in nüfuz stratejisinin ve ticaret yollarında asker bulundurma gibi faaliyetlerin etkisi nedeniyle tehdit olarak algılanmıştır.

Her iki devlet için de Batı'nın bir dış tehdit aktörü olduğu ve Sino-merkezci imparatorluk sisteminin göreceli güçte düşüş yaşadığı dönemde (birinci tehdit süreci) kullanılan farklı stratejiler, güç dengesindeki değişimin de kaynağını teşkil etmiştir. Japonya'nın Batıya karşı mukavemet göstermek yerine, Batı stratejisini kendine adapte etme çabaları (*kalkınma stratejisi*) hem bir iç dengeleme davranışı olarak gücüne yansımış; hem de ulusal gücün uluslararası güce etkilerini ortaya koyan bir strateji örneği olmuştur. Yine bu dönemlerden itibaren Çin'in Rusya ile kurduğu yakınlık ve

Japonya'nın içerisinde bulunduğu Anglo-Japon ittifakı, 21. Yüzyılın ittifaklar mücadelesinin alt yapısını teşkil eden önemli bir gelişme olarak görülebilir.

Her iki devletin de karşıt kutuplardaki süper güçle ittifak ilişkisi içerisinde girdiği İkinci Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş dönemine kadar geçen süreç, (ikinci tehdit süreci) asimetrik ittifak modellemesinin şekillenmeye başladığı dönem olarak incelenmiştir. Bu dönemde Çin'in Mao döneminde kurmuş olduğu Çin-Sovyetler ittifakı, dönemin güç eşitliğine, mali yardımlara, ulusal çıkarları sınırlı da olsa ideolojiyi temel alırken, Japonya'nın kendini İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan güç boşluğunu bölgede prestij gücü ile ikame etme ve ABD ile iyi müttefiklik oluşturmaya adanmış olduğunu göstermektedir. 1930'lardan itibaren revizyonist dış politika ve saldırgan strateji izleyen Japonya, 1945'te Japonya'ya karşı nükleer güç kullanan ABD ile birleştiğinde, bu iki tehdit aktörü, Çin'in Sovyetler ile müttefikliğinin de nedeni olmuştur. Ancak Çin'in Sovyetler ile arasındaki güç paritesinin açıldığı, Batı'ya karşı dengeleme davranışının değiştiği, mali yardımların ve ideolojik ayrılıkların başladığı dönemde oluşan ayrılığın etkileri, onu hem "ittifak dışı" politika seyretmeye, hem de Japonya ile daha iyi ilişkiler kurmaya itmiştir. İkinci tehdit sürecinde önce Sovyetleri, daha sonra da ABD'yi tehdit algılayan Çin'in sistemde bir süre yalnız kaldığı "iki tarafla da savaşma stratejisi" (*Liangge quantou daren*), Japonya ile farklılaşan dengeleme stratejileri arasında gösterilebilir. Ancak Çin'in her iki süper güçten uzak kaldığı dönemde Japonya ile yaşadığı gerilimin kısa süreli azalışı, çatışmaların sistem temelli analizini ve bağımlı değişkenlerin (ABD ve Rusya politikaları) iki devletin dengeleme davranışı üzerindeki etkilerini doğrular niteliktedir. Diğer yanda, her iki devletin de bir süper güçle ittifak ilişkisine girdiği ikinci tehdit sürecinde bu stratejiler birbirine benzer kabul edilse de, Çin-Sovyet ittifakının Japonya-ABD İttifakına göre daha kısa vadeli oluşu, göreceli güçteki değişim ve aynı tehdit aktörüne (ABD) karşı farklı davranışsal çıktıları vermeleri bakımından önemlidir.

İttifak ağlarının yükselişe geçtiği Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik kavramına paralel gelişen Doğu Asya dengeleme mantığı, daha çok "yumuşak dengeleme" üzerine iken, 2010 yılından itibaren daha sert dengeleme hareketleri gözlenmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında 2010 yılı sonrasında kadar geçen süreçte Japon stratejisinde yumuşak dengelemeden *sert dengelemeye* geçiş, tehdit algısının da kaynağı olarak kabul edilebilir. Dengeleme davranışının niteliğindeki bu değişim, her iki ittifak kutbu için ne kadar pasif kalmaya çalışsalar da bunun geleceğe dair olasılıklarda mümkün olmadığını göstermektedir. Çünkü her sert hareket, karşı tarafta o derece sert direnç ile yanıt bulacaktır. 2010 yılından sonra değişim gösteren bir başka nokta, Japon stratejisinin yavaş yavaş asimetrik ittifak ilişkisi ile beraber deniz gücü ittifak ilişkisini yürüttüğü çoklu stratejiye kaymasıdır. Japonya'nın 18. Yüzyılda Anglo-Japon ittifakı ile başlayan tarihsel süreçte benzer şekilde Britanya'yı bölgesel ittifaklıklara çekme çabaları, bildiği ve güvendiği ittifak ortaklarını tercih ettiğini göstermektedir. Diğer yanda, Rusya ile tarihsel ittifaklık kuran Çin için de Rusya'ya öncelik verildiği görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak Çin ve Japonya'nın, ittifakın çıktılarına, ömrüne ve başarısına bakılmaksızın, tarihsel güven duyduğu yani bildiği gücün müttefiklik ilişkisine kendini adanması dikkat çekicidir.

Her iki ülkenin tehditler karşısında izlemiş olduğu dış dengeleme stratejisi incelendiğinde: Japonya'nın aslında doğal olarak yükselen Çin tehdidine karşı izlemiş olduğu dengeleme stratejisi sonucunda, bu davranışının Çin'i beslediği söylenebilir. Yani aslında Japonya bölgede Amerika'nın nitelikli müttefiki ve Çin'in karşısındaki en önemli kilit dengeleyici görülürken, aynı zamanda bu dengeleme davranışı, onun yükselişine yardımcı bir unsur da olmuştur. Diğer yanda ABD ile ittifak ilişkilerini derinleştiren bir Japonya'yı tehdit olarak gören Çin'in 1980 sonrası izlemeye başladığı ittifak dışı politikanın nötr olmayı gerektiren bir süreç olması gerekliliği ancak bölgedeki tehdit unsurlarının Çin'i daha aktif bir rol üstlenmeye iterek Japonya'yı Pasifik ittifakı içerisinde daha çok küresel iddiaları olan bir devlet haline getirmesi de dengeleme davranışının ilginç bir yönüdür. Bu noktada, Çin'in ittifak dışı strateji güttüğünü belirtirken ittifaklık görüntüsünde açıkladığı diğer dengeleme davranışlarının giderek ABD'yi Doğu Asya'ya çekmesi ve onun hegemon gücüne verdiği katkı, stratejinin paradoksu olarak görülebilir. Aynı durum, defansif statüsünü korumaya çalışan Japonya'nın bölgedeki güvenlik hassasiyeti sebebiyle ABD'ye daha çok yakınlaşmasının getirdiği

ofansif nitelik ve aslında Çin'i dengelemeye çalışırken onun yükselişine (istemeden) bulunduğu katkı, Çin'in karşı ittifak grubundaki bir diğer paradokstur.

Soğuk Savaş sonrası dönemden bugüne geçen süreçte ABD'nin bölgedeki güvenlik ağını güçlendirmesi ve Japonya müttefiki için ona daha fazla sorumluluk yüklemesi, Çin tarafında bölgedeki prestij gücünü ve nüfuz etme gücünü arttırmaya dair davranışsal çıktılarda yer bulmuştur. Çin'in güçlenen ittifak ağına verdiği tepki, Japonya tarafında Hint Pasifik İttifakının ve Dörtlü Güvenlik ("Quad") İttifakların şekillenmesine sebep olurken, bölgede Soğuk savaş sonrası oluşan eko-güvenlik trendi, ASEAN gibi oluşumların şekillenmesine ve bu iki devletin bu oluşumlar içerisinde nüfuz stratejisini artırma çabaları ile gelişmiştir. Çin'in Soğuk Savaş sonrası süreçte Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası izlediği prestij gücünü artırma çabalarına benzer stratejileri takip etmesi, Japonya tarafından rekabeti ve tehdidin boyutunu artıran unsurlar arasındadır. Çin tarafından denizden gelen tehdit algısı, Çin'in bölgede yükselen prestij çabaları ve yapılanması ile birleştiğinde, Japonya defansif olarak nitelendirdiği ABD müttefikliğine daha sıkı sarılmış, ittifakta defansif nitelikten ofansif niteliğe geçişte yaşanan bu değişim ise Çin'i Şanghai İşbirliği Örgütü, ASEAN, Bir Kuşak Bir Yol Girişimi (BRI) gibi oluşumlarda liderlik gücünü ve bölgedeki nüfuz stratejisini daha fazla ortaya koymaya itmiştir.

Doğu Asya'nın bugünkü ittifak yoğunluğu ve etkileşimi düşünüldüğünde literatürde sıklıkla görmeye alışık olduğumuz "21. Yüzyılın büyük güç mücadelesi", "21. Yüzyılın İttifak Mücadelesi" olarak adlandırılmıştır. Bölgede Çin-merkezci oluşumların, Japonya'nın içerisinde bulunduğu ittifak modellemeleri ile karşılandığı ve Japonya müttefiklerinin de Çin'i bir sonraki stratejisini belirlemeye iten bir akış çizen ittifaklar mücadelesinde Çin ve Japonya'nın tarihsel rekabetinin, liderlik yarışında kendi tarafına ittifak kazandırma amacı görülmektedir. Ancak her iki devletin bölgede daha nitelikli ve daha fazla ittifak ortağı katma adına kullandığı stratejilerin aslında bölgeyi ve endirekt olarak birbirinin gücüne yaptığı katkı yadsınamaz. Bölgede oluşan ittifak çeşitliliği, kurulan örgütlerin birbirlerini daha uzun ömürlü olmaya itmesi veya karşıda başka bir ittifak modellemesi oluşturması şeklinde yer bulması, kurumsallaşma ve rekabetin getirdiği yenilikçilik, dengelemeye rağmen karşı kutuplarda ve bölgede gücü arttıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bir yanda yükselen gücün dengelemesi amacıyla uygulanan davranışların karşı tarafta ve bölgenin kurumsal ağına yine gücün artmasına yönelik çıktılar vermesi, her iki devletin stratejilerdeki genel bir diğer paradoks olarak ortaya çıkmaktadır. Özetle ifade etmek gerekirse, Doğu Asya'da "gücün maksimize edilmesi amacına dayalı değişim olgusunun yarattığı tehdit algısının bir ittifak gurubunun etkisi ile diğer ittifak grubunda oluşan tepki hareketine sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu yönüyle Doğu Asya'da tehdidin işlevine yönelik bu çalışmanın güç ve tehdit kuramı ile Doğu Asya güvenliği üzerine yapılacak çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aoyama, Rumi. (2019). 中国とアジア.研究の特徴——『国際政治』誌の視点から, (*Uluslararası Siyaset Perspektifinden Çin ve Asya Çalışmalarının Özelliği*), Japonya Uluslararası Bilim Kurumu Sistem Geliştirme ve Kontrol Misyon Raporu, 5, Waseda Üniversitesi: Japonya. <https://jair.or.jp/about/archives/jair-ir.html> adresinden 14.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Arase D. (2010). *Soft power, hard power, Japan and the US-Japan Alliance*, D. Arase and T. Akaha (Ed.), *The US-Japan Alliance: Balancing soft and hard power in East Asia*, in (pp.1-50) New York ve Londra: Nissan Institute ve Routledge Japanese Studies Series.
- Atanassova-Cornelis E. and Sato, Y. (2019). The US-Japan Alliance Dilemma in The Asia Pacific: Changing Rationales and Scope, *International Spectator*, 54(4), 78-93, doi: 10.1080/03932729.2019.1665272.
- Athwal, A. (2010). The United States and The Sino-Soviet Split: The Key Role of Nuclear Superiority, *Journal of Slavic Military Studies*, 2004(2), 271-297. doi: 10.1080/13518040490450547.

- Atkinson, W. G. (1944). The Sino-Soviet Treaty of Friendship and Alliance, *International Affairs*, 23(3), Royal Institute of International Affairs: Oxford University Press.
- Baba, G. (2016). *Asya Pasifik Bölgesi Güvenliği*. Prof. Dr. H. Çomak, Doç. Dr. C. Sancaktar, Doç. Dr. S. Demir (Ed.). Uluslararası Güvenlik: *Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar* içinde (ss. 553-574) İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Calder, K. E. (2010). *Pacific Alliance: Reviving US-Japan Relations*, New Haven: Yale University Press.
- Chan, Wing-Tsit. (1963). *A Source Book in Chinese Philosophy*. Princeton: Princeton University Press.
- Cheng, J. (2013). *China's Regional Strategy and Challenges in East Asia*, 2(94), 53-65. doi: 10.4000/chinaperspectives.6182.
- Cheng, J. (2018). 「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維學術論著
「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維 (Güç Dengesi Kuramı Perspektifinden Güney Çin Denizinde Amerikan ve Çin Stratejilerinin Bir Analizi), *Prospect & Exploration* 16(3), 37-64.
- China Defence White Paper. (2019). *Chinese National Defence in The New Era*, Beijing: Foreign Languages Press.
- D'Ambrogio, Enrico. (2021, March). The *Quad: An Emerging Multilateral Security Framework of Democracies in The Indo-Pacific Region*, *European Parliamentary Research Service* European Parliament Press Service (EPRS). Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI\(2021\)690513_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI(2021)690513_EN.pdf) in 22.05.2021.
- Darmawan, A. Rizka. (2021, September 29). *Reformulating ASEAN's Outlook in the Indo-Pacific*. Retrieved from <https://www.eastasiaforum.org/2021/09/29/reformulating-aseans-outlook-on-the-indo-pacific/> in 20.09.2021.
- Debin, L., Naseer, R., & Amin, M. (2012). Balance of Power and Order in International Relations. *Berkeley Journal of Social Sciences*, 2(4), 1-12.
- Dolven B. and Vaughn B. (2020). *Indo-Pacific strategies of US Allies and partners*. Issues for Congress, *Congressional Research Service (CRS) Report*. 1(7), 1-31.
- Dowding, K. M. (2011). *Encyclopedia of power*. Thousand Oaks, Calif: SAGE.
- Edel, C. (2021, September 24). *China has only itself to blame for Aukus*, <https://foreignpolicy.com/2021/09/24/china-aukus-submarines-defense/> adresinden 28.09.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Fishbane, P.M.; Gasiorowicz S. ve Thornton, S.T. (2006). *Temel Fizik*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Fulton, J. (2021, September 23). *With the US out of Afganistan Iran jumps on the opportunity of joining the Shanghai Cooperation Organization*. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/with-the-us-out-of-afghanistan-iran-jumps-on-the-opportunity-of-joining-the-shanghai-cooperation-organization/> in 12.10.2021.

- Gan, Yihua (1997). 歐盟與美國的權力關係：「柔性平衡」的適用性 (AB ile ABD arasındaki güç ilişkisi: “Esnek Denge”nin Uygulanabilirliği), *Ulusal Chengchi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi Yayınları*. 47(2), 1-23.
- Gholz, E., Friedman, B. and Gjoza, E. (2019). Defensive Defense: A Better Way to Protect US Allies in Asia, *The Washington Quarterly*, 42(4), 171-189, doi: 10.1080/0163660X.2019.1693103.
- Goh, E. (2019). Contesting Hegemonic Order: China in East Asia, *Security Studies*, 28(3) 614-644, <https://doi.org/10.1080/09636412.2019.1604989>.
- Grissler R. J. And Vargö, L. (2021, February 8). *The BRI vs. FOIP: Japan's Countering of Japan's Global Ambitions, Issue Brief*: Institute for Security and Development Policy. Retrived from <https://isdpeu/publication/the-bri-vs-foip-japans-countering-of-chinas-global-ambitions/in> 05.10.2021.
- Gül, M. (2016). Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye'nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkiler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 303-320.
- Ikenberry, G. J. (2008). The Rise of China and the Future of the West: Can the Liberal System Survive? *Foreign Affairs*, 87(1), 23-37.
- JeooLooLiu. (2006). *An Introduction to Chinese Philosophy: From Ancient Philosophy to Chinese Buddhism*, Avustralya: Blackwell.
- Jowett, P. (2013). *China's Wars: Rousing The Dragon 1894-1949*, Oxford: Osprey Publishing.
- Kim, Min-hyung. (2013). Theorizing Asean Integration, *ASEAN Perspective*, 35(3), 407-435, doi:10.1353/apr.2011.0005.
- Kim, S. S. (1982). The Sino-American Collaboration and ColdWar II, *Journal of Peace Research*, 19(1), 11-20.
- Kuisong, Yang. (2004). 20世纪三个中苏条约形成经过之回顾与比较 (20. Yüzyılda Üç Çin-Sovyet Anlaşmasının Yapılışının İncelenmesi ve Karşılaştırması) Hong Kong Çin Üniversitesi, <https://ww2.usc.cuhk.edu.hk/PaperCollection/Details.aspx?id=2619> adresinden 12.05.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Landes Jr. H. B. (1979). Seso-Soviet relations since the death of Mao Zedong, *Naval War College Review*, 32(5), 29-47.
- Liff, A. (2018). China and the US Alliance System. *The China Quarterly*, 233, 137-165. doi:10.1017/S0305741017000601.
- Lu, Han. (2018). *Deepening Economic Cooperation in The Shanghai Cooperation Organization: Opportunities, Barriers and Approaches*. Retrived from <https://www.pressreader.com/china/china-international-studies/english/20180720/281496457120538> in 08.10.2021.
- Marius B. Jansen, Samuel C. Chu, Shumpei Okamoto and Bonnie B. Oh. (1979). The Historiography of the Sino-Japanese War, *The International History Review*, 1(2), 191-227, doi: 10.1080/07075332.1979.9640182.
- Morrison, W. M. (2019). *China's Economic Rise: History, Trends, Challanges, and Implications for The United States*, Washington D.C: Congressional Research Service, 1-38.

- Masuda, Masayuki. (1999). 冷戦後の日米安全保障体制と中国—日米安保体制強化をめぐる中国の対日認識と対米認識—/Reisengo no Nichibei Anzen hoshotaisei to Chougoku (Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Japonya-ABD İttifak Sistemi ve Çin) Keio Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi: Tokyo.<https://asia.sfc.keio.ac.jp/JP/thesis/Masayuki/ChinaUSJPNSecurity.pdf>.adresinden 6 Eylül 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.
- Michael, R.,J. (1964). The Sino-Soviet Military Alliance, *Naval War College Review*, 17(2), 1-39.
- Miller A. L. and Wich R. (2011). *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford ve California: Stanford University Press.
- Mochizuki, M. M. (2007). Japan's shifting strategy toward the rise of China, *Journal of Strategic Studies*, 30(4-5), 739-776, doi: 10.1080/01402390701431832.
- Morgenthau, H. J., and Thompson, K. W. (1993). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: McGraw-Hill.
- Naidu, M. V. (1992). Peace in The Asia-Pacific Region and The Role of Japan, *The Canadian Journal of Peace & Conflict Research Studies*, 24(3), 1-18.
- North, R. C. (1960). The Sino-Soviet Alliance. *The China Quarterly*, 1, 51–60.
- Park, Seo-Hyun. (2013). Changing Definitions of Sovereignty in Nineteenth Century East Asia: Japan and Korea Between China and the West, (1)13, *Journal of East Asian Studies*, 281-282.
- Paul, T. V.,Wirtz, J. J., and Fortmann, M. (2004). *Balance of power: Theory and practice in the 21st century*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Pempel, T. (2010). Soft Balancing, Hedging, and Institutional Darwinism: The Economic-Security Nexus and East Asian Regionalism. *Journal of East AsianStudies*,10(2), 209-238. doi:10.1017/S1598240800003441.
- Panda, J. (2021, April). *Japan-UK: Progressive ties and a case for Britain in the CPTPP*, Issue Brief: Institute for Security and Development Policy. Retrired from <https://www.isdp.se/publication/japan-uk-progressive-ties-case-britain-cptpp/in> 08.06.2021.
- Panda, J. (2021, May 14). *What India brings G7 to The Minister's Meeting*. Retrieved from <https://www.geostrategy.org.uk/britains-world/what-india-brings-to-the-g7-foreign-ministers-meeting/> in 20 May 2021.
- Pradhan, R. And Mohanty, S., S. (2021). Chinese Grand Strategies in Central Asia: The Role of Shanghai Cooperation Organization and Belt and Road Initiative, *Fudan Journal of Humanities and Social Sciences*, 14(15), 197-223, doi:10.1007/s40647-021-00318-6.
- Raymond, G. (2018). Russia and China: A Political Marriage of Convenience- Stable and Successfull by Lubina Michel, *Institute for Regional Security*, 14(1), 70-72.
- Rozman, G.(2021, June 11). The Quad: Contrasting Chinese and US Perceptions, *The Asian Institute for Security Studies*, 9(2). Retrieved from <https://theasanforum.org/the-quad-contrasting-chinese-and-us-perceptions/in> 10.10.2021.

- Ruonan, L. and Feng, L. (2019). *To ally or not to ally, debating China's non-alliance strategy in the 21st Century*. Feng, H., He, K., & Xuetong, Y. (Ed.). *Chinese Scholars and Foreign Policy: Debating International Relations* in (pp.109-127). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429029738>.
- Scobell, A. (2010). *China's Rise: How Peaceful*, (Ed). S. Ganguly, A. Scobell. and J. C. Liow, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, 1-12, New York: The Routledge.
- Semat, H. and Robert, K. (1958). *Physics: Momentum and Impulse, 142*, Robert Katz Publications. Retrieved from: <https://digitalcommons.unl.edu/physicskatz/142> in 10.10.2021.
- Tenkotte, A. P. (2018). *A. Gale Researcher Guide for Industrialization in Meiji Japan*, Gale: A Cengage Company.
- The CIA Report. (1969, August 12nd). *The USSR and China*, NIE/11-1369, 457(12). Retrived from https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001095916.pdf. in 20 August 2020.
- Treat J. P. (1939). The Cause of the Sino-Japanese War: 1894, University of California Press, *Pacific Historical Review*, 8(2), 149-157.
- Tsuruta, H. (1999). The bubble economy and financial crisis in Japan, *International Journal of Political Economy*, 29(1), 26-48, doi: 10.1080/08911916.1999.11643984.
- Turan, A. (2021). As China shapes power and discourse in the Indo-Pacific, How can Australia reinforce a regional rules-based order? *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 83-96.
- Ünaldılar, K. S. (2019). The rise of new powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(61), 127-141. doi:10.33458/uidergisi.541542.
- Şahin, Vuslat Nur. (2019). *Amerikasız Transpasifik Ticaret Anlaşması: Doğu Asya'da Hareket Alanı Artan Japonya*, Avrasya İncelemeleri Merkezi, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AMERIKASIZ-TRANS-PASIFIK-TICARET-ANLASMASI-DOGU-ASYA-DA-HAREKET-ALANI-ARTAN-JAPONYA> adresinden 18.06.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Yıldırım, N. E. (2017). Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), 1-35.
- Yoshimatsu, H. (2005). Political Leadership, Informality, and Regional Integration in East Asia: The Evolution of Asean Plus Three. *European Journal of East Asian Studies*, 4. 205-232. 10.1163/157006105774711477.
- Wallace, W. V. (1983). Sino-Soviet Relations: An Interpretation. *Soviet Studies*, 35(4), 457-470.
- Walt, S. (1985). Alliance Formation and The Balance of World Order, *International Security*, 9(4), 3-43.
- Walt, S. (2013). *The Origins of Alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press. doi: 10.7591/9780801469992.
- Waltz, N. K. (1979). *The Theory of International Politics*, Filipinler: AdisonWesley Publishing CompanyInc.
- Waltz, N. K. (2001). *Men, the State and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press.

- Wang, H. (2013). *The Rise of China and Chinese International Relations Scholarship*, İngiltere: Lexington.
- Wayne M. (2019). *China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for The United States*, Congressional Research Service: Cornell University, Washington. Received from <https://core.ac.uk/download/pdf/33596638.pdf> in 20.05.2021.
- Weiwei, Z. (2012). *The China Wave: Rise of A Civilizational State*, Fudan University & Chinqi Institute, World Central Publishing Corporation, NJ & Shanghai Central Publishing Co. Ltd.,
- William V. W. (1983). Sino-Soviet Relations: An Interpretation, *Soviet Studies*, 35(4), 457-470.
- Wong, L. F. (2007). China–ASEAN and Japan–ASEAN Relations during the Post-Cold War Era, *The Chinese Journal of International Politics*, 1(3). 373–404. doi:10.1093/cjip/pom003.

Hayatımızın Vazgeçilmezi Olan Enerjinin Ekonomik Maliyeti

Nilay UYAR KALFA
nilayuyarr@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5947-7194

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 05.11.2021

Kabul Tarihi: 30.11.2021

Atf Bilgisi

Uyar Kalfa, N. (2021). Hayatımızın Vazgeçilmezi Olan Enerjinin Ekonomik Maliyeti, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 141-152

ÖZ

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte üretimin temel girdisi haline gelen enerji, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimleri için olmazsa olmaz unsurlardan biri haline gelmiştir. Ülkelerin değişen ve gelişen koşullarda enerjiye olan ihtiyaçları her geçen gün artmaktadır. Enerji üretiminin ihtiyaç duyulan oranda arttırılmaması, enerji talebinin ithalat ile karşılanmasını ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucunda da enerji açığı sorunu ile karşılaşmaktadır. Ülkemiz bu enerji açığı sorununu yaşamaktadır. Enerji açığı ülke ekonomisi üzerinde maliyete sebep olmaktadır. Türkiye'nin alternatif enerji politikaları doğrultusunda enerji potansiyeli değerlendirilmeli ve enerjide dışa bağımlılığı en kısa zamanda azaltılmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, ülkemizin de içinde bulunduğu dünyada ki enerji darboğazının, ortadan kaldırılması için alınması gereken önlemleri ortaya koymaktır. Çalışma da ETKB, EPDK, TÜİK, TCMB ve TEİAŞ gibi kurumların verilerinden yararlanılarak döküman analizi araştırma yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'nin elektrik enerjisi üretimi, enerji alanındaki durumu ve enerji açığı gelişmeleri ele alınarak değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Enerji Açığı, Enerji İthalatı, Elektrik Enerjisi, Enerjide Dışa Bağımlılık.

The Economic Cost Of Energy Indispensable In Our Lives

ABSTRACT

Energy, which creates the essential input of production besides the economical and social development of the countries, has a crucial significance for the countries. Energy need has been increasing depending on the growing economy and changing social structures of the countries. In response to the increasing energy need, the decrease in energy production has created the crucial problem of energy deficit. Our country is also in danger of energy deficit. The energy deficit causes cost over the country's economy. In the frames of alternative energy policies of Turkey, the dependency on foreign countries in terms of energy resources has to be decreased.

The objective of this study is to assert the perspective of available energy resources both in Turkey and in the world. Turkey's energy deficit and position in energy field have been discussed by making benefit of Ministry of Energy and Natural Resources, Energy Market Regulatory Authority, Turkish Statistical Institute, Central Bank of the Turkish Republic and Turkish Electricity Transmission Corporation.

Keywords: Energy Deficit, Energy Imports, Electric Energy, Foreign Energy Dependency.

Giriş

Enerji, üretimde kullanılması zorunlu bir girdi, ülke refahının yükseltilmesi için gerekli bir unsur ve temel ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir itici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçları her geçen gün artmaktadır. Artan enerji talebi, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en temel sebebi, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklılık göstermesidir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri; bilgi, teknoloji, mal, hizmet üretebilmelerine ve aynı zamanda bunları kullanabilme durumlarına bağlıdır. Bu durum sürdürülebilir büyümenin ve kalkınmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Bir ekonomi de büyümenin sağlanabilmesi ya da üretim eyleminin gerçekleşebilmesi için üretim sürecinde olması gerekli birtakım girdilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu girdilerden biri olarak da enerji karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de ki mevcut enerji kaynakları çerçevesinde Türkiye'de enerji üretimi ve enerji tüketimi değerlendirilerek enerji alanında geline durum ortaya koyulmuştur. Özellikle elektrik enerjisi üretiminin önemi üzerinde durulmaktadır. Türkiye'de elektrik enerjisi değerlendirilerek ülkemizde ki enerji sektörü çalışmalarından bahsedilmiştir. Türkiye'nin enerjide artan dışa bağımlılığının getirdiği sıkıntılar verilere dayandırılarak anlatılmıştır. Çalışmada enerji talebi ve arzı arasındaki dengesizliğin kısa vade de azaltılması mümkün görülmesi de uzun vade de planlanan

yatırımların gerçekleşmesi ile birlikte enerji arz ve talebi arasında ki dengesizliğin çözülebileceği, bunun için de özellikle elektrik enerjisi üretiminde kullanılan doğalgaz kullanım oranının düşürülmesi gerektiğine yönelik çalışmaların yürütülmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Enerjinin Tanımı ve Önemi

Enerji Yunanca kökenli bir sözcük olup ‘en’ iç, ‘ergon’ iş kelimelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla enerji, içeride oluşan bir ‘iç iş’ demektir. Sözcük daha sonraları sosyal bir nitelik kazanmış, iş üretme becerisi, dinamizm, kuvvet, kudret ve etkinlikle eş anlamda kullanılmaya başlanmıştır (Karluk, 1996, s. 230). Bunun yanında enerji sözlükte ısı, ışık, yakıt veya güç kaynağı olarak da tanımlanmaktadır. Enerji; zamanında, yeterli, kaliteli, düşük maliyetli olarak sanayinin ve sosyal yaşamın hizmetine sunularak refahın yükseltilmesini sağlayan ve insan yaşamını kaliteli hale getirmeye yardımcı olan kaynağı ışın olan ve iş yapma özelliğine sahip bir güçtür (Yaman, 2007, s. 17). Günümüzde enerji, yaşanan gelişmelere ayak uydurabilmek, üretim yapabilmek, ekonomik olarak büyüebilmek ve gelişim sağlayabilmek gibi birçok konuda hayati öneme sahiptir.

Türkiye’de Elektrik Enerjisi

Elektrik enerjisinin tam ikamesinin bulunmaması, nihai mal ve ara mal olarak kullanılması elektrik enerjisini farklı kılmaktadır. Elektrik enerjisi, sanayi alanında kullanılan en önemli ihtiyaç olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Hayatımızda elektrik enerjisi ilk olarak aydınlanma amacıyla günlük hayatta kullanılmaya başlamıştır ve devam eden yıllarda elektrik enerjisinin kullanım alanları giderek artmıştır. Her alanda kullanılmasıyla birlikte elektrik enerjisi üretiminde farklı kaynaklar kullanılmaya başlanmıştır. Doğalgazdan elektrik üretimi, fosil yakıtlar ile elektrik üretimi modelleri arasında ucuz ve baca gazı salınımı açısından en temiz üretim modeli olduğu için elektrik üretiminde yüksek paya sahiptir ama unutulmamalıdır ki ülkemiz doğalgazda ithalata bağımlıdır. Türkiye’nin enerji ithalatının ekonomi üzerinde maliyetinin arkasında, elektrik üretiminde doğal gaz kullanımının yüksek oranda olması yatmaktadır.

Doğalgazdan elektrik enerjisi üretimi, ülkemizi sürekli enerji açığı vermeye itmektedir. Açığın önlenmesi için son yıllarda elektrik enerjisi üretiminde yenilenebilir kaynakların payı arttırılmıştır. 2014 yılında güneş kaynaklı kurulu gücün devreye girmesiyle ve özel sektörün bu alanda büyük yatırımlara hazırlanmasıyla gerçekleşmiştir.

EPDK 2019 yılı raporuna göre, 2018 yılı elektrik üretiminin enerji kaynaklarına göre dağılımına bakıldığında, ithal edilen doğalgazın %30,9’u elektrik üretiminde kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bunu sırasıyla %22,9 hidroelektrik, %21,3 ithal kömür, %15,3 linyit ve %6,7 rüzgâr enerjisi izlemektedir (EPDK, 2019, s. 21). EPDK 2020 yılı sonu itibariyle kaynak bazında kurulu güç ve üretim değerlerine göre ise %27,2 doğalgazdan yararlanılmaktadır (EPDK, 2020, s. 5). Elektrik üretiminin üçte biri, ithal edilen kaynakla gerçekleştiği sürece cari açık bu durumdan olumsuz etkilenmeye devam edecektir. Elektrik enerjisi üretiminde doğalgazın payını düşürecek projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Elektrik enerjisi üretiminde kömür, ucuz bir yakıttır ancak en kirli yakıt olmakla karşımıza çıkmaktadır. Kömürün yanmasıyla yüksek oranda havayı kirleten gaz çevreye yayılmaktadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın düzenlemiş olduğu elektrik enerjisi talep projeksiyonu sonucunda üç farklı senaryo geliştirilmiştir. Önümüzdeki 19 yıllık dönem için geliştirilen üç senaryonun ortalaması alındığında yıllık ortalama elektrik talebi artış oranı %3,36 olacaktır. Yaşanan teknolojik gelişmeler, yapay zeka uygulamalarının kullanımının artması, sanayide kullanılan elektrik enerjisi talebini ön görülenden de fazla arttırabilecektir. Küresel Covid-19 pandemi süreci ile birlikte de dijitalleşme ve bunu imkan sağlayan elektrik enerjisinin önemini daha da fazla arttırmıştır.

Uluslararası Enerji Ajansı'nın raporuna göre ise Dünya da 2040 yılına kadar elektrik sektörüne 20,8 trilyon dolar yatırım yapılacaktır. Küresel elektrik talebi 2040 yılına kadar her yıl % 2,1 artacaktır. Elektrik, petrol, doğalgaz gibi enerji çeşitleri talebi en fazla artan kaynak olma durumlarını koruyacaklardır (Petrol ve LPG Sektörlerinin Gazetesi, Yıl: 45, s. 25). Elektrik enerjisi üretim santralleri incelendiğinde çeşitli maliyet unsurları karşımıza çıkmaktadır. Santralin ilk yatırım maliyeti, bakım ve onarım maliyeti gibi birim enerji elde etmede ekonomik kriterlerle karşılaşılır. Enerji alanına yapılan yatırımlar açısından maliyet de önemli bir unsurdur. Bu durum ülkemizin kurulu güç potansiyalini de etkilemektedir. Bu alana yapılan yatırımların gerekli olduğu ve elektrik enerjisi üretiminde doğalgazın payının fazla olduğu ortadadır. Doğalgazın elektrik enerjisi üretiminde ki değişimi giderek azaltılmalıdır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimde ki yeri arttırılarak enerjinin ekonomik maliyeti azaltılmalıdır. Bu durumlar ışığında elektrik enerjisi üretiminde farklı kaynaklara yönelmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Tablo 1: Elektrik Enerjisi Talep Projeksiyonu (Yıllık Talep ve Değişim Oranları)

Yıllar	Senaryo 1 (TWh)	Senaryo 3 (TWh)	Senaryo 3 (TWh)	Senaryo 1 Değişim (%)	Senaryo 2 Değişim (%)	Senaryo 3 Değişim (%)
2022	353,2	359,6	366,4	3,7	4,4	5,1
2023	366,8	375,8	385,2	3,8	4,5	5,1
2024	380,4	392,1	404,3	3,7	4,3	5,0
2025	392,6	406,9	422,3	3,2	3,8	4,5
2026	404,6	421,8	440,7	3,1	3,6	4,3
2027	416,6	436,6	458,9	3,0	3,5	4,1
2028	428,8	451,7	477,6	2,9	3,5	4,1
2029	441,0	466,8	496,6	2,9	3,3	4,0
2030	453,0	481,7	515,4	2,7	3,2	3,8
2031	464,6	496,7	534,0	2,6	3,1	3,6
2032	476,3	511,6	552,9	2,5	3,0	3,5
2033	487,8	526,4	571,6	2,4	2,9	3,4
2034	499,3	541,0	590,2	2,3	2,8	3,3
2035	510,8	555,7	608,5	2,3	2,7	3,1
2036	522,7	570,8	627,0	2,3	2,7	3,1
2037	534,0	585,3	644,9	2,2	2,5	2,9
2038	545,1	599,4	662,5	2,1	2,4	2,7
2039	556,3	613,4	679,9	2,1	2,3	2,6

Kaynak: Türkiye Elektrik Enerjisi Talep Projeksiyonu Raporu, ETKB.

Tablo 1’de görülen talep projeksiyonunun oluşturulmasında; ekonomik büyüme oranı, nüfus, hanehalkı sayısı, ulaştırma sektörünün elektrik tüketimine katkısı, iç tüketim ve şebeke kayıpları, verimlilik konularına ilişkin verilerin yanı sıra, ülkemizin ve ülkemize benzeyen ülkelerin Uluslararası Enerji Ajansı veri tabanındaki enerji verileri ve Dünya Bankası veri tabanındaki sektörel GSYH verileri kullanılmıştır. Önümüzde ki yıllar için ortalama elektrik talebi artış oranları hesaplanmaktadır. Elektrik enerjisi talebinde meydana gelecek olan artışlar ekonomi üzerinde baskı yaratmaya devam edecektir. Elektrik enerjisi üretiminde kaynak bazlı farklılıklar yaşandığı takdirde bu baskı ancak azaltılabilecektir.

Cari Açık Ve Enerji İthalatı Arasındaki İlişki

Mal ve hizmet ihracatı ile mal ve hizmet ithalatı arasındaki farka cari işlemler dengesi denilmektedir. Bu fark negatif ise cari açık, pozitif ise cari fazla durumu söz konusudur (Ertek 2005, s.322). Kısaca cari açık, bir ülkede olan tasarruflar ile harcamalar arasında ki farkı göstermektedir. Cari işlemler dengesi, ödemeler dengesi bilançosunun en önemli ana hesaplarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cari işlemler hesabı üç kalemden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, ihracat ve ithalatın yer aldığı dış ticaret işlemleridir. Bu hesapta ülkenin dış dünyaya mal satması ve dış dünyadan mal alması olarak tanımlanan ihracat ve ithalat işlemleri yer alır. İkinci önemli kalem hizmet ticaretidir. Burada muhasebeleştirilen kalemler arasında turizm gelir ve giderleriyle dış borçların faiz ödemeleri ve dışarıya verdiğimiz kredilerden elde ettiğimiz kârlardan ülkemize aktarılanlar, ülkemizdeki yabancı yatırımların elde ettiği kârlardan ülke dışına transfer edilenler sayılabilir. Üçüncü önemli kalem ise, karşılıksız transferlerdir. Türkiye’nin döviz ödemediği ithalat, döviz geliri elde etmeden yaptığı ihracat ile ülke dışındaki işçilerimizin ülkeye transfer ettiği dövizler bu kalemde muhasebeleştirilir (Ertürk, 2010, s. 358-359).

Günümüzde cari açığın sürdürülebilirliğini ölçmek için bir çok kriter geliştirilmiştir. Bu kriterlerden en çok kullanılan, cari açığın GSYİH’ya oranı olmuştur. Bu oran cari açığın GSYH’ya bölündükten sonra 100 ile çarpılmasıyla hesaplanır. Dornbusch ve Fischer bu oranın %4, Freund %5 olmasının bir eşik değer olduğunu belirtmiş ve bu değerin aşılmasını, kriz sinyali olarak görmüştür. Edwards ise, GSYİH’nin yaklaşık olarak %6’sı kadar bir cari açığın sürdürülemeyeceğine dikkat çekmiştir. (Babaoğlu, 2005, s. 11). Cari açıkların düzeyi konusundaki genel kanaat ise, açığın GSYİH’nin %5’ini aşması durumunda, tehlike olacağı yönündedir.

Türkiye’nin enerji üretim ve tüketim değerleri incelendiğinde Türkiye’nin enerjide net ithalatçı bir ülke olduğu açıkça görülmektedir. İthalata olan bağımlılık, Türkiye ekonomisini sıkıntıya sokmaktadır. Bu durumda dış politika yapmak da zorlaşmaktadır (Ertürk, 2013, s.103).

2001 kriz yılında ülkemizde ekonomik daralma yaşanmış ve fazla veren cari işlemler dengesi, 2002 yılından itibaren tekrar açık vermeye devam etmiştir. Birkaç istisna durum dışında cari açık ile büyümenin aynı yönde olduğu görülmektedir. Ülkemiz ekonomisinde yıllar itibariyle cari açık artmıştır. 2013 yılında %7,7 olan bu oran 2014 yılına gelindiğinde %5,4’e gerilemiş ve 2018 yılında ise %3,6 oranlarında gerçekleşmiştir. 2019 yılında yaşanan değişimde ise enerji fiyatları ve döviz kuru değişimleri önemini ortaya çıkarmaktadır.

Enerjide dışa bağımlılık oranı fazla olan ülkelerin bir çoğunda, enerji ithalatı ve cari açık arasında pozitif yönlü, sıkı ve derin bir korelasyonun olduğu bir çok araştırma kapsamında ortaya konmuştur. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, döviz kurunda meydana gelen değişimler; petrol ithal ve ihraç eden ülkelerin cari işlemler dengesini önemli ölçüde değiştirmektedir. Enerji fiyatlarındaki artış, enerji ithal eden ülkelerde ki cari işlemler açığını olumsuz etkilemektedir. Enerji fiyatlarının yükselmesi; sürdürülebilir enerji açığının ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesine de engel oluşturmaktadır. Türkiye bu duruma örnek ülke konumundadır. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ve döviz kuru oynaklıkları; petrol ithal ve ihraç eden ülkelerin cari işlemler dengesini de önemli ölçüde etkilemektedir. Enerji fiyatlarındaki artış, enerji ithal eden ülkelerde cari işlemler açığını olumsuz etkilerken, enerji fiyatları sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleşmesine de engel oluşturmaktadır. Enerji fiyatlarının değişmesi; enerji ithalatının cari işlemler dengesi üzerinde ki

negatif etkisinin boyutunu da arttırmaktadır. Türkiye bu duruma örnek ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. 2014 yılı petrol fiyatlarındaki düşüş ile ülkemiz ekonomisinin cari açığı azalırken, GSYH içinde cari dengenin payı da azalmıştır. 2014 yılında cari açık 43,5 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşirken, GSYH içinde cari açığın payı azalarak % 5,4 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2014 yılından günümüze kadar geçen zaman itibariyle bu oranda yine bir azalma görülmektedir. Bu duruma rağmen hala bu oran yaklaşık % 5 dolaylarında gerçekleştiği için cari açık sürdürülebilirlik açısından riskli bulunmaktadır.

Tablo 2: Cari Açığın GSYH İçindeki Payı

Yıl (Milyon Dolar)	Cari İşlemler Hesabı	GSYH	Cari Denge/GSYH
2000	-9.920	265.384	-3,74%
2001	3.760	196.736	1,91%
2002	-626	230.494	-0,27%
2003	-7.554	304.901	-2,48%
2004	-14.198	390.387	-3,64%
2005	-20.980	481.497	-4,36%
2006	-31.168	526.429	-5,92%
2007	-36.949	648.754	-5,70%
2008	-39.425	742.094	-5,31%
2009	-11.358	616.703	-1,84%
2010	-44.616	731.608	-6,10%
2011	-74.402	773.980	-9,61%
2012	-47.961	786.283	-6,10%
2013	-55.858	823.044	-6,79%
2014	-38.848	799.370	-4,86%
2015	-27.314	861.467	-3,17%
2016	-27.039	856.791	-3,15%
2017	-40.813	851.490	-4,80%
2018	-21.743	784.087	-2,78%
2019	6.759	760.355	-0,89%
2020	-36.765	716.902	-5,12%

Kaynak: TCMB ve TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Görüldüğü gibi ülkemiz açıklarını finanse edebildiği sürece büyümektedir. Tasarruflar yatırımları karşılayamamakta ve yatırımlar için gerekli girdiler ülkede üretilmediğinden ithal edilmektedir. Bu ithalatı karşılamaya yetecek tasarruf olmayınca da dışarıdan tasarruf edilmektedir. Ülkemizin ekonomik başarısını devam ettirebilmesi için yüksek cari açıkla sağladığı büyüme modelinden, daha az cari açık ve daha çok ülke içi üretimin yapıldığı büyüme modeline doğru geçiş yapmalıdır (Eğilmez, 2015, s. 52).

Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir bir ekonomik yapıya sahip olabilmesi için sürdürülebilir cari işlemler dengesine sahip olması gerekmektedir. Ülkemiz ekonomisi enerjide dışa bağımlılık sebebiyle kronik bir cari açığa sahiptir. Uygulanan politikalar yapısı gereği kısa, orta ve uzun vadede farklılık göstermektedir (Murat, Hobikoğlu, Dalyancı, 2014, s. 983).

Enerjinin talep esnekliğinin düşük olması, enerji ithalatının cari açık üzerindeki baskısını arttırmaktadır. Talep esnekliğinin az olması; fiyatlar değiştiği zaman talep edilen miktar arasındaki değişikliğin zayıf olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda ülkelerin alternatif enerji kaynağı arayışları devam etmektedir. Dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz ihracatçısı olan ABD'nin, kaya gazı arama çalışmaları bulunmaktadır. Ülkemiz coğrafi konum itibarıyla enerji kaynağı sağlayan Ortadoğu bölgesinde yer almasına rağmen, enerji fiyatlarındaki ani değişiklikler, bölgesel siyasi gelişmeler ve kurdaki dalgalanmalar nedeni ile konum avantajını istediği doğrultuda kullanamamaktadır. Bu durum Cari İşlemler Hesabı'nda kendini belli etmektedir.

Ülkemiz enerjide son yıllar itibarıyla yaklaşık %70 oranında ithalata bağımlıdır. Enerji de ithalata bağımlılığının yüksek olması; Türkiye'nin dış ticaret ve cari açık sorununun temel nedenleri arasında yer almaktadır. Türkiye'de cari açığın en önemli nedenlerinden biri de ithalat artış hızının ihracat artış hızından büyük olmasıdır. Bu nedenle; enerji üretiminde yerli kaynakların daha etkin kullanılması ve uzun vadede dışa bağımlılıktan kurtulmaya yönelik alternatif enerji yatırımlarının gerçekleştirilmesi cari açık sorunun çözülmesine katkı sağlayacaktır. Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar kapsamında, yüksek enerji ithalatının yol açtığı cari açığın kontrol altına alınmasında ihracatın artırılması bir alternatif çözüm olarak olabilir ancak ihracatın artması önemli ölçüde ilave enerji kullanımını gerektirmektedir. İlave enerji kullanımı yine enerji ithalatıyla sağlandığında, dış ticaret açığına pozitif etki etmeyecektir (Demir, 2015. s. 87). Türkiye, enerjide dışa bağımlılıktan kurtulabilirse cari açık sorununu büyük oranda çözecektir.

Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi

Dış ticaret dengesi, ihracat ile ithalat arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Üretimi gerçekleştirilen malların başka ülkelere satımı ya da diğer ülkelerden alımlarının işlendiği hesaba dış ticaret hesabı denir. Dış ticaret dengesinin açık vermesi, ekonominin döviz kazanımlarının döviz giderlerinden az olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ihracat, ithalatın belli bir kısmını karşılamaktadır (Peker, 2009, s. 172). Cari işlemler açığının en önemli nedenlerinden biri dış ticaret açığıdır.

Ülkemizde 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte, diğer ülkelerle serbest ticaret yapmanın önü açılmış ve ihracata dayalı ekonomik büyüme modeli çerçevesinde işlemler yürütülmüştür. Dışa açılma süreci sonunda ülkemiz, ihraç ettiği kadar daha fazlasını ithal etmeye başlamış ve bu durum dış ticaret açığıyla sonuçlanmıştır. Türkiye'nin 2000 ve 2019 yılları arasındaki dış ticaret dengesine ilişkin bilgiler aşağıda yer alan tabloda görülmektedir. Bu dönemde ülkemizin ihracatı ithalatından küçük olmuş, kriz yıllarında genellikle azalan ve devam eden süreçte de gittikçe artan bir seyir izleyen dış ticaret açığı yaşanmıştır. Dış ticaret açığındaki değişimlerin nedenleri arasında, enerji talebinde ki değişimler sonucunda ithal edilen enerji miktarlarında ki farklar ve enerji fiyatlarında ki artışlar bulunmaktadır. Ülkemizin büyük orandaki enerji ithalatının arkasında, elektrik enerjisi üretiminde petrol ve doğalgaz kullanımına ağırlık verilmesinin de olduğu unutulmamalıdır. Ülkemiz enerjide izleyen değil izlenen ülke olmalı ve bunun içinde önce paradigmasını değiştirmelidir (Çetin, s. 14). Böyle bir yol izlemesi ülke ekonomimizin ve ülkemizde yaşayan bireylerin yararına olacaktır.

Tablo 3'te yer alan veriler incelendiğinde ülkemizin dış ticaret açığı 2009 yılında oldukça azalmış olsa da ilerleyen yıllarda devam etmiş ve en fazla açık 2011 yılında yaklaşık 105 milyar 934 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ülkemiz dış ticaret açığı yaklaşık 55 milyar 127 milyon dolar iken 2019 yılında bu açık 31 milyar 240 milyon dolar olmuştur. Son yıllarda dış ticaret dengesinde ki açığın azalmasında ise enerji fiyatlarındaki düşüşün etkili olduğu gözlenmektedir. Enerji fiyatlarında düşüş olmaması durumunda ülkemiz dış ticaret açığında azalma yerine ve daha fazla artış gerçekleşecektir.

Tablo 3: Yıllar İtibariyle Türkiye’de Dış Ticaret Dengesi

Yıl	İhracat Milyon Dolar	İthalat Milyon Dolar	Dış Ticaret Dengesi Milyon Dolar
2000	27.775	54.503	-26.727
2001	31.334	41.399	-10.064
2002	36.059	51.554	-15.494
2003	47.253	69.340	-22.086
2004	63.167	97.540	-34.372
2005	73.476	116.774	-43.297
2006	85.535	139.576	-54.041
2007	107.272	170.063	-62.790
2008	132.027	201.964	-69.936
2009	102.143	140.928	-38.785
2010	113.883	185.544	-71.661
2011	134.907	240.842	-105.934
2012	152.462	236.545	-84.083
2013	151.803	251.661	-99.858
2014	157.610	242.177	-84.567
2015	143.838	207.234	-63.396
2016	142.529	198.618	-56.089
2017	156.992	233.799	-76.807
2018	167.920	223.047	-55.127
2019	171.464	202.704	-31.240

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Ülkemiz dış ticaret açığını ve buna bağlı olarak cari açığını olumsuz etkileyen, Türkiye'nin ithalatı içinde önemli paya sahip olan ham petrol ve doğalgaz ithalatıdır. Enerji fiyatlarında yaşanan sürekli artışlar, üretim maliyetini arttırırken, üretim sektörünün yaptığı ithalatın maliyetini de

yükseltmektedir. Cari açığın petrolden kaynaklanan kısmı, açıkta katılık yaratan bir rol oynamaktır (Karabulut ve Danişoğlu, 2006, s. 49). Genel olarak yapılan ekonometrik çalışmalar, enerji talebinin büyümeye paralel olarak arttığını ve fosil kaynak ithalatçısı ülkelerin cari açık sorunlarına neden olduğunu ortaya koymuştur ancak enerji nedeniyle cari açık sorunu yaşayan ekonomiler için ithalatın nasıl ikame edileceğine dair çözüm sunan yeterli düzeyde bir çalışma bulunmamaktadır (Saçık, Yokuş, Alagöz, Yokuş, 2020, s. 4). Ülkemiz elektrik üretimini ve enerji açığını azaltma yoluna gitmezse enerji dışı fazla vererek dış ticaret açığını azaltma yoluna gidebilir. Bu durumun örneği Almaya, Hollanda, Fransa, İtalya gibi ülkelerde de görülmektedir fakat bu ülkelerde yüksek teknoloji üzerine kurulu sanayi üretimi olduğu unutulmamalıdır.

Elektrik Enerjisinde Kamu ve Özel Sektör Payları

Elektrik enerjisi, 1878 yılında aydınlanma amaçlı kullanılmaya başlasada Türkiye’de ilk elektrik üretim santrali 1902’de Tarsus’ta kurulan 2 kW gücüne sahip bir su değirmeni olmuştur. Ülkemizin ilk taş kömürü santrali ise 1913 yılında İstanbul’da inşa edilen Silahtarğa Elektrik Santrali’dir. Ülkemizin 1923 yılında 45 MWh üretim kapasitesi varken 1950’li yıllara gelindiğinde üretim kapasitemiz 500 MWh’a ulaşmıştır. Bu dönemde devlet ve özel sektör ortaklı elektrik üretim santralleri yapılmaya başlanmıştır. 1953 yılında büyük ve orta ölçekli hidroelektrik santrallerin olması amaçlanarak Devlet Su İşleri (DSİ) kurulmuştur. Elektrik enerjisi üretim, tüketim, dağıtım hizmetlerinin yaygınlaşması ile birlikte 1970 yılında Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) kurulmuştur. 1970’li yıllara gelindiğinde ise yaşanan petrol krizi tüm dünyayı etkilemiştir. 1984 yılında TEK monopolü kaldırılmış hukuki yapısında ve organlarında değişiklikler yapılarak Kamu İktisadi Kuruluşuna dönüşümü gerçekleştirilmiştir (Karagöl, Tür, 2017, s. 15). Bu yaşanan süreçte özelleştirmenin yolu açılmıştır.

Mülkiyeti kamuya ait olan işletme birimlerinin yönetiminin bir bütün olarak tamamen özel sektöre devredilmesi olarak tanımlanabilen özelleştirme, günümüzde ülkelerin refah seviyesinin yükseltilmesine önemli katkı sağlaması nedeniyle kabul görmüş bir uygulamadır (Yılmaz, 1996, s.287). Özelleştirme ilk defa elektrik sektöründe özel kesimin katılımı sağlamak amacıyla 1984 yılında çıkarılan 3096 sayılı kanunla başlatılmış ve ilk olarak 1990 yılında işletme hakkı devri modeli ile gerçekleştirilmiştir. Elektrik enerjisi üretiminde özel sektörün payı da yıllar itibariyle de artmıştır (Alemdaroğlu, 2007, s.86).

Ülkemizde büyük ölçüde kamu eliyle yürütülen elektrik enerjisi sektöründe özelleştirme uygulaması gündeme gelmiştir. Elektrik piyasaları özellikle 2001 yılından bu yana önemli bir değişim süreci geçirmiştir. Elektrik enerjisi üretim, iletim ve dağıtımı, son derece sermaye yoğun olup, yüksek oranlarda yatırım harcamasını gerektirmektedir. Ülkemizde elektrik enerjisinde özelleştirmeyi gerekli kılan nedenler genel olarak; hidrolik enerji potansiyelinin değerlendirilmesi, elektrik enerjisi talebinin karşılanması, sektörün finansman ihtiyacının karşılanması, sektörle ilgili işletmeciler ve yatırımcı kamu kuruluşlarının çağdaş yönetim ve organizasyon yapısına kavuşturulması ve kamunun tekelleri ortadan kaldırılması olarak sıralanabilir (Yılmaz, 1996, s.289).

Son yıllar itibariyle özel sektör tarafından gerçekleştirilen enerji üretim tesisi yatırımları artmıştır. 2002 yılında elektrik üretiminde kamu sektörünün payı özel sektör payından büyüktür. 2002 yılında %59,8 olan kamu payı 2015 yılında %21,1’e gerilemiş; 2002 yılında %40,2 olan özel sektör payı ise 2015 yılından % 78,9’a yükselmiştir. Özel sektörün 2016 yılında ki payı ise % 83 olmuştur (ETKB, 2017, s. 19). 2018 ve 2019 yılları elektrik enerjisinin kurulu gücünün kuruluşlara göre dağılımı toplamda %2 değişiklik göstermiştir. Günümüzde bu değişiklik giderek artmaktadır. Serbest Üretim İşletmeleri en yüksek paya sahipken onu EÜAŞ santralleri takip etmektedir.

Elektrik sektöründe, kârlılık ve verimliliğin artırılması amacıyla mevcut tesislerin daha verimli çalıştırılmasında ve yeni üretim tesislerinin yapımında özel sektörün katkısının sağlanması için Enerji Bakanlığı bünyesinde özelleştirme çalışmaları da sürmektedir (Ozan, 2011, s. 41). Ülkemiz son 10 yılda elektrik üretiminden dağıtımına, iletimine kadar tüm enerji sektörüne 50 milyar dolar yatırım yapmıştır. Bu rakamın % 63’ü ise özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir (Yıldız, 2014, s. 27).

Ülkemizde uygulanan enerji politikaları çerçevesinde enerji yatırımlarının özel sektör tarafından gerçekleştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir.

Önemli stratejik coğrafi konuma ve zengin doğal kaynaklara sahip olan ülkemiz, dünya da ki gelişmelerden illa ki etkilenenecektir. Serbest ekonominin kurulması, ticaretin liberalleşmesi gibi çağdaş ekonomik teorilerin dışında kalamaz. Fakat cumhuriyetlerinin temel ilkelerinden bağımsız gelişim stratejilerinden yerli sanayicisini korumasından, gerekli ekonomik yapılanmalarından, sosyal adalet ve sosyal refah gibi unsurlarından vazgeçilmemelidir (Ramazanoğlu, 2009, s. 8).

Ülkemiz, özellikle 2010 yılından günümüze teşvikleri düzenleyen mevzuatın yürürlüğe girmesiyle birlikte yerli ve yabancı yenilenebilir enerji yatırımcılarının dikkatini çekmektedir. Covid-19 pandemi sürecinin enerji piyasalarında ki etkisi ilk başta fiyatların düşmesiyle başlasada 2021 yılında enerji fiyatlarında döviz kuruna bağlı ciddi artışlar yaşanmıştır. Pandemi koşullarına rağmen yenilenebilir enerji olan güneş enerjisi büyümeye devam etmiştir ve şimdiye kadar olan en büyük artışını kaydeden güç olmuştur (BP, 2021, s. 2). Yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji elde edilmesi fosil kaynaklara göre daha maliyetli olduğundan özellikle yenilenebilir kaynaklardan enerji elde edilmesi konusunda özel sektör payının artırılması gerekli görülebilir.

Enerjide İthalata Olan Bağımlılık

Enerjide ithalata olan bağımlılık, ülkelerin yeteri kadar fosil enerji kaynağına sahip olmamasından, yenilenebilir enerji kaynaklarını gereken ölçüde kullanamamasından ve yeterli yerli kaynak arama çalışmalarının yapılmamasının sonucudur. Ülkeler enerji talebinin üretimle karşılanamayan kısmını ithal ederler ve enerji de ithalata bağımlılık gerçekleşir.

Ülkemizin artan enerji talebi doğrultusunda enerji üretimini arttıramamasıyla birlikte enerjide enerji de dışa bağımlılığı 1990'lı yıllara kıyasla gittikçe artış göstermektedir. Türkiye'nin sanayi üretiminde kullandığı enerjide dış bağımlılığın olması ekonomimiz üzerinde ki en önemli baskılardan biridir. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı 2000'li yıllardan itibaren %70 seviyelerinde seyretmektedir. Enerji ithalatımızın olmaması durumunda ülkemizin cari açığı neredeyse tamamen kapanmaktadır. Ülkemiz fosil yakıt ithalatının cari açıkları arttırması, Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesini de zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin elektrik üretimi için sadece yenilenebilir enerji kaynaklarına değil, alternatif kaynaklarına da ihtiyacı vardır. Bu açıdan en önemli kaynak olarak karşımıza nükleer enerji çıkmaktadır. Nükleer güç santralinde az miktarda yakıt ile yüksek miktarda enerji üretimi, santrallerde kullanılan yakıtın uzun yıllar enerji ihtiyacını karşılamasını sağlayacaktır. Türkiye, Akkuyu ve Sinop'ta kurulacak nükleer santraller sayesinde 16 milyar metreküp doğalgaz ithal etmekten ve dolayısıyla doğalgaza yıllık 7.2 milyar dolar ödemekten kurtulacaktır (Nükleer Enerji Proje Uygulama Daire Başkanlığı, 2015, s. 11). Üç yılda doğalgaz ithalatına ödenecek para ile Mersin-Akkuyu'da 4 ünite nükleer santral kurulabilecektir. Nükleer enerji Türkiye için arz güvenliğinin sağlanması, enerji de ithalata olan bağımlılığımızın düşürülmesi ve cari açığımızın azaltılması için büyük önem arz etmektedir. Fransa'nın petrol (% 99)ve doğal gaz (% 97) ithalat oranları ülkemizde ki gibi yüksek olmasına rağmen Fransa'nın enerjide ithalata bağımlılık oranı % 50'dir. Bunun temel sebebi de Fransa da elektrik üretiminde nükleer enerjinin payının % 75 olmasıdır (Enerji & Tabii Kaynaklar Dergisi, 2014, s. 88). Planlanan nükleer santrallerin kurulması ile doğal gaza dayalı elektrik üretiminde düşüş yaşanması ile enerji arz güvenliğinin artırılması hedeflenirken bu durum aynı zamanda enerji ithalatımıza da olumlu katkı sağlayacaktır. Nükleer atıkların uygun ortamlarda muhafaza edilmemesi ve yaşanabilecek olumsuz gelişmeler doğrultusunda tarihte de örneklerini görebildiğimiz nükleer kazalar yaşanabilir. Bu durum ülkenin ve ülke de yaşayan toplumu etkileyeceği gibi atılması çok zordur ancak ülkemizde de enerji açığı gibi önemli ve sürdürülebilir olmayan bir durum da yaşanmaktadır.

Enerji arz güvenliği açısından, ülkemiz enerji piyasasında yaşanan gelişmeler karşısında aktif olmak zorundadır. Türkiye, dünya enerji ticaretinde sahip olduğu jeopolitik konum avantajını kullanarak, petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına daha düşük maliyetlerle ulaşımını sağlayacak enerji kaynaklarının transferi ve işlenmesi gibi alanlarda işletme ortaklığı gibi çok uluslu iş birlikliklerini

zorlamaya devam etmelidir (Uysal, Yılmaz ve Taş, 2015, s.63). Türkiye’de cari açık; ara mal ve enerjide dışarıya bağımlılık, yurt içi tasarruflarının yetersizliği, yatırımların istenen düzeyde olmaması, faiz ve kur politikaları ve diğer birçok iç ve dış unsurdan etkilenmektedir. Enerji ithalatını azaltmanın yolu, öncelikle doğalgaz ve petrol ithalatını azaltmaktan geçmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde artan enerji talebine bağlı olarak sürekli artan enerji ithalatı ve dışa bağımlılık; cari işlemler hesabının açık vermesine, ekonomik dengelerin bozulmasına, ekonominin dış şoklara karşı daha kırılgan hale gelmesine ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği konusundaki endişelerin artmasına neden olmuştur. Ülkemizde enerji de ithalata bağımlılık azalmadığı ve yerli kaynaklardan enerji üretimi sağlanmadığı sürece enerji açığı, ekonomik baskılar yaratmaya devam edecektir.

Dünya da bazı ülkeler enerji dışı fazla vererek enerji ithalatının ekonomiye yaptığı baskıyı azaltma yolunu seçmiştir. Enerji üretimini geliştirerek enerji ihracatı sonucunda gelir elde ederek cari fazla veren ülkelerde tabii ki vardır. Dünya kömür üretiminde Çin ilk sırayı alırken, ABD ikinci sırada, Hindistan ise üçüncü sıradadır. Suudi Arabistan, Rusya ve ABD Dünya ham petrol üretiminde başlarda yer almaktadır. ABD, Rusya, İran, Katar, Kanada ve Çin Dünya doğalgaz üretiminde ilk sıralardadır. Hidroelektrik üretiminin Dünya üretimi içindeki yüzdesi yüksek olan ülkeler de sırasıyla Çin, Brezilya, Kanada, ABD ve Rusya’dır. Fransa işletmede olan nükleer santrallerle elektrik enerjisini çoğunlukla nükleer enerjiden sağlamaktadır. Doğalgaz ve petrol ihracat gelirleri yüksek olan Rusya bile elektrik enerjisi üretiminde nükleer enerjiden yararlanmaktadır.

Dünya da elektrik üretiminde kullanılan kaynaklar incelendiğinde en çok kullanılan kaynağın kömür olduğu ve arkasından doğal gazın geldiği görülmektedir. Ülkemiz ise doğalgazda net ithalatçı olmasına rağmen durum farklıdır. Yapılan araştırmalara göre ülkemizde elektrik üretiminde doğalgaz ve petrol payı %20, kömür %30, hidrolik %30, diğer yenilenebilir kaynaklar %10 nükleer enerji ise %5-10 şeklinde olduğu takdirde enerjinin ekonomi üzerinde ki baskısı azalacaktır. Yaşanan bu durum ile birlikte fosil enerji kullanımının sebep olduğu çevre sorunlarına da çözüm getirilecektir. Sürekli artan enerji tüketiminden kaynaklanan çevre kirliliğinin ve iklim değişikliğinin önlenmesi, sera gazı salınımlarının azaltılması için de yenilenebilir enerji kaynaklarına daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda yeni yatırımların yapılması şarttır. Ülkemizin jeopolitik konumu gereği, yenilenebilir enerji kaynağı açısından oldukça zengin olduğu görülmektedir. Bu kaynaklardan etkin ve verimli yararlanması, Türkiye’nin artan cari açık sorununa çözüm sunacaktır. Enerjide dışa bağımlılığı azaltmada arz yönlü politikalar kadar talebi düzenleyen ve enerjinin verimli kullanılmasını sağlayan politikalar da oldukça önemlidir. Enerji sektörüne yönelik planlanan yeterli eğitimler ile birlikte elektrik enerjisinin önemi topluma duyurulmalıdır. Böylece geleceğe yönelik kaygı duymamız için nedenler azalacak, ekonomiye güven algısı değişecektir.

Ülkemiz için yapılması gereken ilk çalışma, elektrik enerjisi üretiminde doğalgaza bağımlılık payını düşürmektir. Bu yapılmazsa ülkemiz dünya enerji fiyatlarının değişimine bağlı olarak pahalı enerji faturalarını ödemeye devam edecektir. İlk olarak elektrik enerjisi üretiminde doğalgazın payının azaltılması zorunluluk olmuştur. Bu durum enerjide dışa bağımlılığı, cari açığı büyük ölçüde azaltacak ve cari açığın GSYH içinde ki oranı da azalmış olacaktır. Elektrik enerjisi üretiminde iyileştirici politikaların geliştirilmesine destek fikirler geliştirilmelidir. Ülkemizde son dönemlerde yapılan keşiflerde Karadeniz’de doğalgaz rezervlerine ulaşılması ekonomimiz için yeni bir umut olmuştur. Elektrik üretiminin etkin kaynaktan üretimi konusunda yapılan araştırmalar çerçevesinde de elektrikliğin etkin kullanımına da yönelik alınacak olan kararlarda dikkatli davranılmalıdır. Böylece elektrik tüketim etkinliğinin artırılması ve potansiyel iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi konusunda daha doğru ve etkili adımlar atılabilecektir. Elektrik enerjisi üretimi uygun kaynaktan yapılırsa ülkemizdeki enerji darboğazının aşılması sağlanacaktır ve enerji açığı sürdürülebilir kılınabilecektir. Ülkemiz enerji darboğazından çıkması gerektiği gerçeğiyle yüzleşmeli, mevcut potansiyelini biran önce değerlendirmelidir.

Kaynakça

- Alemdaroğlu N. (2007), *Enerji Sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, Prive Grafik Matbaacılık.
- Babaoğlu B. (2005), Türkiye'de Cari İşlemler Dengesi Sürdürülebilirliği, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Ankara.
- Bp Statistical Review of World Energy July 2021, (22.10.2021), <http://www.bp.com/statisticalreview>, adresinden alındı.
- Çetin E. (02.03.2016) Türkiye'nin Meseleleri ve Çözüm Önerileri, <https://www.ogu.edu.tr/files/birimduyuru/2bf6b03b-c2e6-4f47-8604-845f08457fea/201172095230.pdf> adresinden alındı.
- Demir R. (2015), Türkiye'nin Enerji İthalatı ve Cari Açık Sorunu, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Eğilmez M. (2015), *Örneklerle Kolay Ekonomi*, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (1 Ocak 2017), Dünya Ve Ülkemiz Enerji Ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Sayı: 15.
- Enerji Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2019), Elektrik Piyasası 2018 Yılı Piyasa Gelişim Raporu.
- Enerji Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2021), Elektrik Piyasası 2020 Yılı Piyasa Gelişim Raporu.
- Enerji Petrol Gaz, Petrol ve LPG Sektörlerinin Gazetesi, Yıl: 45, Sayı: 552.
- Enerji & Tabii Kaynaklar Dergisi*, (2014), 2023'e 9 Kala, Desen Ofset, Ankara.
- Ertek T. (2005), *Makroekonomiye Giriş*, Beta Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Ertürk E. (2010), *Uluslararası İktisat*, 3. Baskı, Alfa, İstanbul.
- Ertürk E. (Mayıs-Haziran 2013), "Sürdürülebilir Enerji Açığı", TİSK, Ankara.
- Karabulut G., Danişoğlu A. Ç. (2006), "Türkiye'de Cari İşlemler Açığının Büyümesini Etkileyen Faktörler", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8:1.
- Karagöl Tanas E., Tür Mehmet R. (2017), Türkiye'de Elektrik Enerjisi, Seta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Karluk S. R. (1996), Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, Genişletilmiş 4. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Murat, S., Hobikoğlu, E. H., & Dalyancı, L. (2014). Structure And Sustainability Of Current Account Deficit İn Turkish Economy. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 150, 977-984.
- Nükleer Güç Santralleri ve Türkiye, Nükleer Enerji Proje Uygulama Daire Başkanlığı, Yayın No:2.
- Ozan B. (2011), "Türkiye'de Enerji Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme." *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*1(14).

- Peker O. (2009), “Türkiye’deki Cari Açık Sürdürülebilir mi? Ekonometrik Bir Analiz”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (17).
- Ramazanoğlu G., İ. Atilla Acar, Bekir Gövdere, (2009), “Yeni Kriz Enerji Krizi Mi?” *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*1/2.
- Saçık, S. Y., Yokuş, N., Alagöz, M., & Yokuş, T. (2020). Optimum Renewable Energy Investment Planning in Terms of Current Deficit: Turkey Model. *Energies*, 13(6), 1509.
- Uysal D., Yılmaz Kubilay Ç., Taş T. Haziran (2015), “Enerji İthalatı ve Cari Açık İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1.
- Yaman Y. (2007) Enerji Tasarrufu Ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız T. (2014), “Enerji Sektörüne On Yılda Elli Milyar Dolar Yatırım”, Yükselen Türkiye Ekonomisinin 10 Yılı, Desen Ofset, Ankara.
- Yılmaz E. (20.05.2016), “Türkiye’de Elektrik Enerjisi Sektörünün Özelleştirmesinde Karşılaşılan Yasal Sorunlar Ve Sağlıklı Özelleştirme Uygulamaları İçin Öngörülen Çözüm Önerileri”, http://www.emo.org.tr/ekler/2bd1aedcca34c14_ek.pdf adresinden alındı.

Teşekkür: Çalışmalarımı yürütürken benden desteğini esirgemeyen, tez araştırma konumu belirlemede destekçi olan, bilgilerini ve deneyimlerini benimle paylaşan çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Emin ERTÜRK’e emeklerinden ve anlayışlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Z Kuşağını Fintekleri Kullanmaya Motive Eden Faktörlerin Tespitine Yönelik Ampirik Bir Çalışma

Serhan KESKİN
drserhankeskin@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-8282-3358

Araştırma Makalesi	DOI:...
Geliş Tarihi: 03.12.2021	Kabul Tarihi: 10.12.2021

Atf Bilgisi

Keskin, S. (2021). Z Kuşağını Fintekleri Kullanmaya Motive Eden Faktörlerin Tespitine Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 153-161

ÖZ

Teknolojik yeniliklerin artması, internetin günlük hayatta kullanılması gibi gelişmelerle birlikte finansal kuruluşmüşterilerine sunulmak üzere teknolojik uygulamalar geliştirilmektedir. Bu uygulamaları ifade etmek üzere 'finans' ve 'teknoloji' kelimelerinden 'Fintek' kelimesi türetilmiştir. Finteklerin önemli bir hedef müşteri kitlesi Z Kuşağıdır. Z Kuşağı, 1997 – 2012 yılları arasında doğan, bireysel, sorgulayıcı, internet üzerinden sosyalleşen, bilgiye çabuk ulaşması nedeniyle kolay sıkılan, antiotoriter kişilerdir. Z Kuşağını, Fintekleri kullanmaya motive eden faktörlerin tespit edilmesi, onlara yönelik pazarlama çalışmalarının başarısına katkı verebilecektir. Bu çalışmada, algılanan kullanışlılık, sosyal etkileşim, algılanan risk, gerekli altyapı ve test edebilme Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörler olarak tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Fintek, Z Kuşağı, Motivasyon.

An Ampirical Study to Identify the Factors That Motivate Generation Z to Use Fintechs

ABSTRACT

Along with developments such as the increase in technological innovations and the usage of the internet in daily life, technological applications have been developed to be presented to the customers of financial institutions. The word Fintech is derived from the words 'finance' and 'technology' to express these applications. An important target customer group of Fintechs is Generation Z. Generation Z, individuals who were born between 1997 and 2012, comprises people who behave individually and inquisitive, socialize over the internet and get bored easily due to their quick access to information, and anti-authoritarian. Identifying the factors that motivate Generation Z to use Fintechs will contribute to the success of marketing strategies targeting Z Generation. In this study, perceived usefulness, social interaction, perceived risk, necessary infrastructure and testibility were identified as the factors that motivate Generation Z to use Fintechs.

Keywords: Fintech, Z Generation, Motivation.

Giriş

Teknolojik yeniliklerin artması, internetin günlük hayatta kullanılması gibi gelişmelerle birlikte teknoloji hayatın her alanında kullanılmaya başlanmış ve her sektör bu gelişmelerden etkilenmiştir. En çok etkilenen sektörlerden bir tanesi finans sektörüdür. Gerek finansal kuruluşlara gerekse tüketicilere sunduğu faydalar nedeniyle teknolojiyi kullanan finansal ürünler ve uygulamalar yoğun şekilde tercih edilir hale gelmiştir. Bu gelişmelerle birlikte finans kuruluşlarının müşterilerine sunulan yeni teknolojik uygulamaları ifade etmek üzere 'finans' ve 'teknoloji' kelimelerinden türetilen 'Fintek' kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.

Finansal kuruluşlarının teknolojiyi kullanmaları yeni bir durum değildir. Finansal kuruluşlar bilgi işleme, ATM, banka kartı, para transferi gibi uygulamalarda teknolojiyi uzun zamandır kullanmaktadır. Ancak 2008 yılı Fintek uygulamaları için bir dönüm noktası olarak tarihlenmektedir (Singh ve Komal, 2009, s.15). 2008 yılının milat alınmasının temel nedeni bu tarihte gerçekleşen, mortgage krizi olarak isimlendirilen, dünya geneline yayılan ve etkisi her yerde hissedilen ekonomik krizdir. Krizi takiben müşterilerin finansal karar alma şekillerinin değişmesinin yanı sıra otoritelerin yaptığı düzenlemeler Finteklerin gelişmesinin önünü açmıştır. Bu noktada Fintekler bir uygulama veya bir piyasadan çok öte henüz potansiyelinin pek azı kullanılan bir endüstri haline gelmiştir (Statista, 2019, s.2).

Gerek finansal kurumlara gerekse tüketicilere sağladığı faydalar nedeniyle Fintek uygulamaları sayı ve tür olarak her geçen gün artmaktadır. Yoğun olarak kullanılan Fintek uygulamaları online ödemeler, temassız ve mobil ödemeler, dijital bankacılık, para transferi ve kripto para birimleri olarak sıralanabilir¹. Bu uygulamalara ilave olarak çağrı merkezi uygulamaları, akıllı ve otomatik oluşturulan sözleşmeler, verilerin merkezi olmayacak şekilde depolanması, parmak izi, göz ve ses tanısının doğrulama amaçlı kullanımı diğer Fintek uygulamalarıdır². Fintekler, yapay zeka ve makine öğrenmesi, büyük data ve data analizi, robotik process otomasyonu ve blockchain teknolojilerini kullanarak kitle fonlaması platformları, mobil ödemeler, robot danışmanlık, sigorta teknolojisi ve düzenleyici teknoloji alanlarında hizmet sunmaktadır³. Açık bankacılık da son dönemde gündemde olan Fintek uygulamalarından bir tanesidir.

Günümüzde siyasetten sağlığa, insan kaynaklarından pazarlamaya kadar birçok alanda en çok konuşulan konulardan biri Z Kuşağı veya Z Jenerasyonu olarak isimlendirilen demografik kuşaktır. Z Kuşağı denilerek 1997 – 2012 yılları arasında doğan, bireysel, sorgulayıcı, internet üzerinden sosyalleşen, bilgiye çabuk ulaşması nedeniyle kolay sıkılan, antiotoriter kişiler kastedilmektedir⁴. Bu kuşak, teknolojinin hayatın merkezinde olduğu dönemde doğmuş ve teknoloji ile çok erken yaşlarda tanışmıştır. Bu sayede erken yaşlarda eğitilen kuşak, önceki kuşaklara göre daha çabuk mental gelişme göstermektedir. Bu kuşak için teknolojik ürünler günlük hayatın bir parçasıdır (Tuncer, 2014, s.123). Z Kuşağı doğru bildiklerini yapma taraftarıdır ve doğru bildikleri, elde ettikleri yeni bilgilerle çabucak değişebilmektedir. Bu haliyle yeni bilgilere ve yeni doğrulara açıktırlar. Kendilerini özgürce ifade etmeye istekli ve farklı düşüncede kişilerle ilişkiye hazırdırlar (Francis veHoefel, 2018, s.2). Bu özellikleri, Z Kuşağının önceki kuşaklara göre farklı beklentiler taşıdıklarına ve farklı tepkiler verdiklerine işaret etmektedir (Wang, 2015, s.220). 2021 yılı itibariyle Türkiye’de Z Kuşağına mensup 21 milyon kişi varken, bu grubun yaklaşık 7 milyonu 18 yaş ve üstüdür⁵.

Fintekler ve Z Kuşağı önümüzdeki dönemde finans dünyasında oyunun kurallarını yeniden belirleyecek iki önemli etken olarak karşımızda durmaktadır. Finteklerin kullanımı ile birlikte dijitalleşme ve mobil bankacılığın esnekliğinin ve kolay erişilebilirliğinin artıyor olması genç kuşağın bankalara olan bağımlılığını azaltmakta, hizmetin nerden alındığından çok kalitesi, güvenilirliği ve kolaylığı ön plana çıkmaktadır⁶. Z Kuşağının sayı ve teknoloji kullanma becerisi ile potansiyeli, Finteklerin Z Kuşağına sunduğu faydalar, Finteklerin Z Kuşağına pazarlanmasına yönelik stratejiler geliştirilmesini öncelikli hale getirmektedir. Bu önceliğe katkı vermek üzere yapılacak çalışmalarla Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörlerintespit edilmesi, bu alanda geliştirilecek pazarlama stratejilerinin verimliliğini ve etkinliğini artıracaktır.

Motivasyon Unsurları

Tüketicileri, yeni teknolojik ürünleri kullanmaya motive eden ve tüketicilerin bu ürünlere adaptasyonunu kolaylaştıran faktörleri tespit etmeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazılarında elde edilen ve Z Kuşağını, Fintekleri kullanmaya motive etme potansiyeli olan sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Tüketicilerin teknolojik ürünlere adaptasyonunu açıklamaya yönelik modellerden bir tanesi teknoloji adaptasyon modeli ismi verilen çalışmadır. Modele göre algılanan kullanışlılık ve algılanan kullanım kolaylığı adaptasyona etki eden iki temel değişkendir. Algılanan kullanışlılık ile teknolojiyi kullanan

¹<https://fintechistanbul.org/2021/05/17/fintech-nedir/>

²https://startupteknoloji.com/bankalar-neler-vaat-ederler-fintechler-neler-yapar/?doing_wp_cron=1621581850.5887999534606933593750

³https://www.google.com/search?q=translate&rlz=1C1GCEB_enTR935TR935&oq=translate&aqs=chrome.69i59j0l6j69i65.1918j1j1&sourceid=chrome&ie=UTF-8&safe=active&ssui=on

⁴https://tr.wikipedia.org/wiki/Z_ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1#:~:text=Z%20ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1%20veya%20Z%20jenerasyonu,nedeniyle%20kolay%20s%C4%B1k%C4%B1lgan%2C%20antiotoriter%20tiptedir.

⁵<https://www.nvi.gov.tr/>

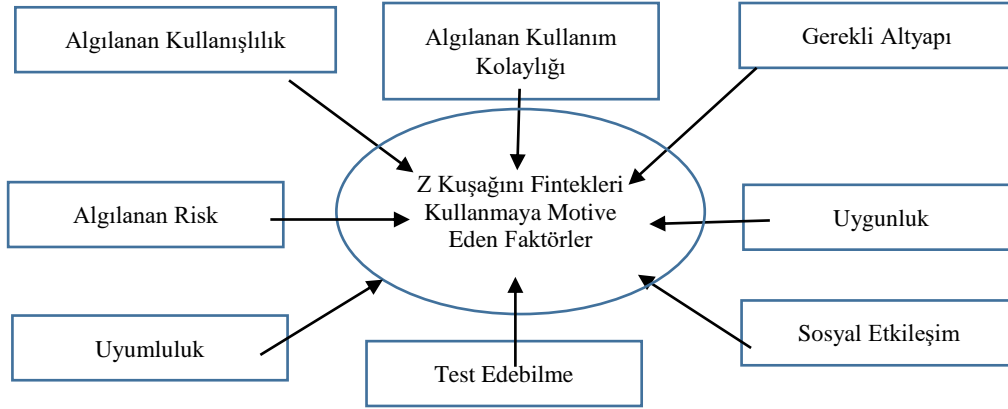
⁶<https://fintechistanbul.org/2019/04/09/bankalar-z-kusagini-kazanamama-tehlikesiyle-karsi-karsiya/>

tüketicinin performansındaki artış, algılanan kullanım kolaylığı ile kullanıcının sistemi çaba sarf etmeden kullanabilmesi kast edilir (Davis, Bagozzi ve Warshaw, 1989, s.985). Bir başka modelde ise tüketici davranışını etkileyen üç faktörden bahsedilmektedir. Bu faktörler tüketicinin teknolojik ürünü kullanmaya yönelik olumlu niyetinin olması, bu niyetin tüketiciyi ürünü kullanmaya adapte etmesi ve adaptasyon ile birlikte ürün kullanımının sürekli hale gelmesidir (Cheung vd, 2003, s.201). Süreç modeline göre tüketici davranışı, tüketici karakterinden, çevreden, teknoloji desteğinden, teknolojiden ve benzer faktörlerden etkilenen bir süreçtir (Turban, Lee, King ve Chung, 2000, s.74). Constantinides tarafından geliştirilen ve 4S ismi verilen model pazarlamanın klasik 4P modelinden esinlenerek geliştirilmiştir. Bu modelde teknoloji kullanımı göz önüne alınarak fayda (scope), web sitesi (site), sinerji (synergy) ve sistem (system) adaptasyonu etkileyen dört faktör olarak belirlenmiş ve bu dört faktörün ilk harflerinden yola çıkılarak modele 4S ismi verilmiştir (Constantinides, 2002, s.61). Li ve Zhang'ın 2002 tarihli çalışmalarında online tüketici davranışını etkileyen ve beşi bağımlı, beşi bağımsız olan on değişken tespit edilmiştir. Modelde bahsedilen beş bağımsız değişken dış çevre, kişisel özellikler, demografî, web sitesi kalitesi ve satıcı/hizmet/ürün özellikleriyken, beş bağımlı değişken online alışverişe karşı tutum, alışveriş niyeti, karar verme, satın alma ve müşteri tatmini olarak sıralanmıştır (Li ve Zhang, 2002, s.510). Planlı davranış teorisinde, davranış niyeti tutumun ve standartların bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır (Fishbein veAzjen, 1975, s.54). Yeni teorinin yayılımı isimli model, bir düşünce veya ürünün kullanımının hız kazanmasını ve zaman içerisinde bir popülasyona veya sosyal sisteme yayılmasını açıklar. Model, bir yeniliğe adaptasyonu etkileyen beş ana faktörü tanımlar. Bu faktörler göreceli avantaj, rekabet imkanı, karmaşıklık, denenebilme ve izleyebilmedir (Rogers, 1983, s.24). Yapılan bir diğer çalışmada ise teknolojik faktörlerin yanı sıra hedonik faktörlerin de tüketicilerin motivasyonuna etki yaptığı tespit edilmiştir (Keskin, 2017, s.135). Özcan'ın 2019 tarihli çalışmasında eğitimlerin ve motive edici aktivitelerin bağlılığı artırdığı tespit edilmiştir (Özcan, 2019, s.247). Çalışmalarda ulaşılan sonuçlar toplu halde Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Tüketicileri Teknoloji Kullanmaya Motive Eden Faktörler

Faktör İsmi	Kaynak	Açıklama
Algılanan Kullanışlılık	Al-Qeisi, Hegazy (2015); Pikkarainen, Karjaluoto, Pahnla (2004); Jeong, Yoon (2013); Davis, Bagozzi ve Warshaw, 1989	teknoloji kullanımı ile performans artışı
Algılanan Kullanım Kolaylığı	Gülmez, Kitapçı(2006); Kasheir, Ashour, Yacout(2009); Bayrakdaroğlu (2012); Pikkarainen, Karjaluoto, Pahnla (2004); Davis, Bagozzi ve Warshaw, 1989 Maenpaa, Kanto, Kuusela, Paul (2006); Constantinides, 2002	çaba sarf etmeden kullanabilme
Gerekli Altyapı	Maenpaa, Kanto, Kuusela, Paul (2006); Shanmugam, Wang, Bugshan, Hajli (2014); Turban, Lee, King ve Chung (2000);	teknolojii kullanabilmek için gerekli cihaz, internet bağlantısı vb.
Algılanan Risk	Shanmugam, Wang, Bugshan, Hajli, (2014); Gerrard, Cunningham, Devlin (2006); Li ve Zhang'ın 2002	Haklenme, çalınma veya parasal kayıp gibi muhtemel riskler
Uygunluk	Elia (2009); Shanmugam, Wang, Bugshan, Hajli, (2014); Fishbein, Azjen (1975)	Teknolojinin geçmiş deneyimlere uygun olması
Uyumluluk	Maenpaa, Kanto, Kuusela, Paul (2006); Shanmugam, Wang, Bugshan, Hajli, (2014); Cheung vd, 2003; Constantinides, 2002	Teknolojii kullanmaya eğitilmiş, bilgili ve becerili olma inancı
Test Edebilme	Gerrard, Cunningham, Devlin (2006); Akturan, Tazcan (2012); Rogers (1983)	Potansiyel kullanıcılar için teknolojii test edebilme imkanı olması
Sosyal Etkileşim	Bayrakdaroğlu (2012); Maenpaa, Kanto, Kuusela, Paul (2006); Gerrard, Cunningham, Devlin (2006); Li, Zhang (2002);	Teknoloji ile ilgili kişisel tutumun sosyal çevre tarafından etkilenme derecesi

Bu bilgiler ışığında Z Kuşağını, Fintekleri kullanmaya motive edecek sekiz değişkeni içerecek şekilde model oluşturulmuştur. Bu sekiz değişken algılanan kullanılabilirlik, algılanan kullanım kolaylığı, gerekli altyapı, algılanan risk, algılanan risk, uygunluk, uyumluluk, uyumluluk, test edilebilirlik ve sosyal etkileşimdir. Model, Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Z Kuşağını, Fintekleri Kullanmaya Motive Eden Faktörler Modeli

Araştırmanın Amacı

Türkiye’de Z Kuşağı tanımı içinde 21 milyon kişi vardır. Bu kişilerden yaklaşık 7 milyonu 18 yaş ve üstünde yani Fintek ürünlerini kullanmaya karar verecek durumdadır. Bu rakamlar, finans dünyasında son yıllarda etkili olmaya başlayan ve etkinliği her yıl biraz daha artacak olan Z Kuşağının finansal kuruluşlar için nasıl bir anlam taşıdığına işaret etmektedir. Yapılacak bir çalışma ile Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörlerin tespiti söz konusu potansiyelin kullanılmasını sağlayacak, aynı zamanda literatürde bu alandaki boşluğu da dolduracaktır.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada, Z Kuşağının Finteklere adaptasyonunu etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu faktörlerin tespit edilmesi, Z Kuşağına Finteklerin pazarlanması esnasında uygulanacak stratejilerin belirlenmesine yardımcı olabilecektir. Araştırmanın teorik çerçevesini belirlemek üzere literatür taraması yapılmıştır. Bu taramayı takiben uygulama aşamasına geçilmiştir. Uygulama aşamasında, düzenlenen bir anket formu ile bilgi toplanmıştır. Anket formu tanıtıcı özelliklerin ve Z Kuşağının Finteklerle ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amacıyla oluşturulmuş ifadelerin yer aldığı iki bölümden oluşturulmuştur.

Anketin ilk bölümünde cinsiyet, yaş, eğitim, gelir ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. İkinci bölüm beşli Likert ölçeğine göre kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum ifadeleri olacak şekilde hazırlanmıştır. Anket formu ile bilgi toplanması sırasında katılımın gönüllü olmasına ve gerekli etik hususlara dikkat edilmiştir.

Anket formu saha çalışması öncesinde 25 kişilik Z Kuşağına uygulanmıştır. Uygulama sırasında katılımcıların önemli bir bölümünün online ödemeler, temassız ödemeler, dijital bankacılık ve kripto paralar gibi Fintek uygulamalarından haberdar oldukları ancak Fintek terimini daha önce duymadıkları görülmüştür. Bu husus ve katılımcıların görüşleri doğrultusunda form güncellenmiştir. Formun giriş bölümünde yer alan “Bu anket formu, Finteklerle ilgili görüşlerinizin öğrenilmesi için hazırlanmıştır. Lütfen, bugüne kadar herhangi bir Fintek uygulamasını kullanmışsanız, bu anket formunu doldurunuz.” ifadesi “Bu anket formu, online ödemeler, temassız ödemeler, dijital bankacılık ve kripto paralar gibi finansal teknoloji uygulamaları olan Finteklerle ilgili görüşlerinizin öğrenilmesi için hazırlanmıştır. Lütfen, bugüne kadar herhangi bir Fintek uygulamasını kullanmışsanız, bu anket formunu doldurunuz” şeklinde değiştirilmiştir. Anket formunun güvenilir ve geçerli olup olmadığı

Cronbach's Alfa testi ile sorgulanmış ve test sonucu 0.829 olarak ölçülmüştür. Bu sonuç formun, güvenilir ve geçerli olduğunu göstermiştir.

Örnekleme Yöntemi

Araştırmada Ankara'da yaşayan Z Kuşağı hedef alınmıştır. Ankara'da yaşayan Z Kuşağı sayısı yaklaşık 475.000'dir⁷. Bu kişilerden 2.000 kişiye sosyal medya alanı twitter üzerinden ulaşılarak anket formunun bağlantısı paylaşılmıştır. Bu kişiler, twitter'a kayıtlı kimlik bilgilerinden Ankara'da yaşadıkları ve Z Kuşağına mensup oldukları tespit edilen kişilerdir. Bu duruma ilave olarak twitter'ı aktif olarak kullananlara ulaşabilmek için son bir haftada içerisinde twitter üzerinden bir paylaşım yapan veya bir paylaşımı beğenen kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Analiz Yöntemi

Ulaşılan 2.000 kişiden, 1436'sı anket formunu görüntülemiş, 622'si anket formunun tamamını cevaplamıştır. Bu 622 anket formundan 598'sinin analize uygun olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen anket formları ile Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörlerin tespit edilmesi için SPSS paket programı kullanılarak analizler yapılmıştır.

Bulgular

Saha çalışması ile ulaşılan verilerin tutarlı olması, aynı zamanda da örneklemin analiz için uygun olması gerekir. Söz konusu tutarlılık Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile kontrol edilir. Yapılan KMO testi sonucu sıfır ve bir arasında bir değerde olacaktır. Test sonucu bire yaklaştıkça, eldeki verilerin tutarlı olduğu, ölçekteki değişkenlerin, diğer değişkenler tarafından mükemmel bir şekilde tahmin edilebileceği sonucuna ulaşılır. Test sonucu sıfıra yaklaştıkça elde edilen değerlere dayalı yorum yapılamayacağı değerlendirilir. Elde edilen verilerin tutarlı olduğuna kanaat getirilebilmesi ve bu verilerle analiz yapılabilmesi için KMO testinin 0.50 ile 1 arasında olması beklenir. Saha çalışması ile elde edilen verilerin analiz edilmeye uygun olup olmadığına ise Barlett testi ile karar verilir.

Saha çalışmasında elde edilen veriler kullanılarak yapılan KMO ve Barlett test sonuçları, verilerin güvenilir, geçerli ve tutarlı olduğunu, bu verilerle analiz yapılabileceğini (Cronbach's Alfa: .829, KMO: .719, Barlett: 5862.774, p<.05) göstermiştir.

Tablo 2:Z Kuşağını Fintekleri Kullanmaya Motive Eden Faktörler

Faktör İsmi	Bileşen	Faktör yükü	özdeğer	F%	Ortalama
Algılanan Kullanışlılık	Fintekleri her yerde kullanabilirim.	.876	8.909	22.105	4.110
	Fintekleri her zaman kullanabilirim.	.865			
	Fintekler, işlemleri başka bir yöntemle göre daha hızlı yapmamı sağlar.	.853			
Sosyal Etkileşim	Fintekleri tercih etmemde sosyal medya reklamları etkili oldu.	.862	7.693	38.454	4.005
	Fintekleri, trend olduğu için tercih ediyorum.	.849			
	Fintekleri tercih etmemde arkadaşlarımdan etkisi var.	.815			
Algılanan Risk	Fintekleri kullanırken herhangi bir tehditle karşılaşmadım.	.851	6.602	49.362	3.925
	Finteklerde hatalı işlem yapma ihtimali diğer yöntemlerden daha düşüktür.	.825			
	Fintekler güvenlidir.	.794			
Gerekli Altyapı	Cep telefonum Fintekleri kullanmak için uygundur.	.826	5.440	58.004	3.775
	Finteklere, her yerden	.789			

⁷<https://www.nvi.gov.tr/>

	bağlanabiliyorum.				
	Fintekler için gerekli internet bağlantı ücreti düşüktür.	.766			
Test Edebilme	Önceden deneme imkanı olan Fintekleri tercih ederim	.785	4.105	66.957	3.550
	Finteklerin, denem esürümü olması tercihimizi etkiler.	.740			
	Tercih etmeden önce Finteklerle ilgili detaylı bilgim olmasını önemserim.	.698			
Cronbach'a Alfa	.829	KMO		.719	
Barlett	5862..774	Sig		.000	

Elde edilen verilerin analizi için faktör analizi tekniği uygulanmıştır. Birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek, kavramsal olarak anlamlı az sayıda yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmak amacıyla faktör analizi kullanılır. Faktör analizi, çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2002, s.473).

Faktör analizi ile veriler beş faktöre ayrılmıştır. Faktör isimleri, bileşenler ve istatistiki bilgileri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler

Teknolojik gelişmelerin finans sektöründe uygulanması ile birlikte Fintekler bir endüstriye dönüşmüş ve sektörde önemli bir konu haline gelmiştir. Diğer taraftan Z Kuşağı, 1997 – 2012 yılları arasında doğmuş, bireysel davranan, sorgulayan, küçük yaşlarda teknoloji ile tanışmış, teknolojiyi kullanarak sosyalleşen, yeniliklere çabuk adapte olan, bilgiye kolay ulaşan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Z Kuşağı bugün hayatın her alanında olduğu gibi finans sektöründe ve Fintek uygulamalarında önemli bir hedef kitle durumundadır.

Z Kuşağı, finans sektörü için yeni tüketici olmaları ve teknoloji kullanım becerileri gibi hususlar dikkate alındığında, Fintekler için önemli bir tüketici grubudur. Bu duruma ilave olarak her geçen gün Z Kuşağına üye olan ve kendi finansal kararını verecek yaşa ulaşan kişi sayısının fazlalaşması kitlenin önemini daha da artırmaktadır. Türkiye'de 2021 yılı itibarıyla 7 milyon olan 18 yaş üstü Z Kuşağı sayısı, 2030 yılında 21 milyona ulaşacaktır. Çalışmada, bu potansiyelin kullanılabilmesi amacıyla Fintek uygulamalarının özellikleri, Z Kuşağının karakteristik yapısı dikkate alınarak Finteklerin Z Kuşağına pazarlanması çalışmalarına katkı vermek üzere Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörlerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörlerin tespit edilmesi ve bu faktörlerin pazarlama stratejilerinde kullanılması, Finteklerin Z Kuşağına pazarlanmasında başarıyı artıracaktır.

Çalışma kapsamında yapılan literatür taraması, anket formu ile veri toplanan saha çalışması sonucunda elde edilen bilgilerin analizi ile Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörler tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar bu faktörlerin algılanan kullanışlılık, sosyal etkileşim, algılanan risk, gerekli altyapı ve test edebilme olarak sıralandığını göstermiştir.

Algılanan kullanışlılık, kullanıcının teknoloji kullanımı ile performansında izlenen artış olarak tanımlanır. Diğer bir ifade ile kullanıcının, 'kullanacağı teknolojinin ne işine yarayacağı' düşüncesi ile ilgili algıdır. Z Kuşağı, Fintekleri her yerde ve her zaman kullanabildiklerini, Finteklerin, işlemleri başka bir yöntemle göre daha hızlı yapmalarını sağladığını ve Finteklerin kullanışlı olduğunu yani teknoloji kullanımı ile performans artışı sağladıklarını ifade etmektedirler.

Çalışmada Z Kuşağını, Fintekleri kullanmaya motive eden ikinci faktörün sosyal etkileşim, diğer ifade ile teknoloji ile ilgili kişisel tutumun sosyal çevre tarafından da etkilenmesi olduğu tespit edilmiştir. Finteklerin tercih edilmesinde sosyal medya reklamlarının, Finteklerin trend olmalarının ve arkadaş tercihlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Haklenme, çalınma veya parasal kayıp gibi muhtemel riskler ile ilgili algı üçüncü faktör olarak tespit edilmiştir. Bu risk algısı, Fintekleri kullanırken herhangi bir tehditle karşılaşmamayı, Finteklerde hatalı işlem yapma ihtimalinin diğer yöntemlerden daha düşük olmasını ve Finteklerin güvenli olduğu düşüncesini içermektedir.

Tespit edilen dördüncü faktör gerekli alt yapıdır. Bu faktör teknolojiyi kullanabilmek için gerekli cihaz, internet bağlantısı gibi altyapıya sahip olmayı ifade eder. Z Kuşağı, cep telefonlarının Fintekleri kullanmak için uygun olduğunu, Finteklere, her yerden bağlanabildiğini, Fintekler için gerekli internet bağlantı ücretinin düşük olduğunu ifade etmektedir.

Tespiti yapılan beşinci ve son faktör, Fintekleri test edebilme imkanına sahip olmaktır. Önceden deneme imkanı olan Finteklerin tercih edilmesi, Finteklerin deneme sürümü olmasının tercihi olumlu etkilemesi ve tercih edilmeden önce Finteklerle ilgili detaylı bilgiye sahip olmanın önemsenmesi bu faktör kapsamındaki görüşlerdir.

Çalışmada tespit edilen faktörler bir arada değerlendirildiğinde, Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive eden faktörlerin, performans artışından, sosyal çevre etkisine, içerdiği düşünülen riskten, teknik alt yapıya ve deneme imkanına kadar geniş bir çerçevede olduğu anlaşılmaktadır. Bu faktörler Z Kuşağının, Fintekler konusunda seçici olduklarını gösterirken, Z Kuşağını motive etmenin de kolay olmadığına işaret etmektedir.

Çalışmanın teorik bölümünde, Z Kuşağı üzerinde motivasyon etkisi olduğu düşünülen algılanan kullanım kolaylığı, uygunluk ve uyumluluk hususlarının saha araştırması sonucunda önemli derecede motivasyon etkisine sahip olmadıkları görülmüştür. Bu durum Z Kuşağının teknoloji adaptasyonunun yüksek olmasından kaynaklı olarak kullanım kolaylığı ile ilgili herhangi bir tereddüt yaşamadıkları, karşılaşacakları bir yeni teknolojiyi kullanmakta zorluk çekmeyeceklerini düşündükleri şeklinde yorumlanabilir.

Bu sonuçlar ışığında Z Kuşağını Fintekleri kullanmaya motive etmek amaçlı bazı öneriler getirilebilir. Atılması gereken ilk adım Finteklerin, Z Kuşağına nasıl bir fayda sağlayacağını somut örneklerle anlatılması olduğu açıktır. Fintekleri kullanan Z Kuşağı üyelerinin, Fintekleri birbirine tavsiye etmelerinin etkili olacağı görülmektedir. Bu amaçla özellikle sosyal medya üzerinden Z Kuşağı arasında önerilerin yapılabileceği yöntemler geliştirilmeli ve öneri yapılması teşvik edilmelidir. Olası risklerle karşılaşılmasını için Fintek yöneticilerince gerekli tedbirler alınmaktadır. Bu tedbirlerin Z Kuşağı ile paylaşılması, tedbirlerle ilgili atılan adımların düzenli olarak Z Kuşağına bildirilmesi risk algısını düşürecektir. Finteklerin kullanılabilmesi için, cep telefonu, tablet veya benzeri teknolojik bir alt yapı gerekmektedir. Kullanımın kolaylaşması, risklerin azaltılması veya işlem çeşitliliğinin artması için Fintek uygulamasının geliştirilmesi gündeme gelecektir. Ancak yapılacak geliştirmeler sonrasında Z Kuşağının kullandığı teknolojik alt yapının, Fintek uygulamalarının yeni sürümlerini kullanmak için yetersiz duruma düşmemesi gerekir. Bu geliştirmelerin Z Kuşağının sahip olduğu ve Fintek uygulamalarını kullandıkları teknolojik cihazların alt yapısına uygun olmasına da dikkat edilmesi şarttır. Her ne kadar Z Kuşağı, Fintekler için gerekli internet bağlantı ücretlerinin düşük olduğunu ifade etse bile Fintekleri kullanan Z Kuşağına, Finteklerin kullanımın için ücretsiz internet imkanı sunulması önemli bir motivasyonfaktörü olabilecektir. Bu hususlara ilave olarak Z Kuşağına Finteklerin ücretsiz olan deneme sürümlerinin sunulması ilk kullanımı ve devamında adaptasyonu kolaylaştıracaktır.

Bu uygulamalarla Z Kuşağının Fintekleri kullanımı ile finansal piyasalarda bu alanda derinleşme artacaktır. Devamında Z Kuşağının, Fintekleri kullanımına yönelik davranış değişim ile birlikte Fintek firmaları uzun süre çalışacakları müşteriler kazanmış olacaklardır. Z Kuşağının davranış ve tercihlerinde birbirlerinin kararlarını takip ettikleri dikkate alındığında Z Kuşağına yönelik yapılacak çalışmaların etkisinin giderek artacağı da değerlendirilebilir. Finteklerin müşteri portföyündeki artış ile birlikte finans sektörüne yeni Finteklerin girişi de teşvik edilmiş olacaktır.

Çalışma Ankara’da Z Kuşağına üye kişiler hedef alınarak yapılmıştır. Elde edilen sonuçların cinsiyete, yaşa göre değişiminin analiz edilmesi ulaşılan bilgileri zenginleştirilebilecektir.

Kaynakça

- Akturan, U., Tazcan, N. (2010). The Effects of Innovation Characteristics on Mobile Banking Adoption. In Proc of the 10th Global Journal on Business and Economics Conference, Rome Italy
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. Kurum ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 470 – 480.
- Cheung, C. M. K., Zhu, L., Kwong, T., Chan, G., Limayem, M. (2003). Online Customer Behaviour: A Review and Agenda for Future Research. 16. *Bled Commerce Conference*, Bled Slovenia, Haziran 9–11, <http://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1112&context=bled2003> (09 Ağustos 2017).
- Constantinides, E. (2002). The 4 Web-Marketing Mix Model. *Electronic Commerce Research and Applications* No 1: 57–76.
- Davis, F D, Bagozzi, R. P., Warshaw, P. R. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models. *Management Science*, 35 (8): 982 – 1003.
- Finextra (2018). Fintech Startups Told To Follow The Money Or Crash And Burn <https://www.finextra.com/newsarticle/32391/fintech-startups-told-to-follow-the-money-or-crash-and-burn> Erişim tarihi: 01.08.2020
- Fishbein, M. Ajzen, I. (1975). Belief, Attitude, Intention and Behaviour: An Introduction to Theory and Research. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Francis T., Hoefel F. (2018). True Gen: Generation Z and its Implications For Companies. McKinsey Company. Consumer Packaged Goods. November, 2018.
- Jeong, B., Yoon, T. (2013). ‘An Empirical Investigation on Consumer Acceptance of Mobile Banking Services’ *Journal of Business and Management Research*, Vol 2 No 1, pp 31-40,2013.
- Keskin, S. (2017). *İnternet Bankacılığında Tüketici Motivasyonunun Davranışsal Etkileri: Amprik Bir Çalışma (Doktora Tezi)*. Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
- Li, N. Zhang, P. (2002). Consumer Online Shopping Attitudes and Behaviour: An Assessment of Research. *Eighth Americas Conference on Information Systems*: 508 – 517.
- Özdemir, H. Ö. (2019). *Konaklama İşletmelerinde Çalışan Personelin Örgütsel Bağlılıklarının Sosyo-Demografik Faktörler Açısından İncelenmesi*. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 5, Sayı 2, Sayfa 237-250.
- Rogers, E.M. (1983). *Diffusion of Innovations*, New York, FreePress.
- Singh, S., Komal, M. (2009). Impact of ATM on customer satisfaction (A comparative study of SBI, ICICI & HDFC bank). *Business Intelligence Journal*, 2(2), 276-287.
- Statista Research Department (2019). *Fintech Report 2019 Statista Digital Market Outlook – Market Report*

Tuncer, A. İ. (2014). İnternet Reklamlarının X, Y ve Z Kuşakları Üzerindeki Etkisi. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, S.12, s.123.

Turban E, Lee J, King D, Chung H M (2000) *Elektronik Commerce A ManagerielPerspective*(PrenticeHallInc, New Jersey).

Wang, R. J.-H., Malthouse, E. C.,Krishnamurthi, L. (2015). On theGo: How MobileShoppingAffectsCustomerPurchaseBehavior. *Journal of Retailing*, 91(2),217–234. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2015.01.002>

<https://fintechistanbul.org/2021/05/17/fintech-nedir/> Erişim Tarihi: 02.04.2021

https://startupteknoloji.com/bankalar-neler-vaat-ederler-fintechler-neler-yapar/?doing_wp_cron=1621581850.5887999534606933593750 Erişim Tarihi: 15.03.2021

https://www.google.com/search?q=translate&rlz=1C1GCEB_enTR935TR935&oq=translate&aqs=chrome.0.69i59j016j69i65.1918j1j1&sourceid=chrome&ie=UTF-8&safe=active&ssui=on Erişim Tarihi: 05.05.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Z_ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1#:~:text=Z%20ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1%20veya%20Z%20jenerasyonu,nedeniyle%20kolay%20s%C4%B1k%C4%B1lgan%2C%20antiotoriter%20tiptedir.Erişim Tarihi: 05.05.2021

<https://www.nvi.gov.tr/> Erişim Tarihi: 12.02.2021

<https://fintechistanbul.org/2019/04/09/bankalar-z-kusagini-kazanamama-tehlikesiyle-karsi-karsiya/> Erişim Tarihi: 05.03.2021

<https://www.nvi.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25.03.2021

Ekonomi Politigi ve Medyanın Ekonomi Politigi Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analiz Yöntemiyle Karşılaştırmalı Analizi

Ahmet Tuncay ERDEM*
ahmeterdem@ibu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4573-8415

Özge AKCAOĞLU ERDEM
ozgeakcaogluerdem@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8672-7600

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 09.12.2021

Kabul Tarihi: 10.12.2021

Atıf Bilgisi

Erdem, A.T., Akcaoglu Erdem, Ö. (2021). Ekonomi Politigi Ve Medyanın Ekonomi Politigi Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analiz Yöntemiyle Karşılaştırmalı Analizi, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 162-170

ÖZ

Son yıllarda özellikle iletişim alanında araştırmacılar tarafından ilgi görmeye başlayan ekonomi politigi kavramı bu araştırmada da incelenmektedir. Araştırma kapsamında ekonomi politiginin medya boyutu incelenmektedir. Ekonomi politigi ve medyanın ekonomi politigi konularına yönelik içerik analizi yöntemi uygulanarak konularla ilgili çalışmalar incelenmeye çalışılmıştır. Bu sayede gelecekte ilgili konular hakkında araştırmacılara yol göstermek amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında, ekonomi politigi ve medya konularından türetilmiş lisansüstü tezler yöntem ve içerik yönlerinden ele alınmaktadır. Bu araştırmalara, Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi internet veritabanı kullanılarak ulaşılmıştır. İlgili konular hakkındaki araştırmalar; anahtar kelimeler, yabancı kaynak sayısı, kaynak oranı, araştırma yöntemi ve metin içerisinde yer alan "ekonomi politigi" ve "medya" kelime miktarı dikkat edilerek içerik analiz yöntemi kapsamında incelenmektedir. Araştırma bulgularından iletişim alanında ekonomi politigi ve özellikle medyanın ekonomi politigi kavramlarıyla ilgili yapılan araştırmaların kısıtlı olduğu belirlenmiştir. İlgili konuların araştırmalar açısından daha çok rağbet göreceği düşünülerek araştırma kapsamında çeşitli öneriler sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ekonomi politigi, medyanın ekonomi politigi, içerik analizi.

A Comparative Analysis of Studies on Political Economy and Media's Political Economy with Content Analysis Method

ABSTRACT

The concept of political economy, which has attracted attention especially by communication researchers in recent years, is examined in this study. Within the scope of the research, the media dimension of political economy is examined. By applying the content analysis method for the political economy and the political economy of the media, studies on the subjects were tried to be examined. In this way, it is aimed to guide researchers about related topics in the future. Within the scope of the research, derived postgraduate theses on political economy and media are discussed in terms of method and content. These studies were accessed by using the Higher Education Council Thesis Center database. Studies on related topics; The number of foreign words, keywords, source rate, the method used, and the amount of "political economy" and "media" words in the text. As a result of the research, it has been determined that the research on the concepts of political economy in the field of communication, especially the political economy of the media, is limited. Considering that related topics will be more popular in terms of research, various suggestions are presented within the scope of the research.

Keywords: Political economy, the political economy of the media, content analysis.

Giriş

Ülkeler zaman zaman ekonomik krizlerle karşı karşıya gelmekle birlikte bu krizlerden çıkış yolları aramaları bir zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle küreselleşen dünyada uluslararası ilişkilerin önem kazanmasıyla birlikte ülkeler hem ekonomik krizlere hem de uluslararası krizlere maruz kalarak olumsuz etkilenmektedir. Dünyanın küreselleşmesiyle birlikte çok çeşitli nedenlerle meydana gelen uluslararası sorunlar genelde ülkelerin karşısına ekonomik kriz olarak çıkmaktadır. Türkiye 2000'li yıllardan itibaren büyük ekonomik krizlere maruz kalmaya başlamış ve günümüzde de hala bu krizlerden çıkış yolları aramaktadır. Genelde borç ve döviz kriziyle başa çıkmak zorunda kalan Türkiye aynı zamanda emperyalist ülkelerin diplomatik ve politik ilişkilerden kaynaklanan sorunlarla da baş etmek zorunda kalmaktadır. Bu kapsamda Türkiye de meydana gelen mali ve politik krizler ekonomik krizlere dönüşerek Türk Lira' sının değerinin düşmesine ve enflasyonun artmasına neden olmaktadır. Bu noktada gerek Türkiye'nin ve gerekse diğer dünya ülkelerinin yaşadıkları krizler

* Sorumlu Yazar

onların sadece üretim eksikliklerinden kaynaklanmamakta aksine daha çok güçlü emperyalist ülkelerin baskıcı politikalarından kaynaklandığını göstermektedir. Dış ülkelerin, krizlerin oluşumunda önemli etkileri olması nedeniyle ekonomi politiği günümüzde önem kazanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan ekonomi politiği kavramı son dönemlerde araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan ve rağbet görmeye başlayan alanlar arasında yerini almaktadır.

İletişim alanında araştırmacılar tarafından yeni yeni rağbet görmeye başlayan ekonomi politiği kavramı hakkında ulusal yazında yapılmış çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle ekonomi politiği konusunda yapılacak çalışmalar farklı açılardan incelemeyi sağlayacak çalışmaları irdelemek gibi etkenler bu araştırmanın özgün yanını oluşturmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın amacı; ekonomi politiği ve medyanın ekonomi politiği kavramlarını ele alan lisansüstü araştırmaların incelenmesidir. Bu araştırma kapsamında amaçlanan, gelecekte özellikle medyanın ekonomi politiği konusunda yapılacak çalışmalara ışık tutacak bir rehber oluşturmaktır. Bu kapsamda araştırmanın sorusu; “Ekonomi Politigi ve Medyanın Ekonomi Politigi konularında Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi’nde yayınlanmış olan lisansüstü çalışmaların kapsam ve özellikleri nelerdir” şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırma konuları bağımlılık teorisine dayandırılmaktadır. Bağımlılık teorisine göre merkez olan gelişmiş, emperyalist bir ülke diğer az gelişmiş veya gelişmekte olan çevre ülkelerin üzerindeki ekonomik ve politik baskı uygulayarak diğer ülkelerin ekonomilerinde yoğun bir biçimde çarpıtma, etkisizleştirme ve biçimsizleştirme yaparlar. Bu kapsamda çevre ülkelerde gelişen kapitalist yayılma çevre ülkelerin ekonomik bütünlüğünü bozarak gelişmelerini engellemektedir (Başkaya, 2004: 85; Weinberg, 2011; West ve Brown, 2013). Bunun sonucunda merkez ülkeler dış ülke ekonomilerini kendi istekleri doğrultusunda şekillendirerek bu ülkelerden hammadde ve daha az işlenmiş ürünler satın alma yoluna giderek bu ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirirler. Diğer yandan yapılan bu işlemlerle merkez ülkeler çevre ülkelere ucuz fiyatlara mal alıp bu malları işledikten sonra daha yüksek fiyatlara satma yoluna gitmektedirler. Sonuç olarak gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelere bağımlı hale gelirler. Diğer yandan bağımlılık yalnızca ülkeleri değil aynı zamanda örgütleri ve bireyleri de etkilemektedir (Erdem, 2020a; Özdemir ve İpek, 2020; Özdemir, 2021a).

Araştırma kapsamında ilk olarak ekonomi politiği ve medyanın ekonomi politiği kavramları ilgili yazın kapsamında incelenerek kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Verilerin analizi ve bulgular başlığı altında incelenen çalışmaların; başlığı, yazarı, yayınlandığı üniversite, türü ve ilgili bilim dalı gibi bilgiler belirtilmiştir. Ayrıca çalışmaların kapsam ve içeriklerine ilişkin metin içerisindeki tekrarlanma miktarlarına, kelime miktarlarına, analiz tekniğine, kaynakça miktarına, uygulanan yöntem, sayfa sayısı ve anahtar kelimelere ilişkin kapsamlı bilgiler verilmek amaçlanmıştır. Sonuç kısmında ise araştırmaya yönelik çıkarımlarda bulunularak gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik önerilere de yer verilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Ekonomi, sınırsız insan ihtiyaçlarının kıt kaynaklarla tatmin edilmesi için birey veya işletmelerin göstermiş oldukları ticari faaliyetlerdir (Altay ve Kurtaslan, 2008; Gürler, 2013; Düzgün, 2015). Türk Dil Kurumuna göre ekonomi “insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü” olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda ekonomi insanın var oluşunda itibaren süregelen bir süreç olarak görülebilir. İlk insanların toplayıcılık ve avcılıkla hayatlarını sürdürmelerinden başlayarak yerleşik hayata geçip, sanayileşme süreciyle teknolojinin gelişmesi sürecinden sonra ekonomik faaliyetler daha da gelişmiştir. Özellikle hukuk ve bankacılık sisteminin gelişmesiyle ticaretin daha güvenilir hale gelmesi, bireyler açısından ekonominin daha da önemsenmesi gereken bir bilim olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda yakın zamana kadar üretim, işgücü ve sermaye tekelinde olan ekonominin günümüzde politik unsurları da önemli hale gelmeye başlamıştır. Özellikle emperyalist ülkelerin gelişmekte olan veya geri kalmış ülkeler üzerinde kurdukları politik baskılar bu ülkelerin ekonomilerini daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Bu kapsamda ekonominin politiği kavramı son zamanlarda araştırmacıların dikkatini daha da çeker hale gelmiştir.

Ekonomi politik; kapitalizm görüşüyle doğan bir zenginleşmenin ürünü olarak görülen bir durumu açıklamak için ortaya atılmış bir değerlendirmedir (Yaylagül, 2017: 141). Lenin ve Erdoğan (1988) ekonomi politikünü toplumdaki üretim miktarı, bireylerin toplumsal ilişkileri ve toplumsal üretim düzeyleri ile ilişkili olduğunu belirterek ekonomi politikünü, klasik iktisat tanımından ziyade bireysel ve toplumsal sermayenin bileşiminden meydana gelen teori olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte Yaylagül (2017: 142) ekonomi politikün hareket noktasının ihtiyaç ve maddi varlıklara ulaşmayı sağlayan araçların gelişimi olduğunu vurgulamaktadır. Wasko (2004) ekonomi politik kavramını medya kapsamında ele alarak ekonomi politikün üç temel kategoride toplandığını belirtmektedir. Bu kavramlar Metalaşma, Mekansallaşma ve Yapılaştırmadır. Bu kapsamda Wasko ekonomi ile politikün birleşerek toplumsal değişime ve hegemonyaya dönüştüğünü belirtmekte ve tarih algısına da atıf yaparak ekonomi politikü kapsamında ahlaki kavram ve sosyal bütünlüğe de yer vermiştir. Bununla birlikte Yaylagül (2017) ekonomi politikünün sadece kapitalist bir kavram olmadığını belirterek ekonomi-medya ilişkisini ortaya koyan bütün dinamikleri içerdığini de belirtmektedir.

Yöntem

Araştırma kapsamında belirlenen araştırma sorusunun cevaplanması amacıyla Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi internet sitesinin “Tez Tarama” bölümünden “Ekonomi Politikü” ve “Medyanın Ekonomi Politikü” başlıklı tezler taranarak ilgili çalışmalar hakkında veriler elde edilmiş ve içerik yönünden incelenmeye tabi tutulmuştur.

Araştırma yöntemi olarak Ekonomi Politikü ve Medyanın Ekonomi Politikü konuları hakkında yapılan lisansüstü çalışmaları incelemek amacıyla içerik analiz yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada betimsel içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi; belirli bir zaman periyodu dâhilinde, belirlenen alan veya konulara yönelik uygulanan araştırmaların incelenerek belirli yöntem, amaç ve ölçütler aracılığıyla değerlendirilerek ele alınan çalışmaları tanımlamaya yardımcı olan bir analiz tekniğidir (Falkingham ve Reeves, 1998; Dochy, 2006; Erdem, 2017; Yıldırım ve Gümüşsoy, 2018; Erdem, 2020b; Özdemir, 2021b). Ayrıca içerik analizi; araştırma kapsamında elde edilen yazılı verilerin içeriklerine yönelik analizlerde bulunularak elde edilen bu verilerden mesajlar çıkarıp bu mesajların özetlenmesi şeklindedir (Cohen, 2007). İçerik analizi ile içerik araştırması yapılmaktadır. Bu kapsamda içerik analizi, yazılı ve sözlü verilerin belirli bir sistem dahilinde toplanarak kayıtların karakterize edilmesi ve karşılaştırılması tekniğidir (Tutar ve Erdem, 2020: 584). Bu kapsamda araştırmada ele alınan konulara yönelik ilgili lisansüstü tezlere ulaşılarak analizler yapılmıştır.

Bulgular

YÖK Ulusal Tez Merkezi internet veri tabanında ekonomi politikü ve medyanın ekonomi politikü konularında türetilmiş lisansüstü tezler ele alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü tezler

Çalışmanın Adı	Çalışmanın Yazarı	Tez Türü	Üniversite	Anabilim Dalı	Yıl
Çalışma 1. Yeni Dönem Türk Sinemasının Ekonomi Politikü: Yönetmen Odaklı Sinemadan Yapımcı Odaklı Üretim Mekanizmasına <i>Economic Politics Of New Era Turkish Cinema: From Director-Oriented Cinema To Producer-Oriented Production Mechanism</i>	Hilal Merve Kütükçü	Yüksek Lisans	Fırat Üniversitesi	İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı	2021
Çalışma 2. Medyanın Ekonomi Politikü Bağlamında Rahip Brunson Olayı Ve Dolar Krizinin Türk Medyasında Sunumu <i>The Presentation of The Reverend Brunson Event And dollar Crisis in</i>	Nergiz Boral Aslan	Yüksek Lisans	İnönü Üniversitesi	İletişim Bilim Dalı	2020

<i>Turkish Media in the Context of the Political Economy of Media</i>					
Çalışma 3. Yeni Medyanın Ekonomi Politikliği <i>The Political Economy of New Media</i>	Ali Aydın	Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi	Basın Ekonomisi ve İşletmeciliği Bilim Dalı	2019
Çalışma 4. Eskişehir'deki Yerel Magazin Basınının Ekonomi Politikliği: Follow ve Motto Dergileri Örnekleri <i>Political Economy of Local Magazine Press in Eskişehir: Examples of Follow and Motto</i>	Nursen Aydın	Yüksek Lisans	Anadolu Üniversitesi	Basın ve Yayın Anabilim Dalı	2019
Çalışma 5. İnternet Teknolojisi ile Değişen Haber Konsepti: Tık Haberciliğinin Ekonomi Politikliği <i>The Changing News Concept with Internet Technology: Political Economy of Click Bait Journalism</i>	Canan Beştaş	Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi	Radyo Televizyon Bilim Dalı	2019
Çalışma 6. Türkiye'nin Liberalleşme Sürecinde Spor Basınının Ekonomi Politikliği Ve Üç Büyük Futbol Kulübüne Yönelik Haberler Özelinde Spor Haberciliği <i>Political Economy of Sports Media During the Turkey's Liberalization Process and Sports Journalism for 3 Major Football Teams in Turkey</i>	Ali Cem Menteş	Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi	Medya Ekonomisi ve İşletmeciliği Bilim Dalı	2017
Çalışma 7. Türkiye'de Dizi Sektörü'nün Ekonomi Politikliği <i>The political economy of the series sectors in the Turkey</i>	Melek Öztürk	Yüksek Lisans	Atatürk Üniversitesi	Radyo Sinema ve Televizyon Bilim Dalı	2015
Çalışma 8. Sağlık Haberlerinde Korku Çekiciliği Üzerinden Üretilen Söylemlerin Ekonomi Politikliği <i>The Political Economy of Discourses Produced Through Fear Appeals In Health News</i>	Esra Gargalık	Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi	Basın Yayın Ana Bilim Dalı	2016
Çalışma 9. Ağ Toplumu Ekonomi Politikliği: Türkiye'de 1990-2010 Yılları Arasında Medya Sektörünün Yeniden Şekillenmesi <i>Political Economy of the Network Society: Reconfiguration of the Media Sector in Turkey Between 1990-2010</i>	Aylin Dağsalgüler	Yüksek Lisans	İstanbul Üniversitesi	Radyo Televizyon Sinema Bilim Dalı	2013

Araştırma kapsamında Tablo 1' de görüleceği üzere ekonomi politikliği ve medyanın ekonomi politikliği konularına ilişkin analizde lisansüstü araştırmalardan Çalışma 1 ve Çalışma 2 İletişim Bilimleri alanında, Çalışma 3 Gazetecilik alanında, Çalışma 4 Basın Yayın alanında ve Çalışma 5, 7, 8 ve 9 Radyo, Televizyon, Sinema alanında ve Çalışma 6 ise Medya Ekonomi ve İletişim alanında yapılmıştır. Diğer yandan araştırma kapsamında yapılan incelemede sadece Çalışma 2 ve 3 medyanın ekonomi politikliği konularında yapılmış olup diğer çalışmalar ise sadece ekonomi politikliği konularını ele almıştır. Çalışmaların türlerine göre incelendiğinde bütün çalışmaların yüksek lisans düzeyinde olduğu görülmektedir. Konularla ilgili yapılan çalışmaların en fazla (Çalışma 3, 5 ve 6) Marmara Üniversitesi'nde yapıldığı belirlenmiştir. Çalışmaların tamamlandığı yıllara bakıldığında genel olarak çalışmaların son 5 yıl içerisinde yapıldığı görülürken Çalışma 9'un en önce yapıldığı çalışma olduğu ve 2013 yılında tamamlandığı belirlenmiştir. Araştırma kapsamında ele alınan çalışmaların tümünün açık erişimli olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında ele alınan çalışmaların sayfa sayıları, kelime sayıları ve Medyanın Ekonomi Politikası ve Ekonomi Politikası terimlerinin metin içerisinde vurgulanma/bulunma sayıları belirtilmektedir (Tablo 2-3).

Tablo 2. Ekonomi Politikası çalışmalarının biçimsel özellikleri

Çalışmanın Adı	Sayfa Sayısı	Kelime Sayısı	Ekonomi Politikası	Medyanın Ekonomi Politikası
Çalışma 1. Yeni Dönem Türk Sinemasının Ekonomi Politikası: Yönetmen Odaklı Sinemadan Yapımcı Odaklı Üretim Mekanizmasına	72	16.963	9	-
Çalışma 2. Medyanın Ekonomi Politikası Bağlamında Rahip Brunson Olayı Ve Dolar Krizinin Türk Medyasında Sunumu	159	41.375	23	12
Çalışma 3. Yeni Medyanın Ekonomi Politikası	213	49.721	38	3
Çalışma 4. Eskişehir'deki Yerel Magazin Basımının Ekonomi Politikası: Follow ve Motto Dergileri Örnekleri	164	43.021	26	9
Çalışma 5. İnternet Teknolojisi ile Değişen Haber Konsepti: Tık Haberciliğinin Ekonomi Politikası	125	27.910	9	-
Çalışma 6. Türkiye'nin Liberalleşme Sürecinde Spor Basımının Ekonomi Politikası ve Üç Büyük Futbol Kulübüne Yönelik Haberler Özelinde Spor Haberciliği	245	57.448	8	-
Çalışma 7. Türkiye'de Dizi Sektörü'nün Ekonomi Politikası	140	34.939	3	3
Çalışma 8. Sağlık Haberlerinde Korku Çekiciliği Üzerinden Üretilen Söylemlerin Ekonomi Politikası	269	57.518	103	-
Çalışma 9. Ağ Toplumu Ekonomi Politikası: Türkiye'de 1990-2010 Yılları Arasında Medya Sektörünün Yeniden Şekillenmesi	162	29.936	49	8

Tablo 2'de incelenen çalışmalara yönelik biçimsel özelliklere belirtilmektedir. Çalışmaların sayfa sayıları incelendiğinde en düşük sayının Çalışma 1 olarak 72 olduğu ve en yüksek sayının 269 olduğu görülmektedir. Diğer yandan çalışmalardaki toplam kelime miktarları çalışmaları içeren “.pdf” formatındaki dosyaların, “.doc” formatına dönüştürülerek kelime sayımı yapılmıştır. Araştırma kapsamında en fazla kelime sayısının Çalışma 6'da olduğu belirlenirken en az kelime sayısının Çalışma 1'de olduğu belirlenmiştir. Medyanın Ekonomi Politikası ve Ekonomi Politikası anahtar kelimelerinin kullanılmasına göre medyanın ekonomi politikası kelimesi Çalışma 2, 3, 4, 7 ve 9 da kullanılmıştır. Diğer yandan bütün çalışmalarda ekonomi politikası anahtar kelimesi kullanılmıştır. Tablo 3'te tezlere ilişkin anahtar kelimeler ile uygulama alanları belirtilmektedir.

Tablo 3. Çalışmaların anahtar kelimeleri ve uygulama alanları

	Anahtar Kelimeler	Uygulama Alanları
Çalışma 1	Ekonomi politik, sinema, yapımcı, yönetmen	Sinemanın ekonomi politikası perspektifinde ele alınan filmler inceleneceği için tarama modeline yönelik betimsel bir çalışmadır. Araştırma için nitel durum çalışması deseni belirlenmiştir.
Çalışma 2	Ekonomi politik, söylem, medya ve siyaset, ideoloji, haber, içerik analizi, diplomasi, söylem analizi, Türkiye – ABD ilişkileri	Rahip Brunson olayının Türkiye'yi politik-ekonomik yönden nasıl etkilediğinin tespit edilmesi, gelişen bu olayın ekonomik krize dönüşerek piyasaları olumsuz etkilemesi, bu krizin yeni medyanın aracı olarak internet gazeteciliğinde ve basılı gazetelerde nasıl yer aldığı ortaya belirlenmiştir.
Çalışma 3	Yeni Medya, Ekonomi Politik, İnternet Gazeteciliği	Türkiye'de en çok rağbet gören haberler.com haber sitesine yönelik maddi üretim yapısının metinler üzerindeki etkileri, içerik taraması teknikleri ve nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat teknikleriyle incelenmiştir.
Çalışma 4	Eleştirel ekonomi politik, neo-liberal politikalar,	Eskişehir'de yayımlanan magazin dergileri (<i>Follow</i> ve <i>Motto</i>) nitel çözümleme yöntemiyle incelenmiştir. Dergilerin üretim

	tüketim kültürü, yaşam biçimleri, magazin, yerel magazin basını	süreci ve içeriklerine ilişkin sektör analizi ve metin çözümlemesi yapılmıştır. Sektör analizi yoluyla her iki derginin editöryal kadrolarıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
Çalışma 5	İnternet, Medya, Reklam, Haber, Tık Haberciliği	İstanbul'daki 40 adet vakıf ve 9 adet devlet üniversitesinin ön lisans, lisans, 1,2,3 ve 4. sınıf öğrencisi, üniversitelerin idari kadrosunda çalışan personeller ile yüksek lisans öğrencisi 330 kişi oluşturmaktadır.
Çalışma 6	Liberalizm, Spor, Küreselleşme, Ekonomi, Futbol, Medya, 3 Büyük Spor Kulübü	Türkiyedeki spor medyasına yönelik çeşitli araştırmalar detaylı olarak incelenmiştir.
Çalışma 7	Türk Dizileri, Dizi Sektörü, Dizi İhracatı	Türkiye'deki dizi sektörü hakkında araştırma yapılmıştır.
Çalışma 8	Sağlık iletişimi, Sağlık Haberciliği, Korku Çekiciliği, Ekonomi Politik, Eleştirel Söylem Analizi	Türkiye'deki medya sektöründeki gazetelere yönelik araştırma yapılmıştır.
Çalışma 9	Ağ toplumu, Ekonomi Politik, Medya Sahipliği	Türkiye'deki 1990-2010 yılları arasındaki medya sektörünün sahiplik yapısını analiz edilmiş ve kavramsal modeller incelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen araştırmalarda en fazla anahtar kelimenin Çalışma 2'de olduğu görülmektedir. Diğer yandan bir çalışmada (Çalışma 5) anket yöntemi nicel araştırma uygulanırken diğer bütün çalışmalarda nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Tablo 4'te çalışmalara ilişkin kaynakça sayısı, örneklem büyüklüğü ve analiz yöntemi belirtilmektedir.

Tablo 4. Çalışmaların kaynakça sayısı, analiz yöntemi ve örneklem büyüklüğü

	Analiz Yöntemi	Kaynakça Sayısı	Kullanılan Yabancı Kaynak Sayısı Oranı (%)	Örneklem Büyüklüğü
Çalışma 1	Araştırma için betimsel analiz ve nitel durum çalışması deseni belirlenmiştir.	91	55,55	-
Çalışma 2	Araştırma kapsamında içerik analizi ve söylem analizi teknikleri kullanılmıştır.	85	1,00	-
Çalışma 3	Araştırmada derinlemesine mülakat ve içerik taraması tekniklerine başvurularak incelenmiştir.	123	4,80	-
Çalışma 4	Nitel çözümleme yöntemi, sektör analizi ve metin çözümlemesi yapılmıştır. Ayrıca yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.	164	10,36	-
Çalışma 5	Nicel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada genel tarama modeli desen olarak tercih edilmiştir.	71	5,63	330
Çalışma 6	Nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır.	127	2,36	-
Çalışma 7	-	83	2,12	-
Çalışma 8	Nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır.	374	38,23	-
Çalışma 9	Araştırmada derinlemesine mülakat ve örnek olay (durum) çalışması yapılmıştır.	89	58,42	-

Tablo 4'te çalışmalarla ilgili, analiz yöntemleri, örneklem büyüklüğü ve kullanılan kaynakça sayıları belirtilmektedir. Çalışmalara yönelik tek nicel yöntem uygulanarak saha araştırması yapılmış çalışma 8. çalışmadır. Diğer çalışmaların tümü nitel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmaların kaynakça sayılarına göre incelendiğinde en fazla kaynakçanın Çalışma 8'de olduğu görülürken, en az kaynakçanın bulunduğu çalışmanın 5. Çalışma olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan araştırma kapsamında ele alınan çalışmalarda yabancı kaynaklardan yararlanma oranının oldukça düşük olduğu

görülmektedir. Kullanılan yabancı kaynakların çoğunlukla İngilizce dilinde olduğu belirlenmiştir. Çalışmalarda en fazla yabancı kaynak 9. Çalışmada (%58,42) olduğu görülmürken en az yabancı kaynağın 2. Çalışmada kullanıldığı belirlenmiştir. Çalışmalarda uygulanan araştırma yöntemlerinden sadece birinin nicel araştırma yöntemine göre kurgulandığı görülmürken diğer çalışmaların nitel araştırma yöntemiyle yapıldığı belirlenmiştir (Tablo 4).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Gelişen dünya ile birlikte iletişim olanaklarının da paralel olarak gelişmesi bireylerin sürekli olarak davranışlarını değiştirmektedir. Bireylerin sürekli değişim göstermesi aynı zamanda toplumların da değişimine ve gelişimine imkân sağlamaktadır. Bu kapsamda bu gelişim ve değişimi bireylerin refahına ve mutluluğuna yöneltmek gerekmektedir. Bu araştırmanın konularını oluşturan ekonomi politiküi ve medyanın ekonomi politiküi konuları gerek bireyleri gerekse toplumları hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda araştırmada esas ulaşmak istenen amaç, medyanın gücünü kullanarak bireyleri etkileyen ekonomi politiküi kavramının incelenerek gerek ulusal ve gerekse uluslararası literatürde irdelenmesini ve geliştirilmesine yönelik gelecekteki araştırmacılara ışık tutmaktır.

Araştırma kapsamında ekonomi politiküi ve medyanın ekonomi politiküi kavramlarını inceleyen ve YÖK internet veri tabanında yer alan çalışmaların incelenerek konularla ilgili gelecekte yapılacak araştırmalara yol göstermek amaçlanmaktadır. Araştırma çerçevesinde yapılan incelemelerde lisansüstü çalışmaların biçimsel yönlerinin ele alınarak incelendiği bir uygulama yapılmıştır. Diğer yandan araştırmada uygulanan içerik analizi yönteminde temel amacın ilgili çalışmalar hakkında derinlemesine bilgi edinmek olduğu bilinmelidir. Bu kapsamda ilgili konularla içerik analizi yöntemiyle yapılmış herhangi bir araştırmaya da rastlanılmamış olması araştırmanın literatüre katkı yapacağını düşündürmektedir. Araştırmada, ilgili konulara yönelik oluşturulmuş 9 adet lisansüstü tezin akademik bakış ilelexical, semantic ve stylistic biçimleri (Erdem, 2017) değerlendirilmektedir.

Son yıllarda araştırmacılar tarafından ilgiyle araştırılan ekonomi politiküi hakkında oluşturulmuş araştırmalarda rağbet görmeye başlayan medyanın ekonomi politiküi kavramına yönelik yapılan araştırmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Tablo 1'e göre yapılan incelemede medyanın ekonomi politiküi hakkında 2 adet lisansüstü teze, Ekonomi Politiküi hakkında ise 6 adet teze rastlanılmıştır. Bununla birlikte incelenen çalışmaların 3'ü Radyo Sinema Televizyon alanında yapılmasına karşı diğer araştırmaların çeşitli iletişim alanlarında yapıldığının belirlenmesi konunun son dönemlerde iletişim alanında rağbet görmeye başlayan bir konu olduğunu göstermesi açışından önemlidir. Bu çerçevede araştırma konularının gerek Türkiye açışından ve gerekse diğer dünya ülkeleri açışından önemli konular olduğu düşünölmektedir. Araştırmalarda genel olarak uygulama alanı medya araçlarından oluşturmaktadır (Tablo 4). Bu kapsamda genel olarak medya sektöründe medyanın ekonomi politiküi ve ekonomi politiküi kavramları ele alınmıştır. Araştırmacıların bu kavramları konu alan ve daha farklı konularla ilişkilendiren araştırmalar yapmaları tavsiye edilir. İlgili 9 çalışmaya yönelik yararlanılan kaynaklar incelendiğinde bütün çalışmalarda yabancı kaynak kullanımının düşük oranlarda olduğu görülmektedir (Tablo 5). Başka bir deyişle yabancı kaynaklara alıntı yapılıp ulaşılmaması bir kısıt olarak görölebilir. Bu sonuca göre literatürde ilgili konularla ilişkili ulusal çalışmaların da kısıtlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca çalışmalarda uygulanan analiz ve yöntemler irdelendiğinde genel olarak nitel uygulama yapıldığı sadece bir araştırmanın nicel yöntemle uygulandığı görülmektedir. Bu kapsamda gelecekte yapılacak araştırmalarda ilgili konular hakkında daha nicel yöntemlerle uygulama yapılması tavsiye edilebilir.

Araştırma uygulanırken sadece bir veri tabanından (Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi) veriler elde edilmesi, elde edilen bulguların yalnızca bu veri tabanı ölçeğinde geçerli olacağını göstermektedir. Farklı veri tabanlarından elde edilebilecek bulgular buy araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmeyebilir. Bu kapsamda farklı veri tabanlarını incelemek araştırmacılara öneri niteliğinde olmaktadır. Ayrıca ilgili konulara yönelik sadece lisansüstü çalışmaların incelenmesi, diğer bildiri ve makalelerin ele alınmaması da bu araştırmanın kısıtları arasında gösterilebilir. Diğer yandan maliyet ve zaman kısıtları

nedeniyle araştırma konularına ilişkin yapılan uluslararası araştırmalarında ele alınamaması da araştırmanın başlıca kısıtları arasında gösterilebilir.

Sonuç olarak ilgili literatürde ulusal literatüre yönelik çalışmaların oldukça kısıtlı sayıda olması nedeniyle araştırmacıların özellikle iletişim alanında ekonomi politiği hakkında yapılabilecek araştırmalara daha fazla önem vermeleri önerilmektedir. Buna ek olarak farklı araştırma yöntemleri olan nicel ve karma araştırma yöntemleri uygulanarak çeşitli araştırmalar yapılması önerilmektedir. Diğer yandan ilgili konularla iletişim bilimlerinin farklı konularının ilişkilendirilmesiyle özellikle ulusal literatürün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu öneri ve bulgular eşliğinde araştırma kapsamında ulaşılmaması arzulanan, ilgili konulara yönelik bir çerçeve çizmek ve literatürdeki belirlenen kısıtlılığı giderebilmeye yönelik mevcut durumun resmedilmesidir. Ayrıca araştırma kapsamında ulaşılmak istenen gelecekte Medyanın Ekonomi Politigi ile Ekonomi Politigi konularına yönelik araştırmacılara yol gösterici olmaktadır.

Kaynakça

- Altay, B. ve Kurtaslan, T. (2008). Genel Ekonomi. Lisans yayıncılık, İstanbul.
- Aslan, N. B. (2020). *Medyanın Ekonomi Politigi Bağlamında Rahip Brunson Olayı Ve Dolar Krizinin Türk Medyasında Sunumu*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, A. (2019). *Yeni Medyanın Ekonomi Politigi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı-Basın Ekonomisi ve İşletmeciliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, N. (2019). *Eskişehir'deki Yerel Magazin Basınının Ekonomi Politigi: Follow ve Motto Dergileri Örnekleri* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Başkaya, F. (2004). Kalkınma iktisadının yükselişi ve düşüşü. Ankara: Maki Basın Yayın.
- Beştaş, C. (2019). *İnternet Teknolojisi ile Değişen Haber Konsepti: Tık Haberciliğinin Ekonomi Politigi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Cohen, L. (2007). Experiments, quasi-experiments, single-case research and meta-analysis (Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. in Eds) Research methods in education. (6th eds.). In: London: Routledge Falmer.
- Dağsalgüler, A. (2013). *Ağ Toplumu Ekonomi Politigi: Türkiye'de 1990-2010 Yılları Arasında Medya Sektörünün Yeniden Şekillenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Dochy, F. (2006). A guide for writing scholarly articles or reviews for the Educational Research Review. *Educational Research Review*, 4(1-2), 1-21.
- Düzgün, R. (2015). Genel Ekonomi: Seçkin Yayıncılık.
- Erdem, A. T. (2017). Kurumsal Girişimcilik Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)*(1), 1-8.
- Erdem, A. T. (2020a). Sanal Kaytarma Davranışının İş Performansına Etkisinde İşe Bağlılığın Aracı Rolüne Yönelik Bilişim Sektöründe Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 3843-3858.

- Erdem, A. T. (2020b). Research with a Content Analysis Method of the Studies on Career Optimization and Career Adaptability. *Black Sea Journal of Public and Social Science*, 3(2), 82-91.
- Falkingham, L. and Reeves, R. (1998). Context analysis—A technique for analysing research in a field, applied to literature on the Management of R&D at the section level. *Scientometrics*, 42(2), 97-120.
- Gargalık, E. (2016). *Sağlık Haberlerinde Korku Çekiciliği Üzerinden Üretilen Söylemlerin Ekonomi Politikası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın Yayın Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Gürler, A. Z. (2013). Genel ekonomi: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kütükçü, H. M. (2021). *Yeni Dönem Türk Sinemasının Ekonomi Politikası: Yönetmen Odaklı Sinemadan Yapımcı Odaklı Üretim Mekanizmasına*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Lenin, V. I. i. ve Erdoğan, S. (1988). Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi: Geniş-çaplı Sanayi İçin Bir İçpazarın Oluşma Süreci: Sol.
- Menteş, A. C. (2017). *Türkiye'nin Liberalleşme Sürecinde Spor Basınının Ekonomi Politikası Ve Üç Büyük Futbol Kulübüne Yönelik Haberler Özelinde Spor Haberciliği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya Ekonomisi ve İşletmeciliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Özdemir, H. Ö. (2021a). Örgütsel bağlılık ile psikolojik güçlendirme arasındaki ilişkiler: Kirşehir örneği. *Ahi Evran Akademik Bakış*, 2(1), 53-60.
- Özdemir, H. Ö. (2021b). Tarımsal Örgütsel Davranış Konularında Hazırlanmış Tezlerin İçerik Yönünden İncelenmesi. *Kapadokya Akademik Bakış*, 5(1), 1-24.
- Özdemir, H. Ö. ve İpek, C. (2020). Üniversite İdari Personelinin Örgütsel Bağlılık Algılarının Örgütsel Kültür Algılarından Yordlanması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2823-2845.
- Öztürk, M. (2015). *Türkiye'de Dizi Sektörü'nün Ekonomi Politikası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Sinema ve Televizyon Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tutar, H. ve Erdem, A. T. (2020). Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve-SPSS uygulamaları. Seçkin Yayıncılık.
- Wasko, J. (2004). The political economy of communications. *The SAGE handbook of media studies*, 309-330.
- Weinberg, D. (2011). Sociological perspectives on addiction. *Sociology Compass*, 5(4), 298-310.
- West, R. and Brown, J. (2013). Theory of addiction. *John Wiley & Sons*
- Yaylagül, L. (2017). Kitle iletişim kuramları/egemen ve eleştirel yaklaşımlar (8. bs.). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, M. H. ve Gümüşsoy, Y. (2018). Bilgi Paylaşımı Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. Editör: Karadal, H., Erdem, A. T. ve Karadal, M. Ş. (Eds.), 3. International EMI Entrepreneurship and Social Sciences Congress: Dilkur Akademisi.

KOBİ' lerde Yenilik Faaliyetleri ve Yenilikçi Ürünlerin Pazarlanması

Ahmet BASALP
ahmetbasalp@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4539-2813

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 07.12.2021

Kabul Tarihi: 10.12.2021

Atf Bilgisi

Basalp, A. (2021). KOBİ' lerde Yenilik Faaliyetleri ve Yenilikçi Ürünlerin Pazarlanması, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 171-179

Öz

KOBİ'ler ekonominin kalbi olan kuruluşlardır. KOBİ'lerin başarılı olması ekonominin sağlıklı bir şekilde devamını sağlayacaktır. Sürdürülebilir büyüme, ihracat ve ekonomik istikrar açısından KOBİ'ler önem taşımaktadır. KOBİ'lerin değişen dünya koşullarında başarılı olabilmeleri için yenilikçi ürünleri üretmeleri önemlidir. Yenilikçi ürünlerin üretilmesi kadar pazarlanması da önem taşımaktadır. Rekabetin her geçen gün daha da arttığı uluslararası pazarlarda klasik ürünlerin üretilmesi kar oranlarını düşürdüğü gibi ürünün satışını da zorlaştırmaktadır. KOBİ'lerde değişime ayak uydurmak zorundadır. KOBİ'ler ürettikleri yenilikçi ürünler ile ulusal ve uluslararası pazarlarda kendilerine yer edinmeye çalışmaktadırlar. Pazarda elde edilen başarı sayesinde ürünlerini yüksek kar oranları ile pazarlanmanın çabası içerisinde dirler.

Bir ürünün tek başına üretilmesi yeterli değildir. KOBİ'ler tarafından üretilen yenilikçi ürünlerin pazarlanması ekonomik açıdan gereklidir. Yenilikçi ürünler için pazarlama faaliyetlerindeki başarı ürün ve üreticinin başarılı olmasını sağlayacaktır. Yenilikçi ürünlerin pazarlanmasında gösterilecek çabalar bu açıdan da son derece önemlidir. Yenilikçi ürünlerin pazarlanması bu ürünün üreticisine rekabet üstünlüğü de sağlayacaktır. Makale daha çok bu alanda yapılan literatür taramasını ve önerileri içermektedir.

Anahtar kelimeler: KOBİ'ler, pazarlama, yenilikçilik, rekabet.

Innovation Activities and Marketing Innovative Products in SMEs

ABSTRACT

SMEs are organizations that are the heart of the economy. The success of SMEs will ensure the continuation of the economy in a healthy way. SMEs are important in terms of sustainable growth, exports and economic stability. It is important for SMEs to produce innovative products in order to be successful in changing world conditions. Marketing of innovative products is as important as producing them. The production of classical products in international markets, where competition is increasing day by day, decreases the profit rates and makes the sale of the product more difficult. SMEs have to keep up with change. SMEs are trying to establish themselves in national and international markets with the innovative products they produce. Thanks to the success achieved in the market, they are in the effort of those who market their products with high profit rates.

It is not enough to produce a product alone. Marketing of innovative products produced by SMEs is economically necessary. Success in marketing activities for innovative products will ensure the success of the product and the manufacturer. Efforts to be made in the marketing of innovative products are also extremely important in this respect. Marketing of innovative products will also provide competitive advantage to the manufacturer of this product. The article mostly includes the literature review and recommendations in this field.

Keywords: SMEs, marketing, innovation, competition.

Giriş

Rekabet her geçen gün daha çetin hale gelmektedir. Bu nedenle zor şartlar altında pazarda ayakta kalabilmenin yolu oyunu kuralına göre oynayabilmek ve değişen Pazar şartlarına ayak uydurabilmektir. KOBİ'lerin değişen şartlara hızlı uyum sağlayabilmeleri onların doğası gereğidir. Kendilerinden daha büyük ve hantal yapılara göre KOBİ'ler çok daha hızlı bir şekilde içerisinde buldukları ortama ayak uydurabilmektedirler.

Dünya değişmektedir ve küresel bazda rekabet arttıkça bu duruma çözüm aramak zarureti doğmuştur. Rekabetin artması daha ekonomik daha yüksek rekabet gücü olan ürünlere doğru yönelmede kaçınılmaz olmuştur. Teknolojik yeniliklere ayak uydurarak inovatif ürünlerin üretilmesi için çabalamak artık bir mecburiyet halini almıştır. Günümüz dünyasında bilgi ve bilgi sayesinde elde edilen sermayenin önemi herkes tarafından kabul edilmektedir. Artık bilgiye sahip entelektüel sermayesi olan yapılar daha başarılı olabilmektedir (Kuşat, 2010: 115). KOBİ seviyesindeki yapılar

göz önüne alındığında hızlı hareket edebilme ve ortak çalışma ile birlikte başarıya ulaşmanın kolaylaşacağı ifade edilebilir (Kaplan, 2009: 13). Pazarda yer alan daha büyük hacimli firmaların daralma politikası izlemeleri ve kendi yerlerine daha hızlı ve esnek olan daha küçük işletmelerin boşalan yerleri doldurması ile birlikte ulusal yapılar KOBİ'lerin önemini daha da fazla kavramış ve bu konuda politika tercihlerinde bulunması gerektiğini görmüşlerdir (Ay, 2007:175).

KOBİ'lerde Yenilikçi Faaliyetler

Modern çağda pazar şartları da hızla değişmektedir. Değişen şartlara adapte olabilmek için KOBİ'lerin sahip oldukları esnek olmak gibi avantajlar önemlidir. Yeni çağda artık daha büyük ölçekli, ekonomilerden ziyade daha küçük ölçekte hızlı hareket edebilen yapıların başarısının anahtarı olduğu kabul edilmektedir (Çatal, 2007: 333).

KOBİ boyutundaki yapılar doğaları gereği hızlı hareket edebilmeleri ve oluşturabildikleri sinerji sayesinde sağladıkları iş imkanları, elde ettikleri maddi getiriler ile birlikte buldukları alanda oluşturdukları ekonomik güç ile inovasyonun temel yapı taşlarından olmuşlardır (Yatmaz, 2012).

Ekonomide yer alan işletmenin, küreselpazar için varlıklarını sürdürmelerinin anahtarı genişleyebilmeleri ve çetin rekabet koşullarına uyum sağlayabilmeleri sayesinde olmuştur. Burada diğer bir önemli anahtar konu ise inovatif çıktının elde edilebilmesi için strateji geliştirebilmeleridir. Pek çok ülkede ekonomide yer alan işleme yapılarının temelini KOBİ'ler oluşturabilmektedirler. KOBİ şeklindeki işletmeler yenilikçilik alanında kendilerinden daha üst ölçekteki firmalara göre daha değişik zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

KOBİ'lerin karşı karşıya kaldıkları sorunların ve bu alandaki risklerin üstesinden gelebilmeleri için yerel veya daha üst ölçekte destek mekanizmaları ile desteklenmektedirler. KOBİ'lerin kendilerini bu ortama adapte edebilmeleri yapısal bağlamada süreçleri içselleştirebilmeleri ile de ilişkilidir (Yülek ve Daş, 2016).

KOBİ'ler ülkelerin ekonomisinde önemli yere sahip yapılar olup istihdam konusunda da son derece önemli bir yapıdır. KOBİ'lerin oluşturdukları katma değerler ile birlikte yurt dışı pazarlara yapılan ihracatlarının artırılması için çaba gösterilmesi gerekmektedir. Ekonomik açıdan başarı için ekonominin her alanında olduğu gibi yenilikçilik politikasının bu alanda etkin bir şekilde yerleştirilmesi başarının anahtarı olacaktır (Yülek ve Daş: 181).

İşletmelerin yer aldıkları sektörler, dinamik ve daha stabil şekilde sınıflanmaktadır. Dinamik olan alanlarda öngörülemezlik durumu yaygındır, tam anlamı ile hareketsiz sabit bir pazar söz konusu değildir, devamlı suretle bir değişim söz konusudur ve anılan şartlarda varlıklarını idame ettiren firmalar devamlı olarak dönüşüm içerisinde olup, aktif olmaktadır. Daha az hareketli olan, aktif olmayan alanlarda öngörülemez durum daha azdır. Bu yapılarda pazar çok farklı ürünlerin yer aldığı bir yapıda değildir, pazarda farklı ürünlerin girişi düşük seviyede ve hızlı bir farklılaşma söz konusu değildir. Hareketliliğin olduğu pazar yapılarında yer alan işletmelerin mevcut durumlarını muhafaza etmeye odaklandıkları, herhangi bir mecburiyet olmadığı sürece yenilikçi bir faaliyette bulunma düşüncesi söz konusu değildir. Bu alanda faaliyet gösteren işletmeler mevcut ürün ve süreçlerini aynı şekilde muhafaza ederek mevcut konumlarını korumaya odaklandıkları görülmektedir (Alparslan & Çarıkçı, 2014).

Mevcut ürünlere alternatif ürünler aynı alandaki benzer fonksiyonları yerine getirebilen yerine alternatif olan ürünler ile ifade edilebilir (Porter, 1980: 23). Alternatif ürünler, işletmelerin imal ettikleri diğer ürünün yerine geçebilecek ürünler olarak üreterek pazarda var olabilmektedirler. Alternatif ürünler iki yolla sektörel süreci ve firmanındurumu üzerinde etkili olmaktadır. İlk olarak ürünün ücreti ve özellikleri arasındaki belirleyici olması, diğer husus iseyerine geçecek ürünün beklenen kazancı sağlayarak alandaki diğer ürünlere göre fiyat avantajı ile birlikte rekabete katkıda bulunması hedefine ulaşılmasıdır (Özkan, 2007: 36). Alternatif kabul edilen ürünlerin sağladığı ücretteki avantajın yüksek olması pazardaki diğer ürünler üzerindeki etkide paralel olarak

artırmaktadır. Belirli bir pazarda alternatif ürün çıkarılması olanağı yüksek ise bu durum yoğun rekabet yönünden önemli bir risk oluşturmaktadır. Alternatif ürünün pazara verilmesi zor ise bu durum bir şans olarak ifade edilmektedir (Dikyol, 2007:129).

Firmanın faaliyet gösterdiği pazarda olanların neden olduğu tehdit, pazaradaha sonra dahil olacak işletmelerin yapısına hususundaki beklentiler ile bağlantılıdır. Pazarda yapısal olarak fazla giriş engeli var ve diğer işletmelerden karşı ataklar bekleniyor ise, pazara dahil olanların oluşturduğu tehdit fazla olacaktır, aksi hallerde ise tehdit daha alt düzeyde olacaktır. Pazardaki bulunan riskleri değerlendirirken ön plana çıkan kriterler; ölçek ekonomisi yapılanmasının olması, üretilen mamulün daha farklı şekilde sunulmasının gerekliliği, araştırma ve geliştirme faaliyetleri için önemli miktarda kaynak ayırmanın gerekliliği, ürünleri alan müşterilerin tedarikçi değişiminin oluşturduğu maddi külfet, dağıtım süreçlerinin çeşitlendirmesindeki güçlükler, pazarda daha önceden yer alan firmaların sahip olduğu deneyim, yerel hükümetlerin statükocu ve korumacı yaklaşımları önemli sorunlardır (Porter, 1980:7-17).

Türkiye’de Yenilikçi Ürünlerin Durumu

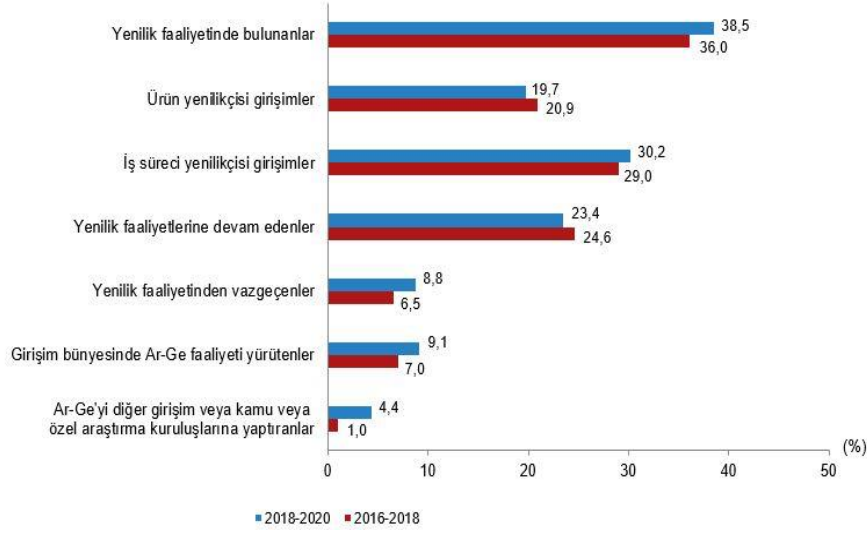
Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2018 yılı verilerine göre Türkiye’de girişimcilerin %20,9’u ürettikleri ürünlerde yenilikte bulunmuşlardır. Bu girişimler % 82’lik oranda mal yeniliğine gitmiştir. Pek çok yenilikçi ürün pazara sunuldu. Yenilikçi ürünlerin %82,8’lik kısmı girişim açısından yeni idi ayrıca bu ürünlerden %60,1’lik kısmı da sürüldüğü pazar alanı için yeni idi. TÜİK verilerine göre bahse konu girişimcilerin %29’u oranında iş süreçlerinde yeniliğe gitmişlerdir. Firmaların müşterilerinin isteklerini yerine getirme konusunda çabalamaları son derece doğaldır. Yapılan araştırmada yenilikçi girişimcilerin %74,6 oranında ürün sattıkları grupları memnun etmeye çalıştıkları burada yüksek kalite ile bu çalışmanın %74,2 ile uygulandığı %66,8 ile de pazarda yer alan yeni alıcılara ulaşılmaya çalışıldığı görülmüştür. Yapılan araştırmada sanayi sektöründe üretim yapan girişimcilerin %39’unun yenilikçi çalışma yaptığı görülmüştür (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Innovation-Survey-2018-30581>).

Grafik 1: (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Innovation-Survey-2018-30581>)

TÜİK’in yaptığı çalışmada 2020 yılı verileri incelendiğinde girişimci gruplarının %19,7’lik bölümünün ürettikleri ürünlerde yenilikte bulunduğu görülmektedir. Yenilikçi faaliyetlerde bulunan girişimcilerin %38,5’lik bir yüzdeye ulaştığı yenilikçi ürün üreten girişimcilerin %59,9’luk kısmının ise pazarda yer alan rakip işletmelerden önce ürünleri piyasaya sürdükleri ifade edilmiştir. 2016 ile 2018 yılları arasındaki rakamlar incelendiğinde ürün yeniliği yapan girişimci firmaların %20,9’luk ürün yeniliği oranı olduğu, üretilen ürünlerde yenilik yapanların %79,2’lik bir orana sahip olduğu, bu yüzdelerin hizmet sektöründe yer alan firmalarda ise faaliyetinde bulunanlarda % 69,2’lik bir yüzdeye

sahip olduğu görülmüştür. Pazarlarda yeni üretilen veya yenilikçi ürünlerde girişim açısından %83,4'lük bir orana ulaşıldığı, %59,9'luk kısmının ise yer alınan Pazar alanı için tamamen yeni olduğu istatistiki verilerle ifade edilmektedir (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yenilik-Arastirmasi-2020-37457>)

Grafik 2: (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yenilik-Arastirmasi-2020-37457>)

TÜİK tarafından yayınlanan 2020 yılı verileri ışığında yenilikçi faaliyette bulunan girişimcilerin %76,1'lik kısmının hali hazırda faaliyette buldukları alıcıları memnun etme, %67,7'lik kısmına alıcıya özgü olma, %67,1'lik oranla da yeni alıcılara ulaşmayı hedeflediği görülmektedir (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yenilik-Arastirmasi-2020-37457>).

KOBİ'ler için Girişim ve Yenilikçilik

Girişimcilik kavramsal olarak ele alındığında işgücü, kapital, teknoloji, doğada var olan kaynaklar ve know-how tarafından oluşturulan üretimde yer alan paydaşların birleştirilerek malların ve hizmetlerin üretilmesi süreçleridir (Özdemir ve Toker, 2018: 159).

Her alanda her sektörde ve her seviyedeki işletmede yenilik elzemdir. KOBİ'ler içinde yoğun rekabet ortamında varlığını sürdürebilmenin yolu ise yenilikçi olmaktır. Ekonominin lokomotifini olan KOBİ'lerinde bu rekabetin dışında kalması beklenemez. Özellikle bilgi çağı ile birlikte KOBİ'lerin önemi bir kat daha artmıştır (Aksoy ve Demirel, 2007: 390).

Yenilikçi ve girişimci KOBİ'lerin içinde olmayı amaçladıkları pazarlara önceden gerekli bilgiyi alabilmek için pazar ile ilişki bağlantı ağlarını kullanırlar. İşletmenin önceden gerekli deneyime sahip olduğu pazarlarda ilişki ağları, deneyim sahibi olunmayan alanlara göre daha az önem arz etmektedir. Bağlantı ağları süreçlerini doğru bir şekilde idare eden KOBİ'lerin paydaşları ile birlikte yenilik süreçlerinin gelişmesine katkıda bulunacakları beklenen bir neticedir (Gilmore ve Carson, 1999: 33).

KOBİ'lerin Yenilik Stratejileri

KOBİ şeklideki yapılar için yenilikçilik aktiviteleri farklı alternatifler ile uygulanabilir. Yenilikçilik için kullanılan alternatif süreçleri tanımladığımızda; agresif ve aktif strateji, defansa dönük korumacı strateji, başkalarını takip eden onları izleyen strateji ile daha önceki öğretileri izleyen oluşan şansları değerlendiren strateji olarak sınıflandırılabilir. Agresif ve aktif stratejide karşıdaki firmaları alt etmeye ve girilen pazara hakim olmayı amaçlayan yol haritasıdır. Defansa dönük korumacı stratejide işletme en önde giden lider işletme olmaksızın rakip işletmeleri takip etmeyi ve oluşacak şansları takip etmeyi tercih ederler. Başkalarını takip eden onları izleyen strateji ilk olan işletmelerin yaptıklarının müşteriler tarafından aldığı tepkiler yol gösterici kabul edilir. Öğretileri izleyen oluşan şansları

değerlendiren stratejide yer alınan pazarda yenilik için herhangi bir istek bulunmamaktadır. İmkanları daha sınırlı olan işletmelerin takip ettiği bu stratejide yenilikler daha çok tasarımın ötesine geçmeyen süreçleri içermektedir (Freeman, 1997:265-286).

KOBİ'lerde başarı için gerekli ortamın oluşturulabilmesi için yenilikçilik ve girişimcilik konusunda başarı sağlanacak uygun ortamın oluşması gereklidir (Özdemir ve Kan, 2020: 500)

KOBİ'lerin yenilik stratejileri seçerken içerisinde buldukları şartlar çerçevesinde hareket etmeleri ve işletme için en iyi stratejiyi seçmeleri beklenmektedir. İşletmenin içinde bulunduğu pazardaki değişikliklerin dikkatlice takip edilip en doğru stratejinin seçilmesi işletmenin varlığının sürdürülebilmesi ve kar elde edebilmesi için son derece önemlidir.

Yenilikçi Ürünlerin Pazarlanması

KOBİ'ler dışında yer alan daha büyük işletmelerin pazarlama anlayışları ve stratejileri farklılıklar içermektedir. KOBİ'lerin başarısı için inovatif pazarlama anlayışlarını benimsemeleri ve bu doğrultuda hareket etmeleri önem taşımaktadır. KOBİ'ler için girişimci pazarlama süreçleri başarının anahtarı konumundadır. Bu süreçler ele alındığında ilişki ağları olarak isimlendirilen yapılar önem arz etmektedir. Girişimci KOBİ yapısındaki iş çevresinde ve sosyal yapı içerisindeki kişi ve kuruluşların etkin kullanıldığı yapılar özellikle farklı nitelikli ürünleri üreten firmalar tarafından tercih edilmektedir (Kılıçer, 2013).

Pazarlama çabaları tüm firmalar için devamlı artarak devam etmektedir ve firmaların pazarın beklentilerinin karşılanması önemlidir (Varinli, Yaraş ve Başalp, 2009: 159). Firmanın bunu başarabilmesi için yenilikçi ürün ve pazarlama yöntemlerine odaklanması gerekmektedir.

Pazarlama alanında yenilikçilik süreçlerinin daha çok büyük işletmeler tarafından başarı ile uygulandığını görülmektedir. Bu hususta KOBİ'ler gibi daha küçük ölçekli şirketlerin sahip oldukları kaynakların daha kıt olması nedeni ile çok büyük işletmeler dışında gerilerde kaldıkları söylenebilir. Ayrıca işletmenin ürünlerini tanıtmaları, markalaşmaları için yapılacak yatırımın geri dönüşünün de istenilen düzeyde olmayacağına inanmaları da bu yöndeki davranışlarını açıklamaktadır. Dünya ile birlikte geleneksel olarak uygulanan pazarlama anlayışlarında büyük değişimler yaşanmaktadır. İnternetin ve sosyal ağların tüm dünyayı sardığı bir dönemde bundan pazarlamanın da etkilenmemesi beklenemez. Artık günümüzde dijital pazarlama ve sosyal ağlar kullanılarak yapılan pazarlama pazarlamanın ana akımını oluşturmaya başlamıştır. Özellikle KOBİ ölçeğindeki yapılar açısından bu yöndeki pazarlama hem önemli avantajlar barındırmakta hem de yeni fırsatlar sunmaktadır (<https://www.iienstitu.com/blog/pazarlama-inovasyon-ornekleri>).

Temelde pazarlamanın firmaların ürettikleri ürünleri ve hizmetleri müşterilerine sunarken müşterilerin talepleri doğrultusunda ürünlerinin daha fazla tercih edilmesinin sağlanması, daha farklı pazarların oluşturulması, firmanın pazar koşullarına göre durumunu güncellemesi, pazarlamada yenilikçilik olarak ifade edilebilir. Firma yönünden kendisini diğer firmalardan farklı konumlandırması rakipleri tarafından uygulanmamış olan bir pazarlama yöntemi uygulaması olarak ifade edilebilirken bu yöntemin daha önceki dönemde başkaları tarafından denenmemiş olması da önemlidir. Yenilikçi pazarlama süreçleri işletme tarafından oluşturulabildiği gibi daha önceden başarı ile uygulama yapan diğer firmaların izlediği yol izlenerek süreç sürdürülebilir. Burada uygulama yeni üretilen ürünler için kullanılabilmesi gibi daha önceden üretilen ürünlerin pazarlaması içinde kullanılabilir (Frascati Kılavuzu, 2014: 21).

Yenilik her alanda olduğu gibi pazarlamada yapıldığında daha önceden uygulanmamış bir yeniliği bünyesinde barındırıyor olması beklenmektedir. İnovasyonun varlığı için daha önceden pazarlamada uygulanmayan, daha önceki uygulamaları ile ciddi farklar içeren bir süreci takip ediyor olması gereklidir (Ayhan, 2011: 71).

İlk dönemlerde girişimcilik ile pazarlama kavramları birbirinden farklı olarak algılanmasına karşın bu iki kavramın içersin de yer aldığı araştırmaların sıklıkla yapıldığına şahit olmaktayız. Bu araştırmalarda her iki kavramında etkileşim içerisinde oldukları görülmektedir (Carson & Coviello, 1996: 51-52).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Dünyada artık pazarlama kavramı değişmektedir. Pazarlamada daha önce uygulanan yöntemler bilgi ve internet ile birlikte büyük bir dönüşüme tabi olmuştur. Bu dönüşüm KOBİ şeklindeki yapılarında pazarlama faaliyetleri üzerinde değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. KOBİ'lerin ekonominin kalbi haline geldiği bu dönemde yenilikçi pazarlama yöntemleri kullanmaları ve inovasyonu kurumsal yapılarında her alanda uygulamaları başarı için zorunluluk haline gelmiştir.

İşletmelerin ürettikleri ürünleri üretirken uyguladıkları stratejilerden satış çabalarına kadar her süreçte çağa ayak uydurmalı ve yenilikçi yaklaşımları sürdürmelidir. KOBİ şeklindeki yapıların yaratıcılık ve yenilikçi pazarlama yöntemleri ile birlikte kendilerine pazarlarda yer bulabilmeleri de bu sayede gerçekleşecektir. Pazarlarda global ticaretinde etkisi ile birlikte hiçbir KOBİ tek başına yer alamayacaktır ve muhakkak rakipleri olacaktır. KOBİ'lerin pazarlarda kendilerine yer edinebilmeleri sürdürülebilir bir karlılık yapısı oluşturabilmeleri yenilikçi ürün ve pazarlama yöntemlerini birlikte uygulamaları ile mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Aksoy, A., Demirel, E.T. (2007).Yenilik Faaliyetleri Açısından KOBİ'ler.*E-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 3, (3), C0064, 390-408.
- Alparslan, A., Çarıkçı, İ. (2014). İşletmede strateji oluşturma yaklaşımlarını değerlendirmeye yönelik bir vaka çalışması. *İ. Ü İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 25 (76), 18-44.
- Ay, H.M., Talaşlı, E., (2007). Türkiye'deki KOBİ'lerin İhracattaki Yeri ve Karşılaştıkları Sorunlar, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*.
- Ayhan, E. (2011). Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında İnovasyonun Önemi Malatya'da Faaliyet Gösteren Hastanelerde Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep
- Carson, D., Coviello, N. (1996). Qualitative research issues at the marketing/entrepreneurship interface. *Marketing Intelligence & Planning*, 14(6), 51–58.
- Çatal, F. (2007). Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Rolü. *Journal of Graduate Scholl of Social Science*. 10(2), 333-352
- El Kabbani R.N., Kalhoefer C. (2011). Financing Resources for Egyptian Small and Medium Enterprises.*Working Paper No.28, German University in Cairo*.
- Freeman, C. and Soete, L. (1997). The Economies of Industrial Innovation 3rd Edition, *The MIT Press*.
- Gilmore, A., Carson, D. (1999). Entrepreneurial Marketing by Networking. *New England Journal of Entrepreneurship*, 2(2), 31-38.
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Innovation-Survey-2018-30581> Erişim Tarihi 10.11.2021
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yenilik-Arastirmasi-2020-37457> Erişim Tarihi 10.11.2021

<https://www.iienstitu.com/blog/pazarlama-inovasyon-ornekleri> Erişim Tarihi 10.11.2021

Kaufmann A., Todtling F. (2002). How effective is innovation support for SMEs? An analysis of the region of Upper Austria. *Technovation*. 22, 147–159.

Kaplan, M. (2009). KOBİ'ler ve Kümeler. *MÜSİAD, Çerçeve Dergisi*. Yıl 17, Sayı 51, 12-14

Kılıçer, T. (2013) Kobi'ler İçin Girişimci Pazarlamanın Anahtarı: Pazarlama İlişki Ağlar. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 8 (2)

Kuşat, N. (2010). Kobi'ler İçin Kümelenmelerin Önemi Ve Turizm Sektörü İçin Kümelenmelerin Uygunluğunun Araştırılması. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 2(2). 115-138

İmamoğlu, S.Z., (2002). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Yenilik Çabaları ve KOBİ'lerde Ürün Yeniliği Üzerine Bir Araştırma, (Basılmamış Doktora Tezi). Gebze YTE Sosyal Bil. Enstitüsü. Kocaeli

Özdemir, H.,Ö. ve Toker, Ö. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Girişimciliklerinde Eğitim Düzeyi ve Cinsiyet Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2 (1) , 159-172

Özdemir, H.,Ö. ve Kan, M. (2020). Tarım İşletmelerinin Yönetiminde Kullanılan Tarımsal Bilgi Kaynakları: Kırşehir İli Örneği. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*. 7(2). 500-509

Özkan, R. (2007). Rekabet stratejileri ve örnek bir sektör analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Porter, M. E. (1980). *Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors*. New York: Free Press.

Rogers, L. (1996). İlke ve Yöntemleriyle Pazarlama. (Çev. T. Anapa). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Frascati Kılavuzu. (27.4.2014). <http://www.tubitak.gov.tr> Erişim Tarihi Nisan 2021

Yatmaz E. F. (2012), Girişim Sermayesi, Uzmanlık Tezi, T. C. Kalkınma Bakanlığı

Ünal, A. (2009). Girişimcilik ve KOBİ'ler için Kümelenmenin Önemi, *MÜSİAD, Çerçeve Dergisi*, 17(51), 78-82

Varinli, İ., Yaraş, E. ve Başalp, A. (2009). Satış Elemanlarının Duygusal Zekasının Bir Göstergesi Olarak Algılanan Performans, Satış ve Müşteri Odaklılık. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 10(1), 159-174

Yülek, M., Daş, S. (2016) Kobi'lerin Yenilikçilik Kapasitelerini Geliştirecek Kamu Desteklerin Tasarımı: İşletmelerin Yenilikçilik Profillerine Dayalı Teorik Bir Model. *Ege Akademik Bakış*. 16(3)

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarın katkı oranı % 100 olarak gerçekleşmiştir.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir.

Extended Abstract

Introduction

The concept of marketing follows the processes from the accurate determination of the wishes and demands of the final consumers and the production and sale of the products demanded by them. Due to the fact that marketing follows the processes in this way, it includes the researches made in the market, the design of the product to be sold, the promotional activities to be made and the processes up to the sale of the product (Rogers, 1996: 8-9). Innovative movements should cover all stages from the research on which product the business will produce to the marketing process of the product. The ease of use provided by the design of the product to be produced is also an innovative situation. The production conditions of the product determine an innovative process. Production stages have an impact on the cost of the product produced. In the new period, even the production conditions of a product can be decisive in marketing activities. As it was at the beginning of the industrial revolution, it is no longer possible for the customers to buy all the products produced by the manufacturer.

The importance of SMEs in terms of economy and the strategies to be followed are known. Strategies to follow can be short, medium and long term. The strategies to be followed by the enterprises in the status of SMEs should be determined accurately according to the current market and field of activity. In order for an SME to be successful, it must be structurally innovation-oriented. The enterprise, which will take place in innovative markets, must first regulate its internal structure in this direction. The concept of innovation has opened a new page in SMEs. Innovative marketing methods have begun to be used effectively by small businesses.

Not all SMEs follow the same strategies. While some SMEs focus heavily on innovation processes, others try to gain an advantage by creating innovation processes in the fields of activity of higher scale enterprises. In order to generate income from the information they obtain, they also provide economic returns by making the necessary transactions regarding intellectual property rights. Efforts to follow and obtain technology and information in the most effective way are important in the success of SMEs (İmamoğlu, 2002:112). Today, SMEs have different difficulties such as economic or non-economic information, marketing of products and managerial problems (El Kabbani ve Kalhoefer, 2011). Values such as the resources and organizational structure held by many SMEs are limited compared to large-scale companies. For these reasons, SMEs face different challenges while engaging in innovative activities (Kaufmann and Todtling, 2002).

Method

In the article, a literature review was conducted on previous studies as a method. With the information obtained from the data obtained as a result of the literature review, determinations and suggestions are made. Thousands of academic studies have been conducted on SMEs before. In these studies, specific issues were generally addressed. In academic studies in this field, more general issues related to marketing are discussed. When the concept of marketing is considered as a whole, the issues related to the problems experienced by smaller businesses are discussed in general. In the globalizing world, the concept of marketing is also changing. Interpretation of previously prepared academic publications will allow a new perspective to be gained. When the previous publications on innovative marketing are examined, the subject is discussed according to general marketing principles. SMEs are businesses that need special attention. There should be differences in the analysis of large-scale companies and smaller-scale enterprises. In the article, a guide study was obtained with the literature study and interpretation of previous studies. Customers can also decide which product to buy through marketing activities. A product that the customer would not normally prefer can be purchased with an innovative and correct marketing method.

Conclusion, Discussion and Recommendations

SMEs have lower budgets and employment numbers than larger firms. Under these conditions, competition will not be fair and between equals. The survival of the business is related to how it can keep up with the competitive conditions. It will not be easy for the embroideries to follow new processes and methods. Considering the insufficient employment and capital structures for this, it will be seen that innovation is not an easy process at all. It is also seen how important it is for the business to choose innovative products and innovative marketing methods by using the scarce resources in the most efficient way. Against these disadvantages for competition, we are faced with the conclusion that SMEs should use innovation quickly and effectively by highlighting the advantages they have. However, difficulties still persist for SMEs in determining where to find the balance between the difficulties experienced and innovation. Innovative business is different from other classical businesses. It is expected that the solutions to the problems that innovative companies are exposed to will also be different. Business science offers different suggestions for the marketing of innovative products according to the scale of the enterprises. In the case of an innovative enterprise on the scale of SMEs, it requires a solution in a unique structure. As competition intensifies, the importance of different strategies increases. Innovation should be implemented effectively in all units of the SME. The organizational culture of the institution has to adapt to this new structure. The organizational culture of the institution has to adapt to this new structure. Innovative culture should be activated not only in marketing but also in all activities of the business. Marketing innovative products also requires a different perspective. Buyers in the market need to be persuaded to buy a new product. No customer will buy a product they are not convinced they need. Each customer decides to buy the product according to their needs and expectations. It is necessary to consider that the purchasing decisions of the product are rationalmarket.

Dördüncü Sanayi Devrimi Sürecinde Medya İşletmelerindeki Yapısal ve Ekonomik Dönüşüme İlişkin Öngörüler¹

Halil İbrahim SEÇMEN
ibrahimscmn@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3387-8832

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 07.10.2021

Kabul Tarihi: 26.10.2021

Atf Bilgisi

Seçmen, H.İ. (2021). Dördüncü Sanayi Devrimi Sürecinde Medya İşletmelerindeki Yapısal ve Ekonomik Dönüşüme İlişkin Öngörüler, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 81-97

ÖZ

Tarihsel süreçler içerisinde gelişen sanayi devrimleri, ortaya çıktıkları ilk zamanlarda çağın gereklerine uygun şekilde gelişmeler göstermiş ve sanayi toplumları denilen yapıları ortaya çıkarmıştır. İnsanların değişen ve sürekli gelişme gösteren bu yenilikler karşısında dinamiklerini sürekli ayakta tutarak her başlayan bir dönem içerisinde farklı buluşları ortaya koymuş ve aynı zamanda bir sonraki dönem için temellerin atılmasını sağlamıştır. Ayrıca bilginin teknolojik faktörler ile birleşmesi ve kullanılmasının önü açılmıştır. Bu durum ilerleyen yıllar içerisinde bilginin endüstrileşmesi sonucunu ortaya çıkararak bilgi teknolojileri ve yapıları meydana gelmiş ve sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru bir geçiş yaşanmasına zemin hazırlanmıştır. Bu çalışmada da 2011 yılında ortaya çıkarak adından söz ettirmeye başlayan ve temelinde çeşitli teknolojik bileşenler ile bilgi faktörlerinin entegre olmasını barındıran Dördüncü Sanayi Devrimi süreci içerisindeki gelişmeler dile getirilmiştir. Ayrıca bu gelişmelerin diğer sektörler üzerinde olduğu gibi medya sektörü üzerindeki organizasyonel ve ekonomik anlamda etkileri ve getireceği dönüşümler anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, medya kavramı ve medya işletmelerinin gelişim süreçleri ve işlevleri de ifade edilerek yaşanan ve öngörülen dönüşümlerin etkileri daha somut bir şekilde ortaya konulmak istenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sanayi Devrimleri, Bilgi Teknolojileri, Dördüncü Sanayi Devrimi, Medya, Medya İşletmeleri.

Predictions On The Structural And Economic Transformation In Media Enterprises During The Fourth Industrial Revolution

ABSTRACT

Industrial revolutions, which developed in historical processes, showed developments in accordance with the requirements of the age in the first times they emerged and revealed the structures called industrial societies. By keeping the dynamism of people alive in the face of these ever-changing and constantly developing innovations, they have produced different inventions in each period and also laid the foundations for the next period. It also paved the way for the merging and use of knowledge with technological factors. In the following years, information technologies and structures have emerged by revealing the result of industrialization of information, and the ground has been prepared for a transition from industrial society to information society. In this study, the developments in the process of the Fourth Industrial Revolution, which emerged in 2011 and started to make a name for itself, and which includes the integration of various technological components and information factors, are expressed. In addition, the organizational and economic effects of these developments on the media sector, as well as on other sectors, and the transformations they will bring are tried to be explained. In addition, by expressing the concept of media and the development processes and functions of media enterprises, the effects of the transformations experienced and foreseen were tried to be revealed in a more concrete way.

Keywords: Industrial Revolutions, Information Technologies, Fourth Industrial Revolution, Media, Media Enterprises

Giriş

İlk olarak İngiltere’de başlayan sanayi devrimleri süreci, üretimden toplum yapılarına hatta yönetim şekillerine kadar birçok alanı etkilemiş ve değişim yaşamalarına neden olmuştur. İlerleyen yıllar içerisinde gelişerek tarım toplumundan, sanayi toplumuna doğru bir dönüştürme süreci izlerken, 1900’lü yıllardan itibaren dijitalleşmenin etkisiyle bilginin de endüstrileşmesi sağlanmıştır. Günümüzde Dördüncü Sanayi Devrimi adını verdiğimiz bu süreçte ise sanayi toplumundan bilgi teknolojilerini kullanan enformasyon çağına doğru bir geçiş gözlemlenmektedir.

¹ Bu çalışma Halil İbrahim SEÇMEN’in “Dördüncü Sanayi Devrimi (Sanayi 4.0) Sürecinde Medya İşletmelerindeki Yapısal ve Ekonomik Dönüşüm” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilerek oluşturulmuştur.

Dördüncü Sanayi Devrimi süreci ve yapısında yer alan bileşenler, iş dünyasından gündelik hayata kadar birden fazla alanda kendini göstermektedir. Bu çalışmada, ülkelerin ve toplumun dinamik faktörlerinden birisi olan medya ve medya işletmeleri üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Bilindiği üzere medya kavramı, kamuoyu oluşturma, halka ait gibi anlamlar taşımakta olup; ortaya çıkan her türlü bilgi ve haberlerin topluma sunulması işlevini yerine getirir. Bunun yanında insanları eğitme, eğlendirme, kültürler arası bir tanıtım ve öğretici konumda bulunma gibi işlevleri de bulunan medya, bu faaliyetleri kitle iletişim araçları adını verdiğimiz yazılı, görsel-ışitsel ve dijital tabanlı yeni medya türleriyle yerine getirmektedir. Yani kitle iletişim araçları ile yapılan her türlü iş ve eylemleri medya faaliyetleri şeklinde ifade etmemizde herhangi bir yanlışlık söz konusu olmamaktadır. Medya faaliyetlerinin temelini oluşturan iletişim olgusu, canlılığın ortaya çıktığı ilk andan bu yana gelişme göstermiştir. Yazının icadına kadar sözlü kültür dönemi içerisinde gelişen iletişim faaliyetleri, yazının icadı, matbaanın gelişimi ve diğer teknolojik ilerlemeler sayesinde yeni boyutlar kazanmış ve bu alana yeni kavramlar eklenmiştir.

Medya işletmeciliğinin ilk anlamdaki tarihsel gelişimi ise; genel anlamda az önce dile getirilen iletişim faaliyetleri ile aynı doğrultudadır. Yani iletişim faaliyetlerinin bir sistem haline gelmesi neticesinde ortaya çıkan geleneksel medya ile birlikte medya işletmeciliği de adından söz ettirmeye başlamıştır. Geleneksel medya faaliyetlerinin kökenine baktığımızda, yazılı medyanın önde gelen bir türü olan gazetelerin, ilk çağda Roma İmparatorluğu'nda "Acta Diurna" ismiyle görülmeye başlandığı söylenmektedir (Özer, 2013: 91-92). 15. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise, medya faaliyetleri üzerinde teknolojik gelişmelerin etkilerinin görülmesi artmaya başlamıştır. Bu dönemde matbaanın gelişmesi ve küçük basımevlerinde yapılan yayıncılık faaliyetleri ile daha sistemli hale gelerek, yatırım yapılan ve kâr elde edilen bir sektör halini almıştır.

Medyacılık faaliyetlerinin genişlemesi ve ticari bir nitelik kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan medya işletmeleri, Endüstri 4.0 sürecinde ortaya çıkan teknolojik gelişmelerle birlikte bir organizasyonel ve ekonomik anlamda bir dönüşüm yaşamaya başlamışlardır. Günümüz dünyasının enformasyon ve teknoloji çağı olarak anılmaya başlanması ile birlikte, bu çağda teknolojinin en büyük ürünlerinden birisi olan internet kavramının gelişmesi, nesnelerin interneti, bulut bilişim sistemleri, 3D yazıcılar ile katmanlı üretimler ve küreselleşmenin etkisiyle yaşanan entegrasyon sistemleri gibi teknolojik bileşenlerin kullanımının artması ve hızlıca yayılması yeni gelişmelere de yol açmıştır. Bu gelişmeler ve dijital medya (yeni medya) çatısı altında geleneksel medya işletmelerinin etkilenmesi ve bir yönünde süreci içerisine girmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Tarihsel Süreçte Sanayi Devrimleri

Sanayi Devrimleri tarihsel süreçler içerisinde incelendiğinde, 18. ve 19. yy. da ilk olarak Avrupa'da ortaya çıkan yeni buluşların üretim sürecine katılması ile birlikte kendini göstermeye başladığı görülmektedir. İlk olarak İngiltere'de görülmeye başlanan bu süreç, zaman içerisinde diğer ülkelere de sıçrayarak farklı gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerin en başında üretim alanında yer alan insan gücünün yerini alan, daha sistemli bir hale getiren ve küçük atölyelerden büyük üretim tesislerine dönüşmesini sağlayan buhar gücü ile çalışan makineler olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni makineler sistemi, bir sanayi devriminin yaşanmasını sağlamıştır. Buhar gücüyle çalışan makinelerin üretime olan etkisi sayesinde üretim bandı genişleyerek hızlanmış ve dönemin Avrupası'nda sermaye birikiminin artmasını sağlamıştır. İlk olarak İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi süreci, buradan hareketle Avrupa'nın batısına, Amerika'ya ve uzak doğu ülkelerinden birisi olan Japonya'ya yayılmış ve bütün dünyayı etkisi altına almayı başarmıştır.

İngiltere'de başlayan sanayi devrimi süreci, o dönem ülkede yaşanan siyasi, sosyal, toplumsal ve ekonomik anlamdaki yaşanan durumların etkisiyle ilk olarak burada görülmesine zemin hazırlamıştır. Bunlardan bir tanesi, İngiltere'de yaşayan insanların daha refah, özgür ve kişi haklarının koruma altında olması ile toplumsal anlamda bir gelişmişlik seviyesinin görülmesidir. Diğer bir alan olan ekonomik anlamda ise, insanların mülkiyet hakkı yasalarla koruma altına alınmış; bu durum kişilerin yatırım yapmasını ve sahiplik konusunda endişe duymamasını sağlamıştır. Bu dönemde dünyanın mali merkezi konumunda olan İngiltere'de bankacılık ve sigortacılık sektörleri de gelişmişlik bakımından

ileri düzeyde olmuştur. Bunların yanında ada ülkesi olması nedeniyle Avrupa’da görülen derebeylik mücadelesi, mezhep savaşları gibi olaylardan etkilenmemesi, hammadde ve sömürge bakımından zengin kaynaklara sahip olması, yönetimde bulunan kişilerin üretim önündeki bütün engelleri kaldırması ve bu doğrultuda yatırımcılara rahat bir çalışma ortamı ve çeşitli teşvikler sağlanması, güçlü deniz filolarına sahip olmasıyla birlikte gemi ile ticaret konusunda ileri bir düzeyde olmaları gibi etkenlerde sanayi devriminin İngiltere’de çıkmasında büyük rol oynayan diğer unsurlardandır.

18. yy. itibarıyla yaşanmaya başlanan sanayi devrimleri, insanların üretim üzerinde kullandığı teknik argümanlarının değişmesine yol açmıştır. Günümüzde yaşanan Dördüncü Sanayi Devrimine kadar geçen süreçte, diğer sanayi devrimleri sadece endüstri faktörlerini değil, aynı zaman da farklı teknolojilerin ortaya çıkmasını, toplumsal ve sosyal yaşantıları, siyasi konjonktürleri ve çeşitli kurumları etkileyerek bir değişim ve dönüşüm yaşatmıştır (Schwab, 2019, akt: Koca, 2020). Ayrıca bu şekilde üretimde görülen artış nüfusun ve şehirleşmenin artmasını sağlayarak 20. yüzyıl ortalarında ABD, İngiltere ve Avrupa üzerinden kitlesel tüketimin artmasına da yol açmış ve bu tüketim döngüsünü sağlamak amacıyla ücretli çalışan, tüketimin temel işleyişini sağlayan ve aynı zamanda bu döngüye uyum göstermede eğitilen işçi sınıfının yaygınlaşmasını sağlamıştır (Söğüt ve Aktaş, 2018:175).

Birinci Sanayi Devrimi Süreci

İnsan eliyle yapılan üretim sürecinin, mekanik bir sisteme dönüştüğü ilk basamak olan Birinci Sanayi Devrimi süreci, ilk olarak 18. yy’da İngiltere’de görülmüştür. Başlangıç tarihinin 1650’li yıllardan 1840’lı yıllara kadar sürdüğü ifade edilmektedir. İngiliz Ulusal Yenilik Sistemi içerisinde gelişme gösteren bu süreç, kendisinden sonra gelen diğer sanayi devrimlerini de etkileyerek diğer ülkelerde de görülmesine yol açmıştır.

Birinci Sanayi Devrimi süreci öncesi incelendiğinde özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda iktisat, sanat, edebiyat, tıp ve din gibi faktörlerin etkisi ve araştırmacıların çok olması sonucu bilimin geliştiği ve buna bağlı olarak birçok alanda ilerleme kaydedildiği görülmektedir (Işık, 2009). Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda coğrafi keşiflerin artmasıyla yeni yolların ve kıtaların bulunması ile birlikte, Batı Avrupa ülkeleri yeni sömürgelere sahip olmuş ve bu durum Doğu ve Batı ticaretinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Işık, 2009). Ayrıca bu dönemde çıkarılan ve Avrupa’ya getirilen altın ve gümüşler ticaretin canlanmasına neden olmuştur. Bu ve buna benzer etkenler sanayi devrimi öncesi zemini hazırlamıştır.

İngiltere’de bilim adamları ile girişimciler arasında güçlü bağların bulunması, ulaşım altyapısının gelişmiş olması, yönetim tarafından ticaretteki iç ve dış engellerin tamamına yakınının kaldırılması, yatırımcılara çeşitli teşvikler verilmesi ve eğitim kurumlarında bilimsel tekniklere yer verilmesi ile beraberinde bu alanda çalışacak donanımlı insanların yetiştirilmesi gibi etkenler kendi yenilik sistemlerini doğurmuştur (Freeman ve Soote, 2004:340). Bu sistem içerisinde gelişen Birinci Sanayi Devrimi süreci, 1769 yılına gelindiğinde James Watt isimli mühendisin buhar gücünü mekanik güce çeviren bir buluşu ortaya koyması ile kendini iyice göstermiştir (Sanayi Devrimleri, 2005). James Watt’ın bu buluşu ile birlikte mekanik üretimin temellerinin olduğu söylenebilir.

Buhar gücünün üretimde kullanılmaya başlanmasının yanı sıra bu gücü etkileyen ve sürekli dinamik kalmasını sağlayan kömürün kullanılmaya başlanması, bu makinelerin üretimini arttırmıştır. İngiltere’nin en büyük madeni zenginliği olan kömür, sürekli çıkartılarak buharlı makineler için önemli bir yakıt olmuştur. Hatta Birinci Sanayi Devrimi’nin sonlarına doğru neredeyse her sektörde kullanılmaya başlanmıştır (Arslan ve Demirağ, 2017:3-11). Ayrıca bu dönemde işlenen ve kömür ile birlikte en önemli ham maddelerden birisi olan çelik ve demir sayesinde de çeşitli gelişmeler yaşanmış ve demir yolları ağı gelişmeye başlamıştır. Deniz yollarının yanında demir yollarının gelişmesiyle birlikte ulaşımında büyük kolaylıklar sağlanarak, üretilen ürünlerin dağıtımı konusunda büyük avantajlar yakalanmıştır. Bu dönem içerisinde görülen gelişmeler, mekanik teknoloji ile birlikte daha hızlı üretim yapan küçük işletmeleri, büyük fabrikalara dönüştürme yolunda teşvik etmiştir.

İkinci Sanayi Devrimi Süreci

İkinci Sanayi Devrimi süreci, 1850-1914 yılları arasında kapsamaktadır. Bu dönem ise Amerika Ulusal Yenilik sistemi içerisinde gelişme göstermiştir. Bu dönemde gelişen ve buhar gücünün yerini alan diğer teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler; elektrik motoru, telefon, telgraf, içten yanmalı motor vb. olmuştur (Günay, Öcal ve Öcalan, 2018). Bu gelişmelerin yanı sıra en başta gelen petrol ve önceki sanayi devriminde de bulunan demir, çelik gibi zenginlikler bu süreçte de en başta gelen ham maddelerdendir.

İkinci Sanayi Devrimi süreci, kendisinden önceki sanayi devriminde ortaya çıkan gelişmeleri, daha sistemli ve organize edilmiş bir yapıya dönüştürmüştür. Bu doğrultuda ortaya çıkan Fordist üretim yöntemi, 1900'lü yılların başında Henry Ford tarafından geliştirilmiştir. Fordist üretim sisteminde, ürünler standartlaştırılmış, her parça ve görev bileşenlerine ayrılmıştır. Görevlerin aynı olması durumunda bazı yerlerde mekanik sistemler devreye girmiştir. Geriye kalan görevler ise niteliksiz iş gücü istihdamını, üretim sürecinin en küçük ve en basit parçalara kadar bölünmesini ve çalışanların üretimin her aşamasında sıkı bir denetim altında tutulmasını öngören Taylorizm anlayışı ile yapılmaktadır. Buna göre kafa ve kol emeği ayrılarak, her görev bileşenlerine en küçük parçalarına kadar ayrı tutulur ve zaman hareket ilkesine göre yeniden tasarlanarak, işin nasıl yapılması gerektiği talimatı işçilere verilir. Bunun yanında sabit tezgâhın yerini yürüyen bant almaktadır (Yavan, 2014). Bu sayede işçi olduğu yerde sabitlemiş ürün kendi önünden bir akış şemasına bağlı olmuştur.

Fordist üretim sistemi, katı bir yapıda varlığını devam ettirmiştir. Kârlılığın artırılması için bir malın belli bir üretim sayısını yakalaması zorunludur. Bu sistem de stoklu üretim ve teslim yapılır. Ayrıca dikey örgütlenmiş çalışma ortamında katı hiyerarşik yapılar mevcuttur. Kısacası bu sistem kitlesel bir üretim meydana getirmeyi amaçlamaktadır (Yavan, 2014). 1970-1980'li yıllara gelindiğinde ise, arz-talep arasında yeni bir bağ kuran ve talep tercihlerine hızlı bir biçimde cevap veren esnek üretim modeli ortaya çıkmaya başlamıştır. Esnek üretim modeliyle birlikte iş bölümleri, arz-talep dengeleri, tüketicinin tercihleri ve ücretlerin farklılaştığı bir dönem olmuştur (Çakmak ve Erden, 2005). Günümüze doğru yaklaştıkça gelişen teknolojik faktörler ile birlikte fordizm ve esnek üretim modelleri yerini makine gücüne bırakmaya ve emek-makine arasında değişmelerin yaşanmaya başlamasıyla işsizlik denilen durumun yaşanmasının önünü açmıştır (Koca, 2020).

İkinci Sanayi Devrimi süreci içerisinde kullanımı konusunda gelişme gösteren elektrik ve içten yanmalı motorlar ilk olarak Avrupa'da kendini göstermeye başlamıştır. Fakat ABD Ulusal Yenilik sistemi içerisinde daha çok gelişme göstermiştir. Ticaret ve yatırımın önünde hiçbir engel bulunmaması, demiryolu ve diğer ulaşım alt yapılarının gelişmiş olması, zengin ulusal doğal kaynakların varlığı, eğitim düzeyindeki gelişmişlikler sayesinde teknik öğretim ve bilimlerin verilmesi ile eğitim alanında çeşitli teşviklerin görülmesi ve bazı firmaların o dönem içerisinde itibaren AR-GE faaliyetlerine başlaması gibi etkenler bu yenilik sisteminin başta gelen özelliklerindedir (Freeman ve Louça, 2001).

Üçüncü Sanayi Devrimi Süreci

1930'ların başından günümüz 2010-2011'lere kadar uzanan bu süreçte bilgisayarların ortaya çıkması ile birlikte yeni bir üretim sürecine girildiği görülmektedir. Bu süreç içerisinde ortaya çıkan bilgisayarlar ve bunlara bağlı çalışan makinelerin üretim üzerindeki varlığı, dünya ekonomisini, gelişimini ve özellikle bu süreçte daha çok etkisini gösteren küreselleşme kavramını bir dönüştürme uğratmıştır. Bilgisayarlar üzerinden yapılan işlemler zaman içerisinde otomasyonu geliştirmiş ve emek gücü, yerini makine gücüne bırakmaya başlamıştır.

Tarihsel süreçler içerisinde gelişen diğer sanayi devrimleri ile kıyaslandığında; Birinci Sanayi Devriminde üretimin insan elinden mekanik sistemlere doğru kaydığı görülmüştür. İkinci Sanayi Devriminde ise kendinden önceki gelişmelerin daha hızlı, seri ve organize edilmiş bir biçimde düzenlenmesi ve bu sayede üretimin hızlanması yaşanmıştır. İlerleyen yıllar içerisinde gelişen Üçüncü Sanayi Devriminde ise üretimin otomasyon haline dönmesi gözlemlenmiştir (Özsoy, 2017).

Üçüncü Sanayi Devrimi yaşanırken dünya genelinde 2. Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Savaş sonrasında ise dünya üzerinde petrolün kullanım alanları genişlemeye devam etmiştir. Fakat ilerleyen yıllar içerisinde yaşanan petrol krizleri bazı ülkelerin nükleer enerjiye yönelen bir politika izlemelerine neden olmuştur. Bu politikanın çevre ve insanlık açısından olumsuz etkileri günümüzde dahi devam etmektedir. Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde gelişen teknolojik ilerlemeler sayesinde ilk televizyon yayınları, 1937'de İngiltere'de, 1939'da ise ABD'de başlamıştır (Sanayi Devrimleri, 2005). Yine bunun yanında, İkinci Dünya Savaşı sırasında füzelerin atış koordinatlarını hesaplaması için bazı teknolojik cihazlar geliştirilmek istenmiştir. Bunun neticesinde ilk bilgisayar olma özelliği taşıyan "ENIAC" isimli cihaz, ABD'li bilim insanları tarafından icat edilmiştir. Yaklaşık 27 ton ağırlığında olup, 167 metrekare genişliğine sahip devasa bir makine şeklinde ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında atılan bir füzenin hesaplanabilmesini 20 saat gibi bir süreden 15 saniyeye kadar düşürmüştür. (İnstitü, 2020). Daha sonraları ise gelişen teknolojik ilerlemeler ve buluşlar sayesinde bilgisayarların boyutları küçülmüş, bilgiyi saklama alanları artmış ve hanelere, işyerlerine çeşitli kurumlara yani hemen hemen herkesin ulaşabileceği alanlara kadar girmeye başlamıştır.

İlerleyen yıllar içerisinde yaşanan gelişmeler ile birlikte üretimin dijitalleşmeye başladığı görülmektedir. Otomasyona bağlı üretim süreci, insan gücünün yerini daha da makinelerin almasına yol açmıştır. Bilişim kuramı ve dijital programlamada ortaya çıkan yenilikler ekonomik ve sosyal yaşamda da kendini göstererek sistemlerin yapısını değiştirme eğiliminde bulunmuştur. Enformasyonu dijital bir şekilde depolama imkânı, işleme ve aktarma olanağı neredeyse her sektörü yeniden biçimlendirmiştir. Ayrıca birçok insanın sosyal ve çalışma hayatındaki yapılarını, ilişkilerini ve toplumsal gelişmeleri de derinden etkilemiştir (Schwab, 2019).

Bu süreç içerisinde görülen gelişmelerden en önemlisi ise internetin ortaya çıkmasıdır. İnternetin gelişmesiyle birlikte birçok alanda yeniden şekillenmeler görülmüş hatta yeni kavramlar hayatımıza girmiştir. Küreselleşmeyi arttıran başlıca olaylardan birisi olan internet, ilk olarak askerî amaçlar doğrultusunda kullanılmak istenmiştir. Bu nedenle ABD Savunma Bakanlığı'nın yaptığı çalışmalar neticesinde, 1969 yılında ARPANET isimli bir ağ bağlantısı gerçekleştirilmiştir (Isaacson, 2017). Daha sonraki yıllarda ise geliştirilen internet kavramı ve ağ bağlantısı sayesinde dünyayı etkileyen bir durum meydana gelmiştir. Bu tür gelişmeler her ne kadar Avrupa ve ABD'de görülmüş olsa da daha çok; uzak doğu ülkeleri olan Japonya-Güney Kore Ulusal Yenilik Sistemi içerisinde kendini göstermiştir. 1970'lerin başından itibaren Ar-Ge çalışmalarına önem verilmesi, yine o dönemde yapılan Ar-Ge harcamalarının GSMH içindeki oranı Japonya'da %3, Güney Kore'de ise %2 civarında olması, her iki ülkede de özel sektör ve firmalara, teknolojik çalışmalar yapması ve sürekli yenilenmesi için oldukça büyük teşvikler verilmesi, yine her iki ülkede de eğitime verilen önemin artması neticesinde bu alanda uzman mühendislerin sayısının çoğalması ve dağıtım, ulaşım ve pazarlama alanında güçlü altyapıların ve teknolojik ağ bağlantılarının olması Japonya-Güney Kore Ulusal Yenilik Sistemi'nin başlıca özellikleridir (Freeman ve Soote, 2004).

Dördüncü Sanayi Devrimi Süreci

Dördüncü Sanayi Devrimi süreci ilk olarak 2011 yılında Almanya'da Hannover Fuarı'nda kendini göstermiştir. Orada sunulan projelerden biri olarak ortaya çıkan Endüstri 4.0 kavramı, ilk olarak 2012 yılının Ekim ayında rapor halinde sunulmuş, ardından 8 Nisan 2013 yılında Hannover Fuarı'nda tekrar gündeme gelmiştir (Elibol, 2017: 44-45). Bu sürecin en büyük özünü bilgi ve teknolojinin bir arada entegre halinde olması oluşturmaktadır. Tarihsel süreçler içerisinde gelişme gösteren teknolojik faktörler, bu süreç içerisinde bilgi sistemleri ile buluşmuştur. Bilgi sistemlerinin, sanayi ve endüstriyle bir araya getirilip eşleştirilmesiyle birlikte günümüz dünyasındaki halini almıştır (Alçın, 2016, s. 85). Bunun yanı sıra Dördüncü Sanayi Devrimi süreci içerisindeki gelişmeler diğer ülkeleri de etkilemiştir. Bu doğrultuda, Fransa'da "Geleceğin Sanayisi", İtalya'da "Akıllı Fabrikalar" ve İspanya'da "Gelişmiş Fabrikalar" projeleri adı altında girişimler yapılmıştır (TÜBİTAK, 2016). İnternet tabanlı bir alt yapıya sahip olan bu süreci, Z kuşağı nesillerinin ilerleyen yıllarda daha da geliştireceği öngörülmektedir (Karademir, 2016).

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin Temel Özellikleri

Günümüz dünyası enformasyon çağı olarak nitelendirilmektedir. Bilgi ile teknolojinin bir araya getirilmesiyle birlikte sürekli bir değişim ve gelişim görülmekte olup, küreselleşme kavramı da hız kazanmaktadır. Bilgi teknolojilerinin artması, teknolojik cihazların otomasyon halinde olmaları ve üretimde emek faktörünün yerini robotik sistemlerin almaya başlaması ile bu robotik sistemlerin internet aracılığıyla kendi içlerinde bir haberleşme ağına sahip olması (nesnelerin interneti), bulut bilişim sistemleri, siber güvenliğin oluşturulması, artırılmış gerçeklik ile yapılan uygulamalar ve 3D sistemler ile katmanlı imalat gibi gelişmeler Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinin temelini oluşturmaktadır.

Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinde görülen ve daha önce de dile getirildiği üzere bu sürecin en temel özelliklerinden birisi, otonom halinde çalışan akıllı teknolojik sistemlerin varlığıdır. Çünkü akıllı sistemler, insan gücü faktörüne ihtiyacı gün geçtikçe azaltmakta ve çalışma şekillerini de değiştirmektedir. Bunun yanında bu sistemler ile birlikte üretim; daha seri, planlı ve bireylerin talebine daha uygun şekilde yönelik nitelikler taşımaktadır. Ayrıca nesnelerin interneti özelliğinin etkisi ile birlikte, ortaya çıkabilecek herhangi bir sorun vakit kaybetmeksizin makinelerin kendi arasındaki iletişimiyle birlikte tespit edilmektedir. Buradan hareketle Endüstri 4.0 sürecinde internet ile birlikte makinelerin kendi aralarında bir iletişime sahip olduğu gözlemlenebilir. Nesnelerin interneti adını verdiğimiz bu özelliği ile insan gücüne ihtiyaç duymadan kendi özerk çalışma sistemlerini sunmaktadır.

İnternet ağının gelişmesi ve çoğu teknolojik sistemlerin alt yapısını oluşturması, küreselleşme kavramının da gelişmesini sağlamıştır. Aslında İkinci Sanayi Devrimi süreciyle kendini göstermeye başlayan küreselleşme olayı, bu dönem içerisinde bilgilerin paylaşılmasını sağlayan bulut bilişim sistemleri vb. bileşenler ile farklı bir boyut kazanmıştır. Artık dünya üzerinde ülkelerin birbirlerine olan sınırları, sadece kâğıt üzerinde kalmaya doğru gitmektedir.

Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinin getirdiği özelliklerden bir tanesi iş gücü üzerinde olmaktadır. Otomasyona dayalı üretimler, insan gücünü saf dışı bırakarak işsizliğin artmasına neden olurken; bazı sektörlerde ise teknolojiyi bilen akıllı üretim sistemleri, robotik sistemler, bilişim, yazılım veya bilgisayar üzerinde bulunan ileri derecedeki programları kullanabilen kalifiyeli insanlar aranmaktadır. Buna örnek verilecek olursa medya faaliyeti içerisinde, habercilikte kullanılan bazı argümanlar değişime uğramakta, fotoğrafçılık alanında ileri boyutta düşünülen, 3B fotoğrafçılığı bilen ve bunları teknolojik sistemler üzerinden düzenleyip haber sunumuna getiren uzman kişiler de aranmaya başlanmıştır. Bunların yanı sıra üretim ve teknoloji alanında da yeni terimler ortaya çıkmıştır. Bu yeni kavramlar şunlardır (Teknoloji tasarımı, 2020):

Birlikte Çalışabilirlik: Siber sistemler ve nesnelerin interneti ile birlikte makine-insan-ürün zincirinin sürekli birbirleriyle iletişim halinde olmalarını ifade etmektedir. *Sanallaştırma:* Akıllı sistemler aracılığıyla gelen veriler ışığında sanal benzerlerinin ortaya çıkarılmasıdır. *Özerk Yönetim:* Teknolojik araçların kendi kendilerine bağımsız olarak karar alabilmesini ve uygulayabilmesidir. *Gerçek Zamanlı Yetenek:* Verilerin toplanmasını ve hızlı bir şekilde çözümlenmesini ifade etmektedir. *Platform Odaklı Hizmetler:* Çeşitli ağ bağlantıları sayesinde bireyler ile bağlantı gerçekleştirilip taleplere uygun şekilde hareket edilmesidir. *Modülerlik:* Akıllı işletmelerin adaptasyonunun sağlanmasını ve içerisinde bulunan duruma göre şekillenmesini ifade etmektedir.

Sonuç olarak; Dördüncü Sanayi Devrimi süreci, siber fiziksel sistemler, bilgi teknolojilerinin varlığı ve otomasyona dayalı robotik üretimler ile birlikte gelişme gösteren ve çoğu sektörden gündelik hayata kadar birçok noktada etkisini hissettiren bir süreç olmaktadır. İnternet tabanlı teknolojilerin gelişmesi insanların yeterlilik durumlarını da etkilemekte ve çalışanlar üzerinde bazı teknik özelliklere sahip olması gerekliliğini öngörmektedir. Bu durum kişilerin sürekli yeniliğe ve öğrenmeye açık, dinamik ve aktif halde olmasını sağlamaktadır.

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin Bileşenleri

Tarihsel süreç içerisinde gelişen Dördüncü Sanayi Devrimi kavramının temelinde birçok bileşenler bulunmaktadır. Bu bileşenler diğer sanayi devrimlerinde de görülmüş ve ilerleyen yıllar içerisinde internet teknolojisinin etkisiyle beraber farklı bir boyut kazanmıştır. Bilginin sayısallaşması ve fiziksel ortamın sanal dünya içerisinde şekillenmesi bu süreç içerisinde artırılmış gerçeklik, yapay zekâ, makinelerin iletişimi gibi birçok alanda kendini göstermiştir. Bunların yanı sıra; büyük veri, sistem entegrasyonu, katmanlı imalat (3D yazıcılar-3D baskı), siber güvenlik sistemleri ve bulut işlemleri gibi temelde yer alan bileşenler de yer almaktadır (Özdoğan, 2018:79-80). Bunları kısaca inceleyecek olursak:

Büyük Veri: Bilgiye erişimin kolay olduğu bu süreçte bilgi yığını dediğimiz durumlar karşımıza çıkmaktadır. Büyük veri, birçok kaynaktan elde edilen bilgilerin düzenlenmesini ve bunların arasında bilgi kirliliğine yol açan gereksiz bilgi kaynaklarının ayıklanması işlevini görmektedir.

Sistem Entegrasyonu: Birleşme, bütünleşme, bir arada olma anlamı taşıyan entegrasyon kavramı içerisinde, işletmeler yatay ve dikey entegrasyon çeşidi olmak üzere akıllı teknolojiler ile bütünleşerek iş gücü verimliliğini artırma eğiliminde olmaktadır. Yatay entegrasyon; ticari ortaklar ve müşteriler gibi dışsal faktörleri kapsarken, dikey entegrasyon ise işletme içi teknolojik sistemlerin gelişmesini ve etkilerini dile getirmektedir (Sarı, 2020:50).

Artırılmış Gerçeklik: Sanal dünyanın gerçek hale bürünmesi için yapılan işlemler şeklinde ifade edilmesidir (Kahraman, 2016). Yani fiziksel gerçek ortamın sanal bir çerçeve içerisinde gerçeğe yakın hale getirilmesi işlemleridir. Birçok sektörde ve eğitim alanlarında kullanılan bu yöntem ile emek, vakit ve maddi açıdan tasarruflar sağlanmaktadır.

Nesnelerin İnterneti ve Bulut Bilişim Sistemleri: Dijital bir ağa ve internet bağlantısına sahip olan nesnelerin, sanal bir kimlik kazanması yoluyla, çevreleriyle fiziksel ve sosyal bağlamda iletişim halinde olmalarıdır (Davutoğlu, Akgül, Yıldız, 2017). Yani teknolojik araçların, insan gücüne ihtiyaç olmaksızın, üretim sürecine hâkim bir şekilde kendiliğinden organize edilebilmesi olmasını ifade etmektedir. Bulut bilişim sistemleri ise, internete kolay ulaşmamızı sağlayan akıllı cihazlar aracılığıyla, düzenlenmiş olan bilgilerin büyük bir ağ üzerinden paylaşılmasını ve ona kolay ulaşmamızı ifade etmektedir (Öztuna, 2017:58). Düzenlenen bilgiler, hizmet anlayışı çerçevesinde bir ağ üzerinden paylaşılması ile kullanıcıların bunlara ulaşmasında kolaylık sağlamış ve uzun vakitler harcamasının önüne geçmiştir.

3D Yazıcı Sistemler ve Yapay Zekâ: İlk kez 1986 yılında Chuck Hull tarafından ortaya çıkarılan 3D yazıcı sistemleri, 2006 yılına geldiğimizde daha da gelişme göstermiş ve Dördüncü Sanayi Devrimi süreci içerisinde çoğu sektörde kullanılmaya başlanmıştır. Var olan bir maddeyi kendi dijital sistemleri içerisinde belli bir düzen kullanarak fiziksel anlamda kullanılacak üç boyutlu somut bir nesne biçimine getirmektedir (Schwab, 2016:25). Yani bazı girdi maddeleri yardımıyla birlikte sistemde bulunan bazı bileşenlerin birleşmesi sonucu elde edilmek istenen ürün ortaya çıkmaktadır. Günümüzde üretilmesi zor girinti çıkıntılara sahip olan bazı ara yüz parçalarını üretmek için de kullanılmaktadır. Bunun yanında kullanıldığı bazı sektörlere örnek verecek olursak; yer çekiminin olmadığı havacılık ve uzay araştırmalarında üretilmesi zor olan küçük parçacıkların ortaya çıkarılmasında ve bazı uçak yapımlarında uçağın tamamına yakınının bu sistemler üzerinden üretilmeye çalışılmasında, sağlık sektöründe kullanılmak üzere protezlerin ve hatta yapay organların üretimine varacak kadar yapılan çalışmalarda, otomotiv-savunma sanayisi, tekstil sanayisi-imalat sanayisi vb. alanlarda bazı küçük parçaları ve yine ürünün tamamına yakınının üretilmesinin çalışmalarında kullanılmaktadır (Özdoğan, 2019:82-83).

Yapay zekâ (AI) kavramı ise, en basit ifadesiyle görevleri yerine getirmek için insan zekâsını taklit eden ve topladıkları bilgilere göre yinelemeli olarak kendilerini iyileştirebilen sistemler veya makineler anlamına gelmektedir (Oracle, 2021). Yapay zekâ çalışmaları özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelerek arttırılmak istenmiş, günümüz sürecinde ise daha da hız

kazanmıştır. Somut fiziksel bir makineye canlı özelliği katma eylemine dayanan bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan robotik sistemlerin varlığını çoğu yerde kullanmak istemektedir. Bu durumun avantajları olduğu kadar dezavantajları da bulunmakta olup; Dördüncü Sanayi Devrimi'ni oluşturan ve en önemli bileşenlerden birisi olan yapay zekânın, her zaman insan gücünün kontrolünde ve bilinçli bir şekilde üretilmesi dile getirilmektedir.

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin Bazı Sektörler Üzerindeki Yansımaları

Dördüncü Sanayi Devrimi süreci birçok sektörden gündelik hayata kadar kendini göstermeye başlamıştır. Temelinde yer alan bileşenlerin bazı sektörler üzerinde uygulanmaya başlanması; üretim, verimlilik, hız, kapasite, talep edilene uygunluk ve kalitenin daha çok arttırılmak istenmesi gibi konularda değişim ve gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır. Bunun yanında üretim yöntemlerinin değişmesi, kalifiyeli personel ihtiyacı, arz-talep dengesinde yaşananlar, müşterilerin beklentileri ve işsizlik gibi durumlarda ortaya çıkmıştır. Ayrıca işletmelerde yer alan çalışanların birbirleriyle iş bölümüne gitmeleri ve buldukları alanda daha nitelikli özelliklere sahip olmalarının önemi artmıştır. Bu süreç istihdam edilen kişilerin birbirlerine yönelik bir takım görev ve sorumluluklarını artırarak bu faaliyetlerin tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getirildiği ölçüde örgütsel bir etkililiğin ortaya çıkması söz konusu olmaktadır (Özdemir, 2020:173). Örgütün üyelerine yönelik görev ve sorumluluklarını yerine getirdiği ölçüde ise örgüt üyelerinin örgütsel bağlılıkları artar. Küreselleşen dünya üzerinde özellikle internet teknolojisinin hemen hemen her alanda görülmesi işletmelerin de buna kayıtsız kalmamasını engellemiş, ayak uyduramayanlar ise küçülme veya yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bugün en basit bir küçük gıda alım-satım işletmesinde dahi teknolojinin etkisi görülmekte, ürünlerin son kullanım tarihini geçtikleri anda çeşitli komutlarla sinyal veren sistemler geliştirilmektedir. Daha büyük sektörler üzerinde ise etkisi kaçınılmazdır. Ülkelerin önde gelen bazı büyük sektörlerini Dördüncü Sanayi Devrimi süreci çatısı altında inceleyecek olursak:

Otomotiv Sektörü: Dijital teknolojiler, bu sektör üzerinde etkisini göstermesi sonucu bu sektörün üretim konusunda başka bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Özellikle birçok sektörde kullanılmaya başlanan 3 boyutlu yazıcılar, otomotiv sektöründe de kendini göstermektedir. 3D yazıcı sistemleri ile birlikte girinti-çıkıntıya sahip üretilmesi zor olan küçük parçacıklardan-büyük parça kısımlarına kadar bir üretim akışı izlenmekte olup maliyet konusunda da azalmalar meydana getirmektedir. Bu teknolojiyi kullanan firmaların her yıl % 25-30 oranında büyümesi gözlemlenmiştir (Çavdar, 2019:30). Bu alanda çalışmalar yapan Local Motors firmasının, 2014 yılında Las Vegas'ta düzenlenen SEMA oto fuarında 3D yazıcı ile 44 saatte LM3D Swim markasındaki aracı üretmeyi başarması bu teknolojik yeniliğin etkisini gözler önüne getirmiştir (Goehrke, 2015). Ayrıca bu sistemler ile birlikte herhangi bir ürünün herhangi prototip bir benzerinin yapılması, geliştirilmesi ve değiştirilmesi gibi imkânlar elde edilmiş; bu imkânların varlığı hataya yer vermeyerek kusursuz bir üretim gerçekleşmesini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda ortaya çıkabilecek sorunların önceden çözüme kavuşturulması da zamandan ve enerjiden tasarruf edilmesini sağlamıştır.

Tarım Sektörü: Bilgi teknolojilerinin tarım üzerindeki etkileriyle birlikte "Akıllı Tarım" kavramı ortaya çıkmıştır. Akıllı tarım, Endüstri 4.0 içerisinde yer alan bileşenlerin tarımda kullanılan yöntemler ile bir araya getirilip entegre olmasını ve robotik sistemlerin tarımda kullanılmaya başlanmasını ifade etmektedir. Makinelerin birbirleriyle olan iletişimi sayesinde ürünler hakkında bilgi edinilmesi, sulama sistemlerinin insan eli değmeden otomatikleşmesi, traktörler üzerine yerleştirilen sensörler bu alanda görülen yeniliklerdendir (Teke vd, 2016). Ayrıca akıllı teknolojiler sayesinde, toprak verimliliğini arttırmak amacıyla zemin haritalarının oluşturulması, yetiştirilen ürünlerin kalitesinin belirlenmesi ve çiftlik hayvanlarının takibi gibi çalışmalarda bulunmaktadır (Akay, 2018:6). Bunun yanında az önce dile getirildiği gibi, akıllı sulama sistemleri geliştirilerek nesnelere birbirleriyle olan iletişimi sayesinde insan denetimine gerek kalmadan makineler tarafından özerk bir şekilde yürütülmektedir. Bu sayede enerji ve vakitten tasarruf edilirken; toprak açısından da ihtiyaç duyduğu bölgeye yeterince su verilmekte ve toprak doyduğu anda su akışı kesilmektedir (Duman ve Özsoy, 2019:546).

Tarımda kullanılan diğer bir yöntem ise Drone uygulamalarıdır. Robotik sistemler açısından değerlendirildiğinde insansız hava araçlarının bu alanda da etkisi olduğu görülmektedir. Drone'lar sayesinde çiftçilerin gübreleme ve ilaçlama faaliyetlerini havadan yapması kolaylaşırken, ürüne veya alana zararlı olacak şeylerin de tespiti yapılarak önlemi alınmaktadır. Drone araçlarının daha gelişmiş olanları ise ürünlerin büyümesini ve gelişmesini, toprağın ve bitkilerin genel durumunu izleyebilmekte ve elde edilecek verimin önceden tahmin edilebilmesini kolaylaştırmaktadır (Duman ve Özsoy, 2019:549).

Sağlık Sektörü: Bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin en büyük etki alanlarından birisi sağlık sektörüdür. Dördüncü Sanayi Devrimi süreci içerisinde görülen gelişmelerden bir tanesi dijital hastaneler olmuştur. Dijital hastanelerin meydana getirilebilmesi için "HIMSS" adı verilen organizasyon kuruluşuna başvuru ile yine bu kuruluşun belirlediği "EMRAM" modeli başlığı altındaki kriterleri yerine getirmektir (Tüfekçi, Yorulmaz, Cansever, 2017:144). HIMSS (Healthcare Information and Management Systems Society), sağlık sektörünü daha işlevsel hale getirmek için teknolojik bilişim ve yönetim sistemlerini bu doğrultuda daha faydalı kullanmayı ve geliştirmeyi sağlamaya çalışan bir organizasyon kuruluşudur (Aslan ve Güzel, 2019:654).

Endüstri 4.0 sürecinden etkilenen sağlık sektöründe, 3D teknolojisinin etkisiyle birlikte kişiye özel protez el-kol veya diş vb. organlar yapılmaya başlanmıştır. Hatta zihin gücüyle kontrol edilen protez kol yapımı çalışmaları bulunmaktadır. Diğer bir gelişme ise Endüstri 4.0 ile kişiye yönelik ilaçların çıkarılması ile hastalıkların tedavisinde başarı sağlanmasıdır (Yalım, 2019:31). Mobil sağlık sistemi de bu sürecin en büyük yeniliklerinden birisi olmuştur. İnsanların hastalığına veya tedavilerine dair verilere buldukları yerden ulaşabilmesinin adımları atılmış; bu doğrultuda ülkemizde yapılan ve ilk örneklerden sayılabilecek olan Acıbadem Hastanesi'nde yapılan bu sistem ile insanlar EKG'den psikolojik danışmanlığa kadar birçok hizmeti mobil cihazlar üzerinden gerçekleştirmektedir (Medikal Teknik Dergisi, 2012:86 akt: Aslan ve Güzel, 2019:656).

Eğitim Üzerine Yapılan Çalışmalar: Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinde meydana gelen gelişmelerin eğitime yansımalarıyla birlikte bu alanda da değişimler yaşanarak "Eğitim 4.0" in ortaya çıkmasına yol açmıştır. Eğitim 4.0 kavramı, ezbere dayalı sistemin yerine internet tabanlı dijital teknolojilerin ve akıllı sistemlerin hâkim olduğu, kişiye özel eğitim ile deneysel temelli yeni eğitim sistemidir. Endüstri 4.0 bileşenleri ile entegre halinde olan bu sistem; öğrencilerin hayatına teknolojiyi, bireyselliği ve keşfe dayalı öğrenmeyi getirmektedir.

Eğitim 4.0'ın hâkim olmasıyla birlikte eğitimde mekân ve zaman kısıtlılığı ortadan kalkarak öğrencilerin internet teknolojisi ile istenilen zaman ve istenilen yerden eğitim alabilmesinin önü açılmıştır. Yine öğrencilerin kendi beceri ve yeteneklerine göre eğitim imkânlarından faydalanabilmesi sağlanmıştır. Yani öğrencilerin eğitim sistemine uyum göstermesi yerine; sistemin öğrencilerin yeteneklerine göre uyum göstermesi ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Eğitim 4.0'ın en büyük etkilerinden birisi ise deneysel temelli öğrenimin oluşmasıdır. Öğrencilerin daha aktif, deneysel uygulamalar ile proje bazlı çalışmalar yapmasının imkânını vermektedir. Yani bu uygulamalar ile eğitim sistemindeki özne tamamen öğrenciler olmaktadır (Öztemel, 2018:28).

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin getirdiği yeniliklerin eğitimde uygulanmaya başlanması bu alanı farklı boyutlara taşımış ve temelinde yer alan bileşenler, Eğitim 4.0'ı oluşturmayı sağlamıştır. Nesnelerin interneti, bulut bilişim sistemleri, veri analizi yapabilme, otomasyon halinde çalışan makineler, akıllı tahtalar, internet tabanlı cihazlar ve yazılımlar bu sürecin en önemli teknolojik araçlarındandır. Bunun yanında 3 boyutlu yazıcı sistemleri de Eğitim 4.0 alanında kullanılan teknolojik araçlardandır. 3D yazıcı sistemleri ile öğrenciler daha çok deneysel metotlarla çalışmakta olup; proje bazlı çalışmalarında soyut nesnelere somut hale dönüştürebilme fırsatı yakalamışlardır. Bu durum öğrencilerin daha çok deneysel metotlara yönelmesini, hayal kurabilmesini ve tasarım alanlarında teknik çizimler, şekiller yapabilmesini geliştirmektedir (Demir ve diğerleri, 2016:497-498).

Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinde yaşananlar çoğu sektörlerden gündelik hayata kadar etkisini göstermiş, özellikle internetin gelişmesiyle birlikte istenilen yerden istenilen zaman ulaşılması pek çok boyutların değişmesine ve dönüşüm yaşamasına yol açmıştır. Akıllı teknolojilerin varlığı, otomasyon özerk yönetimler, bulut bilişim sistemleri, katmanlı üretimler vb. yeniliklerin sektörler açısından da avantajları bilinmekte ve bu yolda gerekli AR-GE çalışmaları yapılmaktadır. Bilişim alanında insanların her türlü eylemlerini internet ve internet tabanlı teknolojilerden halletmek istemesi, yine ülkelerin en büyük lokomotif sektörlerinden birisi olan tekstilde görülen “Akıllı Tekstil”, Akıllı İplik Üretimleri”, bu sektörlerin taşımacılığını üstlenen lojistik sektöründe “Lojistik 4.0”ın yaşanması, havacılık ve uzay bilimlerinde neredeyse tamamına yakının otomasyon cihazlarla yönetilmesi, sektörlerde ve kişisel durumlarda elde edilen verileri korumak adına siber güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi gibi yenilikler, Endüstri 4.0’ın diğer sektörler üzerindeki etkisini sayabileceğimiz gelişmelerden birkaçıdır.

Medya Kavramı ve Medya İşletmeleri

İletişim faaliyetlerinin canlılığın ortaya çıkışıyla birlikte gelişmesi ve zaman içerisinde belli sistemlere dayanarak bu sistemler içerisinde incelenmesi görülmüştür. İletişim çalışmaları adı altında ortaya çıkan kavramsal bilgiler, bu sistemler aracılığıyla belli bir çatı altında toplanmıştır. Bunlardan en önemlisi medya kavramı ve medyacılık faaliyetlerinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan medya işletmeciliği kavramı olmuştur. Bu bölümde medya faaliyetleri ve medya işletmelerinin tarihsel süreçler içerisinde ortaya çıkışı ile günümüzde meydana gelen teknolojik gelişmeler ışığında yeniden gelişmekte ve dönüşmekte olan yönlerine dikkat çekilmiştir. Canlılığın olduğu ve devam ettiği her yerde kendisini gösterebilen iletişim faaliyetleri ve bu faaliyetler altında yapılan çalışmalar, son dönemde gelişen dijital dünya içerisinde farklı kavramlar edinmesi ve bu doğrultuda bazı yönleri ile yeniden yapılanması kaçınılmaz olmaktadır.

Medya Kavramı

Latince kökenli bir sözcük olan medya kavramı, özellikle 1980’li yılların sonundan itibaren kitle iletişim araçları kavramının yerine kullanılmaya başlanmıştır. Halka, kamuoyuna ait olan anlama gelecek bir kavram yapısına da sahip olan medya, kitle iletişim araçlarını ve bunlar üzerinden yapılan faaliyetleri kapsamaktadır (Aytekin, 2010). Gazete, dergi, broşür, tanıtım kartları vb. yapıları çatısı altında bulunduran yazılı basın, televizyon, radyo, sinema, telgraf, telefon gibi yapıları da kendi çatısı altında bulunduran görsel-işitsel basın ve son dönemlerde ortaya çıkan internet tabanlı basın hareketleri, kitle iletişim araçlarını oluşturmaktadır. Bu araçların tümüne medya denilmekte olup; bu araçlar ile yapılan etkinliklere ise medya faaliyetleri denilmektedir (Bülbül, 2000: 1-2). İngilizce de ise “medium” sözcüğü ile ifade edilirken; dilimize özellikle, 1990’lı yıllardan itibaren özel radyo ve televizyonların kurulup yayılmasıyla birlikte medya olarak geçmiştir. Böylece daha önce basın-yayın olarak ifade edilen sektörün adı, medya şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Kısacası medya sözcüğü kitle iletişim araçlarını tanımlayan ve kapsayan bir anlama sahip olmuştur (İspirli, 2000: 11-12). Daha başka tanımda ise; Görsel, işitsel hem görsel hem de işitsel faktörlerle, bireylere veya topluluklara karşı bilgilendirme, eğitme veya eğlence amaçlı gibi temel yükümlülüklerini yerine getiren ve toplumdan gelen şeyleri tekrar topluma yönelten araçlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Soydan, Alpaslan, 2014:57).

Tarihsel süreç içerisinde medya kavramının gelişimine bakacak olursak, insanlığın ortaya çıkışıyla birlikte aynı yaşta olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra iletişim faaliyetlerini sadece insanlar ile sınırlı tutmamak gerekmektedir. Canlılığın olduğu ilk andan itibaren diğer canlıların da birbirleriyle iletişim kurma ihtiyacı her zaman süre gelmiştir. İnsanlık tarihi açısından bakacak olursak ise; sözlü kültür dönemiyle gelişen iletişim faaliyetleri, yazının icadıyla birlikte daha kalıcı olan yazılı kültür dönemine doğru uzanmıştır. Sözlü kültür döneminde mağara duvarlarına çizilen resimler, şekiller yazının icadıyla birlikte anlamlı şekillere dönüşmüş ve daha ileri dönemdeki toplumlara kadar aktarılmasını sağlamıştır (Özçağlayan, 2008: 133). Daha özet bir şekilde ifade edilecek olursa; Baldini’ye göre medya, kültür dönemleri içerisinde gelişme göstermiş ve ilerleyen yıllar içerisinde elektronik kültürün gelişmesiyle de faaliyetlerini hızlı bir şekilde arttırmıştır. Son dönemde ise internetin ortaya

çıkmasıyla birlikte daha farklı bir boyuta girmiştir. Bu kültür dönemleri; sadece konuşmaya dayalı bilgiyi ses yolları aracılığıyla birbirlerine aktaran sözlü kültür dönemi, M.Ö. 3500'lü yıllarda yazının bulunması ile kirografik (el yazmalı) kültür dönemi, 15. yüzyıl ortalarında matbaanın bulunmasıyla birlikte basılı kültür dönemi ve İkinci Sanayi Devrimi sürecinde elektriğin etkisiyle gelişen telgraf ve mors alfabeleri ile birlikte elektrik-elektronik kültür dönemi ve son dönemde ortaya çıkan internet tabanlı yeni medya kültür dönemi olarak sıralanmıştır (Baldini, 2000: 5).

Medyanın ilk çıktığı andan itibaren gelişmesiyle birlikte zaman içerisinde kendine özgü özellikleri ve sahip olması gereken işlevleri de iyice belirginleşmiştir. Aydeniz'e göre, medyanın öncelikle halkın haber alma hakkını sağlamakla yükümlü olması gerektiğini, bir iletişim aracı olup; mesaj ve bilgileri üretip ve dağıtması yükümlülüğünü dile getirmektedir. Bunun yanı sıra ürettiği içerikleri satması ve okuyucu-dinleyici-faaliyetler arasında bir döngüde yer aldığı için ticari bir işletme yapısına sahip olduğunu, sahip olduğu toplumsal sorumluluklar nedeniyle ahlaki ilke ve kuralları gözetmesi gerektiğini, çok boyutlu ve çok işlevli araçlara sahip olduğunu da ifade etmektedir (Aydeniz, 2012: 16-17).

İletişim alanında çalışmalar yapan araştırmacılar medyanın işlevleri konusunda da çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir. Bazı araştırmacılar, medyanın genel olarak topluma bilgi sağlama, eğlendirme ve eğitime işlevleri üzerinde durmuşlardır (Bertrand, 2004: 18). Öte yandan bu alanda çalışmalar yapan diğer araştırmacılar ise medyanın daha çok, sosyal iletişime katkıda bulunması, insanların vizyonu hakkında kişisel gelişimlerine fayda sağlama ve kültürler arası bir köprü durumunda olması gibi işlevleri üzerinde durmuşlardır (Barbier & Lavenir, 2001: 7). Ayrıca medya kavramı ve son yıllarda gelişme gösteren dijital medyanın toplumlar üzerinde etki yaratma gücü de oldukça fazladır. Ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve siyasi olaylarda da medyanın kitleler üzerinde bir algı yaratabilme gücü her zaman görülmektedir. Buna en açık şekilde örnek verilecek olursa kitle iletişim araçlarının Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda, propaganda, algı yönetimi, dezenformasyon gibi yöntemlere başvurarak toplumlar üzerinde etki alanları oluşturmaya çalışmış olmalarıdır (Çağlak, 2019:114).

Genel olarak medyanın üstlendiği işlevlerini söyleyecek olursak; Haber ve bilgi sağlama, toplumun maddi ve manevi temellerinin öğretilmesine katkıda bulunmasıyla birlikte toplumsallaştırma, yine toplumun amaçları ve vizyonu için yaptığı çalışmalar ile motivasyon artırıcı şekilde faaliyetler üstlenmesi gerektiği dile getirilebilir. Bunun yanında yapılan haberler ve bilgi paylaşımları ile birlikte bireysel ve toplumsal gelişimi etkileyerek eğitim işlevi, kültürler arası bilgi akışını, tanıtımını ve geliştirilmesini sağlama işlevi ve toplumdaki birbirine zıt olan bireylerin ve kutupların birbirlerinin tanınmasına katkıda bulunarak bütünleştirme işlevi gibi yükümlülükleri de bulunmaktadır (UNESCO akt: Özkan, 2006: 19- 20). Özellikle son yıllarda internet tabanlı medya kitlelere anlık, hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmesi özelliğiyle birlikte birçok alanda değişim, gelişim, söz söyleme, fikirleri daha açık bir şekilde ifade etme ve küreselleşmeyi hızlandırıcı vb. bir etkide bulunmaktadır.

Medya İşletmeciliği

Medya faaliyetlerinin bu şekilde ilerlemesi ve yapılan içeriklerin insanlar ile buluşması, bu çalışmaların sistemli bir çatı altında toplanmasını ve diğer sıfatlarının yanında ticari bir sıfat kazanmasını da sağlamıştır. Bunun neticesinde ortaya çıkan medya faaliyetlerini, bir çatı altında toplayan medya işletmeleri meydana gelmiştir. Medya işletmeleri: Genel bir işletme kavramının tanımında olduğu gibi, iktisadi ve ticari bir kuruluş olan ve bunun yanında medyanın tanımında olduğu gibi topluma haberleri sunma, bilgi verme, eğitime, eğlendirme vb. görevleri belli bir ticari sistem çerçevesinde basın-yayın organları aracılığıyla insanlar ile buluşturan kuruluşları ifade etmektedir.

Medya faaliyetlerinin tarihin ilk dönemlerinden beri süre gelmesi ve özellikle matbaanın gelişmesiyle birlikte daha sistemli olması medya işletmelerinin de ortaya çıkmasını etkilediği söylenebilir. 1800'lü yıllara geldiğimizde Amerika ve Avrupa'da yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeler, iletişim faaliyetlerini de etkileyerek basımevlerinin, birer küçük ticari kazanç sağlayacak işletmelere dönüşmesine yol açmıştır. 1800-1940'lı yıllar arası yazılı ve görsel-işitsel medya araçlarının geliştiği ve buna bağlı olarak medya faaliyetlerinin daha kurumsal, ticari ve profesyonel bir kimlik kazandığı

zamanlar olmuştur. 1844 yılında ilk telgrafın bulunması, 1876 yılında Graham Bell tarafından telefonun icat edilmesi, 1902 yılında radyonun ve 1920 yılında televizyonun ortaya çıkması ile birlikte iletişim alanında yeni bir sayfa açılarak yazılı basın yanında; görsel-işitsel basın faaliyetleri de eklenmiştir (Gürcan ve Kumcuoğlu, 2017:151). Televizyonun icat edilmesiyle birlikte görsel-işitsel medya araçlarına daha çok rağbet gösterilmiştir. Bunun yanında özel yayıncılığın gelişmesiyle birlikte televizyon kanallarında çeşitlilik artmış ve insanların aşırı talepleri ile birlikte yüksek teknoloji araçlarıyla donatılmış büyük işletmeler kurulmaya başlanmıştır (Atılğan, 1998:3-8).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında medya faaliyetlerinin etkisinin görülmesi bu sektörün gelişmesini ve yatırımcıların bu alana doğru yönelmesini sağlamıştır. Medya işletmelerinin üstlendiği yükümlülükler tanımında da olduğu gibi medya kavramının üstlendiği işlevler ile benzerlik göstermektedir. Sadece bu işlevlerini ve elde edilen içerikleri okuyucular ile buluştururken ticari bir kimlik sıfatıyla sunmaktadır. Medya işletmelerinin işlevleri genel bir ifadeyle dile getirilecek olursa: Diğer işletmeler gibi kâr amacı gütmeleri, çevresinden beslendiği, kendi bünyesindeki çalışanları, okuyucu-izleyici kitlesi ve reklamcılar arasındaki döngüde yer aldıkları, üretim aşamasında neyi-ne kadar ve kim-ne için üretileceğinin planlandığı, kendi alanlarında gelir kaynakları olduğu (reklamlar, içerik satışları, kiraya verilen yerler-malzemeler vb.), üretilen içeriklerin dağıtımının yapıldığı ve bu alanda gerekli teknolojik araçları sahip olması gerekliliği gibi görevlerinin olduğu söylenebilir (Berberoğlu, 1991:23).

Sanayi 4.0 Sürecinde Medya İşletmelerindeki Dönüşüme İlişkin Öngörüler

Medya işletmelerinin gelişen süreçler içerisinde oluşan genel yapısı tıpkı diğer işletmeler gibi benzerlik göstermektedir. Gazeteler, dergiler, broşürler, tanıtım kartları, bültenler vb. basın yayınlarını çatısı altında bulunduran yazılı medya kuruluşlarının organizasyonel yapısı incelendiğinde; Üst yönetimde; yönetim kurulu başkanı, başkan yardımcısı, yönetim kurulu üyeleri, genel sekreter ve genel yayın müdürü olduğu görülürken; yapılan işlerin yürütülmesini sağlayan idari yönetim kurulunda ise; insan kaynakları birimi, muhasebe birimi, reklâm birimi ve teknik destek veren çalışanların olduğu görülmektedir. Bunun yanında biraz daha teknik anlamda çalışan yazı işleri birimi de bulunmaktadır. Bu bölümde de; haber merkezi birimi, iç ve dış haber servisi sağlayıcıları, ekonomi servisi, spor servisi, kültür-sanat servisi gibi alanlar bulunmaktadır.

Geleneksel medyanın diğer kolu olan görsel-işitsel medya işletmelerinde de yazılı medya işletmelerine benzer şekilde organizasyon yapısı görülmektedir. Üst yönetim ve merkez birimlerinde çeşitli birimlerin başkanlıkları bulunmaktadır. Başkanlıkları bulunan birimler: Haber dairesi, televizyon dairesi, radyo dairesi, dış yayınlar dairesi, yayın arşivleri dairesi vb. birimlerin başkanlıklarıdır. Bunlara destek sağlayan yardımcı birimlerde ise: Genel sekreterlik, personel dairesi, eğitim dairesi, reklam dairesi, muhasebe-mali işler dairesi ve bilgi işlem dairesi bulunmaktadır. Genel olarak geleneksel medya işletmelerinin organizasyonel yapısı bu şekilde oluşturulmaktadır.

Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinde ortaya çıkan teknolojik yenilikler ve değişimler, diğer sektörlerde olduğu gibi medya faaliyetlerinin değişim ve gelişmesine de yol açarak, geleneksel medya işletmelerinin organizasyonel yapılanmasında da bazı değişikliklerin yaşanmasına yol açmaktadır. Özellikle internet ve internet tabanlı teknolojilerin etkisiyle, yazılı medya ve görsel-işitsel medya işletmelerinde bir takım değişikliklerin meydana gelmesi öngörülmektedir. Bu değişikliklerden bazıları kısaca ifade edilecek olursa:

İnternet Gazeteciliği ve Robot Gazeteciliği Kavramları: Yazılı medya işletmelerinde gelişen teknolojik yenilikler ile birlikte internet gazeteciliğinin ortaya çıkması ve bunun neticesinde her alanda yaygınlaşarak basılı kaynakların yerini alacağı öngörülmektedir. İnternet gazeteciliği; elektronik (dijital) ortamda basın-yayın faaliyetlerini gerçekleştiren ve web siteleri üzerinden okuyuculara sunulan gazetelerdir. İnternet gazeteciliğinde, geleneksel gazeteciliğe göre daha hızlı bir yapıya sahip olması, meydana gelen bir olayın veya paylaşılması gereken bir haberin, anlık bir şekilde servis edilmesi, sunulan haberler veya bilgiler ile ilgili hipermetinsellik özelliğinden yararlanılarak başka bilgi kaynaklarının verilmesi ve bu kaynaklara erişim sağlamak amacıyla linkler koyulması ve

bunların yanında bu verilere ulaşan okuyucunun sunulan içerikler ile ilgili yorumda bulunarak interaktif bir iletişime sahip olması gibi özellikleri bulunmaktadır.

Endüstri 4.0 sürecinde internet gazeteciliğinin yanı sıra yapay zekâ ve çeşitli bileşenlerin kullanılmasıyla birlikte robot gazeteciliğinin de her alanda etkili olması ve çoğu yerde gerçek kişilerin yerini alması beklenmektedir. Robot gazeteciliği kavramı ile anlatılmak istenen; Toplumsal, siyasi, sosyal, ekonomi, spor, hava durumu ve doğal afet vb. türdeki konular haber metinlerinin herhangi bir gazeteci müdahalesi olmadan, toplanan verilere dayanarak, algoritmalar tarafından yazılması ve otomatik olarak haber sitesinde yayımlanması anlamına gelmektedir (Fırat, 2020). Yani burada elde edilen bilgiler, temelinde yapay zekâ teknolojisi bulunan ve geliştirilen robotik sistemler tarafından veri analizleri işlemlerinin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.

Görsel-İşitsel Araçların Dijitalleşmesi: Radyo ve televizyon yayıncılığı alanında internet tabanlı teknolojiler ile birlikte sanal ortam üzerinden yayınlar gerçekleştirilmektedir. Endüstri 4.0 sürecindeki gelişmeler neticesinde bu faaliyetlerin tamamen internet ortamında yapılacağı ve kullanıcılar ile arasındaki döngüyü sadece bu mecralar üzerinden gerçekleştireceği beklenebilmektedir.

Sahiplik Yapısı Üzerine: Endüstri 4.0 süreci içerisinde beklenen değişimlerden bir tanesi medya işletmelerindeki sahiplik yapısının tekrar şekillenmesidir. Medya sektöründe yer alan büyük sermayelerin veya büyük holding tarzı şirketlerin yanında; artık internete bağlanabilen teknolojik araçlar ile haber ve bilgi içerikleri toplayıp servis edilmesini ve 2-3 kişiyle de bu işlerin yapılmasını sağlayan bireysel üreticilerin yani bireysel iş sahibi kişilerin ortaya çıkarak yaygınlaşması beklenmektedir. Büyük sermayeye gerek duyulmaksızın, internete bağlanabilen cihazların olması, bu teknolojileri kullanabilecek bilgi sahibi olunması, bireysel gelişimini gerçekleştirilmesi ve bir web sitesini yönetebilmesi yeterli olmaktadır. Bu değişimin küresel ölçekte yer alan medya platformlarından daha çok, yerel anlamda çalışan medya kuruluşları üzerinde etkili olabileceği öngörülmektedir.

Çalışanların Bilgi ve Becerilerinde Öngörülen Teknik Özellikler: Medya işletmelerinin yapısında yer alan çalışanların bazı konularda belli yetkinliklere sahip olması hedeflenecektir. Artık bilgisayar ve internet tabanlı teknolojilere hâkim, bu alandaki çalışmalarını takip eden ve esnek çalışmaya uyum sağlayabilen personeller yetiştirilmesi öngörülmektedir.

Medya işletmelerinde dile getirilen bu değişimler dışında, ekonomik yapısı yönünden de bazı dönüşümler yaşaması kaçınılmaz olmaktadır. Genel olarak geleneksel medya işletmelerindeki başlıca gelir kaynakları; üretilen içeriğin belirli bir ücret karşılığında satın alınması ve reklam faaliyetleridir. Bunların yanında kullanılmayan kapasitelerin başka sermaye sahiplerine kiraya verilmesi ve devlet tarafından yapılan çeşitli yardımlar da bulunmaktadır (Gürkan, 2009:27). Endüstri 4.0 sürecindeki gelişmeler altında yapısal anlamda yaşanması beklenen her gelişme ve değişim aynı doğrultuda ekonomik yapısını da etkilemektedir. Etkilenen bu alanlar:

Reklamcılık Faaliyetleri: İnternet tabanlı yeni medyanın ortaya çıkması ile geleneksel medya işletmelerindeki reklamcılığın ilerleyen yıllar içerisinde tamamen bu alanlara doğru kayması neticesinde, yerel anlamda çalışan bazı medya işletmelerinin gelirlerinin düşmesi hatta yok olma durumu ile karşı karşıya kalabileceği beklenmektedir. Kişisel taleplere yönelik reklamların ortaya çıkması, vakit kaybetmeksizin kolayca ulaşılması, görselliğin ön planda tutulması ve istenilen şey hakkında çeşitli linkler ile daha kapsamlı ve farklı sitelere erişim sağlanabilmesi gibi etkenler, dijital medyada reklamcılık faaliyetlerinin artmasına yol açmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmeler doğrultusunda 3 boyutlu, görselliğin ön planda tutulduğu veya holograma dayalı reklamların ortaya çıkması da insanların bu yöne doğru ilgisini çekmeyi başarmaktadır. Bunun yanı sıra; sosyal medyanın da ortaya çıkmasıyla birlikte, alternatif kanallar artmıştır. Bu nedenle medya işletmelerindeki önemli bir gelir kapısı olan reklamcılık faaliyetlerinde bir değişim yaşanmaktadır.

Molekülleşme Durumu: Yeni medya ve bilgi teknolojilerinin birleşmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni ekonomi çatısı altında medya işletmelerinde görülmesi beklenen dönüşümlerden bir tanesi

molekülleşme etkisidir. Bu etki; büyük yapılara sahip olan işletmelerin parçalanıp; yerine bireysel gruplar ile dinamik molekülere ve birimlere ayrışmasını ifade etmektedir (Bayraç, 2003:51). Endüstri 4.0 sürecinde medya işletmelerinin organizasyonel yapılarındaki dönüşümden söz edilirken kendi işinin sahibi tek veya 3-4 kişiden oluşan yapıların meydana geldiği dile getirilmiştir. İşte bu durum, molekülleşme etkisini daha da açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Medya Ekonomilerinde Küreselleşme: Bazı medya kuruluşlarının küreselleşen ekonomik sistemlerin çatısı altında yeniden yapılanarak varlıklarını sürdürmeleri öngörülmektedir. Bu değişimler ile birlikte yeni medya teknolojilerine uyum gösterilerek yerel medya işletmelerinin karşılaştığı sorunlar en aza indirilecektir. Yatay, dikey ve çapraz olmak üzere 3 farklı birleşme türü ile bu faaliyetler yerine getirilecektir. Küresel medya işletmeleri, bu tür birleşmeler ile kâr oranlılığı arttırırken buldukları piyasalarda tekel olma avantajını da elde etmektedir. Fakat bu tekel olma durumunun, yerelde çalışan medya kuruluşlarının ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkileyerek yok etme tehlikesiyle karşı karşıya bırakacağı öngörülmektedir. Çünkü küreselleşmenin etkisi ve avantajlarıyla birlikte ortaya çıkan teknolojik yenilikler, girdi maliyetlerinin yüksekliği ve sermaye ihtiyacının artması gibi etkenler, yerelde çalışan işletmeleri yok olmaya doğru iterken, büyük şirketler açısından sermaye birikiminin artmasına yol açacaktır. Ayrıca bu tür medya şirketlerinin kâr oranları yerel pazarların çok üzerinde olacağı öngörüldüğünden; bu tür işletmeler ile rekabet halinde olmak çok zordur.

Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle medya işletmelerinde öngörülen yapısal ve ekonomik dönüşümler dile getirilmiştir. Bu dönüşümlerin yerel veya küresel ölçekte bulunan işletmelerin kendilerini teşvik edecek, yeniliğe sürükleyecek ve bazı dezavantajlar karşısında imkânlarını zorlayarak avantaja çevirme konusunda çalışmaları olması kaçınılmazdır. Çünkü bir yerde bulunan her değişim ve dönüşüm o yerin kendini yenilemesine, güncel hale getirmesine ve çağın gereklerine uygun mükemmelliğe yakın bir düzene girmesine isteklendirici bir durum taşımaktadır.

Sonuç

Bilgi, teknoloji, dijitalleşme, yapay zekâ ve internet gibi kavramların hâkim olduğu Dördüncü Sanayi Devrimi süreci, teknoloji temelli otonom çalışma sistemlerine, nesnelerin kendi aralarında kurduğu haberleşmeye ve bulut bilişim vb. gibi teknolojilere dayalı gelişen ve etkisini gündelik hayata kadar birçok yerde gösteren bir süreç olmaktadır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru geçildiğini gösteren bu süreç, hemen hemen her sektörde etkisini göstermeye başlamıştır. Ticari kimlik sıfatıyla hareket eden medya işletmeleri de bu süreçten etkilenen sektörlerin başında gelmektedir.

Geleneksel medyayı oluşturan yazılı, görsel-işitsel ve yeni medya türlerinde kurulan işletmelerde, gelişen teknoloji ve yeni ekonomi çatısı altında bazı yapısal ve ekonomik dönüşümlerin yaşanması beklenmektedir. Günümüzde bilgi bolluğunun yaşanması ve bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, internet tabanlı teknolojilerin varlığı ve kolayca erişilebilmesi gibi durumlar iletişim faaliyetlerinin farklı bir boyut kazanmasına yol açarken; bu alanda faaliyet gösteren medya işletmelerinin ortaya çıkardığı verilerinin dijitalleşmesi, sahiplik yapısı, bünyesinde yer alan çalışanların sahip olması gereken teknik özellikleri gibi durumlar üzerinde yaşatacağı etkileri öngörülmektedir. Yapısal dönüşümlerin yanında ekonomik alanda da etkileri beklenen bu süreçte, gelir-gider dengelerinin değişmesi buna göre yapılan çalışmaların farklı bir boyut kazanması öngörülmektedir. Yaşanan bu gelişmelerin, her alanda olduğu gibi medya işletmeleri üzerinde dönüşüme ayak uydurabilmek adına yenilenmeye ve gelişmeye teşvik edici, özendirici etkileri olacaktır.

Kaynakça

- Alçın, S. (2016). "Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0". *Journal Life Economics*, 3(8) s.19-30. DOI: 10.15637/jlecon.129
- Arslan, Ü. Ç. ve Demirağ, Y. H. (2017). "Sanayi Devrimi: Sonuçları ve Uluslararası Sisteme Yansımaları". Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği Ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara. s. 1-15.
- Aslan, Ş. ve Güzel, Ş. (2019). "Endüstri 4.0 Gelişim Süreci ve Sağlıkta Dijital Dönüşüm". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, s.650-659. DOI: 10.21733/ibadjournal.584464.
- Atılgan, S. (1998). "Basın İşletmeciliği". İstanbul: Der.
- Aydeniz, H. (2012). "Medyayı Tanımak". Nakış Ofset, İstanbul
- Aytekin, M. (2010). "Medya Endüstrisi", Medya ve İletişim Önlisans Programı, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Barbier, F., ve Lavenir, C. B. (2001). "Diderot'dan İnternete Medya Tarihi". (Çev. K. Eksen), Okyanus Yayınları, İstanbul
- Bayraç, H. (2003). "Yeni Ekonominin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), s.41-62.
- Berberoğlu, G. (1991). "Basın İşletmeciliği". *Gazeteciler Cemiyeti Tezler Dizisi*, İstanbul.
- Bertrand, C. J. (2004). "Medya Etiği". Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara
- Bülbül, A. R. (2000). "İletişim ve Etik". Damla Ofset, Konya.
- Çağlak, E. (2019). "Medyada Algı Yönetimi Aracılığıyla Kamuoyu Oluşturulması: 1915 Avusturyasında Broken Hill Olayı Üzerinden Savaş Söylemi Çözümlemesi." *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 21, s:109-125. Doi: 10.26468/Trakyasobed.424502
- Çakmak, H. ve Erden, L. (2005). "Yeni Sanayi Odakları Ve Sanayinin Yeni Mekan Arayışları". Denizli ve Gaziantep Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1).
- Çavdar, S. S. (2019). "Endüstri 4.0 ve İşgücü Piyasası'na Yansımaları". Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Trabzon.
- Davutoğlu, N., Akgül, B. ve Yıldız, E. (2017). "İşletme Yönetiminde Sanayi 4.0 Kavramı İle Farkındalık Oluşturarak Etkin Bir Şekilde Değişimi Sağlamak." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (52), s. 544-567.
- Demir, E.B.K., Çaka C., Tuğtekin U., Demir K., İslamoğlu H. ve Kuzu A. (2016). "Üç Boyutlu Yazdırma Teknolojilerinin Eğitim Alanında Kullanımı: Türkiye'deki Uygulamaları", *Ege Eğitim Dergisi*, (2), s. 481-503.
- Duman, B. ve Özsoy, K. (2019). "Endüstri 4.0 Perspektifinde Akıllı Tarım". *4th International Congress On 3d Printing (Additive Manufacturing) Technologies And Digital Industry*, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, s. 540-555.

- Elibol, N. (2017). “Endüstri (4.0) Devrimi ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı”. *Gümrük & Ticaret Dergisi*, (9), s. 41-49.
- Freeman, C. ve Louça, F. (2001). “*As Time Goes by. Oxford*”. Oxford University Press.
- Freeman, C. ve Soote, L. (2004). “*Yenilik İktisadi*”. (Çev. Ergun Türkcan), TÜBİTAK Yayınları, Ankara
- Goehrke, (2015). “Local Motors Unveils LM3D Swim 3D Printed Car Today at SEMA Show in Las Vegas”, <https://3dprint.com/103604/lm3d-swim-at-sema-show-2015> Erişim Tarihi: 05.08.2021.
- Günay, D., Öcal, A. ve Öcalan, K. (2018). “Sanayi ve Sanayi Tarihi”. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, s. 8-14
- Gürcan, H. İ. ve Kumcuoğlu, İ. (2017). “Gelenekselden Yeniye Medya İşletmeciliği Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Yaşanan Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 27, s.149-164, DOI: 10.31123/akil.437374.
- Gürkan, D. (2009). “Basın İşletmelerinin Finansman Sorunları ve Bir Finansal Analiz Uygulaması”. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 29, s. 23-53.
- Hürriyet D. (2005). “*Dünyayı Değiştiren Olaylar, Sanayi Devrimleri*”, 12, s. 4-15.
- Isaacson, W. (2017). “*Geleceği Keşfedenler - Dijital Çağın Biyografisi*”. (Çev. Duygu Dalgakıran), Domingo Yayınları, İstanbul.
- Işık, A. (2009). “*Geçmişten Günümüze Sanayileşme Süreci*”, Uluslararası Türkmen-Türk Üniversitesi s. 1-5.
- İspirli, M. (2000). “*Medya Gerçeği ve Haberciler*”. Akçağ Yayınları, Ankara
- Koca, D. (2020). “Sanayi Devrimlerinin Tarihsel Arka Planı ve İşgücü Becerileri Üzerindeki Yansımaları”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. 16 (31), s. 4533-4558. DOI: 10.26466/opus.704841
- Özdemir, H. Ö. (2020). “Sağlık Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık Algılarının Örgütsel Adalet Algıları ile Diğer Faktörlerden Yordanması.” *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 172-181 . DOI: 10.33416/baybem.702316
- Özdoğan, O. (2019). “*Endüstri 4.0: Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşüm Anahtarları*”. 3. Baskı, Pusula Yayıncılık, İstanbul.
- Özçağlayan, M. (2008). “Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel bir Değerlendirme)”. *Marmara İletişim Dergisi*, 13 (13), s. 131-159.
- Özkan A. (2006). “*Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri*”. Stratejik Rapor, Tasam Yayınları, İstanbul.
- Özsoy, E. C. (2017). “*Bilgi ekonomisi*”. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- Öztemel, E. (2018). “Eğitimde Yeni Yönelimlerin Değerlendirilmesi ve Eğitim 4.0”. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 25-30.
- Öztuna, B. (2017). “*Endüstri 4.0 (Dördüncü Sanayi Devrimi) ile Çalışma Yaşamının Geleceği*”, 1. Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Sarı, E. B. (2020). “*Endüstri 4.0 Teknoloji ve Üretim Yönetimi*”, Nobel Yayıncılık, Ankara.

- Schwab, K. (2016). “*Dördüncü Sanayi Devrimi*”. (Çev. Zülfü Dicleli), Optimist Yayınları, İstanbul.
- Schwab, K. (2019). “*Dördüncü Sanayi Devrimini Şekillendirmek*”. Optimist Yayınları, İstanbul
- Soydan, E. ve Alpaslan, N. (2014). “Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), s. 53-64,
- Söğüt, Y. ve Aktaş, C. (2018). “Şehbal Dergisinden Günümüze Tüketim Kültürü ve Magazin Dergiciliği Analizi”. *Kent Akademisi*, 11(1), s.173-185. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/36326/392545>
- Teke, M., Deveci, S. H., Efendioğlu, M. ve Öztoprak, F. (2016). “*Akıllı Tarım Fizibilite Projesi: Hassas Tarım Uygulamaları İçin Havadan ve Yerden Veri Toplanması, İşlenmesi ve Analizi*”. TÜBİTAK Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara.
- Tüfekçi, N., Yorulmaz, R. ve Cansever, İ.H. (2017). “Dijital Hastane, Journal of Current Researches on Health Sector”. 7 (2), s.143-156
- Yavan, N. (2014). “*Üretim Sistemi: Fordist Üretim Tarzı*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara.

İnternet Kaynakları

- Fırat, F. (2020). <http://yenimedya.info/2020/02/06/robot/#:~:text=Robot%20gazetecilik> Erişim Tarihi: 11.08.2021
- İİENSTİTÜ (2020). “Tarihin İlk Elektronik Bilgisayarı ENIAC”. <https://www.iienstitu.com/blog/tarihin-ilk-elektronik-bilgisayari-eniac> Erişim Tarihi: 09.08.2021
- Kahraman, H. (2016). “Artırılmış Gerçeklik”. <https://www.endüstri4.0.com/artirilmis-gerceklik>. Erişim Tarihi:11.06.2021
- Karademir, M. (2016). “Dördüncü Sanayi Devrimi, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi”. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/25733/dorduncu_sanayi_devrimi Erişim Tarihi:10.08.2021,
- Oracle (2021). “Yapay zeka (AI) nedir?”. <https://www.oracle.com/tr/artificial-intelligence/what-is-ai/> Erişim Tarihi:12.08.2021
- Teknoloji tasarım, (2020). “Endüstri 4.0 Yapısı ve Özellikleri”. <https://teknoloji-tasarim.com/endustri-4-0-yapisi-ve-ozellikleri> Erişim Tarihi: 10.08.2021
- TÜBİTAK (2020). “Sanayi Devrimi'nin Yapı Taşları: İlk Atmosferik Buhar Motoru”. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/sanayi-devriminin-yapi-taslari-ilk-atmosferik-buhar-motoru> Erişim Tarihi: 12.08.2021

Analysis of the Relationship Between Psychological Capital and Burnout Levels of Salespeople Working as Pharmaceutical Sales Representative¹

İclal POMAK
ipomak@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2663-9350

Bülent ÇİZMECİ
bulent.cizmeci@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-7722-6003

Elif Nisa YAYLA
elifnisayayla@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4343-0954

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 05.08.2021

Kabul Tarihi: 19.08.2021

Atıf Bilgisi

Pomak, İ., Çizmeci, B., Yayla, E.N. (2021). Analysis of the Relationship Between Psychological Capital and Burnout Levels of Salespeople Working as Pharmaceutical Sales Representative, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 29-52

ABSTRACT

The aim of this study is to measure the regulatory role of training and development programs provided to salespeople in terms the relationship between individual-organization harmony and psychological capital. In this study, data were collected from 205 medical firms representatives actively working in Kayseri city center in Central Anatolia Region through questionnaires in order to investigate the effects of the trainings provided to them on their performance. We examined the effects of the training pharmaceutical sales representatives and how these effects contribute to making a difference in their performance. Finally, within the scope of the study, the effect of psychological capital on burnout and sub-dimensions of burnout was analyzed. As a result of the analysis, it has been observed that psychological capital has an inverse effect on depersonalization, emotional exhaustion and burnout as a whole. These results show that psychological capital can be used as a variable to eliminate burnout and the negative consequences of brought by it.

Keywords: Sales Force, Pharmaceutical Sales Representatives, Psychological Capital, Burnout.

Tıbbi İlaç Mümessili Olarak Çalışan Satış Elemanlarının Psikolojik Sermaye ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Analizi

ÖZ

Bu çalışmanın amacı birey-örgüt uyumu ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkide eğitim ve geliştirme programlarının düzenleyici rolünün satış gücü açısından ölçülmesidir. Bu çalışmada ilaç firması temsilcileri olan tıbbi mümessillerinin kendilerine verilen eğitimlerin performansları üzerindeki etkileri araştırılması için kolayda örneklem metodu kullanılarak İç Anadolu Bölgesinde Kayseri il merkezinde aktif çalışan 205 tıbbi mümessil ile anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Tıbbi ilaç mümessillerinin aldıkları eğitimler neticesinde etkilenme şekilleri ve bu etkilerin performansları üzerindeki oluşturduğu farklar incelenmektedir. Çalışma kapsamında son olarak, psikolojik sermayenin tükenmişlik ve tükenmişliğin alt boyutları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, psikolojik sermayenin duyarsızlaşma, duygusal tükenmişlik ve bir bütün olarak tükenmişlik üzerinde ters yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, psikolojik sermayenin tükenmişlik ve tükenmişliğin yol açtığı olumsuz sonuçları ortadan kaldırmada kullanılabilecek bir değişken olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Satış Gücü, Tıbbi Mümessiller, Psikolojik Sermaye, Tükenmişlik.

Introduction

In today's pharmaceutical industry, pharmaceutical sales representatives have an important place in labor market. The low labor cost in the pharmaceutical industry, where the competition level is high, causes companies to tend towards high sales targets and increase their personnel turnover rate. While pharmaceutical companies are constantly expanding their medical pharmaceutical representative staff, their employees do not create policies that will eliminate the job concerns of their employees in career management practices and reduce the number of employees in response to increased personnel costs, making working environments weary (Efeoğlu and İplik, 2011: 351).

¹ Bu makale İclal Pomak'ın Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Ana Bilim Dalında sunmuş olduğu "Psikolojik Sermayenin Tükenmişlik Algısı Üzerindeki Etkisi: Sağlık Çalışanları Örneği" başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Burnout is the depletion of an employee as a result of excessive demand on his energy, power or resources approximately one year after starting work (Suran and Sheridan, 1985: 741) and the loss of his commitment and idealism to his job, which is a very important factor in the efficiency and performance of both individuals and organizations is noticed as an obvious phenomenon. Modern organizations accepted burnout as an increasingly important phenomenon of the era and started to develop control policies (Güllüce, 2006: 95). The human factor, which is among the most effective resources that organizations can use in the process of achieving a long-term and sustainable growth under market conditions, should be evaluated within the scope of individual and organizational performance with its emotional and psychological aspects. In this context, when the relevant literature is examined, it is seen that there are many studies conducted on burnout and its consequences, but studies on the factors preventing burnout are quite limited. This study was carried out to examine the relationship between psychological capital and burnout levels of salespeople working as pharmaceutical sales representatives.

Psychological Capital

The Concept of Capital and Types of Capital

Capital that offers dignity, power and the opportunity to rule over others in every period of history, Money and concepts related to money are always seen as the production factor of interest and desire. The concept of capital is used in different meanings in terms of economy, finance, accounting and management and is defined in different ways (Şimşek and Çelik, 2012: 10). Sürmeli (2009: 240) defines capital from the perspective of economics as "means of production not found in nature but produced by man". In this context, capital; Considering that it consists of elements such as tools and machines that help individuals to labor and increase productivity, fixtures, buildings, vehicles, roads, bridges, dams, factories, machines, drinking water or natural gas systems, that is, all elements above and below ground can be evaluated within the scope of capital (Özkan, 2004: 85).

Although the concept of capital has been described in strict economic terms as described above, this general acceptance has been swept away with the introduction of the concepts of "human, social and psychological capital" into the literature. The definition and content of the concept of capital has gained a new dimension with the qualification of the labor of educated and capable people as capital. Thus, by expanding the limits of the concept of capital, human abilities in addition to physical and financial elements, it has started to be accepted as a type of capital.

What businesses procure from equity and foreign sources in various ways *financial capital*, expressing natural resources, buildings and public investments such as dams and roads *physical capital* and transforming inputs into useful outputs (such as goods, services) *technology* to concepts, nowadays *human, social* and *psychological capital* types have also been added. Trying to evaluate the concept of capital today without considering these new types of capital would remain an incomplete effort. Therefore, within the scope of this study, types of capital are discussed under the following headings:

- Traditional Capital
- Human capital
- Social Capital
- Psychological capital.

Traditional Capital

Traditional capital consists of financial capital, physical capital and technology elements. *Financial capital*, refers to the solvency powers provided by the founding partners or those who buy stocks, the provisions created by the undertaking, the reserves, undistributed profits and similar solvency powers other than the resources provided by the enterprises as debt. *Physical capital*, can be described as underground and aboveground wealth possessed by a country, as well as public investments such as

dams, roads and energy, and fixed assets such as buildings, land, machinery owned by an organization. Technology, on the other hand, is the elements that turn inputs into useful outputs (such as goods, services).

Human capital

The concept of human capital, which is used to express all concepts such as knowledge, skills, abilities, health status, social relations and education level of an individual or society, constitutes the basic source of economic growth. As a matter of fact, Lucas (1988) and Rebelo (1991) consider human capital as one of the production factors such as physical capital, recognizing that physical capital investments are as needed as human capital investments in their models. Although human capital can emerge through education in general, it can be formed spontaneously through learning by doing their jobs in the production process. Cheng and Hsu (1997: 393) defined investments in human capital as the opportunity cost of time spent on educating them.

Social Capital

The concept of social capital, which has a long historical past as an idea within the social sciences, but is new as a term, often involves trust, the willingness of the individual to act with others and the punishment of those who do not comply with the norms and norms of a community. (Bowles and Gintis; 2002: 419).

Psychological Capital

Luthans et al. (2007: 3) defines psychological capital as "the positive psychological developmental state of an individual". Psychological capital is seen as the sum of personality traits that contribute to individual productivity (Gohel, 2012: 35).

Comparison of Capital Types in Terms of Competitive Advantage

Enterprises that are established for the purpose of sustaining their existence are defined as structures that consists of all the conditions and circumstances affecting businesses that offer products or services directly or indirectly to the market in the sector in which they operate (Tekin and Çiçek, 2005: 63), and always operate in a competitive environment. The severity of competition in the market has been affecting different businesses at different levels. The underlying reason for this is that businesses have different assets and abilities, and they benefit from opportunities at different levels by using these assets and capabilities, and are affected by threats at different levels.

The unique position that businesses have over their competitors through the combination of assets and capabilities they hold is called competitive advantage (Armistead and Clark, 1993: 221-222; Reed and Defillippi, 1990: 90). Competitive advantage can only be measured by the value a firm can offer to its customers (Smith and Rupp, 2002: 64). The concept of "sustainable competitive advantage" is another concept related to and complementary to the long-term sustainability of this superiority as well as achieving competitive advantage. In order to ensure the sustainability of superiority, some imitation barriers are required. Although these imitation barriers can be overcome, the length of the sustainability of superiority is determined by the height of these obstacles (Reed and Defillippi, 1990: 94). In other words, the organizational resource that provides competitive advantage should be the basic talent and cannot be easily imitated by the competitors. In order to meet these conditions, the organizational resource must be able to serve in the long term, be unique, reveal cumulative value, be linked to other organizational resources and be renewable. Psychological capital, a type of capital that has these characteristics, is shown in Table 1. Until recently, traditional types of capital alone could barrier to enter the market, but today they have lost these characteristics. In this context, in order to make competitive advantage sustainable, non-physical capital types should also be included in the competitive advantage equation. Non-physical capital types are built on the human resources of the organization in terms of their structures.

Table 1. Comparison of Capital Types Providing Competitive Advantage

Types of Capital	Long term?	Matchless?	Cumulative?	Linked?	Revolving?
<u>Traditional Capital</u>					
Financial	No	No	Yes	No	No
Structural / Physical	Yes	No	Yes	Partially	Partially
Technological	No	No	No	Partially	No
<u>Human capital</u>					
Clear information	Partially	No	Yes	No	Partially
Tacit knowledge	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
<u>Social Capital</u>					
Networks	Partially	Yes	Yes	Yes	Partially
Norms and values	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Confidence	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
<u>Psychological Capital</u>					
Self-efficacy	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Hope	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Optimism	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Resilience	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes

Source: (Luthans and Youssef, 2004: 145)

In line with the data in Table 1, it is seen that traditional capital types can be easily imitated by competitors. Therefore, it is impossible to develop basic skills and gain competitive advantages with this kind of capital. Basic skills can be defined as an indicator of what a firm can do better than its competitors (Money, 2007: 110). Basic skills, which are a product of the collective learnings of organizations, respond particularly to how various production skills can be coordinated and how different technologies can be integrated (Prahalad and Hamel, 1990: 82). Basic skills, which are not usually represented in a single person or team, consist of individual skill sets and organizational units.

As understood from these approaches, the determining factor that enables the emergence of basic skills is the human, social and psychological capital that has an effect on the human resources of the organization.

Positive Psychology and Psychological Capital

Positive Psychology and Positive Organizational Behavior

Over the centuries, many philosophers and psychologists have made various comments on the elements required to live a happy life and the ways of to seek it. According to the hedonistic approach of the first period, in order to live a happy life, "Reduce pain, increase happiness." principle is adopted. In contrary to this approach, Aristotle's view that a happy life is only attainable through a virtuous life, was later supported by John Stuart Mill and Bertrand Russell. Rogers's ideal of the "full-capacity individual", Maslow's vision of "self-actualization", Ryff and Singer's vision of "psychological well-being" and Deci and Ryan's "free will" theory provide advice for individuals to help them live a happy life. In the modern world, this search continued taking the form of principles such as "a meaningful life", "Be what you are." and "Make a difference.". In this context, the factors that set the ground for the emergence of many negative turbulences that may occur despite a happy life in the organizational structure in today's world have pushed academicians and practitioners to solve problems such as burnout, absenteeism and stress. In parallel with the developments brought by finding solutions to all these problems, it forms the Positive Psychology movement, which is a scientific field of study that aims to develop the strengths and virtuous aspects of individuals and societies (Keser, 2013: 60).

Positive Organizational Behavior, on the other hand, emerges as the reflection of Positive Psychology on working life. Positive Organizational Behavior focuses on the measurable and improvable positive psychological abilities of employees within the organization. With this application area, it is aimed to

reveal a strong human resource that can be measured, developed and managed effectively for the development of organizational life under today's conditions (Luthans, 2002: 701).

Within the framework of these explanations, it can be said that Positive Organizational Behavior has the following features (Luthans et al., 2006: 26):

- It is positive, focuses on strengths and is unique in terms of organizational behavior compared to other psychological perspectives.
- Based on the fact that it is a theoretical field created with research, it is based on measurable data with high validity in terms of human resources.
- It is based on contingency and thus creates a study area which is open to improvement, as a result of which it forms the basis for an effective performance management.

Today, one of the most important studies in the field of Positive Organizational Behavior is seen as the "Psychological Capital" study developed based on self-efficacy, optimism, hope and resilience by Luthans et al. (Wooley et al, 2011: 438).

Defining the Concept of Psychological Capital

Expressed as a personality trait that contributes to the individual's productivity, the concept of Psychological Capital establishes a link between the behavior of employees in the organization and the consequences of these behaviors (Gohel, 2012: 35). Also Psychological Capital job performance is associated with organizational factors such as job stress level, job satisfaction, job continuity and organizational commitment (Abbas and Raja, 2011: 8). In this context, Psychological Capital aims to measure the behaviors of employees within the organization and the effects of organizational change on these behaviors (Bea, 2001: 45).

Psychological capital develops in accordance to the individual's self-knowledge and awareness, and it seeks answers to questions "What do I know?", "Who do I know?" unlike other types of capital, psychological capital is about directing the questions "Who am I?" and "What will I be?" to the individual himself. In this context, if it is necessary to distinguish that the psychological development of the individual progresses in a positive direction, Psychological Capital can be defined as the following;

1. Having the confidence or self-efficacy to make the necessary effort to achieve success at the end of the task,
2. Having a positive expectation about the likelihood of success, being optimistic,
3. Being determined, taking new paths and hoping to achieve the determined goals,
4. Insisting on being able to recover and be resilient when facing problems (Luthans et al., 2006: 388).

Dimensions of Psychological Capital

Self-efficacy

Self-efficacy concept, which is one of the main elements of Social Learning Theory and presented to organizational behavior literature by Bandura (1986) is defined as the opinion of an individual about how well he / she can perform the activities that he / she needs in order to complete the tasks assigned to him / her and the situations that they are likely to encounter (Bandura, 1986: 391).

According to Akçay, self-efficacy (2012: 125) is the motivation, cognitive resources and behaviors that a person needs in order to overcome the tasks under certain conditions, and his / her self-confidence in directing a certain purpose and his / her opinion about themselves. The concept of self-efficacy, which is presented as the idea that a person can behave in a way that will lead him to certain outcomes, is referred to as "self-confidence" in some sources (Akçay, 2012: 125).

Based on the explanations about the concept, it can be said that one of the most important strengths of the individual is self-efficacy and a stable personality trait that does not change rapidly in different situations and places. In this context, individuals with a high perception of self-efficacy take responsibility in their duties to get successful results, and they exert an effort and have a high level of confidence about their abilities in this process. In cases where they face failure, they try to overcome the factors that prevent success by organizing themselves in a short time. This type of people set higher goals and efforts for themselves and are able to develop ways to tackle difficult tasks. (Keleş, 2011: 347). It is observed that individuals with low self-efficacy perception do not have high levels of motivation and tend to take less responsibilities even for the goals they set (Bandura, 1994).

Hope

Being flexible to the events expected to occur in the future of individuals, thanks to his desire to envision possibilities and to pursue what is most suitable for him, he can make a number of inferences such as controllable or uncontrollable. The non-simple nature of these future implications is in people. It can lead to the emergence of effective reactions such as distress, fear, anxiety, excitement and hope (Keser, 2013: 69). There is a lot of research in the field of positive psychology on the concept of hope, which is an integral part of the daily life. Within the scope of these researches; The concept of hope based on a solid theoretical background, is clearly and functionally defined as one of the measurable components of psychological capital (Jensen ve Luthans, 2006: 261). Çetin and Basım (2011: 82) consider the concept of hope as the belief in overcoming the difficulties that the individual will face during the process of achieving the determined goals. The concept of hope in this context is divided into two dimensions which are will power and way power. While the energy that leads to the goal is expressed as will power, determining alternative ways to implement the goals are defined as way power. In this context, hope shows the purpose of determining, clarifying and maintaining the path to success (Fındıklı, 2013: 305).

Studies on the concept of hope in the literature reveal that the current level of hope in individuals is predicted from their academic and psychological adaptation, as well as that the level of hope is related to the quality of life and well-being of individuals (Özer and Tezer, 2008: 82). People with high hope levels can foresee possible obstacles that may be encountered in the process of achieving the goal and could have the motivation to proactively use alternatives to achieve the goal. (Akçay, 2012: 126).

Resilience

The concept of resilience differs from the other contents of psychological capital and has a more reactive character and is expressed as the positive adaptation of the person in events with risk and adverse conditions. In this context, it includes the ability of the person to face the difficulties and overcome them, flexibility, attitude towards change, adaptation and attitude towards the ongoing psychological pressures. According to the definition of resilience made by Luthans (2002: 702) within the scope of business life, it is considered as an developable capacity that enables the individual to gather himself when facing difficulties, conflicts, increasing responsibilities as well as positive situations and progress (Luthans, 2002: 702).

Those that have high level resilience maintain their well-being under stressful conditions and try to adapt themselves behaviorally, emotionally and cognitively in situations that they'll need to change themselves (Ekmen ve Esen, 2012: 57). Psychological resilience positively affects the job satisfaction and organizational commitment levels of the employees. Employees with high psychological resilience can remain strong in the face of difficulties in the work environment and exhibit less burnout (Bitmiş et al., 2013: 3). In this context, in the business sector where dynamics are dynamic, employees with high psychological resilience can increase their individual and organizational performances with their self-improving, adaptable to change, innovative and unyielding structures.

Optimism

Peterson et al (2011: 430) referred to optimism in general as positive expectations for the future and the ability to generalize when explaining the positive situations experienced by people and referring to external when explaining negative situations (Peterson et al., 2011: 430).

The concept of optimism, which includes judgments that objectively show the goals that an individual can achieve under certain conditions contains a generalized expectation that good things will happen in life in a way to insist on efforts to reach these goals (Luthans et al., 2008: 222; Snyder et al., 1991: 571). It is stated in the literature that optimism is a skill that can be learned and developed, and people who do not have a high level of optimism can make themselves believe that they can achieve positive results in the future by training their minds (Keser, 2013: 72). In this context, it is seen that individuals with high levels of optimism are more easily motivated in working life, do not give up in the face of difficulties, are more satisfying, and are physically and emotionally stronger (Keleş, 2011: 347).

In the present study, hope, self-efficacy, optimism and resilience, which are the four basic components of psychological capital, are discussed as manageable in order to achieve the goals of the organization (Luthans et al., 2004). In this context, besides handling the emotional and psychological aspects of the human factor, which is one of the most effective resources that organizations can use in the process of achieving a long-term and sustainable growth under market conditions, the concept of burnout, another variable of the research, is also discussed.

Burnout

Defining the Concept of Burnout

While researchers couldn't come up with a common point in defining burnout firstly, Freudenberger (1974: 159) used the concept of burnout as an occupational disease with a state of exhaustion, failure, wear, loss of energy and power resulting from the needs that cannot be met on internal resources. (Freudenberger, 1974: 159). Maslach and Leiter (2008), with a radical approach, define burnout as; a process that represents an erosion that occurs in the employee's virtue, self-esteem, spirit and wishes, and they state that it draws the individual into a vortex that is difficult to get rid of, like a disease that spreads step by step and continuously over time. Burnout syndrome can be expressed as not being able to enjoy the work at all (Özdemir, 2020: 1).

Kristensen, Borritz, Villadsen and Christensen (2005: 197) who suggest a classification method within the concept of burnout, categorize burnout into three categories: job-based, customer / client-based, and personal. It is emphasized that personal burnout can also occur among people who do not work, such as young people, the unemployed and retired. Personal burnout is defined by the relevant authors as 'the physical or psychological exhaustion level experienced by the individual' and work-based burnout is defined as 'the physical and psychological exhaustion and exhaustion level perceived by the person depending on the work of the employee'. Customer / service client-based burnout, on the other hand, is defined as 'the employee's perceived level of physical and psychological exhaustion and exhaustion depending on the customers / service users'. In the light of the explanations above, the concept of burnout in this study is accepted as a syndrome that originates from work, private and psychological life of the individual and causes the individual to be exhausted in terms of spiritual and physical terms by causing a corrosive effect on the resources he / she has and as a result to exhibit negative attitudes towards himself and his environment. Although there is no commonly accepted definition of burnout concept in the literature, it is seen that different definitions have common denominators. These common denominators are that burnout generally includes elements of the psychological structure and is experienced at an individual and organizational level.

Considering today's health sector, employees 'struggle with patients who are difficult to diagnose and treat, pressure from patients' relatives, intense workload, excessive number of seizures, disruption of

sleep patterns, problems in professional relations, insufficient institutional resources and economic concerns increase the level of stress and trigger burnout. (Altay et al, 2010: 11).

Dimensions of Burnout

In various studies on burnout, researchers state that burnout consists of different dimensions. (Maslach & Jackson, 1981; Borritz et al, 2006). Most of these studies approached the subject theoretically, and a few of them developed a scale to measure the burnout dimension. Maslach Burnout Scale, which is the most widely used and accepted scale among the developed scales, was taken as a reference in this study. Maslach and Jackson (1981: 99) have researched burnout on three dimensions; emotional exhaustion, depersonalization and diminishing personal accomplishment.

Emotional Exhaustion

Emotional exhaustion, which is a more physically obvious dimension of burnout, is defined as the state of employees feeling tired and emotionally worn out. It refers to the individual stress component of burnout, and it refers to the fatigue and weariness of people from work processes and the decrease in their emotional and physical resources. Emotional exhaustion, which manifests itself as a person's emotional exhaustion, causes negative consequences such as non-compliance with working hours, absenteeism from work, absenteeism due to psychosomatic complaints, intention to quit, in people who cannot overcome the feeling of tension and anxiety. (Ulutaşdemir, 2012: 15).

Desensitization

Depersonalization, which is another dimension of burnout, carries the component of the relationships between individuals. It is manifested by displaying emotionless behaviors just like a machine in coping with involuntary situations where employees who do not have a high control power in the business environment cannot find a solution. (Tuğrul & Çelik, 2002: 2) Some of the aspects of depersonalization reflected in employee and customer relations. Employees, who become insensitive in this sense, think that customers occupy an excessive space in their lives and approach by neglecting that the customers they serve are individuals, and adopt an inhumane, sarcastic, disdainful, rigid, insensitive and indifferent attitude towards them. (Bee, 2008: 133)

Decreased Personal Achievement

Low personal accomplishment concept, also called the feeling of personal inadequacy, is defined as the negative tendency of the individual while evaluating himself / herself. The development of a sense of inadequacy in individuals who experience declines in their individual success leads to a loss of motivation. Behaviors and attitudes such as failure, low work efficiency and productivity, interpersonal conflict, and decreased self-esteem manifest themselves in these individuals.

Stages of Burnout

When evaluating burnout in term of the process, it's seen as a situation that does not appear suddenly, it develops step by step over time affected by the individual, organizational and environmental conditions and manifests itself in the long term. The process of burnout consists of four stages in which the individual passes to one stage from another without any clear boundaries: enthusiasm and euphoria, stagnation, inhibition, and indifference. (Düzyürek and Ünlioğlu, 1992: 108-112).

In the enthusiasm and euphoria phase of burnout increase in the hope and energy levels of the employees occurs, and they start to have unrealistic expectations. By keeping the employee's job a priority to his other aspects of life, he/she becomes willing to adapt to sleeplessness and tense work environments. In the stagnation phase, however, the employee's hope and energy levels in the enthusiasm and euphoria phase are decreased, and thus, they start to get irritated from the challenges happening in the working environment they ignored before. In the inhibition phase, The employee

realizes that it is difficult to change the unfavorable working conditions and the working system in his/her work environment and experiences an intense feeling of frustration. At this phase, the employee can exhibit self-withdrawal or avoidance attitudes as well as applying adaptive or not adaptive defense strategies. In the last phase, indifference, employees may feel intense emotional detachment, sterilization, disbelief and hopelessness. Apart from being emotional satisfaction and self-realization areas, business life is seen as a function to be maintained for social security.

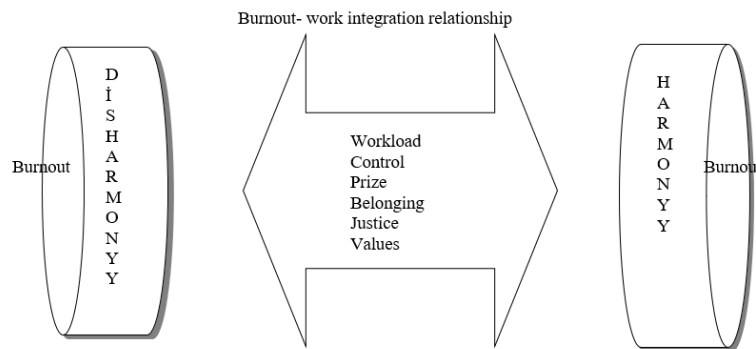
Factors Affecting Burnout

When the factors affecting burnout are examined, there are many variables that can affect burnout and can be classified as individual and organizational factors. The personality concept is the most important individual factor affecting burnout. It is observed that individuals; whose nature consists of being critical, impetuous, idealistic, perfectionist, competitive, obsessed on winning, aggressive; that are keeping personal interests above all else; that have high expectations; who think that luck and fate rule life; who do not have self-efficacy; and who cannot empathize are more prone to burnout (Ardıç and Polatçı, 2009: 23-24).

Another individual factor affecting burnout is demographic characteristics. When the variable of burnout and age was examined, it was found that it was observed more frequently among young employees compared to more experienced, mature, balanced elderly employees. **Gender** When the burnout factor is examined, whilst there are studies in which women are more prone to burnout than men, there are other studies that concluded that men are more prone to burnout than women, or that gender is not one of the factors affecting burnout (Oruç, 2007: 21). It has been determined that single people experience more burnout compared to married people, and it's the same for those who do not have children compared to those who do have children (Lee & Ashforth, 1993: 3-20). Ozdemir (2001) stated that the higher **education level** he/she obtains, the more he/she could succeed in coping with burnout. Izgar (2001), **however, stated that there's a negative relationship between operation time and professional seniority**, and burnout (Izgar, 2001). When individual needs and expectations are considered, it has been observed that employees with high expectation levels are more prone to burnout (Arabacı and Akar, 2010: 88).

Although there are different classifications on the organizational factors that affect burnout, Maslachand & Leiter (1997) created a model related to the organizational domains of workload, control, reward, belonging, justice and value factors and the harmony or incompatibility among individuals' jobs (See Figure 1). According to this, burnout increases in case of individual-job incompatibility where the difference between the demands of the job and the needs of the individuals doing the job is high; in the case of compatibility where the difference is small, **business engagement** reported to be increasing (as cited in Ardıç and Polatçı, 2009: 25).

Figure 1. Organizational Factors Affecting Burnout

Source: Ardıç and Polatçı, 2009: 26.

Other organizational factors that affect burnout can be listed under the following headings (Ardıç & Polatçı, 2008: 72-73):

- Organizational conflict,
- Reconstruction,
- Degrowth,
- Inability to participate in decisions,
- Leadership types that are not suitable for the organizational structure,
- Lack of standardization of work,
- Organizational culture,
- Length of working hours,
- Organizational miscommunication,
- Lack of social support,
- Role conflict,
- Role ambiguity,
- Adverse physical conditions of the work area,
- Lack of opportunities for improvement,
- Emotional and sexual harassment (mobbing) in the workplace,
- Lack of job security.

Ways to Cope with Burnout

Maslach (2011: 45) emphasizes that burnout has a number of personal, social and organizational costs and when these costs are considered in terms of physical health and psychological well-being, it would be more rational and prudent to make some improvements before burnout occurs. However, if it is not possible to eliminate the causes that cause burnout, and if burnout has occurred, then what needs to be done is to detect burnout before it progresses and to intervene. Methods that can be applied to prevent burnout are examined at organizational and individual levels.

Organizational Level Coping Methods

All regulations aimed at improving working conditions have a preventive effect on burnout. The implementation of organizational coping methods for burnout provides more knowledgeable and resilient employee groups (Polatçı, 2007: 91). Homer, who bases the cause of burnout on workaholic attitudes, argues that burnout is not an organizational problem, but an individual-based problem. In this context, the changes that can be made at the individual level in terms of coping with burnout are as important as the changes made at the organizational level (Homer, 1985: 59).

- Providing auxiliary personnel and equipment when necessary,
- Preparing environmental conditions that allow decision-making and to increase participation,
- Appreciating the success of the employees,
- Defining the authorities and responsibilities of the jobs inside the organization, and promotion policy,
- Establishing a justice-based reward system,
- Ensuring fair distribution of workload
- Creating organizational change,
- Supporting teamwork,
- Increasing organizational commitment,
- Establishing a regular functioning conflict
- Allocating sufficient time for personal development and rest during working hours,
- Assigning people to new tasks,
- Providing support by senior management,
- Providing an environment that facilitates the transfer of authority,
- Organizing the long working hours,
- Providing consultancy services within the organization,
- To increase holiday and social activity opportunities,
- Planning in-service trainings,
- Offering career opportunities,
- Supporting the competence and quality of intra-organizational communication,

- management system within the organization,
- Defining job descriptions clearly and transparent,

Source: Polatçı, 2007: 91.

- Having knowledge about burnout,
 - Knowing yourself well and determining your needs,
 - Developing realistic business-related expectations and goals,
 - Participating in personal development and counseling groups,
 - Learning breathing and relaxation techniques, listening to music for relaxation, doing exercise,
 - Knowing and accepting the limitations of a person as a human being,
- Establishing social support groups in the workplace.
 - Getting information about the difficulties and risks of the job before starting it,
 - Having knowledge about time management,
 - Going for a holiday,
 - Reducing the monotony of work and private life,
 - Determining a peaceful lifestyle,
 - Taking a break or changing work,
 - Improving the one's ability of coping with stress,
 - Taking up a hobby.

The human factor, which is among the most effective resources that organizations can use in the process of achieving a long-term and sustainable growth under market conditions, should be evaluated within the scope of individual and organizational performance with its emotional and psychological aspects. In this context, when the relevant literature is examined, it is seen that there are many studies conducted on burnout and its consequences, but studies on the factors preventing burnout are quite limited. This study has been conducted in order to analyze the relationship between psychological capital and burnout levels of the salespeople who are working as pharmaceutical representatives, a job in which competition level is high.

Analysis of the Relationship Between Psychological Capital and Burnout Levels of Salespeople That Are Working As Pharmaceutical Representatives: The Example of Central Anatolia Region

In this part of the study, firstly, the relationships between psychological capital and burnout, which are the basic variables of the research, and various research results on these relationships are included. Afterwards, the purpose, importance, method, scope and scales used in the research were explained. Subsequently, in order to test the research hypotheses, statistical analyzes in accordance with the hypotheses were applied and the research findings were evaluated. Finally, various suggestions that may be beneficial for practitioners and researchers are given based on the research findings.

The Relationship Between Concepts and Literature Review

Organizations that want to achieve their goals by gaining competitive advantage have to develop a set of basic capabilities that rise on human resources that cannot be easily imitated by their competitors. In this context, the functions and responsibilities of employees have increased and some negative consequences have become inevitable. Burnout, which is one of these results, may result in failure of organizations' goals. Millard (2011: 28) suggests that some variables can be used as a solution to prevent negative situations that occur in organizational life. Psychological capital, which is one of the variables that can be used to benefit from the employees in the most effective way, and improve and direct individual and organizational performance, has the quality of being able to change and develop with education and experience, according to current conditions (Cheung et al., 2011; Youssef & Luthans, 2007: 777). In the literature; It is seen that employees' development of positive and satisfactory mental thoughts about work increases personal and organizational performance, organizational success and competitive advantage (Çetin et al., 2013: 95). Parallel direction between psychological capital and organizational citizenship behaviors, job satisfaction, organizational

commitment and performance; It has been determined that they have negative relationships with behaviors such as job stress, intention to quit and cynicism (Avey et al., 2011: 127).

Çetin et al. (2013), in their research on public employees; They revealed that the factors of "self-efficacy" and "hope", which are among the psychological capital elements, have a relatively important role in explaining all burnout dimensions. In addition, they found an inverse relationship between "psychological resilience" and "optimism", which are sub-dimensions of psychological capital, and emotional exhaustion, which are sub-dimensions of burnout.

Topçu and Ocak (2012) conducted their research with samples of 268 and 125 employees, respectively, working in SMEs operating in the manufacturing sector in Sivas province and Tuzla, Bosnia-Herzegovina; found an inverse relationship between psychological capital and burnout in both samples.

Wang, Liu, Wang and Wang (2012), found a negative but statistically insignificant relationship between psychological capital and emotional exhaustion, and a negative and statistically significant relationship with cynicism in their study on 1300 doctors working in Liaoning Province of China;

Gillert (2014) in the USA and Herbert (2011) in South Africa in their thesis; They found a negative and significant correlation between psychological capital and burnout.

The Purpose and the Importance of the Study

The purpose of the study; to present theoretical information about psychological capital and burnout and to examine the relationship between the psychological capital levels of pharmaceutical sales representatives and their burnout levels. With the present study, our aim is tested with a practical study on medical drug representatives working in the Central Anatolia Region. In addition, through the results of the research, it is aimed to provide the directors of institutions, who are primarily responsible for organizational efficiency and productivity, to improve the level of psychological capital, which has an impact on individual and therefore organizational efficiency and productivity, and to provide guiding suggestions for the prevention of burnout.

The health sector contains many stressors compared to many other sectors due to its characteristics. For this reason, burnout tendency seen among pharmaceutical sales representatives is higher than among many other sector employees. Since it is not possible to change the structural characteristics of the sector that emerge as a source of stress, different strategies should be developed to eliminate the negative results caused by burnout. One of the strategies that can be used at this point may be to use the psychological capital levels of the candidates as a selection criteria in the employment of pharmaceutical sales representatives and to implement various training programs to increase the psychological capital level of the existing personnel. Working in this sense, it is important in terms of revealing the potential of psychological capital at the point of minimizing the negative business consequences of burnout.

Hypotheses and Limitations of the Study

The current study has a number of limitations. The first is that research results cannot be generalized to all pharmaceutical sales representatives. The research covers only the medical drug representatives in the Central Anatolia region, and the results reflect the opinions of the pharmaceutical sales representatives working in this region. Therefore, it is unlikely to generalize to all pharmaceutical sales representatives. Other limitations are that the answers are based on personal perceptions and the possibility of finding a difference between the real situation and these personal perceptions.

Research Method

Research Population and Sample

The research population consists of medical drug representatives in Kayseri province, which operates in the Central Anatolia Region. This study was conducted between February 2017 and March 2017. The sample was not selected for the research, but it was tried to reach all active pharmaceutical sales representatives in Kayseri province operating in the Central Anatolia Region. However, 205 surveys were returned due to reasons such as the unwillingness of some employees to answer the questionnaire questions.

Preparation of the Questionnaire

The questionnaire, prepared to determine the effect of psychological capital on the perception of burnout, consists of two basic parts. The first part of the questionnaire consists of four sub-parts as self-efficacy, hope, resilience and optimism, which are scales related to psychological capital, and are considered the basic variables of the research, and three sub-parts, which include emotional exhaustion, depersonalization and reduction in personal accomplishment which are scales of burnout level.

In order to measure the psychological capital level, the scale developed by Luthans et al. (2007) and adapted into Turkish by Çetin and Basım (2012) was used. There are four sub-dimensions in the scale called **self-efficacy, hope, resilience and optimism** with a total of 24 items. Participants were asked to indicate their degree of agreement about each statement on a five-point Likert-type scale (1 = Strongly Disagree, 2 = Disagree, 3 = Neither Agree Neither Disagree, 4 = Agree, 5 = Strongly Agree).

To measure the level of burnout, the scale developed by Maslach and Jackson (1981) and adapted to Turkish by Ergin (1992) was used. In the scale containing a total of 22 items, **emotional exhaustion, depersonalization, and decreased sense of personal success** are three sub-dimensions. Participants were asked to indicate their degree of agreement about each statement on a five-point Likert-type scale (1 = Strongly Disagree, 2 = Disagree, 3 = Neither Agree Neither Disagree, 4 = Agree, 5 = Strongly Agree). The second part of the questionnaire form includes demographic questions for the participants.

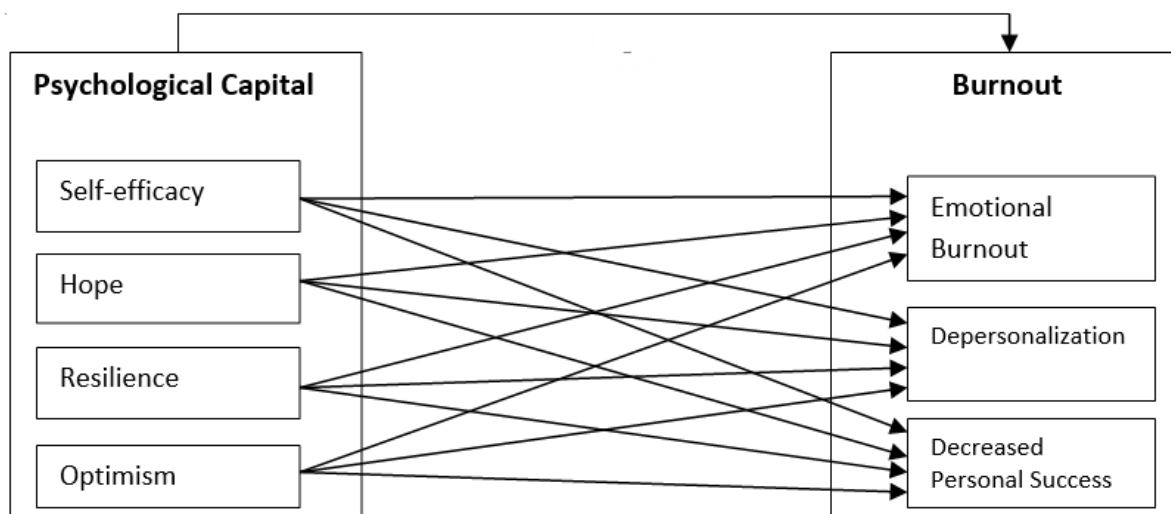
Analysis Techniques

The data obtained from the application of the questionnaire were transferred to the computer and analyzed using the SPSS 18.0 package program. To measure the relationships between **independent variable (psychological capital)** and **dependent variable (burnout)** correlation analysis; to inspect how much the independent variable affects the dependent variable regression analysis was used. In the measurement, the probability of error was chosen as $\alpha = 0.05$.

Research Models and Hypotheses

This research was carried out in accordance with the descriptive research model (See Figure 2). Purpose of descriptive research is to define the current problem, the variables and the relationships between the variables related to this problem (Kurtuluş, 2006: 252). Within the scope of this model, it has been tried to test whether the psychological capital levels of healthcare workers have a significant effect on their burnout perceptions.

Figure 2. Model of the Study

The basic research hypotheses are as follows:

- **H₁:** There is a significant and negative relationship between the sub-dimensions of burnout such as emotional exhaustion, depersonalization and decreased sense of personal accomplishment, and one of the sub-dimensions of psychological capital, **self-efficacy**.
- **H₂:** There is a significant and negative relationship between one of the sub-dimensions of psychological capital **hope** and burnout sub-dimensions such as emotional exhaustion, depersonalization and decreased sense of personal accomplishment.
- **H₃:** There is a significant and negative relationship between **durability** which is one of the sub-dimensions of psychological capital burnout and burnout sub-dimensions such as emotional exhaustion, depersonalization and decreased sense of personal accomplishment.
- **H₄:** There is a significant and negative relationship between **optimism** which is one of the sub-dimensions of psychological capital and burnout sub-dimensions such as emotional exhaustion, depersonalization and decreased sense of personal accomplishment.
- **H₅:** There is a significant and negative relationship between emotional exhaustion with psychological capital **burnout**, depersonalization and decreased sense of personal accomplishment, which are sub-dimensions of burnout.
- **H₆:** Psychological capital has a significant and negative effect on burnout and the sub-dimensions of burnout such as emotional exhaustion, depersonalization, and decreased sense of personal accomplishment.

Research Findings and Discussion

For the reliability of the scale used in the study, the alpha coefficient should be 0,70 and above (Hair et al., 1998: 118). As seen in Table 2, alpha coefficients were determined for the reliability of the scales.

Table 2. Reliability Tests

Scales	Cronbach's Alpha	N of Items
Statements about Psychological Capital	.782	24
Statements about the Level of Burnout	.812	22

Participant Specifications

The demographic characteristics of the participants are given in Table 3.

Table 3. Participant Specifications

Characteristics	f	%	Characteristics	f	%
Gender			Marital Status		
Male	165	80.5	Married	159	77.6
Female	40	19.5	Single	46	22.4
Age Range			Years of Experience		
25 years old and below	2	1.0	5 years and less	39	19.0
26-35 years old	78	38.0	6-10 years	49	23.9
36-45 years old	98	47.8	11-15 years	60	29.3
46-55 years old	27	13.2	16-20 years	36	17.6
56 years old and older			21 years and more	21	10.2
Level of Education					
High School	13	6.3			
Associate Degree	45	22.0			
Bachelor's Degree	127	62.0			
Postgraduate Degree	20	9.8			

As shown in Table 3, 80.5% of the participants are men, 19.5% are women and 77.6% are married. 85.8% of the respondents are between 26-45 years old, which can be defined as a young age range. 6.3% of the respondents have a high school degree, 22% an associate degree, 62% a bachelor's degree, and 9.8% a postgraduate higher education degree. 57.1% of the participants (29.3% 11-15 years, 17.6% 16-20 years, 10.2% 21 years or more) have 11 years or more professional experience, 23.9% have between 6-10 years and 19% have 5 years or less professional experience.

Correlation Analysis Results Between Variables

Table 4 shows the mean, standard deviation values and correlation coefficients between variables for psychological capital (self-efficacy, hope, resilience, optimism) and burnout (emotional exhaustion, depersonalization, decreased sense of personal accomplishment).

Findings in Table 4 can be summarized as follows:

- There is a negative relationship between *self-efficacy* depersonalization ($r = -.395$, $p < 0.01$), emotional burnout ($r = -.379$, $p 0.01$) and burnout ($r = -.265$, $p 0.01$) in a statistical manner. Hence ***H₁ has been partially accepted.***
- There is a statistically significant and negative correlation between *hope* and depersonalization ($r = -.388$, $p < 0.01$), emotional exhaustion ($r = -.448$, $p 0.01$) and burnout ($r = -.303$, $p 0.01$). Hence ***H₂ has been partially accepted.***
- There is a statistically significant negative relationship between *resilience* depersonalization ($r = -.302$, $p < 0.01$), emotional burnout ($r = -.407$, $p 0.01$) and burnout ($r = -.278$, $p 0.01$). On the other hand, there is a positive but statistically insignificant relationship between resilience and decreased personal achievement ($r = .001$). Hence ***H₃ has been partially accepted.***
- There is a statistically significant and negative relationship between *optimism*, emotional burnout ($r = -.216$, $p < 0.01$) and depersonalization ($r = -.106$, $p 0.01$). Also, there's a negative relationship between optimism and burnout ($r = -.086$) there's a negative, and there's a positive yet statistically insignificant relationship between optimism and diminishing personal success ($r = .403$). Hence ***H₄ has been partially accepted.***

- There is a statistically negative and significant relationship between *psychological capital* and depersonalization ($r = -.480, p < 0.01$), emotional burnout ($r = -.480, p 0.01$) burnout ($r = -.311, p 0.01$). In addition, there is a positive but statistically insignificant relationship between psychological capital and decreasing sense of personal accomplishment ($r = .673$). Hence *H₅ has been partially accepted.*

Table 4. Correlation Values Between Descriptive Statistics and Variables

Variables	Arithmetic Mean	Standard Deviation	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Self-efficacy	4.2870	0.49578	1	.595**	.388**	.230**	.748**	-.379**	-.395**	.566**	-.265**
2. Hope	4.2463	0.45392	.595**	1	.586**	.424**	.859**	-.448**	-.388**	.599**	-.303**
3. Resilience	3.4772	0.45616	.388**	.586**	1	.402**	.779**	-.407**	-.302**	.469**	-.278**
4. Optimism	3.3374	0.41665	.230**	.424**	.402**	1	.653**	-.216**	-.106	.403**	-.086
5. Psychological Capital	3.8370	0.34712	.748**	.859**	.779**	.653**	1	-.480**	-.399**	.673**	.311**
6. Emotional Burnout	2.6575	0.86093	-.379**	-.448**	-.407**	-.216**	-.480**	1	.707**	-.371**	.922**
7. Depersonalization	2.2507	0.86124	-.395**	-.388**	-.302**	-.106	-.399**	.707**	1	-.356**	.823**
8. Decreased Personal Success	4.1201	0.49101	.566**	.599**	.469**	.403**	.673**	-.371**	-.356**	1	-.102
9. Burnout	3.0611	0.49718	-.265**	-.303**	-.278**	-.086	.311**	.922**	.823**	-.102	1

Correlation significance levels: * p <0.05; ** p0.01 (bi-directional).

Regression Analysis Results Between Variables

In Table 5 we can see the regression analysis between burnout and psychological capital, and between emotional exhaustion, depersonalization, and decreased sense of personal accomplishment, which are the sub-dimensions of burnout.

Table 5. Regression Analysis Results

Independent variable	Burnout Sub-Dimensions			Burnout
	Emotional Burnout	Depersonalization	Personal Success	
Psychological Capital				
β	-0.480	-0.399**	0.673**	-0.311**
R ²	0.231	0.159**	0.453**	0.097**
Lev. R ²	0.227	0.155**	0.450**	0.092**
F	60.890	38.422	168.189	74.299
Tolerance	1.000	1.000	1.000	1.000
VIF	1.000	1.000	1.000	1.000
Durbin-Watson	1.528	1.547	1.785	1.493

** p <0.01 **Dependent Variable:** Burnout

As seen in Table 5; independent variable that is psychological capital has a negative and significant effect on the depersonalization ($\beta = -0.399$), emotional exhaustion ($\beta = -0,480$) and burnout ($\beta = -0,311$) On the other hand, psychological capital has a positive but statistically insignificant effect on the dependent variable that is personal accomplishment. Based on these data, it can be said that 15.5% of the change in depersonalization, 22.7% of the change in emotional exhaustion, and 9.2% of the change in burnout are explained by the independent variable psychological capital. Hence *H₆ has been partially accepted.*

Conclusion

In the present study, the relationship between the concepts of psychological capital and burnout in the context of organizational behavior of positive psychology perspective was theoretically discussed, and the study applied on a sample selected from among pharmaceutical sales representatives aimed to reveal the effects of psychological capital factors in explaining the feeling of burnout that has negative effects on employees.

In order to achieve the above-mentioned purpose of the study, the relationship between self-efficacy and the sub-dimensions of burnout and burnout was measured first. As a result of the analysis, a statistically significant and negative relationship was found between self-efficacy and depersonalization, emotional burnout. On the other hand, there is a positive but statistically insignificant relationship between self-efficacy and decreased sense of personal accomplishment. These results show that as the perceptions of self-efficacy of medical drug representatives increase, the levels of depersonalization, emotional exhaustion and burnout as a whole decrease. The concept of self-efficacy refers to the motivation, cognitive resources and belief in one's own abilities to accelerate the implementation phases in order to successfully complete a certain task. Studies in the field of self-efficacy have shown that individuals with high self-efficacy and confidence in their abilities have high job performance. In addition, these individuals do not tire easily by maintaining their commitment to their goals in the face of difficulties. In this context, it can be said that individuals with high levels of self-efficacy enable them to achieve a successful adaptation process by showing a proactive protective effect against difficulties (Çetin, Şeşen, & Basım, 2013: 103). Although some of the findings in our study do not support the research hypotheses, there are studies in the literature that match the research results. Çetin, Şeşen, and Basım (2013) found a significant and negative correlation between self-

efficacy and depersonalization and decreased sense of personal accomplishment in their study with a sample of public service employees.

Secondly, the relationship between hope and the sub-dimensions of burnout and burnout was discussed. As a result of the analysis, a statistically significant and negative relationship was found between self-efficacy and depersonalization, emotional burnout and burnout. On the other hand, a positive but statistically insignificant relationship was found between hope and decreased sense of personal accomplishment. These results show that as the hope levels of the employees increase, the levels of depersonalization, emotional exhaustion and burnout decrease as a whole. Hope is defined as a motivational situation that includes the belief of setting valuable goals (will) and overcoming difficulties in achieving these goals (power to achieve) (Snyder, 2000: 8). In the literature, it has been revealed that hopeful individuals have higher motivation and are more confident in undertaking tasks, and they are more successful in coping with problems, and also exhibit higher performance due to the development of alternative ways to obstacles in front of their goals (Çetin et al., 2013: 103). Similar to the findings obtained in the literature, it has been revealed that having a good expectation for the future and being able to find ways to achieve goals in an organizational context and be motivated to use these ways are important in reducing burnout that occurs in the face of long-term difficulties and stress in business life.

Thirdly, within the scope of the study, the relationship between hope and the sub-dimensions of burnout and burnout was discussed. As a result of the analysis, a statistically significant and negative relationship was found between self-efficacy and depersonalization, emotional burnout and burnout. On the other hand, there is a positive but statistically insignificant relationship between self-efficacy and decreased sense of personal accomplishment. These results show that as the psychological resilience of the employees increases, the levels of depersonalization, emotional exhaustion and burnout as a whole decrease. Resilience is seen as a psychological capacity that people have in order to recover and adapt when faced with adversity, negativity, uncertainty or change (Luthans, 2002: 702). In this context, it is stated that individuals with high psychological resilience will be more successful in adapting to change, facing difficulties and working with high performance. The fact that individuals with high psychological resilience have depersonalization, decreased sense of personal accomplishment, and low levels of burnout are due to their greater capacity for recovery and adaptation.

Fourthly, within the scope of the study, the relationship between hope and the sub-dimensions of burnout and burnout was discussed. As a result of the analysis, a statistically significant and negative relationship was found between self-efficacy and depersonalization, emotional burnout and burnout. On the other hand, a positive but statistically insignificant relationship was found between optimism and burnout in a negative direction and with a decreased sense of personal accomplishment. These results show that as the optimism levels of the employees increase and how their emotional exhaustion and depersonalization levels decrease. Optimism is that individuals make positive references to be successful with a sense of self-confidence (Synder et al., 1991: 571). Optimism is the influence of individuals' situation-specific thoughts in pursuing a goal in anticipation of a positive outcome. In cases where people encounter difficulties, they become more active with the positive emotions gained from optimism expectations in maintaining their goals and the feeling of burnout decreases (Çetin et al., 2013: 103). Within the scope of this study, it was found that individuals with high levels of optimism experience less emotional exhaustion. Similar to the results obtained from the studies conducted in the literature, it was determined in the findings of this study that optimism reduces emotional exhaustion.

Finally, within the scope of the study, the effect of psychological capital on burnout and sub-dimensions of burnout was analyzed. As a result of the analysis, it has been observed that psychological capital has an inverse effect on depersonalization, emotional exhaustion and burnout as a whole. These results show that psychological capital can be used as a variable to eliminate burnout and the negative consequences of brought by it.

Practical Implications

Considering the findings determined within the boundaries of the research, it can be said that it contains important suggestions in the field of human resources. In addition to measuring the psychological capital levels of the candidates with the tests carried out in the personnel selection processes of the organizations, it's determined that it's possible to contribute to the psychological capital levels of the employees who are open for improvement with. theoretical and practical studies (Youssef and Luthans, 2007: 778; Luthans, Avey and Paterno, 2008). In this context, it can be said that organizations, with the level of psychological capital developed through education, can minimize the negative situations that burnout can cause on employees and work outcomes. In order to direct the organizations to jobs suitable for the personality characteristics of the employees, they can provide information to the candidates about the job requirements and the expectations of the organization. In this way, person-job harmony will be achieved, the possibility of experiencing burnout will be reduced and it will be easier to reach both individual and organizational goals.

Limitations and Suggestions for Future Studies

The first of the limitations of the current research is that the results of the research cannot be generalized to those who work as representatives of all medical drugs. The research covers only medical drug representatives in the Central Anatolia region, and since the findings reflect the evaluations of these individuals, it is unlikely to generalize to all pharmaceutical sales representatives. It is possible that the responses given by the participants are based on personal perceptions and there may be differences between these personal perceptions and the real situation. In future studies, the relationship between psychological capital and burnout can be tested with different variables that may have a mediating effect in different sectors and culture samples. The second limitation is that the data collected within the scope of the research are based on the participants' own statements, and the variables of psychological capital and burnout are evaluated with the same scale, at the same time, there is a tendency to common method variance and the effect of social desirability by some people. In this context, it should not be ignored that common method variance might have affected the strength of the relationship between variables. In order to overcome the negative consequences of common method variance, data can be collected from different sources in future studies. The third limitation is that there is no consensus on the dimensions of psychological capital in the literature (Cheung et al., 2011: 367). In the literature, personality traits, which can have an effect on psychological capital in terms of positive organizational behavior, such as kindness, spiritual intelligence, forgiveness, humor, spirituality, determination, humility, and prudence are also mentioned (Peterson & Seligman, 2004: 35-41). The focus should be on how psychological capital dimensions are built on more solid foundations and how the personality traits listed above can affect the relationship between burnout and its consequences.

References

- Abbas, M., & Raja, U. (2011). Impact of psychological capital on innovative performance and job stress. *In 15th International Business Research Conference*. 21st to 23rd November, Sydney, NSW, Australia.
- Akçay, V. H. (2012). Pozitif psikolojik sermayenin iş tatmini ile ilişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*.
- Altay, B., Gönener, D., Demirkıran, C. (2010). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Aile Desteğinin Etkileri, *Fırat Tıp Dergisi*, 15(1), 10-16.
- Arabacı, İ.B., Akar, H. (2010). Eğitim Müfettişlerinin 1 Bazı Sosyal, Demografik ve Mesleki Özelliklerine Göre Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 78-91.

- Ardıç, K. ve Polatçı, S. (2009) Tükenmişlik Sendromu ve Madalyonun Öbür Yüzü: İşle Bütünleşme, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 0(32), 21–46.
- Armistead, C. G., & Clark, G. (1993). Resource Activity Mapping: The Value Chain in Service Operations Strategy. *The Service Industries Journal*, 13(4), 221-239.
- Avey, J. B., Reichard, R. J., Luthans, F., & Mhatre, K. H. (2011). Meta-analysis of the impact of positive psychological capital on employee attitudes, behaviors, and performance. *Human Resource Development Quarterly*, 22(2), 127-152.
- Bandura, A. (1986). Social Foundations of Thought and Action. A Social Cognitive Theory, Prentice Hall, N. Jersey.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior* (4): 71-81, New York: Academic Press.
- Bitmiş, G., Turgut, H., ve Sökmen, A. (2013). Psikolojik dayanıklılığın tükenmişlik üzerindeki etkisi: Örgütsel özdeşleşmenin aracılık rolü. *1. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, 15-16 Kasım, Sakarya.
- Bowles, S., & Gintis, H. (2002). Social capital and community governance. *The Economic Journal*, 112(483), 419-436.
- Cheng, B. S., & Hsu, R. C. (1997). Human capital and economic growth in Japan: an application of time series analysis. *Applied Economics Letters*, 4(6), 393-395.
- Cheung, F., Tang, C. S. K., & Tang, S. (2011). Psychological capital as a moderator between emotional labor, burnout, and job satisfaction among school teachers in China. *International Journal of Stress Management*, 18(4), 348-371
- Çetin, F., Şeşen, H., ve Basım, H. N. (2013). Örgütsel psikolojik sermayenin tükenmişlik sürecine etkileri: Kamu sektöründe bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(3), 95-107.
- Çetin, F., ve Basım, H. N. (2011). Psikolojik dayanıklılığın iş tatmini ve örgütsel bağlılık tutumlarındaki rolü. *İş-Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(3), 79-94.
- Düzyürek S, Ünlüoğlu G. (1992). Hekimde tükenmişlik (burnout) sendromu. *Psikiyatri Bülteni* (1), 108-112.
- Efeoğlu, E. & İplik, E. (2011). Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Sinizmm Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik İlaç Sektöründe Bir Uygulama. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 20, Sayı 3, Sayfa 343-360
- Ekmen, T., ve Esen, E. (2012). Bilişim sektöründe çalışanların psikolojik sermaye düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 55-72.
- Erkuş, A., ve Afacan Fındıklı, M. (2013). Psikolojik sermayenin iş tatmini, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42(2), 302-318.
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff Burnout, *Journal of Social Issues*, 30, ss.159-165.

- Gillert, J. E. (2014). *The relationship of psychological capital and burnout with training and performance*. (Unpublished doctoral thesis). University of Oklahoma, Oklahoma.
- Gohel, K. (2012). Psychological capital as a determinant of employee satisfaction. *Shodh, Samiksha Aur Mulyankan*, 3(36), 34-37.
- Güllüce, A.Ç. (2006). Mesleki Tükenmişlik ve Duygusal Zeka Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Hamel, G. & Prahalad, C. K. (1996). *Geleceği kazanmak*, Zülfü Dicleli (Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Herbert, M. (2011). *An exploration of the relationships between psychological capital (hope, optimism, self-efficacy, resilience), occupational stress, burnout and employee engagement*. (Unpublished Master's Thesis), Stellenbosch University, Stellenbosch.
- Izgar, H. (2001). Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Jensen, S. M., & Luthans, F. (2006). Relationship between entrepreneurs' psychological capital and their authentic leadership. *Journal of Managerial Issues*, 18(2), 254-273.
- Keleş, H. N. (2011). Pozitif psikolojik sermaye: tanımı, bileşenleri ve örgüt yönetimine etkileri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 347-348.
- Keser, S. (2013). *İlköğretim okulu yöneticilerinin otantik liderlik ve psikolojik sermaye özelliklerinin karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Kristensen, T.S., Borritz, M., Villadsen, E. and Christensen, K. B. (2005). The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of Burnout, Work and Stress 19(3):192-207. DOI: 10.1080/02678370500297720
- Kurtuluş, K. (2006). *Pazarlama Araştırmaları*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Lee, R. T. & B. E. Ashford (1993). "A Further Examination of Managerial Burnout: Toward an Integrated Model". *Journal of Organizational Behavior*, 14, ss.3-20.
- Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior, *Journal of Organizational Behavior*, 23(6), 695-706.
- Luthans, F., & Youssef, C. M. (2004). Human, Social, and Now Positive Psychological Capital Management: Investing in People for Competitive Advantage. *Organizational dynamics*, 33(2), 143-160.
- Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J., Norman, S. M., & Combs, G. M. (2006). Psychological capital development: toward a micro-intervention. *Journal of Organizational Behavior*, 27(3), 387-393.
- Luthans, F., J. B. Avey & J. L. Patera (2008). Experimental analysis of a web-based training intervention to develop positive psychological capital. *Academy of Management Learning & Education*, 7(2), 209-221.

- Luthans, F., Luthans, K. W., & Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital. *Business Horizons*, 47(1), 45-50.
- Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J., & Avey, J. B. (2008). The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate-employee performance relationship. *Journal of organizational Behavior*, 29(2), 219-238.
- Luthans, F., Vogelgesang, G. R., & Lester, P. B. (2006). Developing the psychological capital of resiliency. *Human Resource Development Review*, 5(1), 25-44.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2008). Early predictors of job burnout and engagement. *Journal of Applied Psychology*, 93(3), 498-512. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.93.3.498>
- Maslach, C., P. M. Leiter; (1997). *The Truth about Burnout*, Jossey- Bass, San Francisco, Ca.
- Maslach, C., S. E. Jackson (1981). The Measurement of Experienced Burnout, *Journal of Occupational Behavior*, (2) 99-113.
- Millard, M. L. (2011), *Psychological Net Worth: Finding the Balance between Psychological Capital and Psychological Debt*, (Unpublished doctoral Thesis). Lincoln, Nebraska: University of Nebraska.
- Mooney, A. (2007). Core competence, distinctive competence, and competitive advantage: What is the difference? *Journal of education for business*, 83(2), 110-115.
- Oruç, S. (2007). *Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Adana İli Örneği)*, Yüksek lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özdemir, Ö.H., Karadavut, U., Şimşek, G. (2020). Analysis of Employee Burnout Levels with R Program. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. (2)1, 33-54.
- Özer, B. U. ve Tezer, E. (2008). Umut ve olumlu-olumsuz duygular arasındaki ilişkiler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 81-86.
- Özkan, B. (2004). *Ekonomiye giriş*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*, New York: Oxford University Press.
- Peterson, S. J., Luthans, F., Avolio, B. J., Walumbwa, F. O., & Zhang, Z. (2011). Psychological capital and employee performance: A latent growth modeling approach. *Personnel Psychology*, 64(2), 427-450.
- Polatçı, S. (2007), *Tükenmişlik Sendromu ve Tükenmişlik Sendromuna Etki Eden Faktörler (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Akademik Personeli Üzerinde Bir Analiz)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Prahalad, C. K., & Hamel, G. (1990). The core competence of the corporation. *Harvard Business Review*, 68(3), 79-91.
- Rebelo, S., (1991) Long-run policy analysis and long-run growth. *Journal of Political Economy* 99, 500-521.

- Reed, R., & Defillippi, R. J. (1990). Causal ambiguity, barriers to imitation and sustainable competitive advantage. *Academy of Management Review*, 15(1), 88-102.
- Smith, A. D., & Rupp, W. T. (2002). Application service providers (ASP): Moving downstream to enhance competitive advantage. *Information Management & Computer Security*, 10(2), 64-72.
- Snyder, C. R., C. Harris, J. R. Anderson, S. A. Holleran, L. M. Irving, S. T. Sigmon, L. Yoshinobu, J. Gibb, C. Langelle, & P. Harney (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4), 570-585.
- Snyder, C. R., S. C. Sympson, F. C. Ybasco, T. F. Borders, M. A. Babyak & R. L. Higgins (1996). Development and validations of the state of hope scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 321-335.
- Snyder, C.R. (Ed.). (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measures and Applications*, San Diego: Academic Press.
- Suran, B.G., E.P. Sheridan (1985). Management of Burnout: Training Psychologists in Professional Life Span Perspectives, *Professional Psychology: Research And Practice*, 16(6), 741-752.
- Sürmeli, F. (2009). *Genel muhasebe*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Şimşek, M. Ş. ve Çelik, A. (2012). *Genel İşletme*, Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Tekin, M., ve Çiçek, E. (2005). İşletmelerde rekabet üstünlüğünü sağlamada farklı bir yaklaşım: Değer temelli pazarlama, *V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi*, (25-27 Kasım), 63-68.
- Topçu, Mustafa K. ve Ocak, M. (2012). Psikolojik sermayenin tükenmişlik algısı üzerine etkisinde iş tatmininin aracılık rolü: Türkiye ve Bosna-Hersek sağlık çalışanları örneği, *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 24-26 Mayıs, İzmir, ss. 685-690.
- Tuğrul, B., Çelik, E., (2002). Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi. (12), 1-11.
- Ulutaşdemir, N. (2012). Kilis Kent Merkezinde Görev Yapan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Wang, Y., Liu, L., Wang, J., & Wang, L. (2012). Work-family conflict and burnout among Chinese doctors: the mediating role of psychological capital. *Journal of Occupational Health*, 54(3), 232-240.
- Woolley, L., Caza, A., Levy, L. (2011). Authentic Leadership and Follower Development: Psychological Capital, Positive Work Climate, and Gender, *Journal of Leadership & Organizational Studies* 18(4):438-448. DOI: 10.1177/1548051810382013
- Youssef, C. M., & Luthans, F. (2007). Positive organizational behavior in the workplace: The impact of hope, optimism and resilience. *Journal of Management*, 33(5), 774-800.

Marshall McLuhan'ın Global Köy'ünde Starbucks

Engin ÇAĞLAK*
ecaglak@comu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9477-9435

Merve ÇALIK BAĞLAMA
calikmerve@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-7776-1260

Büşra MISIRLIOĞLU
busra_bts95@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-9890-9102

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 08.10.2021

Kabul Tarihi: 15.11.2021

Atf Bilgisi

Çağlak, E., Çalık Bağlama, M., Mısırlıoğlu, B. (2021). Marshall McLuhan'ın Global Köy'ünde Starbucks, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 132-140

ÖZ

İnternetin 20. yüzyılın başlarından itibaren hayatımıza girmesiyle gelişen yeni iletişim teknolojileri kullanıcı odaklı yeni sosyal medya platformlarıyla beraber 'ortak bir ağ' ya da McLuhan'ın deyişiyle bir 'Global Köy' ortaya çıkmıştır. Kullanımı ve erişimi herkes tarafından kolaylıkla sağlanabilen bu yeni küresel ağ ortamı birçok uluslararası firmanın da dikkatini çekmiştir. Bu durum, tek bir ağ üzerinden dünyanın her köşesinden insanın yaşam biçimini, düşünce yapısını ve tüketim alışkanlıklarını da değiştirmektedir. İnsanların tüketim alışkanlıklarının ve tüketici davranışlarının değiştiği bu dönemde, McLuhan'ın 'araç mesajdır' kavramından yola çıkarak Starbucks'ı mesajı ileten bir araç olarak düşünürsek, küreselleşen bu yenedünyada kahve tüketim alışkanlığı, diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de değişime uğramıştır. Günümüze baktığımızda küreselleşmenin toplumlar üzerindeki dönüştürücü etkisi ve yeni sosyal medya ortamlarıyla beraber bir ürünü alıp tüketmekten ziyade başka etkenlerin de devreye girdiği görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada Türkiye'de değişen kahve tüketim alışkanlıklarında, pek çok ülkede şubesi bulunan Starbucks markasının kahve tüketimine etkisinde sosyal medyanın rolü incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Medya, Sosyal Medya, Marshall McLuhan; Küreselleşme; Starbucks

Starbucks In The Global Village Of Marshall McLuhan

ABSTRACT

As a consequence of the introduction of internet at the beginning of the 20th century, new communication technologies have emerged and led to user-oriented social media platforms or, to use the term of McLuhan, to the Global Village. This new global networking environment, which is easily accessible to everyone, has also attracted the attention of many international companies. This has changed the way of life, thinking and consumption habits of people from all corners of the world through a single network. In this period when people's consumption habits and consumer behaviour change, considering the argument of McLuhan about the fact that 'the medium is the message', Starbucks might be seen as the medium transmitting the message and coffee consumption habits in the new globalized world has, in a similar way, undergone a radical change in Turkey as in other countries. When we look at today, it is seen that other factors are involved, rather than taking a product and consuming it, in relation to the transforming effect of globalisation on societies and new social media platforms. In this context, this study will examine the role of social media regarding the relationship between changing coffee consumption habits in Turkey and the Starbucks brand which has many branches in the world.

Keywords: Media, Social Media, Marshall McLuhan; Globalization; Starbucks

Giriş

1980'li yıllardan itibaren görülmeye başlanan küreselleşme, ekonomik anlamda gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş ülkelerinin etkisi altına girme süreci olarak tanımlanabilir (Bilgili ve Akbulut, 2008). Bu yeni düzenle beraber dünya bir bütün haline gelmiştir. Küreselleşme sürecinde en önemli aktör iletişim teknolojileridir. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde dünya genelinde kendini var edebilme imkanı bulan küreselleşme, toplumlarla etkileşim içinde olduğu sürece anlam bulabilmektedir. Özellikle enformasyon işleme, depolama ve yeniden kullanmak için dijital yöntemlerden yararlanılması küreselleşmeye hız kazandırmıştır (Mutlu, 2005). Emperyalist güçlerin şekillendirdiği bu süreçte değişip dönüşen pek çok farklı dinamik görmekteyiz. Bunlardan en önemlisi de toplumsal yapıdır. Yeni iletişim teknolojilerinin küresel boyuta yayılma gücünden yararlanan emperyalist güçler, özellikle son yıllarda toplumsal yapıyı önemli ölçüde etkilemiştir. Gutenberg'in matbaayı bulmasıyla birlikte toplumda bazı değişimlerin söz konusu olduğunu savunan Kanadalı iletişim uzmanı Marshall McLuhan da, elektronik medya aracılığıyla insanların yeniden birleştiği, bir bakıma tektipleştirdiğini

* Sorumlu yazar

vurgulamıştır (McLuhan vd., 2006:17). Bu yeniden birleşmenin sonucu olarak ortaya “global köy” kavramını ortaya koyar.

Elektronik iletişim araçlarının kültürü yaygınlaştırması sayesinde dünyanın küresel çapta bir köye dönüşeceğinden bahseden McLuhan, dünyanın tek bir bilinçlilik haline geleceğine vurgu yapar. Bunun en önemli etkeninin de küreselleşme ve küreselleşmeye bağlı olarak da kitle iletişim araçları olduğunu söyler. Günümüze baktığımızda da McLuhan’ın Global köy kuramının karşılığını bulduğunu daha net bir şekilde görmekteyiz. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde uluslararası sınırların ortadan kalkması ve dünyanın bir bütün haline gelmesiyle, uluslararası firmalar dünyanın hakimi konumuna gelmiştir. Bu uluslararası firmalar dünyayı büyük ölçüde etkilerken, toplumsal yapıyı da değiştirmiştir. İnsanlar daha az düşünmeye ve daha fazla tüketmeye başlamışlardır. Bu süreç üretim, tüketim ve istihdam gibi bir dizi faaliyetlerin tam ve eksiksiz bir şekilde örgütsel bir etkinlikten bahsedilmektedir (Özdemir, 2020:173).

Tüketim alışkanlarında görülen değişime bağlı olarak kahve kültüründe de değişim görülmüştür. Hızla tüketmeye başlayan insanlar özellikle son yıllarda kahve dükkânlarını oldukça sık kullanmaya başlamışlardır. Özellikle günümüzde artan iletişim teknolojileri sayesinde insanlar firmalar tarafından oluşturulmuş içeriklerden satın alma noktasında etkilenmektedirler. Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkisini incelemek bu açıdan önemlidir (Ceyhan, 2017).

Son yıllarda dünyada geniş bir coğrafyaya yayılan Starbucks markası, kahve dükkânlarının en popülerleri arasındadır. Küresel pazarda büyük ölçüde başarı elde eden Starbucks, Türkiye’de de son yıllarda insanların sıkça ziyaret ettiği bir mekân haline gelmiştir. Kahve dükkânlarında kahve tüketiminin; tüketicilerin cinsiyet, meslek, gelir düzeyi gibi bazı değişkenlere göre farklılık gösterebileceğini belirtmektedir (Bayındır, 2020). Sosyal medya platformları sayesinde, Starbucks markası kahve tüketiminden çok ürün imajının ön plana çıktığı bir marka haline gelmiştir. Çalışmanın amacı; Marshall McLuhan’ın Global Köy kavramı üzerinden Starbucks markasının tercih edilmesinde sosyal medyanın etkisini ortaya koymaktır. Özellikle sosyal medyanın gücünün büyük ölçüde hissedildiği günümüzde, yapılan çalışmaların çoğunda sosyal medyanın etkisi dışarıda bırakılmaktadır. Medya günümüzde sadece bilgi ve haber veren bir mecradan çok daha önemli bir araç haline gelmiştir. (Söğüt ve Aktaş, 2018). Bu çalışmada ise sosyal medyanın tüketim alışkanlıklarının değişmesinde etkili olduğu hipotezinden yola çıkılmıştır. Çalışma sadece akademik amaçlı olup, çalışmanın sınırlılığı ÇOMÜ öğrencileri ve Çanakkale Final Lisesi öğrencileri olarak belirlenip, hem üniversite hem de lise düzeyindeki öğrenciler üzerinde basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile anket uygulanmıştır.

Marshall McLuhan Ve Global Köy Markası ‘Starbucks’

Kanadalı iletişim bilimci Marshall McLuhan iletişim alanında birçok öncü çalışmaya imza atmıştır. Özellikle ‘Gutenberg Galaksisi’ ve “medyayı anlamak” isimli kitapları tüm dünyayı etkilemiş ve yazarın en önemli eserleri arasında yer almıştır (Güngör, 2018). Pek çok farklı alanla ilgilenmiş olan McLuhan, son olarak da İngilizce ve Felsefe’ye yoğunlaşmaya başlamıştır (Atalay, 2018). McLuhan asıl olarak, toplumların gelişim dönemlerini açıklayan bir kuram geliştirmeyi amaçlamıştır (Uysal ve Yıldız, 2007: 2). Ortaya pek çok yeni kavram koymasına karşın, “Global Köy” kavramı günümüz teknolojileri ve etkilerini yıllar önceden tespit eder niteliktedir. McLuhan, iletişim teknolojilerinin kültürü dünyanın dört bir yanına yayarak yaygınlaştırdığını ve bu sayede ortaya “global bir köy” çıktığı varsayımını öne sürmüştür. Ona göre kuramının temelinde, elektronik medyanın insanlığı yeniden birleştirmesi olgusu vardır (McLuhan, 2006). Global bir marka olan Starbucks’da kültürünü dünyanın dört bir yanına yaymıştır.

Dünya çapında oldukça popüler bir konuma sahip olan Starbucks, 1971 yılında kahveye bağımlılığı ile bilinen iki öğretmen ve bir yazar tarafından kurulmuştur. Starbucks’ın kurulum nedeni ticari bir amaçtan ziyade yaşadığı bölge insanlarına iyi kahveler sunmak istenmesidir. İyi kahve sunmanın yanında, dünyanın pek çok yerinden keşfedilip getirilen kahve çekirdeklerinin tohumlarını da satmak amaçlanmıştır (Üğüden, 2016). Amerika Birleşik Devleti’nin Washington eyaletinde bulunan Seattle şehri, Starbucks Coffee’nin açıldığı ilk yerdir. Starbucks, adını ve denizkızı simgeli logosunu Moby

Dick'ten almıştır (Yeniay, 2016). 1989 yılında bugün Starbucks'ın İcra Kurulu Başkanı olarak da bilinen Howard Schultz, Gerald Baldwin ve Gordon Bowker'dan bu küçük kahve dükkânını devralmış ve çalışanlara verdiği değeri şirketi için en önemli ilke olarak belirlemiştir (Schultz ve Yang, 2016: 36-38).

Starbucks İcra Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü olan Howard Schultz, firmasının iç gücünü, şirketinin kalitesini, rekabeti arttıran ve koruyan en önemli nokta olarak nitelendirmektedir. O, çalışan elemanlarının şirketle maddi ve manevi açıdan bağ kurmaları gerektiğini ve şirket ile gurur duymaları gerektiğine inanmıştır. Bu yüzden, çalışanlarına şirketten pay verilmesi gerektiğini ve onlara şirketin bir parçası olduklarını hatırlatması gerektiğini düşünmüştür (Rothman, 1993: 59). Şirket, tüm çalışanlarına belirli miktarda hisse verebilmek için 1991 yılında "Bean Stock" adlı bir uygulama geliştirmiştir (Üğüden, 2016). Bu uygulama ile maddi kazancın bölüşülmesi amaçlanmıştır. (starbucksbeanstock, 2017). Starbucks şirketinin misyonu, vizyonu, iş yapısı ve hedefleri Starbucks için oldukça önemlidir. Starbucks, misyonunu; insan ruhunu iyileştirmek, canlandırma ve hatta beslemek olarak tanımlar (Starbucks, 2011). Starbucks markasının günümüzde dünya genelinde bir kahve zinciri vardır. Bu başarının sonucu beş adet kritere dayandırılmıştır. Bunlar; benimsemek, her şeye önem vermek, sürpriz yapmak ve sevindirmek, dirence kucak açmak ve hatıralarda, zihinlerde iz bırakmaktır (Güney ve Karadılar, 2015'den aktaran; Tokatlı ve Bozkurt, 2017: 5).

Gelişen dünyaya bağlı olarak ortaya çıkan yeni iletişim teknolojileri sayesinde dünya bir bütün haline gelmiş ve insanlık tek bir bilinçlilik hali içe girmiştir. Toplum artık bireysellikten uzaklaşmıştır. McLuhan'a göre yazılı kültür insanları bireyselleştirmiş, birbirlerine uzaklaştırmış ve bilinçlerinin yok olmasına neden olmuştur (Varol, 2019). Matbaanın bulunmasıyla kitaplar taşınabilir hale gelmiş ve insanlar kitapları bir kenara çekilerek okumaya başlamış, bireysellik ön plana çıkmıştır ancak elektronik çağda yeni teknolojiler sayesinde bu bireysellik ortadan kaybolmaya başlamıştır. Yeni araçlarla beraber enformasyon akışının hız kazanmasıyla dünya bütünleşik bir hal almış, uluslararası firmalar ön plana çıkmıştır. Özellikle son yıllara baktığımızda belirli uluslararası firmaların global köyün sahibi konumuna geldiğini görmekteyiz. Bu uluslararası firmalar dünyanın pek çok yerine yayılarak insanlar üzerinde etkili bir role sahip olmaktadır.

Toplumların düşünce yapılarını, yaşayış biçimlerini, tüketim alışkanlıklarını önemli ölçüde etkilemektedirler. Ellerinde büyük bir güç barındıran bu uluslararası firmalar insanları sürekli olarak tüketime sevk etmektedirler. McLuhan'ın global köy kavramını ortaya atmasından günümüze kadar giderek artan tüketimle beraber insanlar, bu global köy'de neredeyse sadece tüketmek için yaşar hale gelmişlerdir. Teknolojinin gelişmesi ve yeni iletişim teknolojilerinin etkisinin büyüklüğünü gören uluslararası firmalar, bu yeni sosyal medya ortamlarını kullanarak insanları tüketime yönlendirme çabaları da tüketimi gün geçtikçe artırmıştır. McLuhan'ın belirttiği gibi: "Her yeni önemli buluş; toplumsal yapıyı değiştirmenin de ötesinde, toplumu şekillendirir, kullandıkları araçları şekillendirir, dili geliştirir, davranışları ve değerleri yeniden yapılandırır" (Onat ve Alikılıç, 2008).

Günümüzdeki global ölçekte olan kültürel etkilenmeye bağlı olarak; Para, ürün, imaj ve fikirler bölgelerden bağımsız dünyada dolaşmaktadır. Bu sırasında da toplumlar kendi kültürlerine, fikirlerine, bakış açılarına ve ihtiyaçlarına göre istediklerini alıp istemediklerini dışarıda bırakmaktadır. Global tüketim kültürünün toplumları, yoğun olarak ürün, imaj, para, eğlence ve enformasyonu tüketmeye yönelmiş durumdadırlar (Tanrıöver ve Kırılı, 2015). McLuhan'ın global köy tezinin iletişim teknolojilerinin özellikle son yıllarda artması ve gelişmesiyle daha da görülür bir hal almıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak da Global köyde yer ve zaman kavramları adeta yok olmuş durumdadır. İnsanlar aynı marka telefonları kullanmakta, aynı marka kıyafetleri giymekte ve aynı içecekleri tüketmektedirler. Artık bireyler tüketimlerini toplum içerisinde kendini ifade edebilmek için gerçekleştirmektedir (Ceyhan, 2017). 1967 yılında McLuhan'ın ortaya attığı kavramın günümüzde de internet ve web sayesinde karşılığını bulduğunu net bir şekilde görmekteyiz (McLuhan, 2006). Özellikle sosyal medya platformlarındaki artışa bağlı olarak artış gösteren reklamlar ve halkla ilişkiler çalışmaları, uluslararası firmaların dünyaya yayılmasına yardımcı olarak toplum yapısını değiştirerek tektipleşmeye neden olmuştur.

Sosyal Medya

İletişim teknolojisindeki gelişmeler medyayı büyük bir değişime uğratmıştır. Durmadan gelişen teknoloji, zaman içerisinde sosyal medyayı yaşantımızın vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir. Sosyal medya ortamları her yaş ve kültürden insanı bir araya getirerek kendi içinde ayrı bir ağ toplumunu barındırmaktadır (Ünal, Deniz, 2019). İnsanların günümüzde sadece arkadaşlık, iletişim hali içinde bulunmanın dışında artık ürün satın almak için de kullandıkları bu sosyal medya ortamları, pek çok özelliği barındırmasından dolayı sanal bir dünya konumuna gelmiştir. Bütün bu gelişim ve değişim doğrultusunda internet ve sosyal ortamların kullanımı doğal olarak 2004 yılından itibaren hızlı bir şekilde yaygınlık kazanmıştır (Biol, Bakır, 2019).

Sosyal medya kullanma durumu kişiler arasındaki farklı beklentilerden dolayı çeşitli farklılıklar göstermektedir. Sosyal medya, kimileri için asosyalite ve kendi kendine yalnız kalınabilen bir mekan olurken, kimilerine göre ise sosyalleşme aracı, kişiler içinde takdir edilmek ve beğenilmek olarak ortaya çıkabilir (Kuzucuk,2019). Özellikle son yıllarda kişilerde tüketme isteğinin ortaya çıkmasında geleneksel medyanın yanında, sosyal medyada yapılan paylaşımlar da oldukça etkili olmaya başlamıştır. Yapılan paylaşımlar çok kısa sürede paylaşıp kişilere yayılmaktadır. Bu sosyal medya ortamlarında popüler kişilerin aldıkları kıyafetleri, gittikleri restoranları, yedikleri yemekleri, tatil fotoğrafları gibi özel hayatlarıyla ilgili paylaştıkları şeyler, sosyal medyanın tüketim kültürü ile olan yakın ilişkisini ortaya koymaktadır (Akyazı, 2019).

Araştırma Metodolojisi

Çalışmada; küreselleşmenin toplumlar üzerindeki dönüştürücü etkisine bağlı olarak son yıllarda ortaya çıkan kahve dükkânlarından en popüler olan Starbucks markası ele alınmıştır. Araştırmanın amacı; tüketicilerin Starbucks markasını tercih etme sebeplerinde sosyal medyanın etkisini incelemektir.

Araştırmanın sınırlılığı açısından yüz elli (150) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve yüz elli (150) Çanakkale Final Lise'si öğrencisi üzerinde toplamda üç yüz adet anket çalışması yapılmıştır. Yapılan anket formunda demografik soruların dışında, 5'li likert ölçeği ile hazırlanmış sorular da bulunmaktadır. Verilerin analizi için Excell programı kullanılmıştır. Seçilen araştırmanın yöntemi, amacı, konusu ve soruları, ulaşılmak istenilen sonuçlara uygundur. Bu çalışmada, tarama modeli esas alınmıştır. Anketlerdeki soruların tamamı işaretlenmiş, boş ya da geçersiz bir soru saptanmamıştır.

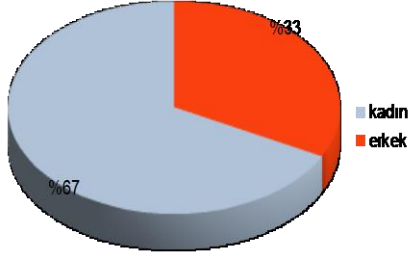
Verilerin Analizi ve Bulgular

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerine yapılan anketin cinsiyet dağılımının %33'ünü kadınlar ve %67'sini erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların maddi gelirleri de Starbucks markasını tercih etmelerinde önemli bir etkidir. Şekil2'de de görüldüğü gibi 500-1000 arası ve 2500 üzeri gelire sahip olanlar katılımcıların %50'sini oluşturmaktadır. Şekil3'te görüldüğü gibi katılımcıların %72'si kahve içmek için Starbucks markasını tercih etmezken, %17 tercih ettiklerini belirtmiştir. %11'i ise kararsızdır. Şekil4'te, katılımcıların %72'si Starbucks'ı popüler bir mekan olduğu için tercih etmezken, %17'si tercih ettikleri belirtilmiştir. Üniversite öğrencilerine uygulanan ankette, katılımcıların %80'inin sosyal medya hesabında Starbucks'ta çekilmiş bir fotoğraf olmadığını, %10 ise fotoğrafının olduğunu belirtmiştir. Üniversitesi katılımcılarının %90'ı Instagram fenomenlerinin Starbucks'ta çekildiği fotoğraflardan etkilenmezken, %6 etkilendiğini belirtmiştir. Şekil7'de üniversite katılımcılarının %83'ü Twitter üzerinden Starbucks ile ilgili trendtopic'leri takip etmezken, %9'u takip ettiğini belirtmiştir. %8 ise kararsızdır. Üniversite katılımcılarından %67'si Starbucks amblemleriyle çekilmiş fotoğrafı beğenmezken, %15 beğendiğini belirtmiş, %18 ise kararsızdır. Üniversite katılımcılarının %77'si sosyal medyadaki Starbucks reklamları ile ilgilenmediğini belirtirken, %10 ilgilendiğini, % 13 ise kararsız olduğunu belirtmiştir.

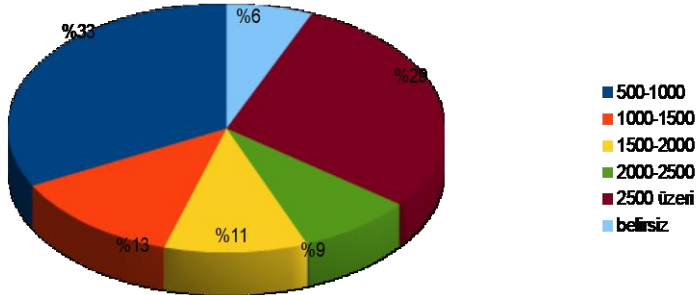
Google Survey üzerinden yapılan çevrimiçi anket çalışmasına göre Çanakkale Final Lisesi anket verileri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencileri ile yapılan anket verilerine kıyasla bazı benzerlik göstermektedir ancak oranlar birebir aynı değildir. Lise öğrencilerine yapılan anketin

cinsiyet dağılımının %58,7'sini kadınlar ve %41,3'ünü erkekler oluşturmaktadır, yani ankete katılanların 88'i kadın, 62'sini erkek öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların ailelerinin maddi gelirleri, Starbucks markasını tercih etmelerinde önemli bir etkidir. Ankete katılan öğrencilerin ailelerinin %53,3'ünü olmak üzere toplam 80 kişinin ailesi 2500 tl ve üzeri kazanmaktadır. Okulda, maddi geliri 500 ve 1000 TL arasında olan aile anketin %10,7'lik kısmını oluşturmaktadır. Lise düzeyi katılımcıların %24ü kahve içmek için Starbucks markasını tercih etmezken, %49 tercih ettiklerini belirtmiştir. %37'si ise kararsızdır. Bu katılımcıların %34'ü Starbucks'ı popüler bir mekan olduğu için tercih etmezken, %55'i tercih ettikleri belirtilmiştir. Lise öğrencilerine uygulanan ankette, katılımcıların %49'u sosyal medya hesabında Starbucks'ta çekilmiş bir fotoğraf olmadığını, %44'ü ise fotoğrafının olduğunu belirtmiştir. Lise katılımcılarının %43'ü Instagram fenomenlerinin Starbucks'ta çekildiği fotoğraflardan etkilenmezken, %40'ı etkilendiğini belirtmiştir. Bu katılımcıların %41'i Twitter üzerinden Starbucks ile ilgili trendtopic'leri takip etmezken, %35'i takip ettiğini belirtmiştir. %26 ise kararsızdır. Lise katılımcılarından %38'i Starbucks amblemleri bir eşya ile çekilmiş fotoğrafı beğenmezken, %37 beğendiğini belirtmiş, %21 ise kararsızdır. Son olarak, bu katılımcıların %34'ü sosyal medyadaki Starbucks reklamları ile ilgilenmediğini belirtirken, %32 ilgilendiğini, % 35 ise kararsız olduğunu belirtmiştir.

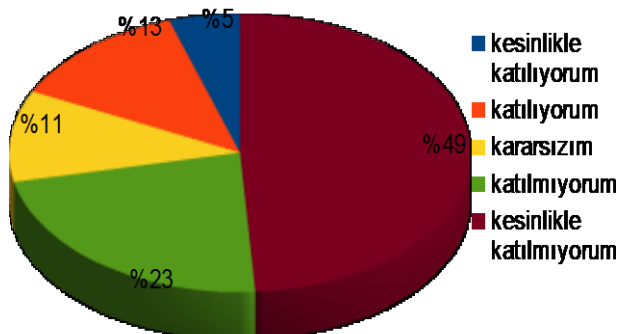
Şekil 1: Katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin veriler

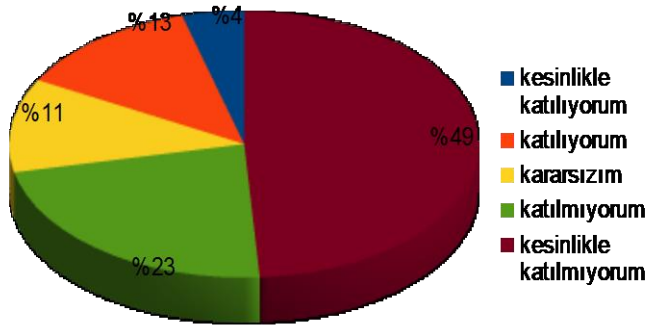
Şekil 2: Katılımcıların maddi gelirlerine ilişkin veriler

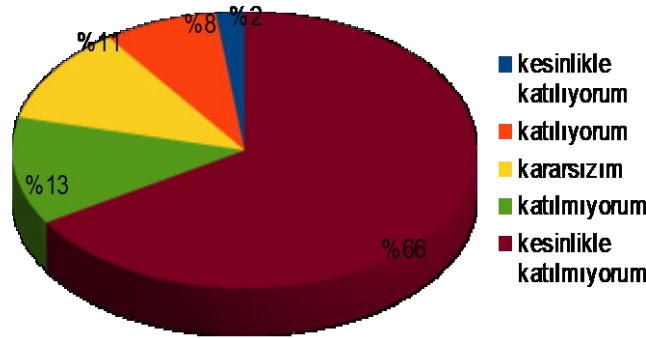
Şekil 3: Kahve içmek için Starbucks markasını tercih edenlere ilişkin veriler;

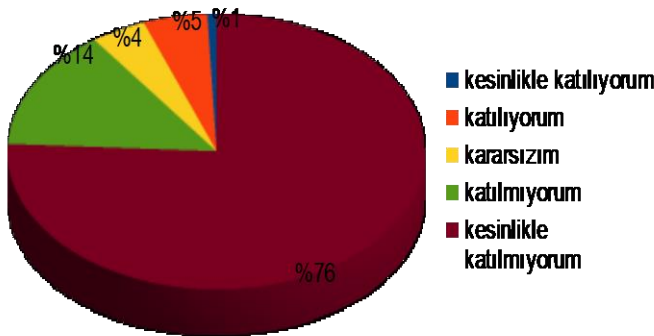
Şekil 4: Popüler bir mekan olduğu için Starbucks tercih eden katılımcılara ilişkin veriler

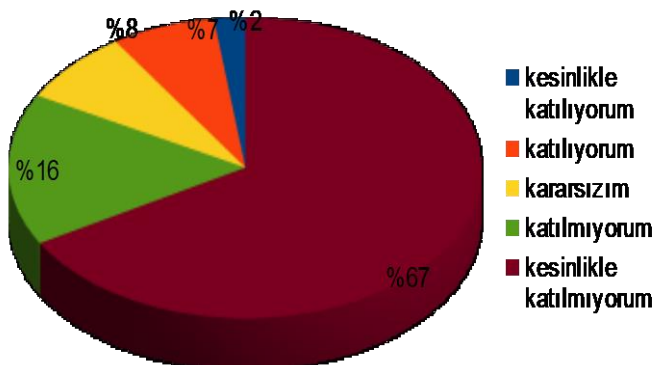
Şekil 5: Sosyal medyada Starbucks'ta çekilmiş fotoğrafı olan katılımcılara ilişkin veriler

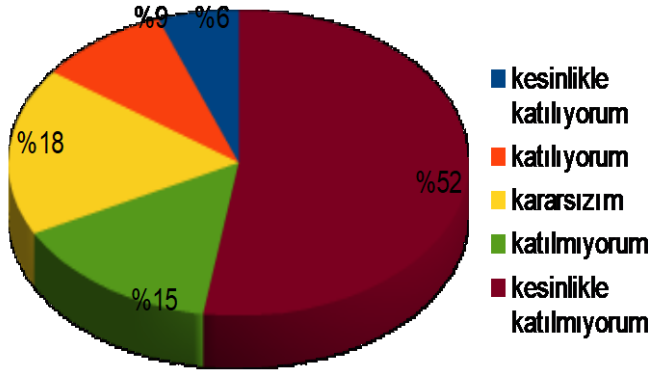
Şekil 6: Instagram fenomenlerinin Starbucks'ta çekildiği fotoğraflardan etkilenen katılımcılara ilişkin veriler

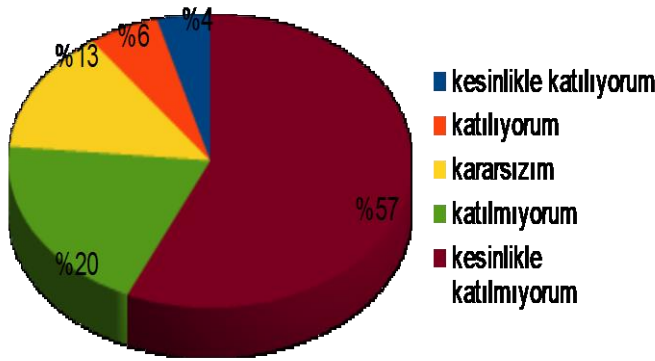
Şekil 7: Twitter'da oluşan Starbucks ile ilgili trendtopic'leri takip eden katılımcılara ilişkin veriler

Şekil 8: Sosyal medyada Starbucks amblemleri bir eşya ile çekilmiş fotoğrafları beğenen kişilere ilişkin veriler

Şekil 9: Sosyal medyada yayınlanan Starbucks reklamlarını ilgisini çeken katılımcılara

Bulgular ve Sonuç

Günümüzde sosyal medya platformlarının sayısının artması kullanıcı sayısını da etkilemiş ve sosyal medyayı daha da güçlü bir konuma getirmiştir. Bu durumu fark eden büyük ölçekli firmalar sosyal medya ortamlarına girerek, takipçileriyle birebir iletişim kurma imkanı bulmuştur. Çalışmada ele alınan Starbucks markası da dünyanın dört bir yanında şubesi bulunan ve sosyal medyayı aktif kullanan bir marka haline gelmiştir. Sadece kahve içilmesinin dışında, içinde pek çok farklı dinamiği bulunduran bu marka günümüzün en önemli kahve dükkanları arasında yer almaktadır. Küreselleşme olgusunun meydana getirdiği tüketim toplumunu 1962’de ortaya attığı “Global Köy” kuramı ile öngören McLuhan, yıllar önce bile zaman ve mekânın yok olduğunu, insanların küresel bir köyde yaşadığı tespitini yapmıştı. Ona göre, elektronik teknolojiler ile dünyanın bir bütün haline gelmesiyle uluslararası firmalar dünyaya yayılarak kültürleri etkilemiş ve aynı markaların tüketildiği bir durum ortaya çıkmıştı. Buna bağlı olarak ülkemizi ele alırsak, Türk kahvesi kültürünün içinde yetişen toplumumuz artık “takeaway” kahve dükkanlarının ön plana çıkmasıyla, Türk kahvesini geri plana atmıştır. Bu durumun en önemli etkenlerinden biri de sosyal medyadır.

Yapılan araştırma sonucunda lise düzeyi öğrencilerin ailelerinin maddi gelirinin üniversite düzeyi öğrencilere nazaran %3,3 oranında daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Sonuçlara göre, lise düzeyi öğrencilerin, üniversite düzeyi öğrencilere göre kahve içmek için, Starbucks markasını daha çok tercih ettiği ölçülmüştür. Ayrıca, lise öğrencileri Starbucks’ı üniversite öğrencilerine göre daha popüler bulmakta ve lise öğrencileri Starbucks’ta çekilmiş fotoğraflarını sosyal medya hesaplarında üniversite öğrencilerine göre daha fazla paylaşmaktadır. Buna ek olarak, lise öğrencileri, üniversite öğrencilerine göre Starbucks’ta fotoğraf paylaşan fenomenlerden daha çok etkilenmektedir. Twitter üzerinden Starbucks ile ilgili dünya geneli trendtopikleri, lise öğrencileri daha fazla takip etmektedir. Son olarak, lise düzeyi öğrencilerin üniversiteli öğrencilere göre Starbucks amblemleri ürünlerden ve

Starbucks reklamlarından daha çok etkilendiği ölçülmüştür. Anket verilerine göre, lise öğrencilerinin kendilerinden daha büyük yaş grubunda olan üniversite öğrencilerine nazaran Starbucks'ı ve onunla ilgili herhangi bir materyali, reklamı, başlığı ve mekanını daha popüler bulduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Atalay, G. E. (2018). Dijital çağda Marshall McLuhan'ı yeniden düşünmek: Bir uzantı ve ampütasyon olarak yeni medya teknolojileri. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, 4(6), 27-48.
- Bilgili, C., & Akbulut, N. T. (2008). Medya Eleştirileri 2008 Küreselleştirme Makinesi: Medya. *İstanbul: Beta Basım. 1b.*
- Ceyhan, Ç. (2017). Sosyal Medyanın Tüketim Gücü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(3), 221-226.
- Çelik Varol, M., & Varol, E. (2019). Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan'a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme.
- Güngör, N. (2011). *İletişim: Kuramlar ve yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.
- McLuhan, M., & Güven, G. Ç. (2007). *Gutenberg galaksisi: tipografik insanın oluşumu*. Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, M., Foucault, M., Chomsky, N., Baudrillard, J., Postman, N., Lacan, J., & Zizek, S. (2005). Kadife Karanlık. *İstanbul: Ser Matbaacılık*.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, popüler kültür ve medya. Ütopya*.
- Onat, Y. D. D. F., & Alikılıç, Ö. A. (2008). Sosyal ağ sitelerinin reklam ve halkla ilişkiler ortamları olarak değerlendirilmesi. *Journal of Yaşar University*, 3(9).
- Özdemir, H. Ö. (2020). "Sağlık Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık Algılarının Örgütsel Adalet Algıları ile Diğer Faktörlerden Yordanması." *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 172-181 . DOI: 10.33416/baybem.702316
- Rothman, M. (1993). *Into The Black*. Inc. 15 (January): 58-65
- Schultz, Howard; Yang, Dori Jones (2016). *Starbucks Gönünü İşe Vermek*. Babıali kültür yayıncılığı.
- Söğüt, Y. ve Aktaş, C. (2018) Şehbal Dergisinden Günümüze Tüketim Kültürü ve Magazin Dergiciliği Analizi, *Kent Akademisi Dergisi*, Volume 11, Issue 1, 173 – 185, <https://dergipark.org.tr/en/pub/kent/issue/36326/392545>
- Starbucks Bean Stock. Bean Stock, <http://starbucksbeanstock.com/en/welcome-en/about-bean-stock/>, (04.01.2020).
- Tanrıöver, O., & Kırılı, S. (2015). Global Köy Ve Kültürel Emperyalizm: Küreselleşme Bağlamında Enformasyon Toplumuna Bakış. *Intermedia International Peer-Reviewed E-Journal Of Communication Sciences*, 2(1), 133-142.
- Uysal, M., & Yıldız, A. (2007). McLuhan'ın "Küresel Köyü" nde Eğitim-Yeni Teknolojiler, Küreselleşme ve Eğitim Üzerine Düşünceler. *Küreselleşme ve Eğitim (Ed: Ebru OĞUZ ve Ayfer YAKAR)*, *Dipnot Yayınları*, 1, 165-180.

İnternet Kaynakçası

- Bayındır, M.S. ve diğerler (2020) X, Y ve Z Kuşağı Tüketicilerin Kahve Dükkanlarını Tercih Etme Alışkanlıklarının İncelenmesi, October 2020, DOI:10.26677/TR1010.2020.600 <https://www.researchgate.net/publication/344598909> (10.06.2020)
- Güney, H. Ve Karakadılar. S. (2015). Starbucks Firmasının Deneyimsel Pazarlama Uygulamalarının İncelenmesi, https://www.academia.edu/35297909/%C4%B0%C3%87SEL_PAZARLAMA_YAKLA%C5%9EIM_VE_UYGULAMALARI_STARBUCKS_KAHVE_%C4%B0%C5%9ELETMES%C4%B0_%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0_INTERNAL_MARKETING_APPROACH_AND_APPLICATIONS_THE_CASE_OF_STARBUCKS_COFFEE_COMPANY (03.01.2020)
- Üğüden, D. (2016). Starbucks'ı Dünya Markası Yapan Howard Schultz'un Yoktan Var Ettiği Başarı Hikayesi, <http://listelist.com/starbucks-basari-hikayesi/>, (02.01.2020).
- Yeniay, Ç. (2016). Starbucks Kimin Kurucusu Kim Ne Zaman Kuruldu Kaç Şubesi Var, <http://www.yenicikanlar.com.tr/starbucks-kimin-kurucusu-kim-ne-zaman-kuruldu-kac-subesi-var-60371>, (02.01.2020).